

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

На правах рукопису

УСИК ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 81'373.22 [811.111+ 811.112.2 + 811.161.1+811.161.2]

КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ
ОЦІННОГО КОМПОНЕНТА У СЕМАНТИЦІ ФІТОНІМІВ

(на матеріалі назв лікарських рослин
у німецькій, англійській, російській та українській мовах)

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Панасенко Наталія Іванівна,
доктор філологічних наук, професор

Київ-2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОЦІННИХ ФІТОНІМІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	17
1.1. Стан вивчення номінацій рослин у сучасних лінгвістичних дослідженнях.....	17
1.1.1. Фітоніми з оцінним компонентом як фрагмент мовної картини світу.....	17
1.1.2. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення мовних картин світу.....	27
1.2. Теоретичні засади студіювання поняття “оцінка”.....	31
1.2.1. Термінологічний та категоріальний статуси оцінки.....	31
1.2.2. Оцінка як лінгвістична категорія. Засоби вираження мовної оцінки.....	35
1.2.3. Структура мовної оцінки. Проблема класифікації оцінювальних значень.....	37
1.3. Когнітивно-ономасіологічний підхід до вивчення мовних явищ та його застосування у зіставних дослідженнях номінацій.....	46
Висновки до розділу 1.....	54
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА КОГНІТИВНО- ОНОМАСІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ФІТОНІМІВ З ОЦІННИМ КОМПОНЕНТОМ У ГЕРМАНСЬКИХ І СЛОВ’ЯНСЬКИХ МОВАХ... ..	56
2.1. Методи досліджень у зіставному мовознавстві.....	56
2.2. Генеза поняття та процедури когнітивно-ономасіологічної реконструкції у зіставно-лексикологічних дослідженнях... ..	60
2.3. Комплексна методика когнітивно-ономасіологічної реконструкції фітонімів з оцінним компонентом у германських	65

і слов'янських мовах	
Висновки до розділу 2.	71
РОЗДІЛ 3. ТИПОЛОГІЯ МОТИВАЦІЇ НАЗВ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ІЗ ОЦІННИМ КОМПОНЕНТОМ У ГЕРМАНСЬКИХ ТА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ	73
3.1. Модусний тип мотивації фітонімів у германських і слов'янських мовах	74
3.1.1. Модусна мотивація фітонімів у німецькій мові	75
3.1.2. Модусна мотивація фітонімів у англійській мові	76
3.1.3. Модусна мотивація фітонімів у російській мові	77
3.1.4. Модусна мотивація фітонімів в українській мові	79
3.2. Асоціативно-термінальний тип мотивації німецьких, англійських, російських та українських фітонімів	81
3.2.1. Механізм метафоризації як підґрунтя творення асоціативно- термінальної мотивації фітонімів	81
3.2.2. Донорська зона НАТУРФАКТ	85
3.2.3. Донорська зона РОСЛИНА	92
3.2.4. Донорська зона ТВАРИНА	98
3.2.5. Донорська зона ЛЮДИНА	101
3.2.6. Донорська зона МІФІЧНА ОСОБА/ІСТОТА	103
3.2.7. Донорська зона АРТЕФАКТ	105
3.3. Змішаний тип мотивації германських та слов'янських фітонімів.	108
3.3.1. Пропозиційно-модусний різновид змішаної мотивації фітонімів	109
3.3.2. Пропозиційно-асоціативний тип змішаної мотивації фітонімів	111
3.3.3. Асоціативно-модусний різновид змішаної мотивації фітонімів.....	113

Висновки до розділу 3.	116
РОЗДІЛ 4 КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ФІТОНІМІВ ІЗ ОЦІННИМ КОМПОНЕНТОМ У ГЕРМАНСЬКИХ І СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ.	119
4.1. Етапи когнітивної діяльності людини у процесі найменування лікарських рослин.	119
4.2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних мотиваторів сенсорного типу у германських та слов'янських фітонімах.	122
4.2.1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення запаху.	123
4.2.1.1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів квантитативної оцінки запаху.	125
4.2.1.2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів квалітативної оцінки запаху.	127
4.2.1.3. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів- еталонів одоративної оцінки.	134
4.2.2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення оцінки смаку.	139
4.2.3. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення оцінки дотику.	151
4.2.3.1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення оцінки дотику у германських мовах.	153
4.2.3.2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення оцінки дотику у слов'янських мовах.	158
4.3. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних мотиваторів психологічного типу у германських та слов'янських фітонімах.	165
4.3.1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних	166

	мотиваторів психологічного типу у германських фітонімах.....	
4.3.2.	Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних мотиваторів психологічного типу у слов'янських фітонімах.....	168
4.4.	Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних мотиваторів сублімованого типу у германських і слов'янських фітонімах	173
4.4.1.	Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів естетичної оцінки у германських та слов'янських фітонімах.....	174
4.4.2.	Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів етичної оцінки у германських і слов'янських фітонімах	179
4.5.	Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів раціоналістичної оцінки у германських та слов'янських фітонімах	183
4.5.1.	Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів нормативної оцінки у германських і слов'янських фітонімах.....	184
4.5.2.	Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів телеологічної оцінки у германських та слов'янських фітонімах.....	186
	Висновки до розділу 4.	188
	ВИСНОВКИ.	192
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	196
	СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.	229
	СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	232
	ІНДЕКС ГЕРМАНСЬКИХ І СЛОВ'ЯНСЬКИХ ФІТОНІМІВ	236

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

англ. – англійська	сербохорв. – сербохорватська
болг. – болгарська	свн. – середньовірнонімецька
бр. – білоруська	слц. – словацька
вл. – верхньолужицька	словен. – словенська
гот. – готська	стсл. – старослов'янська
гр. – грецька	укр. – українська
двн. – давньовірнонімецька	чс. – чеська
дангл. – давньоанглійська	
дірл. – давньоірландська	
дісл. – давньоісландська	
днн. – давньоніжнонімецька	
дп. – давньопольська	
др. – давньоруська	
ж.р. – жіночий рід	
іє. – індоевропейська	
лат. – латинська	
лит. – литовська	
літ. – літературна назва	
лтс. – латиська	
нл. – нижньолужицька	
нім. – німецька	
нар. – народна назва	
пгерм. – прагерманська	
польськ. – польська	
псл. – праслов'янська	
рос. – російська	

ВСТУП

Дисертація присвячена виконанню когнітивно-ономасіологічної реконструкції оцінного компонента у семантичній структурі назв лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах. У роботі визначено мотиваційне підґрунтя оцінного компонента семантики фітонімів у синхронії і діяронії, встановлено спільні й відмінні механізми його формування у зіставляваних мовах.

Когнітивна ономасіологія як самодостатня наукова сфера сучасної лінгвістики, завданнями якої є реконструкція когнітивного підґрунтя відображення позамовної дійсності у мовних знаках, насамперед, вивчення психоментальної бази процесів номінації, сягає праць О.Л. Березович, О.С. Кубрякової та ін. учених, ідеї яких були розвинуті багатьма сучасними дослідниками (О.В. Деменчук [40], С.А. Жаботинська [47], Н.І. Панасенко [133; 138], М.М. Полюжин [155], О.В. Тищенко [197], З.А. Харитончик [220] та ін.). Найбільш ґрунтовно в Україні цей напрям розроблений О.О. Селівановою і апробований у роботах її учнів і послідовників на матеріалі різних мовних одиниць: гастронімів у французькій мові (Я.В. Браницька [20]), іхтіонімів у німецькій (С.А. Стройкова [189]) та у зіставленні в англійській, французькій та українській мовах (Н.В. Швець [227]), номенклатурних найменувань ссавців (Н.С. Рибалка [163]) та комах (О.В. Коновалова [73]) в англійській мові, відсубстантивних прислівників у російській мові (І.М. Литвин [98]), та відіменникових дієслів (Г.В. Кочерга [79]) в українській мові.

При цьому окрему увагу було зосереджено на когнітивно-ономасіологічному аспекті вивчення фітонімів (в українській мові: В.М. Калько [58]; у кримськотатарській: Н. Сейдаметова [171]) загалом та назв лікарських рослин зокрема як в окремих мовах (у російській: Л.М.-Р. Аллафі [4], І.С. Клімас [63, 64], В.Б. Колосова [67, 68], О.В. Колосько [69], О.І. Чинок [224], А.С. Щербак [230]; в українській: Р.О. Бачкур [12], В.В. Галайчук [33], І.В. Ігнатенко [56], Д.В. Лісничий [100], Р.С. Омельковець [126], В.М. Пітель

[150], М.В. Поістогова [152], І.В. Сабадош [170], А.О. Скорофатова [181]; білоруській: Т.В. Володіна [27], І.А. Швед [226]; у німецькій: Л.І. Козак [66], О.П. Шишліна [228], F. Sauerhoff [275], P. Seidensticker [277]; в англійській: Н. Sauer, U. Krischke [350]; польській: Л.В. Непоп-Айдачич [120]; болгарській: О.В. Трефілова [200]; турецькій: І.Л. Покровська [154]), так і у зіставленні (у слов'янських мовах: О.М. Пащенко [141]; у романських, германських та слов'янських мовах: Н.І. Панасенко [133; 135; 138]; марійській, англійській і французькій: О.С. Пермякова [143]; в українській, англійській і німецькій: І.Е. Подолян [151]; в українській, російській, німецькій і французькій: А.М. Сердюк [180]; у російській, російській і адигейській – О.А. Хатхе [221]).

Такий активний, а головне, невичерпний науковий інтерес до аналізу фітонімів пояснюється тривалим і постійним контактом людини із природою у процесі історичного розвитку, у ході якого людина пізнавала властивості рослин, можливості та способи їх використання і фіксувала у процесі їх номінації найважливіші ознаки: канали отримання інформації про довкілля (зорові, нюхові, смакові, тактильні); практичний досвід застосування; і, нарешті, оцінки, базовані на колективній психології різних етносів (Т.Н. Бурмістрова [21], Б.Н. Головкін [37], О.М. Зінов'єва [52], Н.І. Коновалова [72; 73], Н.І. Панасенко [268; 269; 270; 271; 272], F. Sauerhoff [275] та ін.). Однак, незважаючи на достатньо потужну традицію у дослідженні фітонімів як лексико-семантичного класу мовних одиниць із позицій когнітивної ономазіології, не до кінця вирішеними залишаються онтологічні питання розкриття механізмів породження цих найменувань, що опосередковують зв'язок концептуального і мовного рівнів і відображають процеси отримання, обробки й переробки інформації, набутої чуттєво-емпіричним шляхом.

Ще один фрагмент мовної картини світу, дослідження якого активізувалися в лінгвістиці упродовж останніх десятиріч, – категорія оцінності. Вивчення оцінки у лінгвістиці почалося порівняно недавно, однак сьогодні вже маємо низку розвідок із цієї проблеми, зокрема, дослідників цікавлять аксіологічні аспекти різних видів дискурсу: І.В. Доля [42],

Т.А. Крисанова [84], У.О. Малярчук-Прошина [107], Л.О. Петрова [147], Г.І. Приходько [158], І.М. Рудик [167], М.Г. Тер-Григорьян [193, 194], М.В. Томська [198]; гендерні виміри мовних оцінок: О.Л. Бессонова [13, 241]; оцінні фразеологічні одиниці: М.В. Гамзюк [35], О.В. Назаренко [119], С.В. Олійник [125]; оцінність стилістичних засобів мови: О.М. Островська [129]; оцінний потенціал слів, що належать до різних частин мови: І.Є. Буяр [23], Н.В. Вишивана [26], В.М. Кирилова [59], Л.В. Лаєнко [91], О.А. Лазебна [92], Ю.К. Островська [130; 268], Д.В. Рязанцева [169], Л.Ф. Соловйова [185]; функціонування мовних оцінок у різних типах текстів: Я.В. Бойко [17], Н.О. Тимейчук [196]; зв'язок оцінки з емотивністю: О. Сарбаш [274]; лінгвокультурологічні виміри оцінних номінацій: О.М. Ітані [57], О.В. Тараненко [191]; біокогнітивне підґрунтя мовних оцінок: Г.І. Приходько [160]. До найбільш ґрунтовних спроб аналізу оцінки як мовної категорії належать, на нашу думку, праці Н.Д. Арутюнової, О.Л. Бессонової, М.М. Болдирева, О.М. Вольф, Г.І. Приходько.

Попри значну кількість лінгвістичних студій, здійснених в руслі теорії мовної оцінки, наразі є низка питань, не осмислених належним чином, зокрема, термінологічний інструментарій цього напрямку остаточно не сформований та потребує подальших спеціальних досліджень. Представлена дисертація співвідноситься із окресленими тенденціями і пропонує вагомий внесок у подальше системне вивчення ботанічної лексики, а також оцінного потенціалу лексики досліджуваних мов.

Актуальність теми дисертації зумовлена її зорієнтованістю на вивчення когнітивної діяльності людини у процесах номінації явищ навколишнього світу, одним зі складників якої є оцінна діяльність та її відображення у семантиці мовних одиниць, особливо тих, що є найменуваннями природних артефактів, до яких належать і фітоніми. Поєднання діахронного та синхронного підходів до реконструкції мотиваційного підґрунтя формування оцінної семантики у назвах лікарських рослин сприятиме розкриттю когнітивно-ономасіологічних механізмів процесу їхньої номінації та тих

національно-культурних факторів, що вплинули на вибір мотиватора оцінного значення у цих найменуваннях у німецькій, англійській, російській та українській мовах зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом “Дослідження проблем гуманітарних наук”. Дисертація є складовою наукової теми кафедри загального мовознавства і германістики НПУ імені М.П. Драгоманова “Зіставно-типологічне вивчення мов у синхронії і діяхронії” (тему дисертації затверджено вченою радою Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького, протокол № 1 від 30 серпня 2004 року; перезатверджено вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова, протокол № 6 від 29 жовтня 2015 року).

Мета дослідження полягає у реконструкції оцінного компонента семантики у назвах лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

- обґрунтувати теоретичні положення дисертації і представити актуальне для сучасного етапу лінгвістичної науки витлумачення ключових понять, пов'язаних із теорією мовної картини світу та мовної оцінки;
- сформулювати методологічні засади дослідження та розробити комплексну методіку когнітивно-ономасіологічної реконструкції оцінного компонента семантики фітонімів;
- визначити найбільш продуктивні мотиваційні типи німецьких, англійських, російських та українських фітонімів із оцінним компонентом та обґрунтувати зв'язок оцінного компонента з мотиваційною основою рослинних номінацій;
- реконструювати первісний ономасіологічний мотив оцінного компонента семантики німецьких, англійських, російських та українських фітонімів;

– схарактеризувати мотиваційну основу оцінного компонента у німецькій, англійській, російській та українській мовах з метою встановлення кореляцій оцінного значення із етапами номінації рослин у діахронії і синхронії;

– встановити спільні та відмінні характеристики мотиваційного підґрунтя оцінного компонента фітонімів у німецькій, англійській, російській та українській мовах.

Об'єктом дослідження є назви лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах.

Предметом дослідження є реконструкція мотиваційної основи оцінного компонента фітонімів у німецькій, англійській, російській та українській мовах.

Фактичний матеріал дисертації становлять 2191 назва лікарських рослин з оцінним компонентом семантики (519 – у німецькій мові, 537 – в англійській, 558 – в російській і 577 – в українській).

Джерельною базою дослідження є: Ботанический словарь (сост. Н.И. Анненков, 1878); Ботанический словарь (сост. Н.Н. Давыдов, 1962); Научные и народные названия растений и грибов (И.В. Бугаёв, 2010); Пряно-ароматические и пряно-вкусовые растения: справочник (Л.Г. Дудченко и др., 1989); Довідник назв рослин України [Електронний ресурс]; Корисні та рідкісні рослини України: Словник-довідник народних назв (Г.К. Смик, 1991); Лікарські рослини: Енциклопедичний довідник (відп. ред. А.М. Гродзінський, 1992); Довідник з фітотерапії (Ф.І. Мамчур, 1986); Від рослини до людини: Розповіді про лікувальні та лікарські рослини України (І.М. Носаль, 1992); ЕСУМ у 7 томах (гол. ред. О.С. Мельничук, 1982–2012); Словник української мови: в 11-ти т. (за ред. І.К. Білодіда, 1970–1980); Historical Common Names of Great Plains Plants, with Scientific Names Index: Volume I: Common Names (Comp. by E. Nowick, 2015); Historical Common Names of Great Plains Plants, with Scientific Names Index: Volume II: Scientific Names Index (Comp. by E. Nowick, 2015); Database of Common Names of Plants [Електронний ресурс]; Plants Database (United States Department of Agriculture, Natural Resources

Conservation Service) [Електронний ресурс]; Botanical.com : A Modern Herbal (M. Grieve) [Електронний ресурс]; Wörterbuch deutscher Pflanzen-Namen – oder, Verzeichnis sämtlicher in der Pharmacie, Oekonomie, Gärtnerei, Forstkultur und Technik vorkommenden Pflanzen und Pflanzentheile (Holl F., 1833); Heilpflanzen, Lexicon über Wirkung, Anwendung und Dosierung [Електронний ресурс]; Heilpflanzen-Welt Bibliothek [Електронний ресурс].

Методи дослідження. Розроблена комплексна методика включає такі методи і прийоми аналізу мовного матеріалу: *порівняльно-історичний метод*, зокрема елементи *прийому внутрішньої реконструкції* застосовано для виявлення споріднених оцінних мотиваторів у семантиці фітонімів усередині мовних груп (слов'янської і германської); елементи *прийому зовнішньої реконструкції* – для пошуку паралелей між групами мов; елементи *прийому семантичної реконструкції* – для розкриття первісного мотиву найменування рослин та з'ясування змін у їх семантичній структурі на всіх етапах розвитку кожної з мов; елементи методики *когнітивно-ономасіологічного аналізу* – для встановлення статусу оцінного компонента в ономасіологічній структурі назв лікарських рослин у кожній із мов; прийом *когнітивної реконструкції* – для відновлення етапів когнітивної діяльності людини у процесі номінації назв лікарських рослин; прийом *ономасіологічної реконструкції* – для пошуку закономірностей семантичних переходів в оцінних значеннях мотиваторів у досліджуваних мовах та мовних групах; *зіставно-типологічний метод* – для обрання *tertium comparationis* – оцінного компонента у семантиці фітонімів з метою вияву ступеня його актуалізації у німецькій, англійській, російській та українській мовах; подальшої зіставної інтерпретації мовного матеріалу та встановлення спільних і відмінних механізмів формування оцінного значення у фітонімів та його мотиваційного підґрунтя у німецькій, англійській, російській та українській мовах; *лінгвокультурологічний аналіз* – для реконструкції національно-культурної символіки досліджуваних найменувань; *процедура кількісних підрахунків* – для забезпечення достовірності та об'єктивності здобутих наукових результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі *вперше встановлено* три мотиваційні типи назв лікарських рослин з оцінним компонентом: 1) модусний (23,3%), 2) асоціативно-термінальний (18,4%) та 3) змішаний з кількісною перевагою останнього у всіх досліджуваних мовах (58,3%); *виявлено*, що в ономасіологічних структурах фітонімів оцінне значення належить до зони ознаки; *реконструйовано* мотиватори оцінки, які належать до двох типів: мотиваторів модусного типу (мотиватором назви рослини обирається ознака одного з видів оцінки: *сенсорної*, зокрема – одоративної – для позначення запаху різного ступеня інтенсивності з переважанням позитивної оцінки в англійській (79,4%), російській (65,4%) та українській (49,6%) мовах, і негативної – у німецькій (53%); густативної – позитивної, негативної та нейтральної спрямованості з переважанням негативної оцінки (близько 80%) у німецькій, англійській, російській та українській мовах; тактильної – позитивної і негативної з переважанням негативної (близько 90% в усіх досліджуваних мовах); *психологічної*, коли переважає негативне оцінне маркування (більше 95% у всіх мовах); *сублімованої*: етичної та естетичної – позитивно маркованою в німецькій, англійській, російській та українській мовах; *раціоналістичної*: нормативної – позитивно маркованої, негативної та нейтральної з переважанням останньої (близько 80% в усіх досліджуваних мовах) і телеологічної (позитивно позначеної в усіх мовах)) та мотиваторів асоціативно-термінального типу (значення одного з видів оцінки ґрунтується на метафоричних зв'язках концептуальної сфери “лікарська рослина” з іншими концептуальними сферами: “інша рослина” – 29,8% у німецькій, англійській, російській та українській мовах, “натурфакт” – 26,5%, “ірреальна істота” – 15,9%, “тварина” – 11,4%, “людина” – 13,4%, “артефакт” – 2,8%); *уперше реконструйовано* кореляції між різновидами оцінного компонента семантики найменувань лікарських рослин та етапами когнітивної діяльності людини у процесі номінації: перший етап – здобуття інформації про рослину співвідноситься із сенсорними оцінками, другий етап – початкова переробка здобутої інформації

асоціюється зі значеннями психологічних оцінок, третій етап – подальша переробка інформації пов’язана з етичними та естетичними оцінками, четвертий етап – найвищий рівень генералізації знань про лікарську рослину представлений раціоналістичними оцінками; *зафіксовано* семантичний зсув в ознаках одоративної оцінки – від квалітативної до квантитативної у мовах германської і слов’янської груп; *визначено* спільні архетипні основи ознак густативної оцінки: негативної (синестезію больових і смакових відчуттів для мов германської групи та синестезію температурних і смакових відчуттів для мов слов’янської групи), позитивної та нейтральної – усередині мовних груп; *установлено* спільне індоєвропейське походження лексем з негативною тактильною оцінкою: *(s)ter- “колюча стеблина, колючка” (мотиваторів-партитивів у німецьких (*dorn*) і англійських (*thorn*) фітонімів і мотиваторів-холонімів – у російських (*тёрн*) і українських (*терен*)) та показано еволюцію мотиваторів негативної психологічної оцінки зі спільною індоєвропейською основою (*bhel- “говорити, гавкати, ревти, звучати”) у назвах *Блекоти чорної* у німецькій, англійській, російській та українській мовах. *Набула подальшого розвитку* процедура когнітивно-ономасіологічної реконструкції процесу номінації явищ природи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається можливістю їх використання у процесі викладання дисциплін “Загальне мовознавство” (розділ “Мова і мислення”, “Лексико-семантична система мови”), “Лексикологія німецької (англійської) мови” (розділ “Етимологічний склад німецької (англійської) мови”), “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” (розділи “Контрастивна семантика”, “Лексико-семантичні системи мов у порівняльно-історичному та зіставно-типологічному аспектах”), сучасної української/російської літературної мови (розділ “Лексика”), Історія української/російської мови, Історія німецької/англійської мови, Лінгвокраїнознавство; у лексикографії – для укладання перекладних та термінологічних словників. Опрацьований фактичний матеріал може бути корисним для працівників фармацевтичної галузі.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації апробовані на *п'яти міжнародних* наукових конференціях: “Мова і культура” (Київ, 2002, 2003), “Language, Literature and Culture in a Changing Transatlantic World” (Prešov, 2009); “Міжнародна комунікація: мова, культура, особистість” (Острог, 2015); “Topical Problems of Modern Science and Possible Solutions” (Dubai, 2016); *двох всеукраїнських*: “Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики” (Черкаси, 2001, 2002), *одній міжвузівській* конференції молодих учених “Сучасні проблеми дослідження романських і германських мов і літератур” (Донецьк, 2004).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційної роботи викладено у *п'ятнадцяти* публікаціях: у *восьми* статтях, надрукованих у фахових виданнях України, у *трьох* статтях – у періодичних виданнях інших держав, у тезах доповідей *чотирьох* наукових конференцій:

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (286 найменувань, з яких 54 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (37 найменувань) та списку джерел ілюстративного матеріалу (38 найменувань). Повний обсяг дисертації – 254 сторінки, основний зміст викладено на 189 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи.

Перший розділ “Когнітивно-ономасіологічні засади вивчення оцінних фітонімів у сучасній лінгвістиці” присвячено розкриттю когнітивно-мовної природи назв лікарських рослин та визначенню їх місця у національних мовних картинах світу, обґрунтуванню необхідності застосування лінгвокультурологічного підходу до виявлення мотиваційної основи номінацій рослин та оцінної лексики загалом, критичному аналізу і

синтезу розроблених сучасною лінгвістикою поглядів щодо витлумачення мовної оцінки, класифікацій її різновидів і основних параметрів, характеристиці діахронічного та синхронічного аспектів реконструкції оцінного компонента у семантиці фітонімів.

У другому розділі **“Методологічна основа когнітивно-ономасіологічного аналізу фітонімів з оцінним компонентом у германських і слов’янських мовах”** визначено критерії відбору назв лікарських рослин з оцінним компонентом, розроблено методичну процедуру когнітивно-ономасіологічної реконструкції оцінного компонента семантики фітонімів у німецькій, англійській, російській та українській мовах, аргументовано її доцільність та ефективність.

У третьому розділі **“Типологія мотивації назв лікарських рослин із оцінним компонентом у германських та слов’янських мовах”** фітоніми з оцінним компонентом було розподілено за мотиваційними типами, визначено спільні та відмінні мотиваційні типи у німецькій, англійській, російській та українській мовах та представлено кількісні характеристики, виділено оцінний компонент в ономасіологічній структурі досліджуваних найменувань та встановлено його ономасіологічний статус.

У четвертому розділі **“Когнітивно-ономасіологічна реконструкція фітонімів із оцінним компонентом у германських і слов’янських мовах”** виконано реконструкцію первісного значення ключових лексем та виявлено споріднені мотиватори у мовах германської і слов’янської груп, які зумовлюють виникнення сенсорних, психологічних, сублімованих і раціоналістичних оцінок, виявлено зсуви у семантиці оцінних мотиваторів у ході історичного розвитку досліджуваних мов.

У загальних висновках підведено підсумки роботи, викладено результати дослідження та окреслено перспективи подальших розвідок.

Наприкінці подано списки використаної літератури, лексикографічних джерел та джерел ілюстративного матеріалу.

РОЗДІЛ 1

КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОЦІННИХ ФІТОНІМІВ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

1.1. Стан вивчення номінацій рослин у сучасних лінгвістичних дослідженнях

Номінації як результат процесу утворення мовних одиниць, що слугують засобами називання та членування фрагментів дійсності й формування відповідних понять про них [296], генерують значний за обсягом пласт лексики у кожній мові. У фундаментальних працях [231; 278] номінації представлені із загальнометодологічних позицій. Більш конкретизовані, спеціальні дослідження проводяться на матеріалі окремих видів номінацій [164; 225; 276], зосібна в когнітивно-ономасіологічному [20; 73; 90; 163; 245; 273] та культурологічному аспектах [114; 124; 142; 222; 272], тривають спроби удосконалення методики вивчення номінацій [139; 195].

У кожному разі, з'ясування природи номінацій потребує ґрунтовного аналізу послідовності операцій свідомості, що опосередковують семіотичну єдність позначуваного зі знаком, окрім того, має місце позиціонування семантики, синтактики та прагматики як трьох вимірів семіозису [178, с. 145]. Як стверджують дослідники, механізми утворення номінацій та висловлювань є спільними [10, с. 31; 192, с. 129], але, на відміну від процесів продукування мовлення, породження номінативної одиниці здійснюється переважно в мовній системі згідно з її закономірностями [178, с. 145], чим пояснюється інтерес лінгвістів до вивчення номінацій з когнітивних позицій.

1.1.1. Фітоніми з оцінним компонентом як фрагмент мовної картини світу. Передусім постає необхідність у встановленні лінгвістичного статусу німецьких, англійських, російських та українських фітонімів, а саме вирішення питання про їх приналежність до одиниць терміносистем чи до

одиниць номенклатур у зіставлюваних мовах, а також відмежування їх від слів, що вживаються у загальнолітературному значенні. Це дозволить окреслити номінації лікарських рослин як лексико-семантичну групу для подальшого співвіднесення з відповідними картинами світу або їх фрагментами.

О.О. Реформатський зараховує питання про розмежування загальнонавжаних слів і термінів до важливих проблем лінгвістики [162, с. 113]. До однієї із перших спроб навести дефініцію терміна належить стаття Г.Й. Винокура “О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии” (1939), де термін визначено як “слово в особливій функції найменування спеціального поняття, назви спеціального предмета чи явища” [25, с. 5]. Дещо пізніше О.С. Ахманова трактує термін як “слово або словосполучення спеціальної (технічної, наукової тощо) мови, яку створено для точного вираження спеціальних понять та позначення спеціальних предметів” [9, с. 474]. Більш сучасне визначення терміна розглядає його як “слово чи словосполучення, що має спеціальне значення, яке виражає і формує професійне поняття і використовується у процесі пізнання та освоєння наукових і професійно-технічних об’єктів і відношень між ними” [36, с. 5].

Основними вимогами до термінів є системність, наявність класифікаційної дефініції, прагнення до моносемічності й конкретизації в межах терміносистеми й до прозорості внутрішньої форми, жорстка конвенційність, стилістична нейтральність, залучення до системи понять певної галузі, відповідність нормам мови, точність і стислість, дериваційна здатність, інваріантність як відсутність варіантів і синонімів, висока інформативність [175, с. 617]. На необхідності однозначності термінів та незалежності їх значення від контексту наголошував також Д.С. Лотте [101, с. 15, 73]. У той же час Б.Н. Головін і Р.Ю. Кобрін констатують, що значна частина термінології досі не приведена у повну відповідність із бажаними вимогами, тому завданням термінознавства у перспективі дослідники бачать стандартизацію чинних термінологій і терміносистем [36, с. 101].

Номенклатура, за визначенням енциклопедії “Українська мова”, – сукупність назв (номенів) конкретних об’єктів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо [308, с. 415]. Вказане джерело також відносить до номенів видові назви рослин у ботанічній лексиці (наприклад, назви дерев: береза, дуб, смерека, ялиця тощо).

Розмежування термінології та номенклатури у мовознавстві було закладено Г.Й. Винокуром, який під номенклатурою розумів систему абстрактних і умовних символів, призначенням яких він бачив забезпечення максимально зручних та практичних засобів для позначення предметів і речей, при цьому прямий стосунок до потреб теоретичної думки, що оперує цими речами, не є обов’язковим [25, с. 8]. О.О. Реформатський проводить межу між термінологією та номенклатурою, що ґрунтується на значенні, яке у випадку номенклатурних слів є більш конкретизованим і точним, ніж у термінів; окрім того, номенклатурні слова мають здатність позначати одиничні предмети, відповідно, можуть виступати власними назвами [161, с. 49]. Дещо розходиться зі згаданою концепцією думка В.М. Лейчика [95, с. 17], який вважає номенклатуру перехідною ланкою між термінами і власними назвами.

Біологічна номенклатура, частиною якої є ботанічна, за визначенням “Енциклопедії сучасної України”, є системою наукових найменувань або кодування біологічних об’єктів, заснована на їх подібності чи спорідненості, а у більш вузькому значенні – універсальна наукова система назв таксонів живих істот, пов’язаних тим або іншим ступенем спорідненості: тварин, грибів, рослин, бактерій, а також вірусів [288]. Міжнародна ботанічна номенклатура побудована на концепції К. Ліннея та подається латинською мовою, при цьому назви рослин є бінарними, тобто утвореними двома компонентами, один із яких позначає рід, а інший – вид рослини. Важливою рисою наукової ботанічної номенклатури є однозначність – одному таксону має відповідати лише одна назва [там само].

Виходячи із наведених визначень, до ботанічної номенклатури зараховуємо міжнародні наукові назви рослин і фармакогностичні назви

(латинською мовою), якими послуговуються фармація та медицина, та вважаємо їх *термінами*. Також до термінів ботанічної номенклатури відносимо літературні назви у зіставлюваних мовах, оскільки вони відповідають вимогам щодо однозначності, точності та системності, їх синтаксична структура наслідує будову наукової назви латинською мовою, до того ж, у межах біології їх вживання є жорстко регульованим.

Народні назви рослин генерують особливий пласт ботанічної лексики, який перетинається та частково співпадає із науковою номенклатурою, проте не може бути до неї зарахований на підставі невідповідності вищезгаданим критеріям однозначності, точності та системності. По-перше, народним назвам притаманне співіснування у мові кількох синонімічних позначень однієї рослини (місцевих, діалектних, розмовних назв тощо); по-друге, у народних назвах спостерігається омонімія, тобто одна назва може позначати кілька рослин зі схожими властивостями, які є підґрунтям мотивації цієї назви; по-третє, якщо ботанічна номенклатура прописує рід і вид кожної рослини, до того ж, співвідносить її з вищими рівнями таксономічної класифікації, то народні назви не завжди позначають усі наявні у природі (чи окремій місцевості) види, або ж взагалі не розрізняють їх. Тому народні назви лікарських рослин, які склали переважну більшість вибірки, відносимо саме до *номенів* як номінативних одиниць, що позначають конкретні об'єкти (рослини) спеціальної галузі (народної медицини).

Як стверджує Н. І. Панасенко, назви, надані рослинам людиною у процесі її історичного розвитку, яскраво ілюструють усі процеси людської мовленнєвої та мовної поведінки. Назви лікарських рослин у різних мовах є особливим системним пластом лексики, аналіз якого дає змогу описати структуру цілительської діяльності, роль народної медицини у житті суспільства та її місце у національних картинах світу [135, с. 31]. Слід зауважити, що з прадавніх часів рослини широко використовувалися людиною не лише в медицині, а й побуті (як джерело продуктів харчування, текстильних матеріалів, декорування інтер'єру тощо). Відтак, маємо підстави

стверджувати, що назви були надані добре вивченим об'єктам. Практичне застосування рослин та обізнаність із їх властивостями, так чи так, ставали джерелом найменувань. Тим-то можемо констатувати, що у цьому зрізі мовної картини світу оприявлені різнопланові знання як наукового характеру (географічні, ботанічні, фармацевтичні тощо), так і загальнофонового кшталту (міфи й легенди, ціннісні установки й оцінні стереотипи).

Вивчення широкого спектру способів взаємодії людини й рослини є спеціальним завданням **етноботаніки** – міждисциплінарного напрямку, який артикулює загальний антропоцентричний вектор сучасної науки і який свого часу був відмежований в окрему галузь знань Джоном Харшбергером (1885) [235, р. 58]. Власне, термін “етноботаніка” був запропонований згаданим дослідником у 1895 році і стосувався напрямку, що студіював використання рослин первісними й тубільними народами [248, с. 33]. Антрополог Р. Форд завдання етноботаніки вбачає у вивченні прямої взаємодії людини й рослини, а також розуміння значення рослин для національних культур [там само, с. 33-34]. М. Балік акцентує еволюцію завдань етноботаніки, що змінилися з моменту її оформлення в окремий напрям: якщо спочатку вони (завдання) полягали в укладанні списків латинських і народних назв корисних рослин для певного географічного регіону, то нині ця галузь прагне пояснити взаємини між людиною та рослиною у ширшому сенсі, об'єднуючи такі дисципліни, як антропологія, ботаніка, гігієна харчування, екологія, збереження природи та природних ресурсів, економіка та фармакологія [234, с. 58-59]. Отже, коло питань, якими цікавиться сучасна етноботаніка, є досить розмаїтим – від вивчення способів використання рослин у народній медицині тубільних народів з метою пошуку нових, більш ефективних та екологічних лікарських препаратів, текстильних матеріалів і продуктів харчування до впливу рослин на культуру народів, що заселяють різні ареали планети [235, с. 6; 236; 260].

Лінгвістичні розвідки, осердям яких є студіювання відображення взаємодії рослини й людини в етнічній свідомості і, відповідно, у мові, також прилучають до сфери етноботаніки на її перетині з етнолінгвістикою. Зокрема,

П. Саттон наголошує, що розвиток етноботаніки неможливий без досягнень лінгвістики, оскільки роль мови як інструмента спілкування у етноботанічних дослідженнях не обмежується лише знанням тубільної мови чи перекладом. Мова, зазначає автор, є “складною символічною і прагматичною системою”, тому дослідники мають бути обізнані із “семантичною метамовою”, тобто усією сукупністю асоціацій та уявлень, пов’язаних із конкретним найменуванням [279, с. 303-304]. В.Б. Колосова слушно зауважує, що аналізу має підлягати не лише лексика на позначення рослин, але й те коло уявлень, яке характеризує ставлення до рослинного світу у традиційній культурі, фольклорні тексти про ті чи інші рослини, а також пов’язані з ними обрядові практики [67, с. 6].

Дослідниця наголошує, що у славістиці з-поміж масиву праць, пов’язаних із традиційними знаннями слов’ян про рослини, можна виокремити ті, що зосереджені на одній складовій – словниковому фонді чи мотиваційному аспекті номінації флори, фольклорних текстах чи використанні рослин у народній медицині й магії; натомість інші поєднують усі згадані аспекти. Також В.Б. Колосова акцентує відмінності цих праць у географічному плані: від одного села чи окремого діалекту до двох-трьох мов або слов’янської території в цілому [68, с. 7-8].

Наш мовний матеріал як вид номінацій цікавий тим, що знаходиться в зоні перетину двох фрагментів мовної картини світу – рослинних номінацій та оцінної лексики. Порівняно невеликий у кількісному співвідношенні щодо загального масиву найменувань рослин у кожній мові, він поєднує два блоки інформації: об’єктивні знання про довколишній світ (здобуті емпіричним шляхом) і про його цінність для конкретної особистості чи соціуму (зв’язок із культурою та оцінними стереотипами).

Мотивація оцінного компонента деяких назв також може ґрунтуватися не на об’єктивних ознаках рослин, а на приписуванні їм уявних надприродних властивостей, відтак, випрозорюванню підґрунтя мотивації сприяє, зосібна, врахування етнографічного контексту – фольклорних текстів (легенд,

переказів, пісень), відомостей про використання рослин у різноманітних обрядах і магічних ритуалах тощо. Попри труднощі, що виникають у ході аналізу такого специфічного пласту лексики, вважаємо, що саме народні назви (навіть більшою мірою, ніж літературні чи наукові) фіксують ключові маркери етнічної культури (йдеться про етнічну свідомість, національний характер і менталітет, оцінні стереотипи й ціннісні установки), тим-то вбачаємо зв'язок цього дисертаційного дослідження із вивченням мовних картин світу.

Оскільки детально розглянути всі теоретичні здобутки сучасної науки щодо картини світу та всіх її різновидів у нашому дослідженні немає ані можливості, ані потреби, виокремимо та розглянемо тут лише деякі, актуальні для аналізу оцінних фітонімів, аспекти цієї проблеми, а саме зупинимося на вивченні загального гносеологічного розуміння картини світу, концептуальної та мовної картин світу як її органічних складових, а також поняття ціннісної картини світу у проекції на мовну та концептуальну.

У загальному чи то універсальному сенсі картини світу розуміють як сукупність знань чи уявлень про світ [71, с. 21; 184, с. 87 та ін.]. У свідомості людини явища і предмети зовнішнього світу представлені у вигляді образів; у висліді – картину світу варто розуміти як систему образів [109, с. 49]. Прикметно, що у формуванні картини світу беруть участь усі прояви психічної діяльності людини, починаючи з відчуттів, сприймання й уявлення та завершуючи вищими формами – мисленням і самосвідомістю [157, с. 20]. Найбільш адекватною дефініцією картини світу пропонуємо вважати визначення її як “певним чином організованої сукупності понять, яка конструє цілісний образ світу” [284, с. 72]. Ця формула досить точна та змістовна, проте й вона не охоплює всіх основних властивостей картини світу як феномену свідомості.

Оскільки повне й рівночасно чітке визначення картини світу неможливе через саму складність цього феномену, В.І.Постовалова підходить до вирішення цієї проблеми шляхом опису видових ознак картини світу. Поміж них дослідниця добачає наявність: а) об'єктивної (неантропоцентричної) або

антропоцентричної орієнтації; б) визначеного суб'єкта, об'єкта і продукта відображення (власне картини світу); в) еволюційної перспективи картини світу (зародження, розвиток, з'ява внутрішнього конфлікту, стагнація та розпад); г) певного механізму (типу) відображення дійсності [157, с. 8]. Тимчасом зарубіжні науковці розкривають сутність картини світу шляхом опису її рівнів [249] та компонентів [252]. Такі критерії теж не можна вважати вичерпними, разом із тим, вони дозволяють описати картину світу у вигляді системи структурних та якісних властивостей, релевантних для науки.

Г.В. Колшанський пропонує таке розуміння картини світу, яке співвідносилося б з узагальненим (науковим) уявленням людства про сутність довколишнього світу на певному етапі його розвитку [71, с. 21]. Це зауваження відмежовує наукову картину світу від наївної: остання складає зміст повсякденної свідомості носіїв мови, але слід застерегти, що наукова картина світу охоплює не всю сферу власне картини світу. Наукову картину світу Л.А. Петрова визначає як цілісну систему уявлень про загальні властивості й закономірності природи, що виникають у результаті узагальнення та синтезу основних понять природничих наук і принципів [146, с. 24].

Наївна картина світу, що відображає практичні потреби членів мовного колективу, структурує потік зовнішніх вражень у певному напрямку [49, с. 32]. У ході вивчення проблеми співвідношення емпіричної повсякденної свідомості й мови Н.І. Сукаленко дійшла висновків, які можуть бути цікавими й перспективними в контексті нашого дослідження. Відображена в національній повсякденній свідомості, картина світу закарбована його носіями в цілісному, відносно стійкому (в часовому вимірі) стані, який насправді є продуктом тривалого історичного розвитку й об'єктом успадкування досвіду між поколіннями. Цілком природно, що така картина, сформована стихійно, вміщує різноманітні форми й рівні виявлення повсякденної свідомості: тут переплітаються знання, здогади, віра, породжувальні прототипи матеріалістичного та ідеалістичного світоглядів, відображення дійсності у практиці повсякденної праці й побуту і естетичного освоєння людиною

реального світу, тобто повсякденні знання, здоровий глузд та ірраціональність, оприсутнена у міфах, легендах, забобонах тощо [190, с. 6]. Очевидно, що аналіз фітонімів торкається сфер як наукової, так і наївної картин світу, бо ж уявлення кожного окремого носія мови про якусь певну рослину охоплюють як теоретичні знання, так і власний досвід (емпірика), наприклад, контакт із рослиною чи її застосування, ознайомлення із фолькорними джерелами, особисті ціннісні установки.

Однією з форм картини світу є концептуальна модель, яка також входить до царини лінгвістичних досліджень. Ю. Федорова означає три компоненти бази знань, що є основою концептуальної картини світу: 1) мовні знання; 2) позамовні (про контекст ситуації та адресата); 3) загальнофонові знання. При цьому, наголошує дослідниця, жоден із означених типів знань не є провідним – лише їх взаємодія та інтегрованість є необхідною умовою для процесу розуміння й осмислення людиною довкілля [216, с. 204]. Таким чином, вивчення концептуальної картини світу долає межі власне мовознавства та відкриває овиди для міждисциплінарних досліджень.

Ціннісна картина світу, на якій головним чином сфокусоване наше дослідження, є тим фрагментом концептуальної картини світу, що презентує дійсність завдяки ціннісному осмисленню фактів, об'єктів і контактів між ними у світлі аксіологічних категорій (добро / зло, добре / погане, прекрасне / потворне, потрібне / зайве) [139]. У мовній системі цей сегмент відображений в оцінному тезаурусі [13; 241], що є частиною мовної картини світу (різні підходи до її вивчення розглянемо далі).

З позиції лінгвістики картина світу у кожному випадку повинна бути, тим чи тим чином, оформленою систематизацією змістової площини мови [75, с. 4]. Відповідно мовну картину світу визначають як сукупність уявлень людини про довколишній світ, зафіксований у системі значень конкретної мови, її лексико-семантичній підсистемі загальної семантичної системи, структурі енциклопедичних і тлумачних словників, незліченній кількості мовленнєвих ситуацій, текстах різноманітних жанрів та індивідуальному

спілкуванні [184, с. 87]. Це лише одна з дефініцій, яка, на нашу думку, є достатньо повною і водночас досить компактною. В іншому визначенні мовної картини світу, запропонованому З.Д. Поповою та Й.А. Стерніним, акцентовано національний аспект: “Мовна картина світу – це сукупність зафіксованих у одиницях мови уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу” [156, с. 54]. Таке розмаїття тлумачень дозволяє стверджувати, що вивчення мовних картин світу реалізується за кількома напрямками.

Виходячи зі сказаного вище, узагальнену мовну картину світу можна вважати образом світу, який створений лінгвістичними засобами. До таких належать: 1) номінативні засоби мови – лексеми і фразеологізми, які забезпечують те чи інше членування і класифікацію об’єктів національної дійсності; значимою є відсутність номінативних одиниць (лакуни різних типів); 2) граматичні мовні засоби; 3) функціональні засоби мови (відбір найбільш частотної лексики і фразеології визначає склад комунікативно-релевантних мовних засобів); 4) образні засоби (вектори розвитку переносних значень, внутрішня форма мовних одиниць, національно-специфічна образність); 5) фоносемантика мови; 6) дискурсивні засоби – специфічні прийоми і стратегії побудови текстів, особливості стратегій і тактик комунікативної поведінки у стандартних комунікативних ситуаціях тощо [146, с. 22 – 23]. Окрім переліченого вище, до засобів утворення мовної картини світу З.Д. Попова та Й.А. Стернін прилучають стратегії оцінки та інтерпретації мовних висловів, дискурсів, текстів різних жанрів, критерії оцінки їх як взірцевих чи навпаки, переконливих / непереконливих, вдалих / невдалих тощо [156, с. 55].

Специфіка мовної концептуалізації світу свідомості-реальності найбільш наочно виявляється в тому, що називають особливостями мовного членування дійсності; це, у свою чергу, можна пояснити етнонаціональними відмінностями когнітивного світосприйняття. Як зауважує В.М. Манакін, розбіжності в мовному членуванні світу – переважно семантичного характеру [108, с. 45]. У мовних відмінностях, так чи інакше, прозирає і схожість, яка не

просто є зворотним боком розходжень, а неминуче передбачає ці відмінності як діалектичну сутність цілісності світобудови та її мовного вираження [108, с. 64]. Відтак, дослідник пропонує своє визначення картини світу: “Мовна картина світу – це відображений засобами мови образ свідомості-реальності, модель інтегрального знання про концептуальну систему уявлень, репрезентованих у мові” [108, с. 44–45]. Думається, В.М. Манакін має рацію, що мовні картини світу є елементами концептуальної картини світу, відповідно, кінцевим результатом будь-якого аналізу мовних картин світу має бути реконструкція певного сегменту концептуальної картини світу. Ми суголосні з дослідником і в тому, що, з одного боку, концептуалізація світу мовою повинна враховуватися у зіставних дослідженнях, а з іншого боку, порівняльний аналіз, наприклад, лексики різних мов може бути продуктивним для концептуального аналізу з метою вивчення концептуальної картини світу.

1. 1. 2. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення мовних картин світу. На сучасному етапі розвитку суспільства й наукової думки необхідність вивчення мовних і культурних процесів у їх взаємодії не губить актуальності. Нині докладно студіюється розмаїття аспектів означеної проблеми: соціально-політичний [16; 187; 255; 281], психологічний [50; 140; 241]; розглядаються лінгводидактичні та прикладні питання [19; 123], проблеми перекладознавства й міжкультурної комунікації [80; 81; 229].

Жодних сумнівів не викликає той факт, що мова є найважливішим сховищем культурної інформації. Разом із тим, поняття “мова” й “культура” сходяться не лише в цьому аспекті – взаємини між ними насправду складніші й багатогранніші. Окреслити їх в усій повноті й абсолюті є либонь складним завданням, що зумовлено певною термінологічною розмитістю й відсутністю однастайності у визначенні поняття “культура”.

Знаменно, що термін “культура” зустрічається практично в кожній сфері наукових досліджень: філософії, етиці, археології, медицині, технічних науках тощо. Більше того, він є магістральним для культурології, естетики та

мистецтвознавства, а відтак, кожна з цих галузей пропонує власні візії та овиди у його інтерпретацію. Базовим для лінгвокультурології та етнолінгвістики поняттям культури вважають таке, яке б охоплювало світогляд, моральні норми (що є підґрунтям поведінки людини), способи пізнання світу, витвори мистецтва, духовні й матеріальні цінності [16, с. 65]. Одним із запропонованих у царині філософії визначень, яке відображає вищезгадані аспекти, є таке: “Культура – сукупність матеріальних і духовних надбань на певному історичному рівні розвитку суспільства і людини, які втілені в результатах продуктивної діяльності” [314, с. 313].

Ще одна дефініція вказує на те, що “...культура складається з мови, ідей, переконань, звичаїв, табу, кодексів, знарядь, технологій, витворів мистецтва, ритуалів, церемоній та символів” [315]. Автори цього визначення акцентують взаємозв’язок мови й культури, хоча, гадаємо, він не обмежується власне гіпогіперонімічними контактами.

Методологічним підґрунтям для дослідження мовних явищ у екстралінгвістичному аспекті вважають той факт, що і мова, і культура є формами свідомості, які оприявнюють світогляд людини [89, с. 46]. Більше того, мову й культуру споріднюють дві спільні онтологічні риси: здатність до розвитку та його необхідність, а також знаковий характер [53, с. 53 – 55].

Порівнюючи мову й культуру за функціональними параметрами, Г.П. Нещименко вказує на дві основні відмінності. Перша полягає в тому, що мова – система гомогенна; знакові системи, притаманні мові, є ізофункціональними та однорідними. Натомість культура – за своєю суттю гетерогенна; знакові системи, що мають місце в культурі, досить різноманітні й неоднорідні, вони суттєво різняться одна від одної (звукоінтонаційна, вербальна й іконічна мови). Друга відмінність ґрунтується на тому, що функціональним призначенням мови є комунікативність, тимчасом культури – естетичність (ідеться про естетичне самовираження особистості як творця) [122, с. 78].

Нам імпонує позиція В.А. Звєгінцева, котрий вважає, що вирішення питання про залежність між мовою та культурою має багато спільного з проблемою взаємозв'язку мови й мислення, позаяк культурний стан суспільства пов'язаний з мовою саме через мислення; до того ж, із трьох його видів, виокремлених у психології (образне, технічне й понятійне), до уваги варто брати лише понятійне мислення, оскільки два інші типи є позамовними [51, с. 248, 292-293].

На практиці такий зв'язок виявляється в тому, що кожна людина відчуває свою приналежність до тієї чи іншої культури, певної соціокультурної верстви. Таке відчуття в ній закладено споконвічно лінгвокультурним середовищем, що її оточує; основними факторами його є соціально-економічне, політичне, історико-культурне становище, мовний та етнічний склад держави або території, традиційна приналежність носія мови до тієї чи тієї релігії або конфесійної групи. Останнє впливає не так на поведінку людини, зосібна й мовну, як на злиття чинників культурного середовища в єдине ціле, що зумовлює тяжіння індивіда до певної культури, яка у висліді визначає лінгвокультурологічну характеристику особистості [110, с. 27].

Остання, у свою чергу, пов'язана зі соціально-культурним рівнем інтелекту, в якому виокремлюють два структурні компоненти: архетипний (йдеться про інтелектуальні структури, які репрезентують апріорні категорії пізнання людини як родової істоти, як носія історичного досвіду людства) і етнічний (представлений когнітивними структурами, що зумовлені особливостями національного культурного простору індивіда; це накладає відбиток на способи категоризації дійсності представниками різних культур) [50, с. 62].

Студіювання віддзеркалення у мові й мовленнєвій діяльності етнічної свідомості, менталітету, національного характеру, матеріальної та духовної культури народу є завданням етнолінгвістики, яка є насамперед лінгвістичною галуззю. Разом із тим, вона застосовує для аналізу етнокультурної семантики

мови й мовлення всю культурну інформацію певного народу, зафіксовану також в інших знакових системах [178, с. 252-253].

Одним із розділів етнолінгвістики є лінгвокультурологія, яка вивчає фіксацію в мові, етнотекстах і дискурсивній практиці духовної та матеріальної культур народу, тобто культурно значимої і знакової інформації: ідеться про збережені в колективній пам'яті символічні способи матеріального й духовного усвідомлення світу певним етносом, відтворені в його ідеях, схемах мислення й поведінки, системі етичних й естетичних цінностей, нормах, звичаях, обрядах, міфах, віруваннях, забобонах, побуті тощо [178, с. 254]. Цей напрям дотичний до вивчення національної картини світу, мовної свідомості й особливостей ментально-лінгвального комплексу, оскільки його об'єктом є мова як відображення й фіксація культури крізь призму мови, а предметом – одиниці мови й дискурсу, що мають культурно значиме наповнення [82, с. 12].

Лінгвокультурологічні дослідження зосереджують увагу на національних картинах світу. В якості етнодиференційних ознак можуть слугувати різноманітні прикмети: мова, цінності й норми, історична пам'ять, релігія, уявлення про рідну землю, міфи про спільних предків, національний характер, народне та професійне мистецтво. Найважливішими серед них називають рідну мову й культуру. Стрижнем культури, її осердям цілком слушно вважають цінності [38, с. 30]. Тим-то саме оцінні висловлювання найбільш яскраво й вимовно виражають як особливості національного менталітету, так і індивідуальні риси мовної особистості.

Для людини як соціальної істоти вкрай важливим є процес соціалізації, в результаті якого індивід “набуває”, серед іншого, певну систему координат, на якій знаходяться вектори “верх – низ”, “плюс – мінус” [82, с. 17]. Так, індивід засвоює певну систему знань та уявлень, серед яких важливе місце займають моральні норми й ціннісні орієнтації. Останні виражені в оцінних висловлюваннях. Отже, цілком логічно, що в останні десятиліття лінгвісти дедалі частіше апелюють до вивчення оцінної семантики мовних одиниць.

1. 2. Теоретичні засади студіювання поняття “оцінка”

Інтерес лінгвістів до оцінки передовсім пов’язаний з вивченням мовних картин світу та культурологічного компонента мови. Складність для студій такого ґатунку полягає в тому, що мовна оцінка є багатоплановим явищем, у якому сполучені і лінгвістичні, і екстралінгвістичні фактори, а отже, застосування винятково лінгвістичних методів досліджень не завжди може дати задовільні результати.

Н.М. Кислицина цілком слушно зауважує, що вивчення й розробка семантики оцінки на мовному та позамовному рівнях дозволить дослідникам більш точно й аргументовано визначити природу семантичних диференціацій, що існують у різних мовах, їхню обумовленість – соціальними, мовними, об’єктивними, суб’єктивними факторами чи то їх взаємодією [62, с. 148].

У пропонованому дисертаційному дослідженні детальний аналіз поняття “оцінка” є одним із першочергових завдань, для вирішення якого необхідне насамперед визначення термінологічного та категоріального статусів оцінки з урахуванням філософського погляду на цю проблему, що далі має супроводжуватися критичним оглядом лінгвістичних теорій оцінки з метою обґрунтування її робочого поняття для цієї конкретної праці.

1. 2. 1. Термінологічний та категоріальний статуси оцінки. Прикметно, що “оцінка” є багатозначним словом, часто вживаним у повсякденному мовленні. У різноманітних життєвих ситуаціях його значення легко зрозуміти з контексту, однак при спробі дати наукове визначення цього поняття стикаємося з певними труднощами. Справа у тому, що оцінка як науковий термін успадкувала зі сфери повсякденного мовлення вищезгадану багатозначність, що спричинює певну термінологічну плутанину. Відтак, одним із завдань цього розділу є відмежування слова “оцінка” у загальнолітературному значенні від його функціонального вживання як спеціального терміну зі специфічним загальнонауковим значенням.

“Великий тлумачний словник сучасної української мови” пропонує такі значеннєві варіанти слова “оцінка”: 1) дія за значенням оцінити, оцінювати; 2) вартість, ціна чого-небудь; 3) думка, міркування про якість, характер, значення і т. ін. кого-, чого-небудь; 4) прийняте позначення якості знань і поведінки учнів [302, с. 828]. Необхідно звернути увагу на те, що тут акцентовано два основні аспекти: 1) оцінка як процес або дія, в результаті якої виникає певне судження чи визначається вартість; 2) оцінка як результат у вигляді оцінного судження, позначення ціни чи оцінки успішності. Як термін оцінка теж часто вживається в обох значеннях.

Звернімося до окремих довідкових видань. Зосібна у довіднику “Краткий словарь психологических терминов” еліміновано два види оцінки: кількісна (наприклад, окомір) та якісна (скажімо, оцінка особистості, її поведінки, життєвої позиції тощо) [298, с. 91]. Тимчасом термінологічні словники, як правило, не позиціонують кількісну оцінку як власне оцінку [55, с. 25], хоча вона має певне значення, приміром, для психології, метрології, економіки, медицини, юриспруденції та інших сфер теоретичної та практичної діяльностей людини. Увага дослідників здебільшого зосереджена на якісній оцінці, яка відрізняється від кількісної тим, що встановлює ціннісне ставлення, хоча й таке обмеження відкриває досить широке коло проблем, висвітлених у працях з філософії, етики, естетики, логіки, гносеології, психології та лінгвістики.

Філософія як форма світогляду надає найбільш узагальнені та систематизовані знання про світ і людину в ньому. Тож не дивно, що найсуттєвіші властивості й ознаки феномену оцінки представлені саме у працях з філософії. Хоча судження про оцінку присутні у всіх розділах філософії, втім бракує цілісних та послідовних концепцій оцінки, нез’ясованими залишаються її категоріальний і термінологічний статуси.

У сучасній філософії найуніверсальнішою дефініцією оцінки є розуміння її як особливої форми відображення дійсності, яка не тільки оприявнює об’єктивну реальність (світ), а й приписує йому суб’єктивні ознаки [1, с. 127].

В.О. Василенко тлумачить оцінку як “акт усвідомлення цінності явищ, предметів, подій і т.д.” [24, с. 74].

Важливим аспектом оцінки є її співвіднесеність із процесом пізнання, від якого вона невіддільна [1; 24; 39; 44; та інші]. Гносеологічне значення оцінки Г.В. Колшанський пояснює тим, що пізнавальна діяльність “вже за своєю природою містить так званий оцінний компонент, який полягає в тому, що суб’єкт пізнання виконує операцію мислення над предметом мовлення (сприймання, розуміння, узагальнення, висновки і т. д.), що є оцінкою в широкому сенсі” [70, с. 142].

Тимчасом у “Філософському енциклопедичному словнику” не подано визначення оцінки. На його присутність хибують й інші філософські словники, до яких ми зверталися. Цей факт схиляє до думки, що, попри численні апелювання до аналізованого поняття у низці праць, оцінка наразі не має узгодженого термінологічного статусу в царині філософії.

У переважній більшості філософських розвідок оцінку розглядають лише у зв’язку з категорією цінності, що є достоту закономірним. Так, цінність і оцінка обумовлюють одна одну, кожна з них впливає з іншої, відтак, визначити й описати сутність обох можна лише через їх взаємодію. Відмінність між оцінкою і цінністю полягає в тому, що оцінка виявляє вже внесену у предмет у процесі діяльності цінність, отже, наявність цінності є необхідною умовою здійснення оцінки [262, с. 71].

За найбільш узагальненим розумінням, цінність – термін, що використовується для вказівки на загальнолюдське, соціальне й культурне значення певних явищ дійсності [313, с. 525]. Більш детальне визначення пропонує В.І. Шинкарук: “Цінність – соціально-філософська категорія, що позначає позитивне чи негативне значення явищ природи, продуктів суспільного виробництва, народу, класу, соціальної групи чи особи” [314, с. 756]. Ця дефініція є доволі чіткою, проте потребує подальшого розширення.

Прикметно, що цінності виявляють позитивне чи негативне значення об’єктів довколишнього світу для людини й суспільства (благо, добро / зло,

прекрасне / потворне, що містяться в явищах суспільного життя і природи). Стосовно суб'єкта (людини) цінності постають об'єктами його інтересу, а для його свідомості виконують роль повсякденних орієнтирів у предметній і соціальній дійсності, маркування його різноманітних практичних ставлень до предметів і явищ, які оточують [313, с. 525]. Це пояснення підводить нас до думки, що відображення цієї об'єктивної значущості у свідомості суб'єкта і є оцінкою.

Повернімося до питання про категоріальний статус оцінки. Філософські категорії є базовими поняттями багатьох наук, що постали на її основі. Категорія у філософії – це форма осмислення у поняттях загальних способів ставлення людини до світу, які виявляють найбільш загальні та суттєві властивості, закони природи, суспільства й мислення [313, с. 216]. Ідеться про універсальні форми мислення і свідомості, які відображають загальні властивості й відношення об'єктивної дійсності, загальні закономірності розвитку всіх матеріальних, природних і духовних явищ [314, с. 269].

З-поміж загальнофілософських категорій називають цінність, тимчасом оцінка у філософії не має конкретного, визначеного категоріального статусу. У деяких філософських словниках поняття “оцінка” можна знайти у словниковій статті “аксіологія” в переліку аксіологічних категорій (поряд з категорією цінності). Маємо достатню кількість праць із вивчення загальнофілософського значення оцінки (найбільш ґрунтовними з них є студії О.В. Василенка [24]), проте в жодній з них оцінку не зараховують до фундаментальних категорій, більше того, навіть не надають їй окремого статусу категорії. Ще раз наголосимо, що для філософів більшу вагу має саме категорія цінності, натомість оцінку розглядають здебільшого як поняття, нерозривно пов'язане з цінністю, похідне від неї або ж допоміжне для її вивчення чи визначення.

Протилежну ситуацію спостерігаємо в царині лінгвістичних досліджень: тут поняття й сутність оцінки, як і питання про її категоріальний статус, наразі є принциповими.

Мовна категорія у візіях укладачів “Лінгвістичного енциклопедичного словника” – це “будь-яка група мовних елементів, які виокремлюють на підставі якоїсь загальної властивості; у чіткому розумінні – певна ознака (параметр), що лежить в основі розподілу широкого масиву однорідних мовних одиниць на обмежену кількість класів, членам котрих притаманне одне й те саме значення цієї ознаки” [296].

Зокрема, під поняттєвою категорією розуміють замкнену систему значень певної універсальної семантичної ознаки безвідносно до ступеня їх граматикизації і способу вираження (прихованого чи явного) у конкретній мові, наприклад, артикують поняттєві категорії “активності / неактивності”, “відчужуваності / невідчужуваності”, “мети”, “причини”, “місця” тощо. У лексикології виокремлюють лексико-семантичні категорії, маючи на увазі класи типу “назви живих істот”, “назви професій”, “назви дерев” тощо.

Отже, маємо підстави вважати оцінку лінгвістичною категорією (а саме – поняттєвою категорією), як спостерігаємо це є у працях Н.Д. Арутюнової, О.Л. Бессонової, О.М. Вольф, Г.І. Приходько та інших. Дійсно, можна виокремити групу мовних елементів різних рівнів, загальною властивістю яких є здатність виражати оцінку (йдеться про мовні одиниці лексичного й синтаксичного рівнів – слова, словосполучення, речення й тексти). У лінгвістичних дослідженнях їх прийнято йменувати оцінними або оцінювальними.

1. 2. 2. Оцінка як лінгвістична категорія. Засоби вираження мовної оцінки. У цьому розділі маємо на меті вирішити низку конкретних питань, які є суттєвими для висвітлення поняття оцінки у лінгвістиці в цілому та окреслення його саме в тому аспекті, що є актуальним для цього дослідження. Отже, окрему увагу приділимо таким питанням: 1) зміст поняття оцінки у лінгвістиці; 2) вирішення дилеми – оцінку вважати денотативним чи конотативним компонентом значення слова; 3) визначення міри суб’єктивного

й об'єктивного в оцінці; 4) структура, рівні та складові мовної оцінки; 5) мовні засоби вираження оцінки; 6) класифікація мовних оцінок.

Намагання дати однозначне визначення оцінки у лінгвістиці, як, власне, і в інших сферах її вивчення, не були успішними. Кожен окремий дослідник у своїй дефініції акцентує, як правило, лише один конкретний аспект, який стосується саме його дослідження. Найбільш ґрунтовне та всебічне визначення оцінки як терміну лінгвістики знаходимо у термінологічній енциклопедії “Сучасна лінгвістика” [175, с. 438-439]. У згаданому джерелі запропоновано три аспекти оцінки, які достеменно точно підсумовують основні напрямки дослідження оцінки у сучасній лінгвістиці. Оцінку позиціонують головним чином як: 1) складник конотативного компонента семантичної структури мовної одиниці, що репрезентує ставлення носіїв мови до позначеного за абсолютною (“добре – нейтрально (байдуже) – погано”) і відносною (“краще – так само добре – так само нейтрально – так само погано – гірше”) шкалами; оцінка може формувати й денотат значення слова, що продукує суперечність у розгляді денотата й конотата; 2) текстову категорію, підпорядковану інформативності, яка виражає ставлення адресанта (автора), його функції у тексті, дійових осіб, імовірного реального чи модельованого авторською свідомістю гіпотетичного читача до описуваних подій, явищ, осіб, їхньої поведінки за абсолютною (“добре – нейтрально (байдуже) – погано”) і відносною (“краще – так само добре – так само нейтрально – так само погано – гірше”) шкалами з урахуванням інших різновидів аксіологічної модальності; текстова категорія оцінки властива не лише художньому тексту, а й має певні маркери в текстах різних функціональних стилів; 3) різновид модальності висловлювання, який відображає аксіологічний план ситуації, позначеної повідомленням, тобто ціннісну орієнтацію мовця щодо інтеріоризованої події; ґрунтується на логічному зв'язку аксіологічної модальності, який виокремлюється модальною логікою.

Наступний момент – оцінку варто вважати складником конотата чи денотата. З позиції складника конотативного компонента семантичної

структури мовної одиниці оцінку можна трактувати як “судження мовця, його ставлення схвалення-несхвалення, бажане-небажане, захоплення тощо – як один із основних компонентів стилістичної конотації” [286, с. 308]. Позицію цього дослідника поділяють й інші науковці.

Відповідно до концепції І.В. Арнольд, компонентами лексичного значення слова є: а) поняттєвий зміст, який зазвичай іменують предметно-логічним значенням. Він входить до першої частини інформації, називає поняття і співвідноситься через поняття з дійсністю, яка становить предмет повідомлення; б) конотація, куди входять емоційний, експресивний та стилістичний компоненти значення та куди слід прилучити й оцінну складову, хоча вона тісніше за інші компоненти корелює з предметно-логічним значенням. Оцінний компонент перманентно пов'язаний з предметно-логічним, уточнює і доповнює його, тим-то може входити до словникової дефініції. На відміну від емоційного компонента, оцінний не сприяє факультативності або послабленню синтаксичних зв'язків [7, с. 110]. І.В. Арнольд дотримується думки, що слово має оцінний компонент значення за умови, якщо воно виражає позитивне або негативне судження про те, що воно називає (схвалення-несхвалення) [7, с. 70].

Існує і цілком антиномічна думка. А.В. Філіппов, приміром, залучає до конотації лише емоційно-стильовий семантичний зміст мовної одиниці, вважаючи, що оцінність у слові є елементом суто денотативним, невід'ємним від поняття, а експресивності слово набуває лише у мовленні [218, с. 57]. Наша позиція, виходячи з особливостей досліджуваного мовного матеріалу, спонукає згодитися з цим науковцем.

1. 2. 3. Структура мовної оцінки. Проблема класифікації оцінювальних значень. У питанні структури оцінки особливої уваги заслуговує опис оцінної модальної рамки, запропонований О. М. Вольф. Дослідниця зазначає, що оцінка прикметна особливою структурою, яка містить ряд обов'язкових та факультативних елементів. Цю структуру можна

представити як модальну рамку, яка накладається на висловлювання та не збігається ані з його логіко-семантичною, ані зі синтаксичною будовою. В основу оцінної модальності О.М. Вольф ставить формулу $A \ r \ B$, де A репрезентує суб'єкт оцінки, B – її об'єкт, а r – оцінне ставлення, яке має значення “добре / погано”. Таким чином, головними елементами оцінної модальної рамки є її суб'єкт і об'єкт, зв'язані оцінним предикатом. У природній мові r може бути представлене як окремими словами (добрий, поганий, розумний, дурний; подобатися, схвалювати, поважати, зневажати тощо), так і семантикою висловлювання в цілому. Разом із елементами формули $A \ r \ B$ до складу оцінної модальної рамки входять елементи трьох типів: 1) ті, що зазвичай експлікуються (об'єкт оцінки); 2) елементи, як правило, імпліцитні (шкала оцінок, оцінний стереотип); 3) елементи, реалізовані і в експліцитному, і в імпліцитному форматах (суб'єкт оцінки, аксіологічні предикати, мотивування оцінки) [28, с. 11-13].

Оцінний предикат має два основні значення – “добре” та “погано”, “+” та “-”. З одного боку, ознака “добре” чи “погано” завжди присутня в складі оцінного слова як його семантичний компонент, проте в багатьох словах, що містять оцінку, знак не є детермінованим. Знаки “+” чи “-” часто не можна приписати не тільки окремим словам, а й словосполученням, якщо вони знаходяться поза контекстом [28, с. 19].

Згідно з модальною рамкою, запропонованою О.М. Вольф, в оцінному висловлюванні експліцитно чи імпліцитно присутні і об'єкт, і суб'єкт оцінювання. Під суб'єктом оцінної структури ми, відповідно до позиції О.М. Вольф, розуміємо особу, частину соціуму або соціум у цілому, якою/яким надається оцінка [28, с. 22]. До класифікації за суб'єктом оцінки дотична класифікація цінностей у філософії (особисті, групові, класові, суспільні та загальнолюдські) [22, с. 109]. Традиційно у царині філософії пріоритет надається загальнолюдським цінностям, менш значимими вважаються класові й суспільні, за допомогою яких, до того ж, можливе маніпулювання масами; найменше уваги філософи приділяють особистим

цінностям, вважаючи їх підрядними стосовно групових та універсальних. Проте у мові саме індивідуальні оцінки, оперті на індивідуальні цінності як основу стратегій оцінювання, найчастіше виражаються в мовленні та першочергово стають об'єктом дослідження лінгвістів.

Варто наголосити, що опозиція суб'єкта / об'єкта в оцінній структурі та суб'єктивності / об'єктивності в семантиці оцінки – це не одне й те саме. І суб'єкт, і об'єкт оцінки допускають існування обох чинників – суб'єктивного й об'єктивного. Суб'єкт, оцінюючи предмети або події, спирається, з одного боку, на своє ставлення до об'єкта оцінки (подобається чи не подобається), а з іншого боку, на стереотипні уявлення про об'єкт і шкалу оцінок, на якій розташовані ознаки, властиві об'єктові. Рівночасно в оцінному об'єкті синтезовано суб'єктивні відношення суб'єкт-об'єкт і об'єктивні властивості об'єкта оцінки. І коли мовиться про те, що є привабливим і непривабливим, ідеться про якості самого об'єкта і про відчуття суб'єкта.

Наступним (після суб'єкта й об'єкта) елементом оцінної модальної рамки, за О.М. Вольф, є шкала оцінок, на якій розташовані зони позитивного й негативного, а між ними знаходиться зона нейтрального. На останній є цілий ряд ознак, які можуть рухатися в бік зростання чи спадання [28, с. 48-49]. Зі шкалою оцінок тісно пов'язана одна з головних ознак оцінки – градуальність, суть якої полягає в тому, що, крім якісної (позитивної чи негативної) характеристики або орієнтованості, оцінкам притаманна й кількісна характеристика, що є ступенем інтенсивності. Згадаймо, що і у філософії, і у психології мовлять винятково про позитивну та негативну оцінки, тимчасом у мові існують висловлювання нейтральної оцінки, що підтверджено О.М. Вольф, Н.Д. Арутюновою та іншими дослідниками.

Шкала оцінок може як допускати певну межу, так і сягати безмежжя. Межею позитивної зони шкали оцінки доречно означити ідеал як одне з найбільш вивчених понять у філософії. Разом із тим, мислителі не вважають цю тему вичерпаною. Однією з ознак ідеалу філософи називають абсолютність: він (ідеал) не може мати ступенів чи градацій [1, с. 131], бо

позначає те, що “має бути” [1, с. 130]. Ідеал є водночас критерієм для порівняння: за ступенем відповідності чи невідповідності ідеалу об’єкти розміщуються на шкалі ближче чи далі від нього, тобто отримують більш / менш позитивну або більш / менш негативну оцінку. Слід зазначити, що чимало ознак негативної зони також мають свою межу. Оскільки ідеал негативним бути не може, ця межа є точкою максимальної невідповідності ідеалу.

Ідеал варто відрізнити від норми. Останню, в свою чергу, потрібно відмежовувати і від ідеалу, і від зони нейтрального. Норма співвідноситься з тією частиною оцінної шкали, на якій знаходиться стереотипне уявлення про предмет з такою ознакою [28, с. 56]. Ступінь ознаки, що відповідає нормі, вже є підставою для позитивної оцінки; цим самим норма відрізняється від нейтральної оцінки. Що ж до розбіжностей між ідеалом і нормою – ступінь ознаки об’єкта, що оцінюється, може досягати норми і навіть перевищувати її, натомість ідеал недосяжний.

Оцінні стереотипи тісно пов’язані з картиною світу мовців. Так, у стандартах вказані емпіричні сукупності властивостей, які, гадають, повинні бути властиві цьому предметові. Для речей різних типів існують окремі стандарти: “властивості, які вимагають від хороших молотів, не збігаються з властивостями, що їх очікують від хороших полководців” [55, с. 38]. Стандарти можуть бути більш визначеними або менш чіткими, а для деяких об’єктів стандарти взагалі не існують.

Мовну оцінку пов’язують із модусним типом знання, що передбачає знання засобів і способів оцінки предметів та явищ довколишнього світу і є невід’ємною складовою мовного знання, яке входить у загальну концептуальну систему людини [18, с. 47]. Цей тип знання прямо пов’язаний із мовною картиною світу. Як зазначає В.Ф. Загороднова, “...висловлювання сприймають як оцінні навіть за відсутності оцінних слів, якщо описується ситуація, що має відповідний зміст у картині світу” [48, с. 226].

Модусний тип знання формується за тими самими закономірностями, що й інші типи знання, тобто воно (знання) є результатом основних пізнавальних процесів – концептуалізації та категоризації [18, с. 47]. При цьому специфіка оцінних концептів і категорій, як зауважує М.М. Болдирев, полягає в тому, що вони сприяють інтерпретації та реінтерпретації будь-якого іншого значення у мові, тобто їм притаманна структурна та змістовна релятивність.

Заслуговує уваги застереження М.М. Болдирева щодо розрізнення двох видів категорій як репрезентантів різних типів знання. Першим є оцінне знання про немовні об'єкти довколишнього світу (власне оцінні категорії), другим – знання про одиниці мови, що виконують певну оцінну функцію (категорії оцінних слів) [18, с. 48]. Власне оцінні категорії формуються у свідомості людини на основі мови (визначені семантикою конкретного слова, яке слугує назвою цієї категорії) і об'єднують будь-які об'єкти довколишнього світу за типом і характером їх оцінки. Категорії оцінних слів включають мовні одиниці за схожістю їх оцінної (інтерпретативної) функції, закладеної в їх семантиці чи виявленої в контексті, тобто обумовлені конкретною оцінно-мовною функцією.

Таким чином, ми наблизилися до питання про мовні засоби вираження оцінки. Сукупність останніх розглядають як оцінний тезаурус, що є важливою частиною словникового запасу мови, який містить систематизовану інформацію про конкретні та абстрактні поняття, цінні для носіїв мови [241, с. 5]. Отже, оцінний тезаурус зберігає інформацію, зафіксовану в мовній семантиці та пов'язану з категорією оцінки.

Прикметно, що у мові оцінка може бути виражена мовними одиницями майже всіх рівнів: фонетичного (інтонація) [42], морфологічного [97; 219], лексичного [41; 54; 59; 92; 102; 111; 118; 130; 169; 280; 186], синтаксичного [14]; на рівні тексту [17; 60; 107; 112; 127]. Зазвичай спеціальні дослідження описують оцінні мовні одиниці якогось одного рівня в окремих мовах: англійській [13; 244], німецькій [26; 35; 251], українській [114], або пропонують зіставний аналіз цих одиниць у двох чи більше мовах: [134; 149].

Зосібна на морфологічному рівні оцінка може виражатися зменшувальними та просторічними суфіксами. Детально вплив зменшувальних суфіксів на семантику іменників та прикметників був простудійований М. Фенцловою на матеріалі словотвору у російській мові. Дослідниця звертає увагу, що зменшувальні суфікси передають два типи значень – розміру й оцінні. Серед похідних іменників були вибрані слова з позитивною, негативною і нейтральною оцінністю. Дослідниця висновує, що, сполучаючись із позитивно-оцінними словами, зменшувальні суфікси знижують оцінність останніх: *инженерушка, красавчик*. Натомість у поєднанні з оцінно-нейтральними іменниками зменшувальні суфікси експліцитно виражають позитивну оцінку денотата: *сапожки, соседочка*. Більше того, зменшувальні суфікси можуть пом'якшувати негативну оцінку, єднаючись із негативно-оцінними іменниками: *дурачок, ошибочка*. Найчастіше такі оцінки є емоційно забарвленими [217, с. 9-11].

Зазвичай об'єктом уваги лінгвістів стає оцінна лексика. Зокрема слова-оцінки О.Ф. Петрищева визначає як прикметники і прислівники, які не називають жодних реальних позитивних або негативних ознак і слугують винятково для оцінки явищ, визначених словами, що поєднуються з цими прикметниками та прислівниками й ілюструють їх словами на кшталт “обурливий”, “огидний”, “прекрасний”, “чарівний” [145, с. 52]. Надзвичайно цікавим є спостереження дослідниці, що слова-оцінки не мають антиномічних (неоцінних) слів, оскільки це мали би бути слова, позбавлені не лише оцінної функції, але й предметного змісту. Інтелектуально-логічна оцінка, наголошує О.Ф. Петрищева, – це лексика, яка виражає думку про бажаність / небажаність явищ, їх відповідність / невідповідність певним нормам, вимогам, наприклад: надмірний, занадто, надлишок. Тимчасом емоційно забарвлена лексика, на думку дослідниці, – це лексика, яка виражає презирство, зневагу, ласку, дає емоційну оцінку [145, с. 54].

Л.Ф. Соловйова небезпідставно вважає, що прикметникам більше, ніж іншим частинам мови, властиво виражати оцінку, і розробляє детальну

класифікацію прикметників англійської мови на підставі їх здатності продукувати оцінні значення [185, с. 23-26]. Зважаючи на специфіку досліджуваного нами мовного матеріалу, вважаємо за доцільне застосувати представлену класифікацію до всіх мов нашої студії.

До лексичних засобів вираження емоційної оцінки мовця в експресивному контексті Н.О. Лук'янова залучає засоби вираження суб'єктивної модальності, експресивні словоформи, фразеологічні одиниці, прислів'я і приказки, порівняльні звороти, синонімічні і близькі за значенням слова, антонімічні слова і слова, пов'язані антонімічними відношеннями в певних контекстах, повтори (повторення морфеми, словоформи одного й того ж слова, частини висловлювання), висловлювання, в якому яскраво виражена оцінка мовця як додаток до загальної оцінки контексту [104, с. 185].

Ще одним важливим аспектом є класифікація видів оцінок. Найбільш повною та вичерпною, на нашу думку, є класифікація, запропонована Н.Д. Арутюновою. Дослідниця виокремлює прикметники **загальної оцінки**, які вживаються тоді, коли оцінку надають за сукупністю різномірних властивостей, і протиставляє їх прикметникам **часткової оцінки**, у значення яких входить якийсь додатковий компонент, що має стосунок до структури оцінки (скажімо, спосіб мотивації, ставлення до мети) [8, с. 194].

Значення загальної оцінки представлені прикметниками “гарний” та “поганий”, а також їх синонімами з різними стилістичними й експресивними відтінками (*прекрасний, чудовий, відмінний, нехороший* та ін.) [8, с. 194]. Часткові оцінки Н.Д. Арутюнова поділяє на групи залежно від того, який аспект комплексного об'єкта вони характеризують: 1) **сенсорно-смакові**, або гедоністичні оцінки (приємний – неприємний, смачний – несмачний, духмяний – смердючий та ін.); 2) **психологічні оцінки**, в яких здійснено спробу раціоналізації, осмислення мотивів оцінки: а) *інтелектуальні* оцінки (цікавий, захопливий, глибокий, розумний – нецікавий, нудний, банальний, дурний); б) *емоційні* оцінки (радісний – печальний, веселий – сумний, бажаний – небажаний, приємний – неприємний); 3) **естетичні оцінки** (гарний – негарний,

прекрасний – потворний); 4) **етичні оцінки** (моральний – аморальний, добрий – злий, гідний – негідний); 5) **утилітарні оцінки** (корисний – шкідливий, сприятливий – несприятливий); 6) **нормативні оцінки** (правильний – неправильний, нормальний – аномальний, стандартний – нестандартний, здоровий – хворий); 7) **телеологічні оцінки** (ефективний – неефективний, вдалий – невдалий) [8, с. 198].

Перелічені категорії розподіляються на три групи. До першої входять **сенсорні оцінки**, пов’язані з чуттєвим досвідом – фізичним і психічним. Це сенсорно-смакові і психологічні оцінки: вони, як правило, не є вмотивованими і характеризують більшою мірою смаки й уподобання суб’єкта, ніж сам об’єкт. До другої групи належать етичні й естетичні оцінки, що складають комплекс **сублімованих оцінок**. Порівняно з іншими, ця група оцінок більше зорієнтована на певну норму, зразок чи приклад. Третя (група **раціоналістичних оцінок**) утворена утилітарною, нормативною та телеологічною оцінками, які пов’язані з практичною діяльністю, практичними інтересами й повсякденним досвідом людини. Основними критеріями цих оцінок є фізична чи психічна користь, зорієнтованість на досягнення мети, реалізація певної функції, відповідність певному стандарту [8, с. 198-200].

О.М. Вольф розширює представлену вище класифікацію і пропонує ще кілька варіантів, основаних на додаткових критеріях:

- 1) Оцінки **de dicto** й оцінки **de re**. У структурі *de dicto* оцінний оператор приписується реченню (судженню), натомість у структурі *de re* оцінність оприявнює ознака речі;
- 2) **Абсолютна й порівняльна оцінки**. Абсолютна оцінка втілена у термінах “добре/погано”, порівняльна – “краще/гірше”;
- 3) **Суб’єктивна й об’єктивна оцінки** розрізняються за домінуванням об’єктивного чи суб’єктивного фактора у процесі оцінювання;
- 4) **Емоційна та раціональна оцінки**. Емоційні оцінки, як правило, більш суб’єктивні, раціональні – більш об’єктивні [28, с. 26-28].

Далі в нашій роботі користуватимемося класифікацією, запропонованою Н.Д. Арутюновою, оскільки вона найбільше відповідає меті дослідження та специфіці мовного матеріалу, який студіюємо.

З вищевикладеного можемо виснувати, що у більшості лінгвістичних досліджень, присвячених категорії оцінки, описано види оцінних значень і засоби їхнього вираження, проаналізовано зв'язок оцінки з модальністю, особливості функціонування оцінних висловлювань у різних типах текстів. Разом із тим, оцінна лексика наразі не досліджена належним чином – недостатньо описана як системне явище, особливо в аспекті антропоцентризму, а також із культурологічних та когнітивних позицій (саме в цій царині ще лишаються питання, вирішення яких вимагає подальших спеціальних студіювань). Спираючись на спостереження, виокремимо тут базові властивості оцінки, які ляжуть в основу нашого дослідження при аналізі конкретного мовного матеріалу:

1) Зорієнтованість (характер оцінки), а саме позитивний чи негативний вектор оцінки. У досліджуваному мовному матеріалі вирізнятимемо три модуси оцінок: *позитивна, негативна й нейтральна оцінки*. Якщо визначення негативної та позитивної оцінок особливих проблем не становить, то нейтральну оцінку виокремлюють і розглядають не всі науковці. Складається враження, що все, що не поціноване однозначно (“добре” або “погано”), не оцінюється зовсім. Тимчасом ми, погоджуючись із О.М. Вольф, вважаємо, що нейтральна оцінка не є відсутністю оцінки, хоча їй не можна приписати знак “+” чи “-”. Така оцінка виникає за рівноваги поганих і хороших ознак чи властивостей тоді, коли предмет входить в клас порівняння, тобто оцінюється, натомість оцінка відсутня, коли предмет поза межами сфери оцінювання [28, с.16]. Як мовилося вище, під оцінкою слід розуміти суспільно закріплене ставлення носія мови до об'єкта оцінювання. Виходячи з характеру цього ставлення, оцінка може бути трьох видів: позитивна, негативна, нейтральна. Позитивну та негативну оцінки доцільно розглядати як полярні, існування яких передбачає нульову оцінку як певну

точку відліку при оцінній кваліфікації об'єкта. Позитивна та негативна оцінки виражають схвальне чи несхвальне ставлення до властивостей об'єкта, тимчасом нульова виявляє оцінно-нейтральне ставлення до них;

2) Градуальність, тобто розміщення різних оцінних значень на певній уявній шкалі, на якій нейтральна оцінка є нулем, або точкою відліку, а позитивні й негативні якості розходяться в порядку зростання до полюсів цієї шкали. Полюсами шкали вважатимемо еталони цих якостей або (в разі відсутності останніх) максимально можливі позитивні чи негативні характеристики.

1.3. Когнітивно-ономасіологічний підхід до вивчення мовних явищ та його застосування у зіставних дослідженнях номінацій

Загалом ономасіологічний підхід представляє вивчення семантики мовних одиниць у напрямку від означення до означуваного, тобто від концепта до відповідної мовної форми. Як зазначено у “Лінгвістичному енциклопедичному словнику”, ономасіологія охоплює всі одиниці мови у світлі здійснення ними номінативної, або ж репрезентативної, функції, а саме розглядає питання номінативної техніки за способами формування одиниць номінації різного рівневого статусу, різної довжини та структури, а також неоднакових за методом представлення дійсності у знаках мови (наприклад, мотивовані та немотивовані знаки, знаки з різним ступенем розчленування у презентації мовного змісту) [296].

У цьому ж таки джерелі запропоновано вузьке та широке трактування ономасіології в сучасному мовознавстві. У вузькому розумінні ономасіологія інтерпретується лише як учення про процеси називання словом і лексичну об'єктивацію понять. У ширших візіях ономасіологія – область дослідження усієї номінативної діяльності в мові, що відображає та об'єктивує членування світу у процесі пізнання його об'єктів і зв'язків. Подібне трактування знаходимо і у “Словнику лінгвістичних термінів” О.С. Ахманової [286, с. 288].

Що ж до історичного аспекту, інтенсивний розвиток ономасіологічних досліджень розпочався ще у 60-ті роки минулого століття й пов'язаний, більше чи менше, із працями Н.Д. Арутюнової, В.Г. Гака, Г.В. Колшанського, О.С. Кубрякової, Б.О. Серебренникова, В.М. Телії, А.А. Уфімцевої, Д.М. Шмельова. Нині достатньо вивченими з ономасіологічних позицій є різноманітні групи лексики та словотвір: О.А. Габрієльян [30], О.В. Деменчук [40], О.Я. Кресан [83], О.А. Литвинко [99] – в англійській мові; О.О. Конопелькіна [74], О.В. Петрухіна [148] – в російській; Н.З. Цісар [222] – в українській; для аналізу висловлювань на рівні тексту, а також у сфері фразеології: С.В. Олійник [125]; О.О. Селіванова [174].

До базових понять теоретичного апарату ономасіології, що є релевантними і для зіставних досліджень, належать терміни ономасіологічної категорії та ономасіологічної структури номінативної одиниці. Так, *ономасіологічну категорію* визначають як інтегровальну ознаку сукупності номінативних одиниць певної мови, що характеризує регулярний, однаковий механізм їх творення, який відповідає певній спільності семантики, понятійного змісту й частиномовного статусу [175, с. 427].

Тимчасом *ономасіологічну структуру* трактують як номінативну структуру мовного знака, результат мотивації як лінгвопсихоментальної операції, що опосередковує формальний і семантичний зв'язки мотиватора з мотивованим [175, с. 427]. Термін був запропонований у 1962 р. М. Докулілом і розглядався як поєднання ономасіологічної ознаки (мотиватора, твірної основи) й ономасіологічного базису (словотворчого форманта) [243]. У російському мовознавстві це поняття знайшло подальший розвиток у працях О.С. Кубрякової [85; 86; 87; 88], котра доповнила ономасіологічну структуру предикатом-зв'язкою, або атомарним предикатом, який встановлює тип відношень між ознаками. Маємо підстави стверджувати, що на сьогодні питання ономасіологічної структури найповніше розроблені як у працях самої дослідниці, так і її послідовників: С.А. Жаботинської, Н.І. Панасенко, М.М. Полюжина, О.О. Селіванової, З.А. Харитончик та інших.

Становлення когнітивної наукової парадигми у сучасному мовознавстві посприяло когнітивній орієнтації ономасіологічних досліджень і виникненню когнітивної ономасіології як напрямку лінгвістичних досліджень. З-поміж її завдань називають 1) з'ясування когнітивного механізму породження найменувань; 2) пояснення зв'язку ономасіологічної структури зі структурами знань про позначене; 3) аналіз мотиваційних типів номінативних одиниць різного статусу шляхом уведення нового розуміння традиційно словотворчого терміна “мотивація” [178, с. 144].

Когнітивна ономасіологія як напрям досліджень базується на таких принципах, як: 1) експансіонізм, що виражається у міждисциплінарних зв'язках когнітивної ономасіології з логікою, семіотикою, філософією, психологією, нейрофізіологією, культурологією, етнологією, історією та іншими науками; 2) експланаторність, обумовлена експансіонізмом, що сягає більших можливостей пояснення мовних явищ; 3) антропоцентризм, який розглядає номінатор як гносеологічний центр та суб'єкт мовного семіозису; 4) етноцентризм, що забезпечує аналіз мовних одиниць у проекції на етносвідомість, звичаї, традиції, культуру народу; 5) менталізм як спрямованість аналізу номінативних процесів та їхніх результатів на структури зберігання, обробки, переробки та використання знань; 6) психонетичність, що передбачає врахування при дослідженні номінації інших, крім мислення, смислопороджувальних функцій свідомості: відчуттів, почуттів, інтуїції, образів та архетипів колективного підсвідомого; 7) креативність, яка використовуватиме когнітивні моделі для отримання нових знань, для творчої стимуляції природної когнітивної діяльності; 8) дискурсивність, що забезпечує аналіз номінативних результатів як телеологічно-діяльнісного продукту комунікації; 9) аксіологічність, спрямована на пояснення рефлексів в ономасіологічній структурі людської оцінності, зони модусу концепта, а також репрезентації оцінно-ідеологічних характеристик мовного коду і текстових світів у макрознаку; 10) прагматизм, що є рефлексією лінгвістичного позитивізму і сприяє здійсненню мети мови як

засобу досягнення людиною успіху в суспільному й особистому житті [173, с. 32-46]. Позаяк наше дисертаційне дослідження має бути виконане в когнітивно-ономасіологічному руслі, вважаємо за необхідне тут і далі спиратися на вищезазначені принципи.

О.М. Позднякова характеризує перехід від ономасіологічного до когнітивного аналізу у словотворі як перехід від аналізу значень до аналізу концептуальних структур і структур представлення знань для них [153, с. 215]. Таким чином, у процедурі когнітивно-ономасіологічного аналізу можливим буде виокремлення двох етапів, або ступенів – власне ономасіологічного аналізу та концептуального аналізу зі застосуванням різноманітних методик. Так, для когнітивної інтерпретації ономасіологічної структури номінацій можливе використання апарату різноманітних методів опису та структурних моделей, зокрема відмінкової граматики [261] або глибинних семантичних відмінків [246]. На означеному етапі когнітивно-ономасіологічного аналізу широкое застосування знаходять, приміром, фрейми [247], що potwierджують дослідження, зосібна зіставні, оперті на різноманітний мовний матеріал [43; 47; 133; 138; 155; 254].

Оскільки когнітивно-ономасіологічний аналіз буде провідним у нашій студії, є потреба повернутися до його дефініції. О.О. Селіванова тлумачить його як методику дослідження номінаційних процесів і встановлення типу мотивації номінативних одиниць, що передбачає два етапи: інтерпретацію ономасіологічної структури і концептуальне моделювання структури знань про позначене або її фрагмента. Цей тип аналізу має спиратися на такі позиції: 1) дослідження мотивації повинне бути двовекторним, спрямованим як на результат номінаційного процесу, зафіксований в ономасіологічній структурі одиниці, так і на процес вибору у структурі знань про позначуване активованого фрагмента; 2) у випадках полісемії мотивація встановлюється окремо щодо кожного зі значень слова; 3) обов'язковим є врахування семантики найменування та її зв'язку зі структурою знань; 4) опис мотиваційного процесу здійснюється, зважаючи на низку етапів номінації: від

аперцепції об'єкта, його інтеріоризації у свідомості до внутрішнього програмування мотиваційної бази найменування та подальшої селекції мотиватора з певного фрагмента концептуальної структури шляхом активації відповідної ділянки концептуальної мережі; 5) вибір мотиватора з активованого фрагмента структури знань про позначене на етапі внутрішнього програмування відбувається одночасно з гасінням елементів мотиваційної бази, тобто ономасіологічною імплікацією; 6) фрагмент знань про позначуване є інформацією, яка активується у свідомості шляхом взаємодії п'яти психічних функцій, що опосередковують процеси пізнання (мислення, відчуття, почуття, інтуїція і транценденція), і колективного позасвідомого [175, с. 217]. Результатом застосування означеного типу аналізу у зіставних дослідженнях є виявлення когнітивно-ономасіологічної відповідності, яку ми розглянемо детальніше у наступному пункті цього розділу.

Ступінь когнітивно-ономасіологічної відповідності, що має бути метою зіставних досліджень такого штибу, враховує ступінь збігу мотиваційних типів еквівалентів, отже, мотивація постає як одна з основ зіставлення у зіставних дослідженнях. У зв'язку з когнітивною переорієнтацією лінгвістичних досліджень змінився підхід до проблеми мотивації, який був започаткований у словотворі [15; 25; 51; 182]. У згаданих працях мотивацію трактували як процес формування семантичного й формального зв'язків похідного слова із твірним, зокрема мотивованим вважали слово, у значення та форму якого входили значення й форма іншого слова.

До сфери ономасіології мотивацію увів І. С. Торопцев, визначивши її як ознаку слів, за якою носій мови може констатувати виправданість, раціональність, пояснювальність, зрозумілість зв'язку значення та звукової оболонки в кожній лексичній одиниці [199, с. 33]. Наразі найближчим до завдань когнітивно-ономасіологічного напрямку у лінгвістиці є, на нашу думку, визначення мотивації, запропоноване О. О. Селівановою [175, с. 401], як наскрізної у процесі творення номінативної одиниці лінгвопсихоментальної операції встановлення семантичної та формальної залежності між

мотиватором і похідною номінативною одиницею (мотивованим знаком) на підставі зв'язків різних компонентів структури знань про позначуване в етнічній свідомості.

Результатом мотивації є формування ономасіологічної структури знака, отримання ним місця в системі синтагматичних і парадигматичних відношень. Тимчасом метою мотивації постає “репрезентація в ономасіологічній структурі вербалізованого елемента фреймової когнітивної моделі, обраного номінатором, що відображає інтеріоризацію властивостей позначуваного, їх асоціативно-образне, метафоричне, парадоксальне сприйняття” [173, с. 158].

Отже, одним із завдань зіставного аналізу має бути встановлення мотиваційних типів зіставляваних лексичних одиниць і виявлення як відмінностей, так і універсальних характеристик їх ономасіологічних структур. Крім того, як зазначає О.О. Селіванова, необхідним є не лише зіставлення ономасіологічних структур еквівалентів, але і їх етнічних ментально-психонетичних комплексів [173, с. 208], Відтак, є нагальна потреба у зв'язку з вибором еталона для зіставного аналізу фітонімів з оцінним компонентом докладно розглянути модель ментально-психонетичного комплексу [173; 175; 178].

Ментально-психонетичний комплекс відповідає двовекторному підходу когнітивної ономасіології та визначається як модель інформаційної структури свідомості, що ґрунтується на розгляді свідомості як холістичного й синергетичного психофункціонального континууму (поєднання п'яти пізнавальних функцій: відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденції, а також колективного позасвідомого). Така модель інтегрує пропозиційну (істинну) інформацію з асоціативно-метафоричною, яка формується методом переінтерпретації знань у термінах інших предметних сфер на підставі мисленневої аналогії, синестезії, образного сприйняття об'єкта [175, с. 322]. Для нашого дослідження важить те, що у структурі ментально-психонетичного комплексу враховано оцінну складову інформаційної структури (модус), тобто концептуальний план, який

контролює відповідність умовам застосування знань в актах номінації й комунікації.

До структури ментально-психонетичного комплексу входять:

1) вербалізований компонент мислення, що містить знання в мові (які існують у мовній формі, а саме у вигляді текстової, дискурсивної інформації) і знання про мову (інформацію користувачів мови як системи у сенсі знань щодо рівнево-категоріальної ієрархії, семантики, синтактики, прагматики мовних знаків);

2) невербалізований компонент мислення (емпіричні, образні, математичні знання, знання культури, мистецтва тощо);

3) образи (гештальти), які можуть мати невербальний і вербальний статуси;

4) психічні функції, які можуть бути зафіксовані на межі зі сферою мислення: відчуття, відчуття, інтуїція, трансценденція, яка корелює з мисленням у розумово-пізнавальних процесах, зосібна і стосовно використання мови;

5) архетипи колективного несвідомого;

6) можливості реалізації як у вербальному, так і невербальному компонентах численних різнотипних конекцій з іншими ментально-психонетичними комплексами та їх компонентами [173, с. 113-114].

Перспектива застосування ментально-психонетичного комплексу у комплексній методиці когнітивно-ономасіологічної реконструкції номінативних одиниць мови полягає також у тому, що він ураховує всі етапи породження номінативної одиниці, відповідає меті цієї роботи та студійованому мовному матеріалу. Таким чином, завданнями зіставного аналізу германських та слов'янських фітонімів буде встановлення когнітивно-ономасіологічної відповідності на основі ментально-психонетичного комплексу, що передбачатиме виокремлення мотиваційних типів найменувань та внутрішньої мотиваційної основи рослинних номінацій зі залученням як синхронічних, так і діахронічних методів.

За О.О. Селівановою, когнітивно-ономасіологічна відповідність – це ступінь збігу ономасіологічної структури й когнітивно-ономасіологічного механізму створення найменування у різних мовах [173, с. 208]. Дослідниця передбачає, що під час зіставлення відповідність може бути повною або частковою або ж можемо спостерігати повну невідповідність. Повна когнітивно-ономасіологічна відповідність найчастіше зустрічається у близькоспоріднених мовах. Часткова відповідність може оприявнюватися 1) розбіжностями ономасіологічних баз за спільною позицією у ментально-психонетичних комплексах мотиватора – ономасіологічної ознаки; 2) відмінністю однієї з ономасіологічних ознак у парі еквівалентів “дериват – композит”, “композит – композит”, “дериват – словосполучення”, “композит – словосполучення”; 3) розходженнями у номінативному статусі еквівалентних найменувань. Разом із тим, часткова когнітивно-ономасіологічна відповідність може забезпечуватися можливостями селекції та імплікації мотиваторів у досліджуваних мовах [там само, с. 209-210].

Семантичні відношення між ономасіологічно невідповідними мотиваторами можуть бути встановлені як гіпо-гіперонімічні або мати характер суміжності (приміром, партитива та холоніма або відмінних партитивів, зони якості та їх партитивів). У деяких прикладах між невідповідними компонентами еквівалентних найменувань семантичні відношення можуть не бути встановлені, оскільки ці відмінності є результатом специфіки вибору мотиваторів у кожній з мов або різних типів мотивації [173, с. 211-212].

Отже, вище ми окреслили теоретичні здобутки у різних напрямках наукового пізнання щодо вивчення об’єкта нашого дослідження, здійснили спробу вирішити проблему співвідношення денотативного й конотативного складників у оцінних значеннях, відмежували поняття оцінності мовних одиниць від категорій емоційності й експресивності; більше того, нами визначено ключові властивості оцінки як явища мови: зорієнтованість (позитивна, негативна, нейтральна) та градування (пов’язане зі шкалою

інтенсивності оцінки), описано її структуру та види (загальна та часткова оцінки), що знайшли відображення у досліджуваному нами мовному матеріалі.

Висновки до розділу 1

З вищеподаного матеріалу можемо виснувати, що зіставне дослідження мов має бути комплексним і враховувати принцип антропоцентризму як дослідницьку домінуючу сучасної лінгвістики, що передбачає вивчення мови з урахуванням людського фактора, тобто як впливу людини на мову, так і навпаки – впливу мови на людину. Ці два кола проблем вирішує когнітивна лінгвістика, завдання якої в загальних рисах можна окреслити як вивчення вияву у мові процесів пізнання й переробки інформації свідомістю людини.

Таке глобальне й масштабне завдання охоплене кількома відгалудженнями у межах загального когнітивного напрямку, кожен з яких вирішує конкретні проблеми, проте вони взаємодіють і перетинаються між собою. Нині перспективним може бути дослідження оцінної лексики, яке враховуватиме належність останньої до етнічних мовних і концептуальних картин світу.

У кожному разі, це дозволяє встановити категоріальний статус поняття “оцінка”, що є важливим і вагомим для нашої роботи, адже у більшості досліджень цей статус або є недостатньо обґрунтованим, або ж не прописаним чітко взагалі. У результаті аналізу теоретичних джерел нами встановлено, що у царині філософії поняття “оцінка” не має ні загальновизнаного категоріального, ні термінологічного статусів, що, певна річ, є недоліком та, на наше переконання, потребує від філософів спеціальної уваги до цієї проблеми, нагальність якої, між іншим, вони все ж визнають.

Вище нами акцентована важливість розрізнення кількісної та якісної оцінок. Загалом філософи трактують якісну оцінку, що, зрештою, є об’єктом нашого дослідження, як суб’єктивне судження про схвалення чи несхвалення певного об’єкта, що спирається на індивідуальні, групові чи панівні в певний

час суспільні цінності. Саме уявлення про цінності, що у вигляді оцінних слів та суджень вплетені в мовну картину світу, слугують підґрунтям оцінних значень у досліджуваному нами мовному матеріалі.

Прикметно й те, що у лінгвістиці визнано категоріальний статус поняття “оцінка” та є підстави прилучити її (оцінку) до поняттєвих категорій. Хоча однозначної дефініції цього терміна наразі не існує і, власне, не може існувати через саму комплексність оцінки як явища свідомості, мови й мовлення, та все ж можливе виокремлення трьох її основних трактувань: як 1) складника конотативного значення мовної одиниці; 2) текстову категорію; 3) різновид модальності висловлювання.

Думається, що базовими для нашого дослідження властивостями мовної оцінки є зорієнтованість (позитивна, негативна, нейтральна) та градуальність (пов’язана зі шкалою інтенсивності оцінки). Для визначення типів оцінок, що зустрічаються в досліджуваному нами мовному матеріалі, найбільш придатною є класифікація, що передбачає поділ мовних оцінок на узагальнені й часткові, до яких належать сенсорно-смакові, психологічні, естетичні, етичні, утилітарні, нормативні й телеологічні.

У результаті опрацювання теоретичної бази нашої дисертації ми дійшли висновків, що когнітивно-ономасіологічний підхід до реконструкції оцінного компонента семантики фітонімів є найближчим до реалізації мети й завдань дослідження, позаяк він забезпечує всебічний аналіз номінацій з урахуванням їх національно-культурної специфіки, а отримані в ході аналізу дані створюють платформу для зіставного аналізу досліджуваних мов.

Основні положення розділу відображено у відповідних публікаціях автора: [213, 214].

РОЗДІЛ 2
МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА
КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ
ФІТОНІМІВ З ОЦІННИМ КОМПОНЕНТОМ
У ГЕРМАНСЬКИХ І СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

У попередньому розділі нами було акцентовано, що системно-функціональні закономірності мов можна пізнати глибше через зіставлення їх з іншими мовами. Це стосується й вивчення мовних картин світу. Так, К.І. Мізін схиляє до думки, що найефективнішим способом дослідження своєрідності концептуалізації світу в різних мовах є зіставлення мовних картин світу, за допомогою якого визначаються причини відмінностей у світосприйманні різних етносоціумів [113, с. 73]. Такий підхід є особливо виправданим для вивчення оцінного сегменту мовних картин світу, адже міжкультурні відмінності чи не найвимовніше прозирають саме в оцінних стереотипах та установках представників різних етносоціальних груп, що є зафіксованими в одиницях усіх рівнів мови.

2. 1. Методи досліджень у зіставному мовознавстві

Залежно від мети й об'єкта студій розрізняють три напрями, які використовують порівняння мов як основний метод дослідження: 1) порівняльно-історичне мовознавство, яке вивчає генетичну спорідненість мов у їх історичному розвитку; 2) ареальну лінгвістику, що розглядає вторинну спорідненість мов, мовні союзи та спільність мовних явищ незалежно від ступеня спорідненості мов; 3) контрастивну й типологічну лінгвістику, яка вивчає спільні риси й відмінності між мовами незалежно від їх генетичної спорідненості [32, с. 7]. Порівняльно-історичне мовознавство, найстарший та найбільш розроблений із трьох напрямів, ще не втратив своєї актуальності, про що свідчать праці Л.П. Дронової [45, 46], Т.Б. Лукінової

[103], І.М. Нечитайло [121], О.М. Пащенко [141], Р. Боти і К. Найта [239] та інших. Значну увагу нині приділяють вивченню лексики та фразеології у зіставному й типологічному аспектах [65; 113; 116; 117; 125; 227; 266; 267]. Питаннями ареальної лінгвістики цікавляться С.В. Семчинський [179], Н.М. Совтис [183], Й. Матрас [264].

Досліджуваний нами мовний матеріал дає можливість зіставляти як близько-, так і далекоспоріднені мови, що наближає його до контрастивних і типологічних студій. Виходячи з того, що будь-яке порівняння мов встановлює у результаті три основні властивості – загальні, спільні та відмінні, – В.М. Манакін вважає за доцільне виокремити в межах загального порівняльного мовознавства три галузі: універсологію, типологію та контрастивну лінгвістику. Інтегральну науку, яка об'єднує ці три царини, дослідник називає лінгвістичною компаративістикою (за С.Д. Кацнельсоном) [108, с. 39]. Універсологія, як зазначає В. М. Манакін, ще не оформилася у самостійний напрям, проте вивчення загальних закономірностей будови мов, єдності їх природи та структури є, безсумнівно, необхідним і перспективним. З думкою В.М. Манакіна щодо важливості дослідження мовних універсалій збіжна позиція К.І. Мізіна, котрий додає, що питання мовних універсалій безпосередньо пов'язане з проблемою мовних картин світу, позаяк розрізнення останніх відбувається на основі таких бінарних опозицій, як універсальна й ідіоетнічна мовні картини світу [113, с. 73].

Загальноприйнятим є розмежування типології та контрастивної лінгвістики за метою дослідження. Основним завданням типології постає пошук типових явищ, що зустрічаються переважно у близькоспоріднених мовах. У типологічних дослідженнях також здійснюється пошук загальних типів мовних структур за різними ознаками (наприклад, морфологічна класифікація мов). Тимчасом контрастивні дослідження спрямовані на пояснення відмінностей між мовами на тлі спільних рис. Окрім того, як підкреслює Й.А. Стернін, предметом вивчення у контрастивній лінгвістиці є лише дві мови – рідна і та, що вивчається; не підсистеми, поля чи інші

структурні одиниці лексичної системи, а саме окремі одиниці та явища у двох мовах, що підлягають зіставленню [188, с. 390]. Хоча контрастивна лінгвістика головним чином порівнює мови у синхронному зрізі, в її межах можуть застосовуватися і діахронічні методи з метою більш поглибленого витлумачення мовних відмінностей.

Прикметно, що обидва напрями мають спільну методологічну основу, адже основним методом, до якого вони апелюють, є зіставний. Цей метод визначають як спрямований на вияв спільних і специфічних рис зіставлюваних мов на всіх їх рівнях і в мовленні, і в тексті; метою означеного методу є поглиблення знань про одну мову на тлі іншої, вияв особливостей взаємодії мов у процесі оволодіння другою мовою, встановлення характерологічних рис сімей і груп мов, прогнозування інтерференції мов, визначення оптимальних засобів оволодіння іншою мовою тощо [175, с. 165]. Зіставний метод має прикладну спрямованість на методику викладання нерідної мови та практику перекладу.

У самій процедурі зіставлення виокремлюють три етапи, дотримання послідовності яких забезпечує коректність отриманих результатів: 1) встановлення основи зіставлення (*tertium comparationis*); 2) зіставна інтерпретація; 3) типологічна характеристика (визначення типових закономірностей і відмінностей) [76, с. 12].

Основу зіставлення, або *tertium comparationis*, яку необхідно обрати на першому етапі процедури зіставлення, М. П. Кочерган позиціонує як “певне позамовне поняття, не належне до жодної із зіставлюваних мов явище, дедуктивно сформульоване метамовою, і простежуються способи його вираження в зіставлюваних мовах” [81, с. 78]. Науковець називає цілий ряд засобів, що виконують означену функцію у сучасних дослідженнях: 1) спеціально створена штучна мова, або символічна мова, що складається із загальних штучних правил; 2) окрема мова з добре розвиненою системою; 3) певна система; 4) лінгвістична (граматична, семантична тощо) категорія; 5) певні диференційні ознаки; 6) окреме граматичне правило; 7) певне

семантичне поле; 8) фонетичні, морфологічні, синтаксичні та ін. моделі; 9) певний метод; 10) мова-посередник при перекладі; 11) типологічна категорія та ін. [80, с. 39].

Вибір певної основи зіставлення залежить як від мети дослідження, так і загальних тенденцій, що переважають у лінгвістиці. Так, А.В. Корольова зауважує, що визначення *tertium comparationis* має полягати у виборі певної властивості чи ознаки мовного явища – фонетичної, граматичної, лексичної, семантичної як еталона зіставлення; разом із тим, основою зіставлення можуть бути всі мовні одиниці (їхні значення, складники значення (наприклад, семи тощо) та відношення і зв'язки між ними – від фонем до речень і навіть текстів [76, с. 12].

А.Я. Алексєєв застерігає, що зміна домінантних методів і прийомів, якими активно оперувало порівняльно-типологічне вивчення мов, пов'язана зі зміною панівних парадигм у лінгвістиці. Зокрема, у вивченні словотвору змінювалися різні підходи: синхронно-статичний, діахронно-історичний, трансформаційний, синтаксичний, семасіологічний, ономасіологічний та інші [3, с. 5]. Нині, зосібна, спостерігаємо динамічний розвиток у проблематиці порівняльно-історичних і типологічних досліджень та пошук відповідних методів і підходів до її розв'язання. Як зазначають дослідники, нова орієнтація контрастивістики обумовлена також знаходженням компромісу між амбівалентними концепціями співвідношення універсального та ідіоетнічного. Сучасні контрастивні дослідження отримують когнітивну орієнтацію аналізу: пошук спільного та специфічного, притаманних мові і концептуальним картинам світу двох етносів, виявлення залежності цієї спільності і специфіки від звичаїв, культури, міфології народів та інших факторів [173, с. 202-204].

Так, зіставлення мов на фонетичному рівні оперує особливостями артикуляційної бази мов і списком диференційних ознак фонем. Генеративна граматики пропонує як еталон зіставлення глибинні структури, сформовані за універсальними правилами вродженої бази лінгвістичних знань [175, с. 165]. Нас головним чином цікавлять методики зіставлення мов на словотворчому та

лексичному рівнях, оскільки саме на цих рівнях проводяться дослідження різноманітних номінацій, до яких належать назви лікарських рослин. На думку М.П. Кочергана, магістральною категорією контрастивістики має бути значеннєвість мовної одиниці, яка обумовлюється її місцем у лексико-семантичній системі [81, с. 296]. На словотворчому рівні можливе використання словотвірних типів, формантів, ономасіологічної структури, внутрішньої форми як критеріїв порівняння. Що ж до лексичного рівня, то тут такими критеріями можуть бути компонентний склад значень порівнюваних еквівалентів, інваріантна домінанта полів (методика польового моделювання у функціональній лінгвістиці), а також критерій концептуалізації (специфіки етноконцептів, що виявляються у мові і мовленні).

В.М. Манакін пропонує у зіставно-лексикологічних дослідженнях спиратися на вже належним чином розроблені у сучасній лексикології аспекти – семасіологічний та ономасіологічний [108, с. 73]. Так, приміром, за основу зіставлення може братися ономасіологічна структура слова або мотивація [61; 164, 227 та ін.].

Мета ономасіологічного аспекту контрастивної лексикології у візіях В.М. Манакіна полягає у вивченні формально-структурних відмінностей лексичних одиниць зіставляваних мов, тимчасом параметрами зіставлення дослідник називає такі ознаки відмінностей, які вказують на розбіжність у засобах номінації одних і тих самих предметів у різних мовах [108, с. 235]. Тому далі детальніше розглянемо когнітивно-ономасіологічний підхід до методики вивчення лексики загалом та номінацій зокрема як такий, що відповідає меті нашого дослідження.

2.2. Генеза поняття та процедури когнітивно-ономасіологічної реконструкції у зіставно-лексикологічних дослідженнях

Оскільки методологічним підґрунтям нашої роботи є когнітивно-ономасіологічна реконструкція, відтак, у цьому підрозділі буде здійснена спроба розкрити сутність наукового поняття реконструкції та простежити основні етапи його еволюції з урахуванням сучасного стану розвитку компаративістики. Відповідно до найбільш узагальненого визначення, запропонованого у “Лінгвістичному енциклопедичному словнику”, реконструкція у порівняльно-історичному мовознавстві є комплексом процедур, спрямованих на відтворення незасвідчених писемно мовних станів, форм, явищ шляхом історичного порівняння відповідних одиниць окремої мови, групи чи сім’ї мов [296].

У нашій студії ми послуговуватимемося прийомами *внутрішньої* та *зовнішньої* реконструкції. Так, остання орієнтована на системні відношення у розвитку мов і сприяє розкриттю закономірностей історичного розвитку зіставляваних мов, на основі чого можливо реконструювати вихідний мовний архетип. Тимчасом операційні прийоми внутрішньої реконструкції передбачають відбір і синхронне зіставлення матеріально тотожних чи семантично близьких одиниць, виведення на їхньому матеріалі системи закономірних відповідностей, визначення співвіднесеності у часі зіставляваних мовних одиниць і отриманих кореляцій, визначення хронологічної глибини реконструкції, відновлення праформи, моделювання прамовного стану [там само]. *Внутрішня реконструкція* сфокусована на синхронній системі історично засвідчених мов й оперта на “залишкові” форми, диспаратні ряди, малі парадигми й аномалії, які дають змогу проектувати певний мовний стан у минуле. Цей тип реконструкції передбачає порівняння мовних одиниць у межах однієї мови, або ж, інакше кажучи, “будує діяхронічні висновки на основі синхронічного аналізу мовних даних” [там

само]. Сподіваємося, що зреалізований у нашому дослідженні синтез обох підходів дозволить досягти більш об'єктивних результатів.

Становлення антропоцентричного вектора досліджень у лінгвістиці та науковій думці в цілому, а також пов'язане із цим панування когнітивної парадигми у мовознавчих студіях кінця XX – початку XXI століть внесли корективи у розуміння завдань як самого порівняльно-історичного мовознавства, так і його методологічного апарату. У висліді виникла необхідність об'єднати процедури класичної лінгвокомпаративістики із прогресивними методиками, генерованими когнітивною лінгвістикою, що значно розширило б можливості обох наук [46, с. 24]. Так, А. Бланк, зосібна, зазначає, що і когнітивна лінгвістика, й ономасіологія, які нині вичерпують себе, стають повномірно експланаторними у діахронічній перспективі [238, с. 6]. Д. Герертс звертає увагу на те, що сфера діахронічної ономасіології об'єднує різноманітні проблеми і питання, що розроблялися осібно у напрямках традиційної ономасіології та когнітивної семантики [250, с. 30-35].

У зв'язку з цим на основі накопиченого класичною компаративістикою досвіду у лінгвістиці спостерігається формування нового напрямку – когнітивної лінгвокомпаративістики (термін А.В. Корольової) як “самодостатньої науки зі своїм об'єктом <...>, теоретико-методологічною базою <...> і методом” [77, с. 95]. Об'єктом вивчення когнітивної лінгвокомпаративістики стають структури первинної (діахронічні концепти) і сучасної (актуальні концепти, фрейми, сценарії, скрипти, картини світу) свідомостей; теоретико-методологічна база нового напрямку сформована на основі теорії категоризації та когнітивного моделювання; метод – реконструкція – має ширше за вузьке в класичній індоєвропеїстиці призначення і передбачає відновлення структур свідомості як організованих матриць – результату когнітивної творчості народу (носія конкретної мови і представника своєї культури). Таким чином, основний акцент у когнітивній лінгвокомпаративістиці припадає на реконструкцію зв'язків структур давньої і сучасної мовних свідомостей, надто в сенсі відношень між найдавнішими

формами і значеннями лексики та їх сучасним станом, що безпосередньо пов'язані з механізмами організації картин світу носіїв різних мов як важливих чинників самоідентифікації етносів, витоків їх матеріальної і духовної культур [там само].

Процедури реконструкції та зіставлення як прийоми когнітивно зорієнтованого порівняльно-історичного мовознавства є базовими для нашого дослідження. Відповідно процедура *реконструкції* мовного матеріалу розумітиметься як “порівняння, спрямоване на відновлення як власне архетипів (прамовних форм або станів генетично споріднених мов), так і тих фрагментів, з яких сконструйовані мовні й концептуальні картини світу” [77, с. 94]. Нам імпонує і та позиція, що процедура зіставлення має здійснюватися на основі *tertium comparationis* і передбачати зіставну інтерпретацію фактичного матеріалу в залучених до цієї процедури мовах для виявлення спільних і відмінних характеристик та встановлення типів з метою подальшого з'ясування їх ролі в організації тих самих мовних і концептуальних картин світу [там само].

Оскільки у процесі історичного розвитку мов зміни відбуваються не лише у матеріальній формі слова, а й у його значенні, виникає потреба розкриття і встановлення етимології слова. В. В. Левицький позиціонує процес знаходження первинної форми і значення слова етимологізацією та виокремлює певні етапи в межах цього процесу: 1) зіставлення форм споріднених мов; 2) реконструкція за допомогою порівняльно-історичного методу первинної (вихідної) форми слова та зведення її до праіндоєвропейського архетипу; 3) реконструкція вихідного (етимологічного) значення слова; 4) власне етимологічний аналіз, тобто обґрунтування запропонованої етимології через залучення не лише фактів мови, а й фактів матеріальної та духовної культур суспільства [94, с. 346]. Представлена дефініція артикулює необхідність залучення позамовних факторів для проведення аналізу мовних фактів не лише у синхронічному, а й діяхронічному ракурсах.

Як слушно зазначає Е.А. Макаєв, “<...> вичерпним і насправду науковим аналізом індоєвропейського етимона може бути лише його дослідження як у плані вираження, так і в плані змісту” [106, с. 27]. Таким чином, для сучасної когнітивної лінгвокомпаративістики дедалі більшої ваги набуває саме *семантична реконструкція* мовного матеріалу, яку О.М. Трубачов визначає як “процедуру відновлення давнього, або попереднього, значення слова” [201, с. 197] та завданням якої у сучасній лінгвістиці має бути спроба “зрозуміти процеси концептуалізації, які з часом стали затемненими” [238, с. 11]. Семантична реконструкція тісно пов’язана із формально-фонетичною та словотвірною-лексичною, а також із реконструкцією прамови в цілому. Л.П. Дронова наголошує на міждисциплінарності лінгвістичної реконструкції, результати якої, аби вважатися верифікованими, повинні бути співвіднесені із результатами інших видів реконструкції (археологічної, історичної, культурної) [46, с. 27].

Як у синхронічних, так і діяхронічних дослідженнях розрізняють два напрями вивчення плану змісту – семасіологічний та ономасіологічний. Семасіологічний підхід вважають перспективним для типології механізмів поповнення словникового запасу мови, таких як метафора, метонімія, словотвір, утворення ідіом тощо. Натомість ономасіологічний підхід має на меті пошук шляхів номінації понять через звернення до відповідних понять-джерел [238, с. 6]. Тимчасом метою інтегрованого діяхронічно-ономасіологічного підходу, на думку А. Бланка, має бути вирішення дилеми – які шляхи концептуалізації властиві окремим мовам, а які з них є універсальними, тобто демонструють, як людина схильна вербалізувати світ, який сприймає [там само, с. 7].

Заслуговує уваги судження про те, що у процесах семантичних зсувів і в синхронії, і діяхронії задіяні ті самі когнітивні механізми, які можливо виявити завдяки ономасіологічному підходу, причому одні і ті ж результати подибуємо навіть у неспоріднених мовах, що, на переконання дослідника, підтверджує універсальність цих механізмів [256, с. 107-108]. Л.П. Дронова спонукає до

думки, що горизонти семантичного розвитку слова закладені в його первинній семантичній структурі, а система похідних значень є наслідком імплікацій вихідного значення; тимчасом мовна структура не довільна, а мотивована ладом когнітивної структури, відображеної в мовах [45, с. 214].

А. Бланк стверджує, що діахронічний ономасіологічний аналіз здатен виявити повторювані шаблони номінації певного поняття [238, с. 8], відтак, мету комплексної методики, застосованої у нашій роботі, прозираємо не лише в пошуку праіндоєвропейської основи обраних об'єктом дослідження номінацій, а й у пошуку шаблонів (чи схем) семантичних переходів, а також послідовності семантичної еволюції в межах цієї групи лексики, зіставлення яких для груп близько- та далекоспоріднених мов, у свою чергу, дасть змогу виявити як універсальні, так і етноспецифічні риси мислення носіїв обраних мов, що базуються на відповідних фрагментах їх мовних картин світу.

Отже, інтегративні методики когнітивної лінгвокомпаративістики, попри необхідність деякого упорядкування та вдосконалення, здатні забезпечити верифіковані та актуальні (з позиції сучасного вектора розвитку лінгвістики в цілому) результати, тим-то комплексна методика когнітивно-ономасіологічної реконструкції фактичного матеріалу (назв лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах) буде оперта на принципи синтезу ономасіологічного підходу із когнітивним та відповідно діахронічного з синхронічним.

2. 3. Комплексна методика когнітивно-ономасіологічної реконструкції фітонімів з оцінним компонентом у германських і слов'янських мовах

Після обґрунтування необхідності застосування комплексної методики для вирішення поставлених нами завдань логічно звернутися до уточнення етапів нашої роботи й методів, що будуть застосовані на кожному з них. З метою опису оцінного компонента семантики німецьких, англійських,

російських та українських фітонімів розроблена методика, що складається з трьох етапів.

На *першому етапі* нашого дослідження застосовано *метод суцільної вибірки* з метою відбору фактичного матеріалу, а саме назв лікарських рослин, що містять оцінний компонент значення, у двох германських (німецька й англійська) та двох слов'янських (російська й українська) мовах. Джерелом вибірки слугували ботанічні словники (одномовні й перекладні) та довідники з фітотерапії означеними мовами.

Наступним етапом є здійснений *когнітивно-ономасіологічний аналіз* відібраних назв лікарських рослин, який полягав у виокремленні оцінного мотиватора й подальшому прилученні його до одного з двох типів – власне *модусного* чи *асоціативно-термінального*. На цій стадії встановлені та описані мотиваційні типи фітонімів із оцінним компонентом семантики у німецькій, англійській, російській та українській мовах.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичних студій однозначного підходу до типології мотивації не існує, оскільки дослідники в цьому питанні спираються на різні принципи. Зосібна О.І. Блінова, беручи за основу принцип аналогії у словотворчій підсистемі мови, розмежовує лексичну та структурну мотивації: перша встановлюється на ґрунті співвідношення з однокореневими словами, друга – з одноструктурними за класифікаційним принципом [15, с. 26]. Дещо пізніше О.С. Кубрякова пропонує класифікацію мотивованих дериватів, що базується на кількох параметрах: 1) форма та протяжність джерела деривації; 2) механізм переходу від вихідної одиниці до результату і кількість операцій, що необхідні для цього; 3) принципи структурної організації процесу словотворення [85, с. 25]. Вищезазначені класифікації оприявнюють передовсім семантико-словотвірний аспект проблеми мотивації, проте їх заслуга полягає в тому, що саме тут закладено підґрунтя для сучасного розуміння цього поняття.

Основним критерієм розмежування типів мотивації у когнітивній ономасіології є концептуальне місце мотиватора в ментально-психонетичному

комплексі об'єкта, який називається. Саме цей критерій став фундаментом типології мотивації, запропонованої О.О. Селівановою [173, с. 153-176] та обраної нами у якості основи зіставлення на першому рівні аналізу. Залежно від способу репрезентації та селекції в ономасіологічній структурі компонентів ментально-психонетичного комплексу, виокремлюються такі типи мотивації: *пропозиційно-диктумна, асоціативно-термінальна, модусна, змішана та концептуально-інтеграційна*. Цей етап аналізу представляє зріз досліджуваної групи лексики у синхронії, хоча для коректного розподілення фітонімів за мотиваційними типами необхідним було врахування даних етимологічного аналізу частини прикладів.

Зважаючи на специфіку досліджуваного нами мовного матеріалу (йдеться про наявність у структурі найменування оцінного компонента), було виявлено, що назви лікарських рослин у германських та слов'янських мовах належать до таких трьох мотиваційних типів:

1) *модусний* тип мотивації, при якому в номінації випрозорується компонент ментально-психонетичного комплексу, що корелює з психічними функціями емоційних відчуттів, почуттів, переживань, що закріплені в оцінці концепта;

2) *асоціативно-термінальний* тип мотивації, що є метафоричним за природою та оснований на асоціюванні з диктумною частиною когнітивної моделі інших концептів, що формують термінальні компоненти у цій моделі;

3) *змішана* мотивація, що забезпечується поєднанням в ономасіологічній структурі мотиваторів різного статусу. Наприклад, у германських та слов'янських фітонімах найчастіше комбінуються мотиватори пропозиційного та модусного статусів, а також мотиватори пропозиційного й асоціативно-термінального статусів.

У наукових студіях Н.І. Панасенко [133; 138] ретельно відпрацьована методика аналізу ономасіологічної структури фітонімів, на яку ми спиратимемося в нашій дисертації. Дослідниця погоджується з О.С. Кубряковою, що у процесі номінації довколишнього світу людина

виокремлює та фіксує найважливіше й найсуттєвіше. Засобом фіксації постає адекватний мовний засіб, що пов'язує світ дійсності зі світом мови і встановлює кореляцію між рослиною та обраним для її номінації мовним фрагментом [133, с. 44].

За основу дослідження лексичного матеріалу Н.І. Панасенко обирає модель похідного та складного слова, розроблену О.С. Кубряковою [85; 86; 87; 88], розвиває і вдосконалює її конкретно для аналізу номінацій фітонімів, особливо в царині кількаслівних найменувань, які складають основний пласт нашого мовного матеріалу. Ця модель містить ономасіологічний базис, ономасіологічну ознаку та предикат-зв'язку, або ж атомарний предикат.

Визначення поверхневої ономасіологічної структури назв лікарських рослин повинне супроводжуватися подальшою інтерпретацією, що в нашому випадку допоможе визначити місце оцінного компонента й характер його зв'язків із тією чи іншою ономасіологічною структурою. Наприклад, у результаті студіювання назв лікарських рослин в українській мові В.В. Калько дійшла висновку, що ономасіологічна структура *простих* найменувань лікарських рослин включає 1) ономасіологічну базу, що встановлює частиномовну приналежність номінативної одиниці; 2) ономасіологічну ознаку – мотиватор з урахуванням його концептуальної позиції; 3) зв'язок ознаки й основи з імплікованими складниками мотиваційної бази у пропозиції чи асоціативному ряду; 4) конотативні, акцентологічні характеристики; 5) можливості вторинного позначення [58, с. 41]. Припускаємо, що зазначене вище може виявитися справедливим і актуальним для інших мов, зокрема мов нашого дослідження.

Інтерпретація ономасіологічної структури *простих похідних* найменувань (дериватів) має передбачати встановлення концептуального статусу ономасіологічної ознаки у відповідній когнітивній структурі, можливості імплікації інших складників мотиваційної бази, а також функціонального навантаження ономасіологічного базису (форманта) або

механізму творення слова, специфіки його граматичного, акцентологічного оформлення [177, с. 381].

Встановлення глибинної ономаціологічної структури *комполитів* повинне провадитися з огляду на характер концептуального зв'язку між мотиваторами, ономаціологічними ознаками та базисом [там само]. Зосібна у нашому мовному матеріалі доцільно виокремити такі типи комполитів:

1) контактнo-синтагматичний, що передбачає безпосередній синтаксичний зв'язок ономаціологічних ознак у мотивуючій синтагмі комполита;

2) дистантно-синтагматичний: при цьому мотиватори не поєднані безпосереднім синтаксичним зв'язком, а опосередковані іншими елементами мотивуючої синтагми, які є зазвичай редукованими, тимчасом сам різновид зв'язку нерідко зумовлений імплікацією в мотиваційній базі найменування відповідного предиката;

3) асоціативний, що ґрунтується на асоціативному зв'язку між ономаціологічними ознаками та передбачає метафоризацію одного або обох компонентів комполита;

4) сумарний, коли в ономаціологічній структурі найменування семантично та синтаксично однорідні слова поєднані сурядним зв'язком [172, с. 67-94].

Інтерпретація ономаціологічної структури *складених найменувань* лікарських рослин, або кількаслівних комплексів, потребує з'ясування когнітивного та граматичного зв'язків складників позначення й формально-семантичної моделі його творення [177, с. 381].

На цьому (другому, як і на наступному) етапі дослідження, паралельно з прийомами когнітивно-ономаціологічного аналізу, використовувався *зіставний метод*. У ролі *tertium comparationis* тут постають мотиваційні типи номінації лікарських рослин, виявлені у мовах, приналежних до різних груп – германської та слов'янської – з метою визначити ступінь їх когнітивно-ономаціологічної відповідності.

З'ясування та зіставлення мотиваційних типів фітонімів заклали підґрунтя для *когнітивно-ономасіологічної реконструкції* виявлених мотиваторів, які закріплюють оцінне значення в зоні ознаки ономасіологічних структур германських і слов'янських фітонімів, що є *третьим етапом* дослідження.

З метою встановлення первинного мотиву внутрішньої мотивації назв лікарських рослин застосовано *порівняльно-історичний метод*, зокрема прийом *внутрішньої реконструкції* задля відтворення первинних значень та форм виявлених фітонімів із наявним оцінним компонентом. Слід зазначити, що деякі назви (найчастіше народні йменування рослин, а також просторічні та діалектні форми) не є зафіксованими в етимологічних словниках. У таких випадках реконструкції підлягали лексеми, які слугували мотиваційною базою найменування цих рослинних номінацій. Чільну увагу було приділено *семантичній реконструкції*, тобто встановленню первинної мотивації, а також відстежуванню зміни оцінного значення мотиватора, якщо така зміна мала місце в ході історичного розвитку досліджуваних мов. Прийом *зовнішньої реконструкції* дав змогу виявити відповідники номінацій рослин у досліджуваних мовах, які мають спільне походження та спільну архетипну природу закладеного в семантику назви оцінного значення.

На підставі здійсненої на попередньому етапі когнітивної реконструкції фітоніми було згруповано за типами оцінних значень, відповідно до класифікації Н.Д. Арутюнової, представленої нами у першому розділі. Так, у германських і слов'янських фітонімах визначені такі типи оцінок: загальні, сенсорні, естетичні, утилітарні й телеологічні оцінки. Це спостереження дозволило встановити кореляції між чотирма етапами когнітивної діяльності людини у процесі номінації рослин [268, с. 139] і типами оцінних значень, виявлених у зоні ознаки досліджених фітонімів. Таким чином вдалося описати когнітивні механізми, задіяні у процесі творення номінацій із оцінним компонентом на різних етапах розвитку досліджуваних мов.

На третьому етапі, як і на попередньому, реалізовувалося *зіставлення* з метою виявити спільні для усіх досліджуваних мов та етноспецифічні характеристики отриманих в результаті студіювання даних щодо мотиваційного підґрунтя оцінних компонентів семантики фітонімів.

На всіх етапах дослідження застосовано *кількісний аналіз* для вираження квантитативних характеристик і параметрів вивченого мовного матеріалу й задля забезпечення достовірності отриманих результатів. Кількісні та якісні показники, послідовно отримані на вище вказаних етапах когнітивно-ономасіологічної реконструкції назв лікарських рослин у чотирьох мовах, нами зіставлені з позицій когнітивно-ономасіологічної відповідності, позаяк це дозволяє, на наше переконання, зіставити відповідні фрагменти мовних картин світу, зафіксовані у назвах лікарських рослин.

Висновки до розділу 2

Отже, когнітивно-ономасіологічна реконструкція оцінного компонента фітонімів у німецькій, англійській, російській та українській мовах ґрунтується на основних принципах когнітивної ономасіології, таких як експансіонізм, експланаторність, антропоцентризм, етноцентризм, менталізм, психонетичність та аксіологічність.

За основу зіставлення нами було обрано мотиваційний тип, мотиваційну ознаку найменування та вид оцінного значення, зафіксований в ономасіологічній структурі найменування.

У розділі розроблено комплексну методику зіставного когнітивно-ономасіологічного аналізу германських та слов'янських фітонімів, що передбачає два основні етапи. Перший презентує когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин з метою розподілення дослідженої лексики за мотиваційними типами із застосуванням ментально-психонетичного комплексу, подальше виокремлення в ономасіологічній структурі фітоніма оцінного компонента, що є синхронічним аспектом зіставлення.

На другому етапі нами застосований прийом когнітивно-ономасіологічної реконструкції, який передбачає процедури як порівняльно-історичного методу (внутрішньої та зовнішньої реконструкції, семантичної реконструкції), так і методики когнітивного напрямку лінгвістики, що дозволяє встановити й зіставити семантичні зсуви в оцінному значенні, представленому в семантиці німецьких, англійських, російських та українських фітонімів, з'ясувати когнітивні механізми, що їх зумовлюють. Цей етап аналізу презентує, відповідно, діахронічний вектор нашого дослідження.

У кожному разі, на обох етапах аналізу нами використаний зіставний метод, що виявляє повну й часткову відповідності або ж повну невідповідність ономасіологічних структур найменувань лікарських рослин у германських та слов'янських мовах і, у свою чергу, дозволяє визначити універсальні та ідіоетнічні характеристики реконструйованого оцінного компонента в мовах нашого дослідження. Кількісний метод застосовано як допоміжний на всіх етапах роботи.

РОЗДІЛ 3

ТИПОЛОГІЯ МОТИВАЦІЇ НАЗВ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН

ІЗ ОЦІННИМ КОМПОНЕНТОМ

У ГЕРМАНСЬКИХ ТА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин полягає у виявленні закономірностей вибору мотиваційних ознак і дозволяє встановити концептуальну структуру, яка зумовлює механізм номінації, тим самим закладаючи підґрунтя для виокремлення та подальшої когнітивно-ономасіологічної реконструкції компонентів, що формують оцінне значення у семантиці німецьких, англійських, російських та українських фітонімів.

Когнітивно-ономасіологічний аналіз виявив, що фітоніми з оцінним компонентом семантики утворені за трьома мотиваційними типами: модусним, асоціативно-термінальним та змішаним. Нижче – у Таблиці 3.1 – наведено кількісні дані прикладів назв лікарських рослин у досліджуваних мовах, що належать до кожного з мотиваційних типів. Пропозиційно-диктумний тип, який пов'язаний із істинними знаннями про об'єкт номінації, не може містити оцінного компонента, який пов'язаний із суб'єктивним фактором, проте мотиватори цього типу представлені у змішаному типі мотивації фітонімів.

Таблиця 3.1

Мотиваційні типи назв лікарських рослин

у германських та слов'янських мовах

№	Тип мотивації	Німецька мова	Англійська мова	Російська мова	Українська мова	Разом:
1	Модусна	34	44	209	195	437
2	Асоціативно-термінальна	82	54	146	160	442
3	Змішана	403	439	203	222	1312
	Разом:	519	537	558	577	2191

3. 1. Модусний тип мотивації фітонімів у германських і слов'янських мовах

Модусна мотивація прикметна вибором мотиватора із зони модусу ментально-психонетичного комплексу. Модус є одним із логічних блоків мисленнєвого аналога повідомлення, суб'єктивна змінна, що виражає різні відтінки почуттів і волі [175, с. 391]. У структурі ментально-психонетичного комплексу, описаного нами у попередньому розділі дослідження, модус постає компонентом пропозиції, що корелює із психічними функціями емоційних відчуттів і переживань, які закріплені в оцінці концепта [176, с. 30].

Засвоївши мовну фіксацію оцінок, людина нерідко використовує не так власний, як колективний досвід аксіологізації світу, тим-то когнітивно-ономасіологічний аналіз модусної мотивації дозволяє прояснити не лише особливості оцінного сприйняття світу етносом, а й оцінні пріоритети, стереотипізовані в етносвідомості, механізм їхнього використання у процесах номінації [175, с. 31; 178, с. 166].

Модусному типу мотивації притаманне використання номінаторами саме оцінних конотацій мовних знаків, що нашаровуються на дескриптивне відображення позначуваного у вигляді модальної рамки, яка передає інформацію про почуття-ставлення [175, с. 31], при послабленні або цілковитому гасінні їхніх денотативних ознак. Дещо випереджаючи логіку, зазначимо, що вибір оцінки позначуваного мотиваційною базою ономасіологічної структури найменування лікарських рослин є менш продуктивним, аніж вибір мотиватора пропозиційного типу. Модус як мотиваційна база найменування ґрунтується на різних пізнавальних функціях: сенсорних механізмах інтеріоризації світу, емоційному сприйнятті, мисленнєвій раціональній обробці, образно-метафоричному уподібненні з опертям на стереотипи, культурну символіку, архетипи колективного позасвідомого [178, с. 166]. Оцінка, що слугує мотиваційною базою творення

номінативних одиниць мови, зберігає таким чином нормативну картину світу етносу, транслуючи її від покоління до покоління.

Либонь логічно було б, аби саме модусна мотивація була найбільш представлена в нашому мовному матеріалі, проте, як переконуємося далі, за квантитативними показниками модусно мотивовані фітоніми значно поступаються іншим видам мотивації. Так, оцінні значення частіше реалізуються у змішаному типі мотивації.

Спираючись на класифікацію оцінних прикметників Н.Д. Арутюнової, О.О. Селіванова пропонує поділяти модусну мотивацію на *сенсорний, психологічний, сублімований та раціональний* підтипи [178, с. 166-169]. У цьому підрозділі дотримуватимемося представленої класифікації та простежимо, якою мірою кожен із підтипів модусної мотивації є актуалізованим в ономасіологічних структурах найменувань рослин.

3. 1. 1. Модусна мотивація фітонімів у німецькій мові. Корпус назв лікарських рослин з модусним типом мотивації у німецькій мові складає 34 приклади; це незначна кількість порівняно із загальним масивом найменувань лікарських рослин з оцінним компонентом, виявлених у цій мові. Пояснити це можна тим, що словотвір німецької мови тяжіє до словоскладання як основного способу утворення нових номінацій; при цьому основи, що беруть участь у словоскладанні, представляють мотиватори різних типів. До того ж, однією із найтиповіших структурних моделей фітонімів є кількаслівні комплекси, ономасіологічна структура яких характеризується двома мотиваторами різних типів. Результатом цього є те, що 77,6 % досліджених фітонімів з оцінним компонентом у німецькій мові належать до змішаного типу мотивації, в яких модусна мотивація комбінується в ономасіологічній структурі найменування із пропозитивно-диктумною або асоціативно-термінальною.

Модусно мотивовані фітоніми німецької мови представлені такими прикладами: нім.нар. *Bitterling* /від bitter – гіркий/ – Гірчак шорсткий [325,

с. 265]; *Sauerdorn* [325, с. 62-63], *Sauerachdorn* /кисла колючка/ – Барбарис звичайний (ономасіологічна структура містить два мотиватори сенсорного підтипу, нейтральної та негативної оцінок), *Stechdorn* /колюча колючка/ [325, с. 293] – Жостір проносний (сенсорний підтип модусної мотивації), *Spitzklette*, *Distel* [325, с. 384], /колючий реп'ях/ – Нетреба колюча (сенсорний підтип модусної мотивації), нім.нар. *Bilisa*, *Bilme*, *Bilsamen*, *Bilse*, *Bilsenbohne*, *Tolle Bilsen*, *Tolle Bülsen* – Блекота чорна (психологічний підтип, мотивацію можна з'ясувати лише після ономасіологічної реконструкції) [354, с. 40], *Würgerling*, *Würgerich*, *Würgling* /від *Würger* – душман, вбивця/ [353] – Аконіт ріпчастий (раціоналістичний підтип модусної мотивації), *Gemeiner Hagedorn* /звичайна колючка, що чіпляється/ – Глід колючий (раціоналістичний і сенсорний підтипи) [325, с. 112] та ін.

3. 1. 2. Модусна мотивація фітонімів у англійській мові. Модусна мотивація в англійській мові представлена 44 назвами: англ. літ. *Cocklebur* /закручена колючка/ – Нетреба колюча (сенсорний підтип модусної мотивації) [357, с. 32], *Belene* – Блекота чорна (психологічний підтип модусної мотивації) [357, с. 32], англ.нар. *Brier*, *Brere*, *Bramble brier* /колючий чагарник/ – Шипшина звичайна (сенсорний підтип модусної мотивації) [357, с. 53], *Bur*, *Burr* – Хміль звичайний (так само сенсорний підтип модусної мотивації) [357, с. 60], *Cockle bur*, *Cockle-bur*, *Cockle-burr*, *Cockle burr*, *Cockleburr* – Нетреба колюча (сенсорний підтип модусної мотивації) [357, с. 32], *Hagthorn* /колючка, що чіпляється/ – Глід криваво-червоний (знову ж таки сенсорний підтип модусної мотивації) [325, с. 113], *Beolne* – Блекота чорна (так само психологічний підтип модусної мотивації) [358, с. 214], *Blessed thistle* /благословенний будяк/ – Хрестовий корінь бенедиктинський [358, с. 117] (сублімований та сенсорний підтипи), *Panacea* – Арніка гірська (раціоналістичний підтип модусної мотивації) [325, с. 47], *All-heal*, *Cure-all*, *Heal-all* /те, що лікує все/, *Self-heal* /лікує сам/ – Суховершки звичайні (раціоналістичний підтип модусної мотивації) [358, с. 340] та інші.

Отже, у германських мовах спостерігаємо обмежену кількість модусно мотивованих фітонімів. Це свідчить, що оцінка рослини як така не є продуктивною номінативною ознакою. Можливою причиною є те, що у процесі утворення номінації перевага надається мотиваторам, які артикують диференційну ознаку рослини, тим самим полегшуючи розпізнавання конкретної рослини з-поміж інших.

3. 1. 3. Модусна мотивація фітонімів у російській мові. Кількість прикладів модусно мотивованих фітонімів у слов'янських мовах є значно більшою, ніж у германських. У російській мові до цієї категорії належать 209 народних назв, які у структурному плані представлені простими словами, дериватами та композитами.

Сенсорний підтип модусної мотивації, основою якого слугують відчуття дотику, налічує 103 приклади: *Свербичка, Свербляны, Серберина, Сербалина, Свербак, Свербибид, Свербиузка, Свегбиган, Свербиузина, Свербичус, Свербоузы, Шипец, Шипига, Шипижска, Шипишка, Шипица, Шипичка, Шипичник, Шипишник, Шипняк, Шипушник, Шипишняк, Шипышник* – Шипшина звичайна [325, с. 299-300]; *Колючин, Колючиха, Колючка, Колючки, Будьяк, Будячин* – Нетреба колюча [325, с. 384]; *Шелковник* – Дивина ведмежа [325, с. 375]; *Шелковица* – Цмин пісковий [325, с. 163].

19 прикладів належать до сенсорного типу модусної мотивації, де підґрунтям мотивації є одоративні оцінки: *Ароматник* – Валеріана лікарська [325, с. 372]; *Душица* – Котяча м'ята справжня [325, с. 225], *Душмянка* – Розхідник плющовидний [325, с. 158]; *Душица, Душница* – Багно звичайне [325, с.189]; *Душица, Пахучка* – Маренка запашна [325, с. 53]; *Пахучка, Вонючка* – Аір тростинний [325, с. 8], *Клопогін смердючий* [342, с. 235], *Цикута отруйна* [342, с. 235], *Болиголов крапчастий* [325, с. 10, 105]; *Смород, Сморода, Смородина, Самородина* – Смородина чорна [325, с. 298].

У 30 прикладах народних назв рослин сенсорний тип мотивації опертий на оцінки смаку: *Горец, Горчак, Горчаки, Горчица, Горчишка, Горчишина* –

Гірчак (зміїний, шорсткий, почечуйний) [325, с. 264-265]; *Горечавка, Горичка, Горчавка, Горчай, Горчак, Горчанка, Горлиця* – Тирлич жовтий [325, с. 154]; *Горькуха, Горькуша* – Кульбаба лікарська [339, с. 139]; *Горечавка, Горичка, Горчица* – Золототисячник малий [325, с. 138]; *Горчинка* – Берізка польова [325, с. 107]; *Горчица* – Деревій звичайний [325, с. 5]; *Кислець, Кисличка, Кислушка, Кислянка* – Квасениця звичайна [325, с. 237]; *Кислиця, Кислянка* – Барбарис звичайний [325, с. 62]; *Солодка, Солодик, Солодець, Солодика, Солодина, Солодыжник* – Солодка гола [325, с. 159]; *Сладима* – Астрагал шерстистоквітковий [325, с. 57].

У 32 прикладах модусно мотивованих рослинних номінацій містяться психологічні оцінки й оцінки тілесних станів (відчуття дискомфорту або поганого самопочуття, викликаного споживанням рослини чи препаратів із неї), які прилучаємо до однієї групи: *Белен, Белунь, Блекыть, Бесиво, Бешеница, Блекота, Блекотница, Дурець, Дурман, Дурнопьян, Немица, Одурь, Дыдорь, Дыдырь* – Блекота чорна [325, с. 171]; *Гори-голова, Головолом, Болиголова, Болиголов* – Болиголов плямистий [325, с. 105]; *Болиголов, Мордовник, Мориморд* – Аконіт ріпчастий [325, с. 7]; *Мордвинник, Мордовник* – Герань лучна [325, с. 156]; *Немица* – Белладонна звичайна [325, с. 59]; *Балигалоф* /перекруч. Болиголов/ – Багно звичайне [325, с. 189]. Спільним підґрунтям мотивації наведених тут назв слугує токсична дія самої рослини чи її запаху на організм людини.

Модусна мотивація сублімованого різновиду, пов'язана з естетичною та естетичною оцінками представлена у російській мові 11 прикладами: *Красавка, Красавица, Красуха* – Белладонна звичайна [325, с. 59], *Красоля, Красовуля* – Хрінниця широколиста [327, с. 139], *Лютик* – Чистотіл звичайний [325, с. 94], *Лютяк* – Аконіт ріпчастий [325, с. 7] та ін.

Модусна мотивація раціоналістичного підтипу представлена у російських фітонімах 13 прикладами: *Сороконедужная* – Фіалка триколірна [325, с. 382], *Девясил, Дивесил, Девясильник* – Оман високий [325, с. 176] та ін.

Прикметники загальної оцінки є мотиваторами у 7 номінаціях: *Дурничник, Дурнишник, Дурника* – Нетреба колюча [325, с. 384], *Дуркоман, Дурман* – Дурман смердючий [325, с. 384]; *Плоховец* – Вовче лико звичайне [325, с. 122], *Светлая* – Чистотіл звичайний [325, с. 94]. Тип модусного компонента та підставу мотивації означених назв можна встановити лише в результаті реконструкції внутрішньої форми, що буде здійснена в наступному розділі.

3. 1. 4. Модусна мотивація фітонімів в українській мові. Вибірка модусно мотивованих фітонімів в українській мові складає 223 приклади. У структурному плані всі ці приклади так само, як і в російській мові, представлені простими словами, дериватами й композитами.

До модусної мотивації сенсорного підвиду дотичні 160 прикладів, з-поміж яких 103 основані на дотикових відчуттях: укр.нар. *Колюки, Колючиха, Колючка, Колючка жах, Колючки, Коляк, Калючки, Карлючки* – Нетреба колюча [342, с. 380]; *Шипшина, Шепишина, Шипарина, Шипшинник, Шупиця, Шуплина, Шупшина, Свербак, Свербивуз, Свербивус, Свербиган, Свербигуз, Свербила, Свербило, Свербиуз, Свербиуза, Свербиузина, Свербиузка, Свербиус, Свербовіс, Свербовці, Свербоголуза, Свербогуз, Свербогуза, Сверболуз, Сверболуза, Свербоуза, Своробина, Серберина, Терпигузка* [342, с. 339], *Шюпшина, Шпешинник, Шуплиця, Шипшак* – Шипшина звичайна [325, с. 94]; *Дрік, Дріка, Дрик, Дрок, Дрочник* – Дрік фарбувальний [342, с. 268].

До сенсорного підтипу мотивації, підґрунтям якої є одоративні відчуття, належать 20 прикладів: укр.нар. *Пахнючка* – Дика м'ята [292, с. 320], *Пахнючок, Пахнюшка* [292, с. 320], *Пахуцик* [342, с. 333] – Дика груша; *Смород, Смородух, Смородина, Смородина, Смородок, Сморода* – Смородина чорна [342, с. 338]; *Пахучка* – Маренка запашна [292, с. 320].

Оцінки смаку наявні у 37 прикладах сенсорного підтипу модусної мотивації: укр.нар. *Горечавка* – Тирлич жовтий [342, с. 269]; *Гірчак, Гірчаки, Горчак* [325, с. 264], *Гірчиця, Гирчак, Горцяк, Горчиця* – Гірчак перцевий [342,

с. 326]; *Гірчак* – Грицики звичайні [342, с. 222]; *Гірчак, Герчиця* – Чистотіл звичайний [342, с. 232]; *Кіслиця, Кислиць* – Квасениця звичайна [342, с. 312]; *Кислетка, Кислиця, Кисличник, Кислянка* – Барбарис звичайний [342, с. 211]; *Кислянка* – Бруслина звичайна [342, с. 262]; *Солодка, Солодець, Солодика* – Солодка гола [342, с. 272]; *Солодушка* – Астрагал шерстистоквітковий [325, с. 57].

Модусна мотивація психологічного підтипу, що апелює до психічних або тілесних станів, виявлена у 44 прикладах: укр.літ. *Блекот*; укр.нар. *Белена, Бесиво, Бешиво, Блекотиця, Блекотниця, Бликота, Білен, Білена, Білун, Блекіт, Блекота, Блекотень, Німиця, Дурійка, Дурман* – Блекота чорна [342, с. 277]; *Німіна* – Вороняче око звичайне [342, с. 314]; *Блекіт, Блекот, Блекотиця, Блекота, Блекотець, Болеголова, Болиголова, Болиглів, Болиголов* – Болиголов плямистий [342, с. 277]; *Німечник, Німиця* – Белладонна звичайна [342, с. 209]; *Жах* [342, с. 380], *Страхополох* – Нетреба колюча [325, с. 384]; *Люб'ятник, Любівник* – Блекота чорна [342, с. 277]; *Любка* – Нетреба колюча [342, с. 380]; *Драголюб* – М'ята польова (Глуха кропива біла, Вовконіг європейський).

Сублімований підтип модусної мотивації актуалізований у 6 прикладах народних назв лікарських рослин: *Красавиця, Красавка* – Белладонна звичайна [325, с. 63].

Тимчасом до раціоналістичного підтипу дотичні 13 прикладів: *Здоровник* – Звіробій звичайний [342, с. 280]; *Нетреба* – Нетреба колюча [325, с. 384]; *Отравниця, Отруйниця, Отруниця* – Белладонна звичайна [342, с. 209].

Прикметник загальної оцінки є мотиватором народної назви Обліпихи крушиновидної – *Плоховник* [325, с. 168].

У деяких прикладах, ономасіологічна структура яких синтезує два мотиватори, підтип мотивації є змішаним; хоча обидва мотиватори є модусними, проте актуалізують оцінні значення різних типів: укр.літ. *Шипшина звичайна* [342, с. 339]; укр.літ. *Нетреба колюча* [342, с. 380]; укр.нар. *Шиплина звичайна* – Шипшина звичайна [342, с. 339]; *Кислиць звичайний, Кислич звичайний* – Барбарис звичайний [342, с. 211].

Підсумовуючи матеріал підрозділу, зазначимо: 1) модусна мотивація як механізм творення назв лікарських рослин у германських та слов'янських мовах не є пріоритетною у мовах нашого дослідження; 2) модусний тип мотивації назв лікарських рослин розгалужується на чотири різновиди: сенсорний, психологічний, сублімований і раціоналістичий; 3) найбільшою кількістю прикладів представлений сенсорний підтип модусної мотивації як такий, що безпосередньо пов'язаний із об'єктивними властивостями рослин, що називаються. Квантитативні характеристики кожного з різновидів модусної мотивації у мовах нашого дослідження представлені нижче – у Таблиці 3. 2.

Таблиця 3. 2

**Кількісні показники модусної мотивації
германських і слов'янських фітонімів**

Різнovid модусної мотивації	Німецька мова	Англійська мова	Російська мова	Українська мова	Разом:
Сенсорний	15	19	153	160	347
Психологічний	8	2	32	44	86
Сублімований	1	0	11	6	18
Раціоналістичий	10	23	13	13	59
Разом:	34	44	209	223	510

3. 2. Асоціативно-термінальний тип мотивації німецьких, англійських, російських та українських фітонімів

3. 2. 1. Механізм метафоризації як підгрунтя творення асоціативно-термінальної мотивації фітонімів. За загальним механізмом асоціативно-термінальна мотивація є метафоричною та виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, подібної до неї в якомусь відношенні або асоційованої з нею [178, с. 164]. Когнітивним підгрунтям такого асоціювання вважають пізнавальну здатність людини сприймати й розуміти одну концептуальну сферу у термінах

іншої [223, с. 70]. Хоча асоціативно-термінальна мотивація не є власне модусною, її результатом у прикладах нашої вибірки постає формування оцінного значення у зоні ознаки номінацій (фітонімів), що буде проілюстровано далі.

Мовлячи про роль метафори у процесі номінації, З.А. Харитончик підкреслює, що в ході метафоричних переносів, а також семантичної деривації і словотвору здійснюються певна систематизація та структурування досвіду і знань про світ. Номінативні процеси своїми результатами доводять можливість та ефективність вживання дечого вже відомого та поійменованого, що існує в асоціативній пам'яті носія мови, як когнітивної опори в розкритті й засвоєнні сутності чогось невідомого (концепта, що формує мету в номінативних процесах) [220, с. 110].

Більшість дослідників сходяться на думці, що для здійснення метафоричного переносу необхідною є наявність трьох компонентів: вихідного об'єкта, об'єкта, що називається, і спільної для обох ознаки, що слугує основою подібності між ними [93, с. 14]. Так, у структурі метафори виокремлюють відповідно “область-джерело” (*source domain*) та “область-мішень” (*target domain*) [257, с. 17; 258; 259, с. 190]. Тимчасом А. Річардс до базових елементів метафори зараховує зміст (*tenor*) і образ (*vehicle*) [165, с. 48]. Е. Ортоні послуговується термінами “тема” (*topic*) та “оболонка” (*vehicle*) [128, с. 220]. Зважаючи на множинність підходів у студіюванні метафори, вважаємо за доцільне послуговуватися термінологією О.О. Селіванової [175; 178] та розглядати базові елементи метафори як донорську й реципієнтну зони.

Так, донорською зоною вважатимемо концептуальну сферу, що постачає знаки, які переносяться до іншої сфери. Натомість реципієнтна зона є сферою, що запозичує знаки із джерела. Сфера джерела – більш зрозуміла, конкретна й пов'язана з безпосереднім фізичним або просторово первинним досвідом [175, с. 328-329]. До найбільш частотних донорських зон (джерел) метафоризації прираховують такі концептуальні сфери: “частини тіла людини”, “здоров'я і

хвороби”, “тварини”, “рослини”, “будівництво”, “машини та інструменти”, “спорт”, “гроші (бізнес)”, “їжа”, “холод і тепло”, “світло і темрява”, “природні сили”, “рух та напрямок” [257, с. 18-23]. Запропонована класифікація є дещо узагальненою, тому далі простежимо, які зі згаданих донорських сфер є актуальними для нашого мовного матеріалу.

У назвах лікарських рослин з оцінним компонентом метафоричне перенесення реалізується через кореляцію термінальної частини ментально-психонетичного комплексу номінації з іншими ментально-психонетичними комплексами концептосфери за схожістю, подібністю або аналогією [173, с.172]. Реципієнтною зоною постає асоціативно-термінальна частина ментально-психонетичного комплексу фітоніма. Підставами до асоціації, як переконує Н.І. Панасенко, в результаті детального аналізу метафоричного типу утворення номінацій фітонімів є такі групи ознак: зовнішній вигляд, локативи, темпоральні ознаки, посесивні, емоційно-експресивні ознаки, оцінка та попередження про небезпечні властивості [137, с. 128-129]. Донорська зона, як визначено в тому ж таки дослідженні, охоплює кілька груп концептів-корелятив: тварини або частини тіла тварини, люди, частини тіла людини й риси характеру, міфічні істоти, артефакти та інші.

Як зауважує В.М. Телія, нові концепти, що відображають нові знання, утворені шляхом несподіваного порівняння вже відомих об’єктів, містять емоційно-експресивну оцінку [192, с. 192-193], тому далі доцільно простежити, яким чином у процесі асоціативно-метафоричної мотивації фітонімів виявляється модусний компонент.

Мета й завдання нашого дослідження зумовили структуру вибірки: до останньої увійшли приклади назв лікарських рослин, у яких асоціативно-термінальний компонент корелює з модусним, тобто метафоричні трансформації відбуваються шляхом оцінювання суб’єктом рослини в цілому чи якоїсь її окремої властивості за асоціацією із уже вивченим та пойменованим об’єктом. Загалом у вибірці наявні 403 приклади назв лікарських рослин, з них – 82 у німецькій, 54 – англійській, 146 – російській,

121 – в українській мовах. Аналіз досліджуваного мовного матеріалу дозволяє виокремити 6 донорських зон, що слугують джерелом метафоризації фітонімів із оцінним компонентом: “натурфакт”, “рослина”, “людина”, “тварина”, “ірреальна істота” й “артефакт”. Квантитативні показники прикладів із зазначеними вище донорськими зонами у мовах нашого дослідження представлені нижче (див. Таблицю 3. 3).

Таблиця 3. 3

**Кількісні показники асоціативно-термінальної мотивації
германських та слов'янських фітонімів**

Донорські зони	Німецька мова	Англійська мова	Російська мова	Українська мова	Всього
Натурфакт	23	11	35	38	107
Інша рослина	14	16	54	36	120
Людина	23	14	13	4	54
Міфічна істота / особа	15	13	15	21	64
Тварина	3	0	21	22	46
Артефакт	4	0	8	0	12
Всього	82	54	146	121	403

Отже, виокремлюватимемо такі різновиди асоціативно-термінальної мотивації залежно від способу взаємодії донорської та реципієнтної зон:

1) *структурно-метафоричний*, прикметний інтеграцією сфер джерела й мішені на підставі одного суміжного компонента. При цьому термінал структури знань про позначене (у нашому мовному матеріалі – термінал ментально-психонетичного комплексу рослинної номінації) отримує знак іншого концепта й формує реляцію з відповідним пропозиційним компонентом цієї структури;

2) *дифузно-метафоричний*, що ґрунтується на дифузному поєднанні асоціативних комплексів різних доменів на підставі аналогії [там само]. Виявлення конекцій терміналів із певними диктумними слотами може породжувати певні труднощі, оскільки вони корелюють із усією диктумною

частиною чи її фрагментом за асоціативним уподібненням, схожістю, очевидною для номінатора;

3) *гештальтний*, який застосовує знаки інших концептів на підставі подібності зорових, слухових, одоративних, тактильних і смакових гештальтів (образів, уявлень, відчуттів тощо) [178, с. 164]. Припущення аналогії об'єкта, що називається (у нашому випадку – лікарської рослини), її властивості, частини, функції, з уже поименованим об'єктом породжує у сфері терміналів з'яву знаків сполученого концепта, які слугують мотиваторами фітоніма.

Деякі донорські зони представлені лише у змішаному типі мотивації (асоціативно-пропозиційному), відтак, доцільно було б розглядати їх у наступному підпункті, проте для збереження цілісності й логіки викладу наведемо деякі із цих прикладів тут, оскільки вбачаємо необхідність системно презентувати всі донорські зони, задіяні у формуванні асоціативно-термінальної мотивації фітонімів.

3. 2. 2. Донорська зона НАТУРФАКТ. Концептуальна зона НАТУРФАКТ реалізується у німецьких, англійських, російських та українських фітонімах через гештальтний та дифузно-метафоричний різновиди асоціативно-термінальної мотивації. До групи натурфактів загальноприйнято прилучати природні явища й об'єкти природного походження, які існують у довколишньому середовищі [34; 232]. До концептуальної зони натурфактів, знаки яких формують оцінні значення в зоні ознаки фітонімів через механізм метафоричного перенесення (трансформації), найчастіше належать назви рослин, тим-то вважаємо за необхідне позиціонувати концептуальну зону РОСЛИНА як окремий підрозділ. Тут маємо на меті представити такі концептуальні зони, як “небесні тіла”, “погодні умови”, “метали”, “харчові продукти” й деякі інші.

Вибірка німецьких фітонімів, мотивованих натурфактами, складає 23 приклади. Порівняння із небесними світилами (сонцем і зірками), як і в усіх інших мовах нашого дослідження, виражає позитивну естетичну оцінку.

Ознакою рослини, яка слугує підставою для метафоричної номінації, що полягає у порівнянні з сонцем, є яскраво-жовтий колір квітів: нім.нар. *Sonnenkraut* /сонячна трава/ – Цикорій дикий [354, с. 349] (гештальтний підтип асоціативно-термінальної мотивації); *Sonnenwurz, Sonnenwurzel* /сонячний корінь/ – Кульбаба лікарська [354, с. 350] (метафоричне перенесення назви, окрім кольору, також ґрунтується на тому, що квіти Кульбаби відкриваються лише у сонячну погоду, отже, тип мотивації для цього прикладу визначаємо як дифузно-метафоричний). П'ятипелюсткові квіти рослини слугують підставою для порівняння із зірками: нім.нар. *Sternkraut* /зіркова трава/ – Вороняче око звичайне [354, с. 81], Маренка запашна [354, с. 363]; *Sternleberkraut* /зіркова печіночна трава/ – Маренка запашна [354, с. 364]; *Wassersternkraut* /водяна зіркова трава/ – Череда трироздільна [354, с. 402] (підтип асоціативно-метафоричної мотивації наведених прикладів є гештальтним).

У німецьких фітонімах зафіксовано один випадок асоціативно-термінальної мотивації, в якому оцінне значення зреалізоване через порівняння квітів рослини з атмосферними опадами: нім.нар. *Gemeine Schneeball, Schneeball* /снігова куля/ – Калина звичайна [325, с. 378]. Підставою є либонь привабливий вигляд суцвіть рослини; у зоні ознаки фітоніма фіксуємо позитивну естетичну оцінку.

Ще одна група натурфактів, яка формує позитивну естетичну оцінку в зоні ознаки німецьких фітонімів, – метали (а саме – золото): нім.нар. *Goldblume* /золота квітка/ – Цмин пісковий [354, с. 131]; *Goldkraut* /золота трава/ – Вербозілля лучне [325, с. 205]; *Goldsaft* /золотий сік/, *Goldwurz* /золотий корінь/ – Чистотіл великий [325, с. 94]. Реципієнтною зоною постає колір частин рослини, покладений в основу назви (квіти, сік, коріння); підтип мотивації у таких випадках є гештальтним.

У народній назві Горицвіту весняного гештальтна мотивація базується на натурфакті вогонь: *Flammenauge* /полум'яні очі/, *Feuerröschen* /вогняні трояндочки – Горицвіт весняний [325, с. 10], *Feuerblume* /вогняна квітка/ –

Мак дикий [325, с. 241], *Himmelsbrand* /небесний вогонь/ – Дивина ведмежа [325, с. 375]. Цей вид метафоричного переносу також фіксує естетичну оцінку.

Наступною групою натурфактів, що утворюють донорську зону для номінацій фітонімів у німецькій мові, є продукти харчування (спеції, страви, напої тощо). Ця група формує сенсорні й телеологічні оцінки в зоні ознаки німецьких фітонімів. Сенсорні оцінки генеровані відповідно до гештальтного підтипу: нім.нар. *Essigflasche, Essigkolben* /оцтова пляшка (качан)/ – Барбарис звичайний (мотивація основана на подібності сильного кислого смаку ягід Барбарису до смаку оцту) [354, с. 91]; *Honigbeere* /медова ягода/ – Малина звичайна [325, с. 304]; *Gewürzkalmus* /пряна лепеха/ – Аір тростинний (Аір належить до ефіроолійних рослин [325, с. 8; 342, с. 191], відтак, мотивація тут базується на позитивній одоративній оцінці).

Сенсорні оцінки можуть продукуватися і за дифузно-метафоричним підтипом: нім.нар. *Teeholunder* /чайна бузина/ – Бузок звичайний та Бузина звичайна (мотивація ґрунтується на низці ознак: сушені квіти рослин мають приємний запах, що асоціюється із чаєм; більше того, їх заварюють і вживають як чай, а також додають до чаю як ароматизатор) [325, с. 346].

Серед натурфактів найменш продуктивною концептуальною зоною, що позначає знаки для мотивації фітонімів у німецькій мові, є речовини. Позитивна одоративна оцінка пов'язана із мотиватором *balsam*: нім.нар. *Wilderbalsam, Rossbalsam* /дикий бальзам/ – Бобівник лісовий [325, с. 215], *Balsamgarbe* /бальзамічний деревій/, *Kleine Gartenbalsam* /маленький садовий бальзам/ – Деревій польовий [325, с. 4];

Характер матеріалу спонукає нас виокремити мотиватор, пов'язаний із фекаліями: нім.нар. *Hundeseuche* /собачі мітки/ – Хрінниця смердюча [325, с. 192], *Scheißbeer*– Жостір проносний (ягоди мають неприємний смак [338, с. 153; 354, с. 324]), нім.нар. *Scheißlorbeer* /лайно лаврова ягода/ – Вовче лико звичайне [354, с. 324]. Цей мотиватор асоціативно-термінального типу корелює із модусним компонентом ментально-психонетичного комплексу, оскільки позначає негативну сенсорно-смакову оцінку. Ще одним підґрунтям

негативної оцінки у назві Вовчого лика є отруйність рослини та поганий смак ягід [338, с. 481] (*лайно* уявляється як щось таке, чого не варто вживати у їжу); у кожному разі, цей приклад ілюструє дифузно-метафоричний підтип мотивації.

Серед англійських фітонімів асоціативно-термінального типу мотивації нами виявлено 11 одиниць, мотивованих натурфактами. Група натурфактів представлена здебільшого тими самими класами понять, що і в німецькій мові. Актуальними для цієї донорської зони в англійській мові є гештальтний та дифузно-метафоричний різновиди асоціативно-термінальної мотивації.

Остання формується через знаки, запозичені із таких донорських зон:

- 1) небесні світила: англ.нар. *Blazing star* /сяйлива зірка/ – Алетрис борошнистий (мотиватор у цьому прикладі позначає позитивну естетичну оцінку; тип асоціативно-термінальної мотивації – гештальтний) [357, с. 42];
- 2) погодні умови: англ.літ. *Snow-ball* – Калина звичайна (мотиватор фіксує позитивну естетичну оцінку; тип асоціативно-термінальної мотивації – гештальтний) [358, с. 439];
- 3) метали: англ.нар. *Marigold* – Нагідки, Череда трироздільна, *Goldens*, *Goldins gold* – Королиця звичайна (позитивна естетична оцінка у мотиваторі; тип асоціативно-термінальної мотивації – гештальтний) [358, с. 69, 231];
- 4) харчові продукти: англ.нар. *Milksweet* /солодке молоко/ – Підмаренник чіпкий (тип мотивації – дифузно-метафоричний, оскільки назва зумовлена властивістю цієї рослини збільшувати надої молока; мотиватор *sweet* позначає приємний запах; тип оцінки, відповідно, – сенсорно-смаковий) [358, с. 186]; *Devil's milk* /диявольське молоко/ – Чистотіл великий (мотивація пояснюється яскравим, жовтогарячим кольором соку Чистотіла; тип мотивації – дифузно-метафоричний; тип оцінки – утилітарна) [358, с. 105]; *Cinnamon sedge* /корична лепеха/ – Аір тростинний (мотиватор позначає позитивну сенсорно-смакову оцінку; тип асоціативно-термінальної мотивації – гештальтний) [358, с. 8]; *Labrador tea* /лабradorський чай/; *Crystaltea ledum* /аір прозорий чай/ – Багно

звичайне (мотиватор фіксує позитивну сенсорно-смакову оцінку; тип асоціативно-термінальної мотивації – дифузно-метафоричний) [358, с. 236];

5) тютюн: англ.нар. *Indian tobacco* [357, с. 234], *Wild tobacco* – Дивина ведмежа (тип мотивації – дифузно-метафоричний, позаяк опертий на кілька ознак – одним зі способів застосування Дивини у лікуванні кашлю та хвороб горла було куріння сушеного листя, також додавали до тютюну з метою поліпшення його смакових якостей) [358, с. 435]; *Mountain tobacco* – Арніка гірська (Арнікою обкурювали приміщення з метою ароматизації та досягнення заспокійливого ефекту) [356]. Тип оцінного значення, який передає цей мотиватор, – сенсорно-смаковий;

б) речовина: бальзам, який тлумачні словники фіксують як “ароматичну смолу; ароматичну суміш; пряний ароматичний запах” [319]: англ. літ. *Balmoney, Field balm* /польовий бальзам/ – Котяча м’ята справжня [357, с. 145]. Цей приклад ілюструє гештальтний підтип асоціативно-термінальної мотивації, який есплікується подібністю запаху Котячої м’яти з ароматичною речовиною; відповідно тип оцінки у мотиваторі – сенсорно-смаковий.

Кількість рослинних номінацій у російській мові, метафоричним мотиватором у яких постає натурфакт, складає 35 прикладів. Класи натурфактів значною мірою збігаються із елімінованими нами у германських мовах:

1) явища природи: рос.нар. *Юрьева роса* – Фіалка триколірна (росу, яку збирали з рослин у день цього святого, вважали ефективною при лікуванні недуг очей [325, с. 382]. У цьому прикладі підтип мотивації є дифузно-метафоричним; тип оцінного значення – телеологічний); *Снежки* – Калина звичайна (вид оцінки – естетична; підтип мотивації – гештальтний) [325, с. 378];

2) небесні світила, що позначають естетичну оцінку; підтип мотивації при цьому є гештальтним: рос.нар. *Звездопеченная трава, Звездоподручная трава* – Маренка запашна [325, с. 53], *Звездный цвет, Звездочки, Звездовка, Звездовник* – Айстра степова [325, с. 56];

3) метали (золото), також *золото* в комбінації зі *сонцем*, що виражає естетичну оцінку (гештальтний підтип мотивації): *Золото солнечное, Золотистое солнце, Желтая золотистка, Золотистка, Обыкновенная золотистка, Золотиска* – Цмин пісковий [325, с. 163], *Золотень* – Деревій звичайний [325, с. 4], *Златоцвет* – Королиця звичайна [325, с. 96];

4) вогонь: рос.літ. *Горицвет весенний*, рос.нар. *Горицвет черногорка, Горицвет* – Горицвіт весняний, *Уголек в огне, Уголек да огонек* – Горицвіт осінній [325, с. 10; 289, с. 566];

5) харчові продукти: *Луговой чай, Чай луговой, Вербейник луговой чай, Болотный чай* – Вербозілля лучне [325, с. 205]; *Лесной чай* – Маренка запашна (дифузно-метафоричний підтип мотивації, сенсорна оцінка) [325, с. 53]; *Квасец, Заячий квас* – Квасениця звичайна (гештальтний підтип мотивації, сенсорна оцінка) [325, с. 237]; *Медвяница, Медвянка, Медяник* – Підмаренник справжній (мотивація ґрунтується на приємному солодкуватому запахові рослини у період цвітіння; тип оцінки – сенсорна; підтип мотивації – гештальтний) [325, с. 152]; *Медяник, Медяник-зелье, Медянички* – Первоцвіт весняний (запах сушеного листя, яке використовують у медицині, нагадує запах меду) [325, с. 273; 342, с. 330]; *Чертов хлеб* – Пізньоцвіт осінній (дифузно-метафоричний підтип мотивації базується на отруйності рослини, негативна оцінка увиразнена мотиватором *чорт* як істотою, що може нашкодити людині) [331];

б) речовини: *Дегтярка* – Болиголов плямистий (підтип мотивації є гештальтним; підставою для метафоричного переносу слугує інтенсивний неприємний запах рослини, що продукує значення негативної сенсорної оцінки в зоні ознаки [325, с. 105]); *Ладан росной* – Деревій звичайний (підтип мотивації є гештальтним; вид оцінки – сенсорна; підставою для метафоризації може бути приємний камфорний запах ефірної олії Деревію, який уявляється подібним до ладану [325, с. 4-5]); *Земляной ладан* – Валеріана лікарська (підтип мотивації – гештальтний; вид оцінки – сенсорна [325, с. 372]).

Українські фітоніми, мотивація яких належить до асоціативно-метафоричного типу, складають 38 прикладів, окрім цих прикладів, донорська зона НАТУРФАКТ представлена у фітонімах змішаного типу мотивації. Гештальтний підтип мотивації є домінантним, тимчасом дифузно-метафоричний не вирізняється частотністю. Порівняно з російською мовою спостерігаємо дещо менше розмаїття донорських зон:

- 1) небесні світила, що позначають естетичну оцінку на базі гештальтного типу мотивації: *Зірочки* – Фіалка триколірна [325, с. 382]; *Червоні зірки* – Вербена лікарська [325, с. 376];
- 2) вогонь: *Пожарна квітка*, *Горицвіт ярий*, *Горицвіт*, *Гориквіт*, *Горитьцвіт* – Горицвіт весняний [342, с. 192], *Пожарниця* – Звіробій звичайний (мотивація гештальтного типу основана на яскравому забарвленні квітів, позначає позитивну естетичну оцінку) [325, с. 172];
- 3) метали (*золото*), знову ж таки *золото* в комбінації зі *сонцем*, що виражає естетичну оцінку (гештальтний підтип мотивації): *Золотосонячник*, *Золототисячник*, *Золотуха* – Цмин пісковий [325, с. 163]; *Золототисячник* – Авран лікарський (квіти Аврану лікарського не є жовтими, відтак, уподібнення до золота фіксує не естетичний вигляд, а передовсім високу цінність для людини, таким чином, оцінка в зоні ознаки є телеологічною, тип мотивації – дифузно-метафоричним) [342, с. 272];
- 4) харчові продукти: укр.літ. *Медунка лікарська* (мотивація дифузно-метафоричного типу базується на кількох ознаках рослини: остання є добрим медоносом, приємним солодким запахом приваблює бджіл, трава має солодкуватий смак) [342, с. 332]; так само укр.нар. *Медовник*, *Медяник* – Підмаренник справжній [342, с. 267]. Мотивація прикладу *Смоктушчики*, *Смоктуниці* (Медунка лікарська [342, с. 332]) належить до гештальтного типу, оскільки за основу найменування взято лише ознаку смаку. Гештальтного типу і мотивація одиниць *Заячий квас*, *Заячий квасок*, *Квасок заячий* – Квасениця звичайна [342, с. 312].

Отже, у всіх мовах нашого дослідження мотивація відібраних прикладів назв лікарських рослин знаками, запозиченими із донорської зони НАТУРФАКТ, переважно базується на гештальтному типі мотивації. Результатом означеного типу метафоризації є естетичні й сенсорні оцінки в зоні ознаки фітонімів.

3. 2. 3. Донорська зона РОСЛИНА. До цієї групи прилучаємо рослини, мотиватор яких належить до інших концептуальних зон концептосфери РОСЛИНА. Здійснені раніше дослідження фітонімічної лексики, зосібна з когнітивно-ономасіологічних позицій, ілюструють, що підставою перенесення знаків із донорської зони РОСЛИНА до реципієнтної зони ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА є схожість лікарської рослини або її частини з іншою рослиною або її частиною [58, с. 149]. Передумовою для метафоричного перенесення можуть бути різноманітні ознаки: форма, розмір, фізичні властивості, результат застосування тощо [138, с. 255-263]. У цьому підрозділі ми розглядаємо лише ті випадки метафоричного перенесення, які формують оцінне значення в реципієнтній зоні. Такий концептуальний підхід допоможе виокремити підстави метафоричних трансформацій, які генерують перенесення ознак оцінки рослини.

Отже, рослина, що є донорською зоною, повинна бути добре знайома мовцеві (йдеться про належність до сегмента уже інтериоризованої дійсності). Це означає, що назви рослин, які виконують роль донорських зон, є пойменованими й добре вивченими на момент виникнення назви рослини, зона ознаки якої є реципієнтною зоною. Підставою для метафоричних трансформацій може слугувати не лише зовнішня схожість, а й уявлення про вже вивчену рослину як еталон певної властивості (запаху, смаку, декоративності, ефективності тощо), а це, у свою чергу, є необхідною умовою для утворення саме оцінного значення асоціативно-термінального мотиватора назви рослини-реципієнта.

У мовах нашого дослідження назви лікарських рослин, що пов'язані з внутрішньою інтеграцією різних зон концептосфери РОСЛИНА, базуються на гештальтному та дифузно-метафоричному різновидах асоціативно-термінальної мотивації з пріоритетом гештальтного. У німецькій мові зафіксовано 14 прикладів, англійській – 16, російській – 54, тимчасом серед українських фітонімів кількість таких одиниць – 36.

Оскільки всі мотиватори, які розглядаємо в цій групі, належать до однієї лексико-семантичної групи (рослини), вважаємо логічним описувати їх у кожній з мов відповідно до того виду оцінного значення, який вони виражають.

Такі мотиватори асоціативно-термінального типу, приналежні до донорської зони РОСЛИНА, у **німецькій мові** пов'язані з нижче означеними типами оцінок:

- 1) сенсорною (смак): *Deutscher Pfefferstrauch, Pfefferstrauch* /перцевий кущ/ – Вовче лико звичайне [325, с. 122], *Pfefferhütlein* /перцеві шапочки/ – Бруслина європейська (один із мотиваторів позначає гіркий смак через метафоричний мотиватор – еталон гіркового смаку, що належить до концептосфери РОСЛИНА; другий мотиватор – теж асоціативно-термінального типу – дотичний до концептосфери АРТЕФАКТ, позначає форму плодів і не містить оцінного значення) [325, с. 122], *Wasserpfeffer* /водяний перець/ – Водяний перець [325, с. 264], *Rote Wasserpfeffer* /червоний водяний перець/ – Образки болотні [354, с. 308]; *Gänseampfer* /гусячий щавель/, *Roßampfer* /кінський щавель/ – Квасениця звичайна (гештальтний різновид мотивації) [354, с. 307];
- 2) сенсорною (запах): *Flieder* /бузок/, *Flieder geronlicher* /бузок запашний/, *Fliederbaum* /бузкове дерево/ – Бузина чорна [325, с. 314]; *Wilde rosmarin* /дикий розмарин/, *Moorosmarin* /прав. Moorrosmarin – болотяний розмарин/, *Kienporst* /смолисте, соснове багно/, *Saugtanne* /ялинка годувальниці/ – Багно звичайне [325, с. 189]; *Kleiner wilder Rosmarin* /маленький дикий розмарин/, *Rosmarinheide* /розмаринові зарості/, *Falscher Porst* /фальшиве багно/ – Андромеда багатоліста [325, с. 32]; *Jasminwurzel* /жасминове коріння/ –

Гельземіум вічнозелений (приклади гештальтного підвиду асоціативно-термінальної мотивації – подібність запаху, позитивна сенсорна оцінка) [328, с. 34];

3) естетичною: *Adonisröslein*, *Adonisröschen* /трояндочки Адоніса/ – Горицвіт весняний [325, с. 10]; *Ballrose* /троянда у вигляді кулі/, *Rosenholder* /трояндовий бузок/, *Gelderrosen* /калинова троянда/ – Калина звичайна [325, с. 378], *Rosenpappel* /трояндова тополя/ – Рोजа садова [354, с. 306];

4) змішаною оцінкою: *Baldrian*, *Griechischer Baldrian* /грецька валеріана/ [325, с. 262] – Синюха голуба (дифузно-метафоричний підтип мотивації, оскільки метафорична трансформація основана на кількох ознаках подібності: висушена сировина Синюхи має пряний запах, хоч і менш інтенсивний, ніж у Валеріани лікарської, способи використання й терапевтичні ефекти є подібними [351]. Відповідно можна елімінувати комбінований тип оцінного значення: сенсорна й телеологічна оцінки); *Ampferklee* /щавельна конюшина/ – Квасениця звичайна (один із мотиваторів має значення сенсорної оцінки, інший стосується форми листа рослини; підтип мотивації – гештальтний) [325, с. 237]; так само *Bitterklee* /гірка конюшина/ – Бобівник трилистий [354, с. 43]; *Gemeine Sauerklee* /звичайна кисла конюшина/, *Weißer Sauerklee* /біла кисла конюшина/ – Квасениця звичайна [325, с. 237].

Усі вищенаведені приклади належать до народних назв лікарських рослин.

У англійських народних фітонімах, об'єднаних асоціативно-термінальним типом мотивації, мотиватори донорської зони РОСЛИНА позначають такі типи оцінок:

1) сенсорна оцінка (смак): *Bitter pepper root* /гіркий перецевий корінь/ – Аїр тростинний [360, с. 119], *Water pepper* /водяний перець/, *Pepper plant* /перцева рослина/ – Гірчак перецевий [325, с. 264]; *Old man's pepper* /перець старого/ – Деревій звичайний [358, с. 7], *Wood sorrel* /лісовий щавель/ – Квасениця звичайна;

2) сенсорна оцінка (запах): *Pine root* /сосновий корінь/ – Аїр тростинний [360, с. 119]; *Wild rosemary* /дикий розмарин/ – Андромеда багатоліста [325, с. 32]; *False acacia* – Лобелія здута (рослина є трав'янистою, на відміну від Акації-дерева; перенесення назви здійснюється на основі приємного запаху квітів [355, с. 249]); *Carolina jessamine, False jasmine, Jasmine, Wild jasmine, Yellow jasmine root* – Гельземіум вічнозелений (квіти цієї рослини мають запах, подібний до Жасмину, пелюстки й ефірна олія часто використовуються у парфумерії та кулінарії як замітники Жасмину, хоча рослини не належать до одного роду та виду згідно з ботанічною класифікацією) [358, с. 189], *Sweet myrtle* /солодкий мирт/ – Аїр тростинний [358, с. 8], *Wild hyssop* – Вербена лікарська [357, с. 462];

3) естетична оцінка: *Rose-a-ruby* /троянда і рубін/ – Горицвіт осінній [325, с. 10], *Guelder-rose* /калинова троянда/, *Rose-elder* – Калина звичайна [325, с. 378; 358, с. 439], *Rose-noble* /благородна троянда/ – Чорнокорінь лікарський [358, с. 135], *Marigold* /нагідки/ [358, с. 69], *Bur marigold* /колючі нагідки/ [325, с. 65] – Череда трироздільна (підставою для мотивації є яскраво-жовтий колір квітів); *Dog daisy* /собача стокротка/ – Деревій звичайний (один мотиватор, що належить до донорської зони ТВАРИНА, пов'язаний із дикорослістю рослини; інший мотиватор метафоричного типу, що уподібнює дикорослу рослину до декоративної, позначає позитивну естетичну оцінку) [358, с. 7], *Big daisy* /велика стокротка/, *Field daisy* /польова стокротка/ – Королиця звичайна [358, с. 231], *Marsh holy rose* /болотяна свята троянда/ – Андромеда багатоліста [325, с. 32], *Rock poppy* /кам'яний мак/, *Prickled poppy celandine, Celandine poppy* /чистотіл-мак/ – Чистотіл звичайний [361, с. 47];

4) змішана оцінка: *American valerian* /американська валеріана/ – Зозулині черевички звичайні (у період цвітіння рослина виробляє інтенсивний запах для приваблювання комах-запилювачів, іншою підставою для цієї мотивації є те, що препарати деяких видів Зозулиних черевичків використовуються у США при лікуванні істерії як засіб із м'якшою за Валеріану дією [351]); *Greek*

valerian – Синюха голуба [348, с. 222]; *False valerian* – Жовтозілля золотисте (вся рослина має специфічний запах [335, с. 163; 357, с. 141]).

У російській мові усі приклади асоціативно-термінальної мотивації належать до народних та реалізують такі види оцінок:

1) сенсорна оцінка (дотик): *Таловый терн, Тарновник, Терновник Терновник песочный, Ивотерн* – Обліпіха крушиновидна [325, с. 168; 327, с. 434] (підтип мотивації – гештальтний; терен є колючим чагарником та слугує еталоном колючості);

2) сенсорна оцінка (смак): *Щавель гусиный, Щавель мелкий, Заячий щавель* – Квасениця звичайна (підставою для порівняння є кислий смак обох рослин; один із мотиваторів вказує на розбіжність рослини, що називається, й рослини-еталона) [325, с. 237]; *Водяной перец* – Водяний перець, *Перец волчий, Перец дикий, Боровой перец, Дикий перец, Дикой перец* – Вовче лико звичайне [325, с. 122]; *Полынь* – Гірчак вузлуватий [325, с. 265], *Полынь желтая* – Цмин пісковий [325, с. 164]; *Водяной хрен* – Жеруха водяна [325, с. 223] (перець, хрін і полин у запропонованих прикладах є метафоричними мотиваторами гіркового смаку; метафоричний мотиватор супроводжується мотиватором, що вказує на відмінність двох рослин);

3) сенсорна оцінка (запах): *Жасминник, Есмонник, Ясменник, Ясминник* – Маренка запашна (донорською зоною є жасмин як рослина з інтенсивним приємним запахом; підтип мотивації – гештальтний) [325, с. 53]; *Дикий хмель* – Буркун лікарський [325, с. 213], *Полевой хмелик* – Розхідник плющовидний; *Шалфей* – Розхідник звичайний [325, с. 158], *Дикая мята, Степная мята, Кошачья мята* – Котяча м'ята справжня [325, с. 225], *Кошачья мята* – Розхідник звичайний [325, с. 158], *Дикий розмарин* – Андромеда багатоліста [325, с. 32], *Дикий розмарин, Розмарин лесной* – Багно болотяне [325, с. 189; 327, с. 338], *Миндальная трава* – Берізка польова [325, с. 107]; *Боровой чабер* – Верес звичайний (чабер – ароматична рослина, споріднена з розмарином і тим'яном [307, с. 260]), *Канаборник, Канабра* – Багно звичайне (канабра – одна із назв Вересу звичайного [310, с. 177], підставою для перенесення назви є як

інтенсивний запах квітів обох рослин, так і спільний ареал поширення – заболочені місцевості, тим-то мотивацію можна вважати дифузною-метафоричною);

4) естетична оцінка: *Заячий мак* – Горицвіт весняний [325, с. 10]; *Полевая ружа, Розанель* – Герань лучна [325, с. 156; 327, с. 77]; *Полевая астра, Ромашка, Ромашки, Белые ромашки* – Королиця звичайна [327, с. 203];

5) змішаний тип: *Желтая лаванда, Желтая лаванда* – Цмин пісковий [325, с. 164] (підставою для перенесення назви є як специфічний запах обох рослин, так і використання в якості заспокійливого), *Мак собачий, Собачий мак* – Блекота чорна (у цьому прикладі мак не є еталоном естетичної оцінки, а береться до уваги його снодійна, наркотична дія; негативна оцінка підсилюється мотиватором, що належить до концептосфери ТВАРИНА) [325, с. 171], *Степной звербой* – Дивина ведмежа (сфери застосування рослин частково перетинаються, їх часто використовують при одних і тих самих симптомах) [325, с. 375], *Звербой синий, Синий звербой* – Синюха голуба [325, с. 262; 327, с. 264], *Звербой, Синий звербой* – Гісоп лікарський [325, с. 172]; *Ромашка* – Деревій звичайний (окрім естетичної оцінки, цей приклад містить і телеологічну, оскільки деякі особливі лікувальні властивості, крім деревію, має ромашка [325, с. 4-5; 326]). Усі приклади цієї групи презентують дифузний підтип метафоричної мотивації.

Кількісно найменшою є вибірка українських народних назв рослин, номінація яких базується на асоціативно-термінальному типі мотивації. Типи оцінок представлені здебільшого мотиваторами, що поширені в усіх мовах нашого дослідження:

1) сенсорна оцінка (дотик): *Верботерн, Терн таловий, Терновник* – Обліпиха крушиновидна [342, с. 585-586]; *Дерен, Дерень* – Кизил справжній [325, с. 96];

2) сенсорна оцінка (смак): *Перець дикий, Перець вовчий, Дикий перець, Вовчий перець* – Вовче лико звичайне [342, с. 248]; *Водяний перець, Собачий*

перець – Гірчак перцевий [342, с. 326]; *Заячий щавель*, *Заячий щавух*, *Щавелек*, *Щавух* – Квасениця звичайна [342, с. 312];

3) сенсорна оцінка (запах): *Кінська м'ятка*, *Кошача м'ята*, *Лісова м'ята*, *Собача м'ята* – Розхідник звичайний [342, с. 271]; *Лаванда*, *Леванда* – Цмин пісковий [325, с. 164]; *Розмарин дикий*, *Розмайрин дикий* – Багно болотяне [342, с. 211];

4) естетична оцінка: *Заячий мак*, *Мак заячий* – Горицвіт весняний [342, с. 192]; *Ружа польова* – Герань лучна [342, с. 269];

5) змішаний тип оцінного значення: *Собачий мак* – Блекота чорна (українська назва збіжна з російською номінацією; тип мотивації див. вище), *Звіробій* – Чистотіл великий (аналогії стосуються кольору квітів та сфери застосування) [325, с. 94], *Полинчик*, *Полин жовтий* – Цмин пісковий (підставою для перенесення назви слугує як гіркуватий смак, так і специфічний запах; беремо до уваги також схожість будови й кольору квітів; тим-то тип мотивації визначаємо як дифузно-метафоричний) [342, с. 275].

Знаменно, що концептосфера РОСЛИНА має найбільшу кількість прикладів використання як донорської зони в назвах лікарських рослин у всіх досліджуваних мовах. Еталонними ознаками сенсорної оцінки найчастіше є рослини з яскраво вираженим смаком чи запахом, розповсюджені на більшому ареалі Європейського континенту, що зумовлює доступність і широке використання у побуті, особливо кулінарії: так, перець, розмарин і жасмин добре знайомі носіям досліджуваних мов, отже, частотність застосовування саме цих назв у асоціативно-термінальній мотивації є найвищою. Еталонними рослинами естетичної оцінки найчастіше стають мак і троянда як декоративні.

3. 2. 4. Донорська зона ТВАРИНА. Концептуальна зона ТВАРИНА є досить частотною в зоні ознаки найменувань лікарських рослин. В основу метафоричної інтеграції можуть бути покладені різноманітні ознаки: зовнішня схожість (колір, форма, будова, складові) лікарської рослини, що називається, із тваринами або частинами їхнього тіла (дзьобом, крилом тощо), темпоральні

ознаки, суб'єкт харчування й оцінні ознаки [58, с. 142-149; 138, с. 255-256]. Останні є найменш частотними в цьому підтипі мотивації, проте, враховуючи мету нашого дослідження, вважаємо за необхідне розглянути їх докладніше.

У німецькій мові аналогізація оцінних ознак донорської зони ТВАРИНА та реципієнтної зони ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА базується на гештальтному типі мотивації тоді, коли позначає негативну сенсорно-смакову оцінку запаху. На відміну від прикладів, мотиватори яких запозичені з донорської зони РОСЛИНА, мотиватори донорської зони ТВАРИНА навпаки артикують негативну оцінку: нім.нар. *Flohpfaffer* /блошиний перець/ – Водяний перець [354, с. 107], *Läusebaum* /вошине дерево/ – Жостір проносний [325, с. 293], *Läusekraut* /вошина трава/, *Mottenkraut* /трава для молі/ – Багно звичайне (сушене листя різким запахом відлякує комах-шкідників) [325, с. 189; 354, с. 107]; *Bocksbeere* /козлиня ягода/, *Wanzenbeere* /клопова ягода/ – Смородина чорна [354, с. 161, 177], *Ziegenkraut* /козлиня трава/ – Болиголов плямистий [354, с. 325], *Zigeunerkraut* /козлиня трава/ – Блекота чорна [354, с. 40].

Найменуванням лікарських рослин, асоціативно пов'язаних із донорською зоною ТВАРИНА, також притаманний дифузно-метафоричний різновид асоціативно-термінальної мотивації. Асоціювання рослини і тварини може базуватися на негативній утилітарній оцінці, підставою для якої є отруйні властивості рослини. Такі приклади фіксують застереження щодо небезпечних властивостей рослини, зосібна завдяки тому, що мотиватор корелює із культурологічним компонентом – ставленням до певних тварин у тій чи тій культурі. Так, ставлення до собак в усіх культурних ландшафтах, представлених мовами нашого дослідження, марковане зневагою, отже, цей метафоричний компонент ознаки належності цій тварині виражатиме негативну оцінку: нім.нар. *Hundskraut* /собача трава/ – Блекота чорна [354, с. 40]; *Hundstode*, *Hundstoden* /собача смерть/ – Пізньоцвіт осінній [325, с. 104]; *Hundstod* /собача смерть/ – Аконіт ріпчастий [354, с. 82]. Усі рослини, приклади назв яких наводимо, є отруйними.

Більш інтенсивною є негативна оцінка у прикладах із компонентом *вовк*: *Blaue Wolfswurz* /синій вовчий корінь/ – Аконіт ріпчастий [325, с. 7], *Wolfsbeere* /вовча ягода/ – Вороняче око звичайне [354, с. 242]; *Wolfskirsche* /вовча вишня/ – Белладонна звичайна [325, с. 59]; *Wolfskraut* /вовча трава/ – Розрив-трава звичайна [354, с.26]. Ці приклади базуються на дифузно-метафоричному підтипі мотивації, яка пов'язана із отруйними властивостями рослин.

Серед англійських фітонімів ця донорська зона представлена лише у прикладах змішаного типу мотивації, наприклад: англ.нар. *Louseberry*, *Louseberry tree* /вошина ягода/ – Бруслина звичайна [325, с. 142].

У російській мові підставою для аналогізації оцінних ознак донорської зони ТВАРИНА та реципієнтної зони ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА є негативна одоративна оцінка (гештальтний підтип мотивації): рос.нар. *Клоповник*, *Клоповник большой*, *Клопная трава*, *Клоповник-трава* – Багно звичайне [325, с. 189; 327, с. 338], *Клопогон* – Клопогін смердючий [327, с. 138], *Свиная вошь* – Болиголов плямистий [327, с. 51].

Донорська зона ТВАРИНА у російській мові представлена 21 прикладом асоціативно-термінальної мотивації: рос.літ. *Волчье лыко*, рос.нар. *Волковник*, *Волчий перец*, *Волчий плющ*, *Волчонок* – Вовче лико звичайне [325, с. 122], рос.нар. *Волкана*, *Волкона*, *Волчья трава* – Герань лучна [325, с. 156]. В “Етимологічному словнику української мови” прописано, що компонент *вовчий* у ботанічних назвах означає “дикий, непридатний”, у деяких термінах супроводжується додатковим значенням “небезпечний для здоров'я людини і худоби, отруйний” [289, с. 413]. Така асоціація пов'язана з тим, що вовки були найнебезпечнішими хижаками, розповсюдженими у тій місцевості, де виникали вищенаведені народні назви рослин, відтак, небезпека для життя і здоров'я від уживання отруйних рослин прирівнювалася до шкоди, якої завдавали згадані хижаки.

Українські приклади назв лікарських рослин, що належать до означеного типу мотивації, представлені у кількості 22 одиниці. Виявлені нами в українських фітонімах підтипи асоціативно-термінальної мотивації та основи

метафоричної інтеграції, пов'язані із донорською зоною ТВАРИНА, збігаються з елімінованими в інших мовах. Так, гештальтний підтип мотивації фіксує негативну одоративну оцінку: укр.нар. *Свиня вош* – Болиголов плямистий [342, с. 277], *Блошинник, Блошичник* – Багно звичайне [342, с. 211]. Тимчасом дифузно-метафоричний підтип представлений такими прикладами: укр.нар. *Вовче лико, Вовче личко, Вовчинець, Вовчі ягоди, Вовчник, Вовчий перець* та інші – Вовче лико звичайне [342, с. 248]; *Вовча вишня, Вовча ягода, Вовчи ягоди* – Белладонна звичайна [342, с. 209]; *Вовча ягода* – Вороняче око звичайне [342, с. 314]; *Вовча ступа, Вовчі лапки, Вовчуга, Вовчура, Волчух* – Герань лучна [325, с. 156]; *Вовчі ягоди* – Блекота чорна [342, с. 277].

Лише в українській та російській мовах нами виявлені приклади назв неотруйних лікарських рослин, у яких асоціація із твариною “вовк” виникає на основі наявності колючок: рос.нар. *Волчец, Волчец кудрявый* – Хрестовий корінь бенедиктинський [342, с. 237]; укр.нар. *Вовчки* – Череда трироздільна [342, с. 212], *Вовче лико, Вовчі сергі* – Бруслина звичайна [342, с. 262], *Вовчина, Вовчі ягоди* – Жостір проносний [342, с. 336]. Плоди цих рослин хоч і не отруйні, але водночас не є їстівними, позаяк мають неприємний смак.

Підсумовуючи сказане у підрозділі, зазначимо, що донорська зона ТВАРИНА у випадках асоціативно-термінальної мотивації, де основою метафоричної інтеграції є оцінка, постачає знаки з негативною оцінністю.

3. 2. 5. Донорська зона ЛЮДИНА. Ця донорська зона представлена 23 прикладами найменувань лікарських рослин асоціативно-термінальної мотивації у німецькій мові, 14 – англійській, 13 – російській, 4 – українській. В усіх згаданих мовах приклади стосуються переважно гештальтного типу мотивації та позначають позитивну естетичну оцінку через порівняння зовнішнього вигляду рослини зі жіночою красою: нім.нар. *Brunetröslein* /трояндочки-брюнетки/ – Горицвіт осінній [325, с. 264], *Frauenrosen* /жіночі троянди/ – Шипшина звичайна [325, с. 301]; англ.нар. *Lady's hair* /жіноче

волосся/, *Maid's hair* /дівоче волосся/ – Адіантум стоповидний [358, с. 30]; рос.нар. *Девичьи пунки* – Деревій звичайний [325, с. 4-5].

Вважаємо за доцільне окремо пояснити приклад метафоричної мотивації в англійській та німецькій мовах, що ґрунтується на асоціації із жіночою красою, – йдеться про народні назви Пізньоцвіту осіннього. Мотивація німецьких народних назв *Nackte Hure* (дослівно – “гола повія”) та *Nackende Jungfer, Nackte Jungfer* (гола дівчина), а також англійських народних назв *Naked ladies* і *Naked ladies upstard* (голі жінки) [325, с. 104] зумовлена тим, що квіти Пізньоцвіту з’являються після того, як листя уже відмерло, тобто квіти ніби голі, нічим не прикриті, у той же час порівняння самих квітів із жіночою зовнішністю є метафоричним елементом, що виражає естетичну оцінку.

Літературна назва Белладонни звичайної в англійській мові *Belladonna* та народна назва *Belladonnawurzel* /корінь гарної жінки/ у німецькій мові не є мотивованими, позаяк запозичені з латинської номінації *Atropa Belladonna*. Разом із тим, цей фітонім мотивований у мові-джерелі. Другий компонент назви дослівно перекладається як “гарна жінка”. Підґрунтям мотивації стало те, що у Стародавньому Римі, а згодом в Італії та Іспанії жінки закапували сік Белладонни в очі для надання їм блиску, а соком ягід натирали щоки задля рум’янцю [332, с. 38]. У слов’янських мовах подибуємо запозичення цієї назви: рос.літ. *Белладонна*; рос.нар. *Белладонн*; укр.літ. *Белладонна звичайна*, укр.нар. *Беладонна* [342, с. 209].

Метафоричний мотиватор естетичної оцінки у прикладі народної назви Калини звичайної (в українській мові – *Лісова красуня*) також базується на порівнянні декоративних властивостей рослини з жіночою красою. У “Тлумачному словнику української мови” зафіксовано, що *красуня* стосується “чогось гарного” [301, с. 329]. Глід виглядає декоративно як у період цвітіння, так і в час плодоносіння, відтак, у зоні ознаки однієї з його народних назв міститься мотиватор асоціативно-метафоричного типу, що належить до концептосфери ОСОБА: рос.нар. *Барыня-дерево, Боярыня, Боярка* [325, с. 112], укр.нар. *Бариня, Бояриня* [342, с. 242].

Позитивну естетичну оцінку увиразнює асоціація рослини із особами, що займають високе становище у суспільстві: нім.нар. *Königskerze* /королівська свічка/ – Дивина ведмежа [325, с. 375]; рос.нар. *Царь-зелюе* – Аконіт ріпчастий (окрім привабливого зовнішнього вигляду, мотивація пов'язана із ефективністю рослини, тобто із телеологічною оцінкою) [325, с. 7], *Царь-трава* – Оман високий, *Царская свеча*, *Царский снупетр* – Дивина ведмежа [325, с. 375]; укр.нар. *Королиця* – Королиця звичайна [342, с. 291], *Царичка* – Белладонна звичайна [342, с. 209], *Царник*, *Царичник* – Оман високий [333, с. 105], *Царська свічка* – Дивина ведмежа [342, с. 374].

У російській мові приклади народних назв Деревію звичайного (*Всем травам мать*) та Аконіту ріпчастого (*Мать-королева ядов*) позначають високу оцінку ефективності рослини у лікуванні (телеологічну оцінку) шляхом порівняння рослини й людини, що користується повагою в суспільстві. Ці два приклади стосуються дифузно-метафоричного типу мотивації.

Отже, концептуальна сфера ЛЮДИНА у рослинних номінаціях асоціативно-термінального типу пов'язана в переважній більшості прикладів із позитивною естетичною оцінкою.

3. 2. 6. Донорська зона МІФІЧНА ОСОБА/ІСТОТА. Концепти, пов'язані із релігією та міфологією, притаманні більшості мовних картин світу. Донорська зона МІФІЧНА ОСОБА (ІСТОТА) постачає знаки на позначення етичних оцінок та відображає архетипні уявлення про дружні й ворожі людині сили. Для вираження позитивної оцінки задіюються мотиватори, що позначають сутності Вищого світу (Бог, ангели), натомість у назвах з негативною оцінкою в зоні ознаки мотиваторами є злі духи (чорт, диявол).

Так, у німецькій мові нами виявлені 15 прикладів асоціативно-термінальної мотивації назв лікарських рослин із мотиватором позитивної оцінки метафоричного типу: *Gottesgnade* /божа благодать/ – Герань лучна [325, с. 156], *Gottesgabe* /подарунок Бога/, *Herrgottskraut* /трава господи Бога/ –

Чистотіл звичайний [325, с. 94], *Gotteshilfe* /божа допомога/, *Gottesgnade* /божа благодать/ – Благодатка лікарська [325, с. 160], *Himmelmutterbrot* /хліб небесної матері/ – Грицики звичайні [321]. Метафоричні знаки цієї сфери пов'язані з високою ефективністю застосування рослини у лікуванні, їх доступністю та відсутністю отруйних властивостей.

Негативна оцінка часто пов'язана з уявленнями про *чорта* (диявола) як істоту, що може нашкодити людині: нім.нар. *Teufel-Wind* /чортовий вітер/ – Белладонна звичайна [325, с. 59]; *Teufelsauge* /чортові очі/ – Блекота чорна [354, с. 40]; *Teufelsauge* /чортові очі/ – Горицвіт весняний [325, с. 10], *Jage Teufel* /здобич чорта/ – Купина лікарська [354, с. 174] та інші.

Серед англійських фітонімів наявні 13 прикладів: англ.нар. *Devil's Milk* /молоко диявола/ – Чистотіл звичайний [325, с. 94], *Devil's-apple*, *Devil's-trumpet* – Дурман смердючий [358, с. 142]; *Angel's-eye* – Вероніка дібровна [358, с. 437], *Jupiter's staff* /жезл Юпітера/ – Дивина ведмежа [357, с. 212].

Кількісно вагомою є також вибірка російських фітонімів, що належать до представленої групи. Характер асоціації властивостей рослини зі знаками концептосфери МІФІЧНА ОСОБА (ІСТОТА) маркований позитивною оцінкою: рос.нар. *Божий дар*, *Божья благодать*, *Божья милость*, *Дар божий*, *Милость божья* – Благодатка лікарська [325, с. 160]; *Божье дерево* – Горицвіт весняний (тут ознакою, що оцінюється, є декоративність рослини, яку уявляють як таку, що росте там, де перебуває Бог, тобто у раю) [325, с. 10]; *Божьи ручки* – Астрагал шерстистоквітковий (оцінна ознака – м'якість рослини на дотик) [325, с. 57]; *Божья милость*, *Боговы грабельки* – Герань лучна [325, с. 156]; *Богова скатерка*, *Богородская трава* – Цмин пісковий [325, с. 163], *Матери божьей слезы* – Звіробій звичайний (назву рослина отримала завдяки повр'ю, що сльози Богородиці, скрапуючи на листя Звіробою, продірявили його) [325, с. 172].

Негативна оцінка може оприявнювати колючість рослини (рос.нар. *Бурьян чертов* – Нетреба колюча [325, с. 384]), отруйність (рос.нар. *Чертов хлеб* – Пізньоцвіт осінній) та уявлення про здатність рослини відлякувати злих

духів: рос.нар. *Чертovo зелье* – Валеріана лікарська [325, с. 372]. Варто акцентувати мотивацію назви *Хриstopродавца* – Аконіт ріпчастий (ідеться про Іуду, образ якого уособлює підступність і зрадливість, що послугувало підставою для асоціації цього персонажа з отруйною рослиною) [327, с. 52].

Українські фітоніми асоціативно-термінальної мотивації, у яких мотиваторами є знаки концептуальної сфери МІФІЧНА ОСОБА (ІСТОТА), представлені у кількості 21 прикладу, 13 із них мають позитивну оцінку в зоні ознаки: укр.нар. *Божa благодать, Божa милость* – Благодатка лікарська [342, с. 272], *Божa кривця, Божa кровця, Божa трийця* – Звіробій звичайний [342, с. 280], *Боже-дерево* – Полин лікарський [325, с. 47]. Мотиватори негативної оцінки позначають колючість: укр.нар. *Чортovo ребро* – Нетреба колюча [325, с. 384]. Уявлення про те, що колючі рослини здатні відганяти нечисту силу, відображені у народних назвах Будяка звичайного, Череди трироздільної та Нетреби колючої – *Чортотолох*.

3. 2. 7. Донорська зона АРТЕФАКТ. Найменш продуктивною для творення німецьких, англійських, російських та українських фітонімів з оцінним компонентом можна вважати концептуальну сферу АРТЕФАКТ. Нами виокремлено 12 фітонімів власне асоціативно-термінальної мотивації, мотивованих назвами артефактів, серед яких – 2 німецьких та 8 російських. Крім цього, в усіх досліджених мовах донорська зона АРТЕФАКТ є продуктивною у змішаному мотиваційному типі номінацій рослин (пропозиційно-асоціативному та асоціативно-модусному).

У представленій донорській зоні спостерігаємо гештальтний різновид асоціативно-термінальної мотивації. Гештальтний тип мотивації ґрунтується на використанні зорових і дотикових гештальтів та переважає за кількістю прикладів в усіх мовах нашого дослідження. У прикладах, мотивація яких базується на дотикових асоціаціях, із зоною модусу корелює мотиватор, що позначає артефакт. У прикладах назв, мотиватори яких фіксують ознаки привабливого вигляду рослини або її частин (зазвичай квітів) чи ознаку

високої оцінки ефективності рослини у лікуванні тих чи інших хвороб, мотиватор АРТЕФАКТ корелює із пропозитивно-диктумною частиною ментально-психонетичного комплексу (схожість за формою), а оцінка, у свою чергу, формується за рахунок мотиватора, що позначає ознаку належності (особу, якій в уявленні носіїв мови належить цей артефакт):

1) **сенсорно-смакових:** нім.нар. *Ackerpfriemen* /польові шила/, *Farbepfriemen* /фарбувальні шила/, *Pfriemen* /шила/ – Жостір проносний [354, с. 4, 92, 283]; англ.нар. *Adam's flannel* /Адамова фланель, байка/, *Old man's flannel* /фланель старого/ – Дивина ведмежа (листя цієї рослини є опушеним, відтак, дотикові відчуття від нього порівнюються з м'якою тканиною, що послугувало підставою для метафоричних трансформацій) [358, с. 435]; рос.нар. *Игольник*, укр.нар. *Жостір голчастий* – Жостір проносний (у цих прикладах спостерігаємо дотикові гешталти, мотиваторами постають артефакти, підґрунтям метафоричного перенесення є подібність больових відчуттів) [342, с. 336];

2) **естетичних:** нім.нар. *Gelbe Frauenschuh*, *Gelb-Frauenschuh* /жовта жіноча туфелька/, *Rotbrauner Frauenschuh* /червоно-коричнева жіноча туфелька/, *Marienfrauenschuh* /жіноча туфелька Марії – мотивація пов'язана з тим, що ця рослина згадується у кількох легендах про Діву Марію/, *Europäischer Gelbe Frauenschuh*, *Europäischer Frauenschuh* /європейська жіноча туфелька/, *Frauenschuh* /жіноча туфелька/ – Зозулинні черевички [321; 354, с. 387, 389], *Osterkerze* /великодня свічка/, *Himmelskerze* /небесна свічка/ – Дивина ведмежа (підставою для метафоричного перенесення є асоціація стебла Дивини, вкритого яскраво-жовтими квітами, зі свічкою, якою прикрашають Великодній стіл) [354, с. 421]; англ.літ. *Yellow lady's slipper* /жовта жіноча пантофля/, *Lady's-slipper orchid* /орхідея жіноча пантофля/ – Зозулинні черевички звичайні [358, с. 137-138]; англ.нар. *Jupiter's staff* /жезл Юпітера/ – Дивина ведмежа (стебло цієї рослини схоже за формою на жезл; присвоєння артефакта верховному римському божеству інтерпретуємо як позитивну оцінку зовнішнього вигляду) [357, с. 212], *Aaron's rod* /жезл

Аарона/ – Дивина ведмежа (відповідно до біблійної оповіді, одним із чудес, пов'язаних із Аароном, було те, що його палиця вкрилася бруньками, цвітом і плодами мигдалю одночасно, отже, підставою для мотивації є як схожість стебла Дивини із жезлом, так і естетична оцінка рослини) [358, с. 435]; рос.літ. *Венерин баумачок настоящий, Венерин баумачок обыкновенный* – Зозуліні черевички звичайні [342, с. 246], рос.нар. *Царская свеча, Царский скипетр* – Дивина ведмежа [325, с. 375]; укр.нар. *Царська свічка* – Дивина ведмежа (метафоричні трансформації оперті на зоровий гештальт – подібність високого і прямого стебла до свічки (за формою), ознаку належності корованій особі, що позначає естетичну оцінку) [342, с. 374];

3) **телеологічних**: нім.нар. *St.Johanniskerze* /свічка Св. Йогана/ – Дивина ведмежа [325, с. 375], *Schwarze Johannisbeere* /чорна ягода Йогана/ – Смородина чорна [325, с. 298]; англ.нар. *Jacob's staff* /ціпок Джейкоба/, *Peter's staff* /ціпок Петра/ – Дивина ведмежа (мотиватор асоціативно-термінальної мотивації, що корелює із пропозитивно-диктумною частиною, оснований на формі стебла рослини; мотиватор, що вказує на приналежність особі, корелює із модусною частиною. Йдеться про святих – Джейкоба (Якова) й Петра; мотивація базується на вірі у хист зцілювати [131; 358, с. 435]); так само рос.нар. *Егорово копьё* – Герань лучна [325, с. 156], *Егорьево копьё* – Дивина ведмежа (Великомученика Георгія-побідоносця, відомого на територіях Росії та України під іменами *Егор* та *Юрій*, зображають на білому коні зі списом, яким той проколює Змія – уособлення злих сил, ворожих людині. Тим-то підставою для мотивації є, крім зовнішньої схожості стебла рослини зі списом, упевненість у здатності рослини долати різноманітні хвороби, що бере витоки, з-поміж іншого, і в досвіді застосування рослини на практиці) [325, с. 375], *Иисуса Христа копьё* – Герань лучна (зоровий гештальт на основі форми листа Герані та її ефективності у лікуванні) [325, с. 156].

Зауважимо, що приклади народних назв Герані лучної у російській мові (*Иголка* та *Придорожная иголка*) не мають оцінного значення в зоні ознаки. Їх мотивація оперта не на дотиковий гештальт, пов'язаний із неприємним

відчуттям, а на зоровий – подібність за формою вузького загостреного листа рослини до голки.

Зіставний аналіз асоціативно-термінальної мотивації німецьких, англійських, російських та українських фітонімів можна узагальнити такими позиціями: 1) асоціативно-термінальна мотивація рослинних номінацій за загальним механізмом є метафоричною, тобто використовує знаки одних предметних сфер на позначення інших; 2) донорськими зонами, що постачають знаки для найменування лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах, є зони НАТУРФАКТ, РОСЛИНА, ЛЮДИНА, ТВАРИНА, ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА та АРТЕФАКТ; 3) залежно від способу взаємодії донорської та реципієнтної зон у процесі позначення нам вдалося виокремити гештальтний та дифузно-метафоричний різновиди асоціативно-термінальної мотивації; більше того, гештальтний тип є найпродуктивнішим у всіх досліджуваних мовах.

3. 3. Змішаний тип мотивації германських та слов'янських фітонімів

Змішана мотивація фітонімів у німецькій, англійській, російській та українській мовах прикметна вибором мотиваторів, що належать до різних фрагментів ментально-психонетичного комплексу. Це домінантний тип у мотивації фітонімів із оцінним компонентом у всіх мовах нашого дослідження. Як правило, одна ономазіологічна ознака обирається із предикатно-аргументної частини структури знань про позначене, що відображає істинну інформацію про рослину (розмір, форма листа, квітів чи плодів, час цвітіння чи плодоносіння, місце розповсюдження тощо), а інша – з модусної чи асоціативно-термінальної частини. Відповідно, у складі нашого мовного матеріалу можна виокремити три різновиди змішаної мотивації: **пропозиційно-асоціативний** (41%), **пропозиційно-модусний** (43,5 %) та **асоціативно-модусний** (15,5 %). Означений тип мотивації у структурному плані представлений композитами та кількаслівними комплексами. Кількість

фітонімів для кожного різновиду змішаної мотивації підсумовано у Таблиці 3. 4.

Таблиця 3. 4

**Кількісні показники змішаного типу мотивації
германських і слов'янських фітонімів**

№	Тип змішаної мотивації	Німецька мова	Англійська мова	Російська мова	Українська мова	Разом:
1	Пропозиційно-асоціативний різновид	169	177	93	86	525
2	Пропозиційно-модусний різновид	164	187	90	115	556
3	Асоціативно-модусний різновид	70	75	20	32	197
	Разом:	403	439	203	233	1278

3. 3. 1. Пропозиційно-модусний різновид змішаної мотивації фітонімів. Найбільш типовим різновидом змішаної мотивації фітонімів є пропозиційно-модусний, який поєднує в ономасіологічних структурах германських та слов'янських фітонімів мотиватори пропозиційного та модусного статусів. Пропозиційна частина виражає істинну інформацію про лікарську рослину, що є об'єктом номінації, тимчасом модусна частина реалізує певний вид оцінки. Цей тип змішаної мотивації є найбільш продуктивним, адже представлений 556 прикладами літературних та народних назв лікарських рослин (164 німецьких, 187 англійських, 90 російських та 115 українських).

У ході спостережень і ґрунтового аналізу нам вдалося елімінувати 3 моделі поєднання мотиваторів у ономасіологічних структурах найменувань лікарських рослин:

1) оцінний компонент+гіперонім (всього 313 приклади; з них – 99 у німецькій мові: *Todeskraut* /смертельна трава/ – Белладонна звичайна [325, с.

59]; *Wunderbaum* /чудесне дерево/ – Робінія звичайна [325, с. 299]; 111 фітонімів у англійській мові: *Bitter weed* /гірка рослина, бур'ян/ – Хелона гола [358, 106], *Aromatic weed* /ароматичний бур'ян/, *Aromatic wintergreen* /ароматична вічнозелена рослина/ – Гаультерія лежача [358, с. 187]; 51 приклад у російській мові: *Пахучая трава* – Деревій звичайний [325, с. 4-5], *Святое дерево* – Полин лікарський [325, с. 47]; 52 приклади в українській мові: *Погане зілля* – Белладонна звичайна [342, с. 209], *Чортів бур'ян* – Нетреба колюча [342, с. 380];

2) оцінний компонент+партитив (всього 243 прикладів; з них – 65 у німецькій мові: *Sauerbeere* /кисла ягода/ – Журавлина болотна [354, с. 177], *Brennwarz* /пекучий корінь/ – Вовче лико звичайне [354, с. 54]; 76 прикладів у англійській: *Sweet root* /солодкий корінь/ – Аір тростинний [358, с. 8]; *Life root* /корінь життя/ – Жовтозілля золотисте [358, с. 298]; 39 у російській: *Красноцветка* – Деревій звичайний [325, с. 4-5], *Ядовитый цветок* – Пізньоцвіт осінній [331]; 63 одиниці в українській мові: *Ягодка бішена* – Белладонна звичайна [342, с. 209], *Чорні ягідки* – Актея колосиста [325, с. 9];

3) оцінний компонент+квалітатив+гіперонім (2 приклади в англійській мові: *Yellow sneezeweed* /жовтий чхальний бур'ян/ – Геленіум запашний [358, с. 201], *Yellow bitterwort* /жовте гірке зілля/ – Тирлич звичайний [358, с. 189]); нім.нар. *Gelbes Ruchgras* /звичайна пахуча трава/ – Пахуча трава звичайна [325, с. 39]. Цю модель нам вдалося елімінувати лише в германських мовах.

Отже, пропозиційно-модусна мотивація, прикметна синтезом пропозиційного та модусного компонентів, налічує найбільше прикладів у кожній з досліджуваних мов, проте кількість моделей комбінації ознак є обмеженою. У кожному разі, моделі поєднання ознак в ономасіологічних структурах назв лікарських рослин є універсальними для досліджуваних мов: це синтез оцінного компонента з гіперонімом (роль останнього може виконувати як родова назва рослини, так і знаки вищих рівнів генералізації) та відповідно оцінного компонента з партитивом – частиною рослини, якій приписується оцінна ознака. Те, що саме цей тип мотивації в кількісному сенсі

значно переважає модусний тип мотивації в усіх досліджуваних мовах, схиляє до думки про другорядність модусного компонента в процесах номінації. Суб'єктивна оцінка об'єкта, що називається, не є достатньою підставою для мотивації, відтак, у переважній більшості рослинних номінацій модусний мотиватор супроводжується мотиватором пропозиційного статусу, який фіксує істинну ознаку рослини, що отримує назву.

3. 3. 2. Пропозиційно-асоціативний різновид змішаної мотивації фітонімів. Досить продуктивним при творенні німецьких, англійських, російських та українських фітонімів є **пропозиційно-асоціативний різновид** змішаної мотивації (525 фітонімів; з них – 169 німецьких, 177 англійських, 93 російські та 86 українських). Залежно від місця фіксації пропозиційного складника в ономасіологічній структурі найменувань лікарських рослин нам вдалося виокремити 8 моделей взаємодії мотиваторів у пропозиційно-асоціативній мотивації фітонімів:

1) асоціативний компонент+гіперонім (60 одиниць; з них – 65 прикладів у німецькій мові: *Wolfskraut* /вовча трава/ – Розрив-трава звичайна [354, с. 6], *Schneeballstrauch* /кущ снігова куля/ – Калина звичайна [325, с. 378]; 58 приклади у англійській: *Pepper plant* /перцева рослина/ – Гірчак перцевий [358, с. 331], *St. John's wort* /зілля святого Івана/ – Звіробій звичайний [358, с. 215], *Stink bush* /смердючий кущ/ – Сумах ароматичний [358, с. 358]; 23 у російській мові: *Бурьян чертов* – Нетреба колюча [325, с. 384], *Шелковая трава* – Аір тростинний [325, с. 8]; 30 в українській мові: *Медова трава* – Підмаренник справжній [342, с. 267], *Собаче дерево* – Жостір проносний [342, с. 336]);

2) асоціативний компонент+партитив (115 одиниць; з них – 20 прикладів у німецькій мові: нім.нар. *Teufelswurz* /чортовий корінь/ – Аконіт ріпчастий [325, с. 7], *Goldblume* /золота квітка/ – Цмин пісковий [354, с. 74], *Jesusblümchen* – Фіалка триколірна [325, с. 382]; 38 у англійській: *Flannel leaf* /листок з фланелі/ – Дивина ведмежа [358, с. 435], *Louse-berry* /вошива ягода/ – Бруслина звичайна; 29 у російській: *Песью вишни* – Белладонна звичайна [325,

с. 63], *Вишвий цвeтoк* – Пізньоцвіт осінній [331]; 28 прикладів в українській мові: *Вовча ягода* – Вороняче око звичайне) [342, с. 314];

3) асоціативний компонент+локатив (112 одиниць, з яких – 66 німецьких фітонімів: нім.нар. *Bergpfeffer deutscher* /німецький гірський перець/ – Гірчак перцевий [325, с. 264], *Wilde rosmarin* /дикий розмарин/ – Багно болотяне; 61 англійських: *Field balm* /польовий бальзам/ – Котяча м'ята справжня [357, с. 145]; *Woodsorrel* /лісовий щавель/ – Квасениця звичайна [358, с. 295], *Irish daisy* – Королиця звичайна [358, с. 231]; 33 приклади у російській мові: *Чай луговой* – Вербозілля лучне [325, с. 205], *Дикий хмель* – Буркун лікарський [325, с. 213]; 32 в українській мові: *Медуниця лісна* – Медунка лікарська [342, с. 332], *Ружа польова* – Герань лучна) [325, с. 156] ;

4) асоціативний компонент+квалітатив (4 приклади у німецькій мові: *Rotbrauner Frauenschuh* /червоно-коричневий жіночий черевичок/ [354, с. 387], *Gelb-Frauenschuh* – Зозулині черевички звичайні [321], *Gelbes Mottenkraut* /жовта мольна трава/ – Цмин пісковий [325, с. 164], *Gelber Jasmin* – Гельземіум вічнозелений [358, с. 189]; 4 – в англійській мові: *White jessamine* /білий жасмин/, *Yellow jasmine* /жовтий жасмин/ – Гельземіум вічнозелений [358, с. 189]; 6 – у російській мові: *Венерин баумачок желтый* – Зозулині черевички звичайні [342, с. 246], *Желтая лаванда* – Цмин пісковий [325, с. 164]; 5 в українській: *Червоні зірки* – Вербена лікарська [325, с. 376; 342, с. 374], *Свічки жовті* – Дивина ведмежа [342, с. 374];

5) асоціативний компонент+квалітатив +партитив (5 фітонімів; з них – 3 німецьких: *Blaue Wolfswurz* /синій вовчий корінь/ – Аконіт ріпчастий [325, с. 7], *Schwarze Johannisbeere* /чорна ягода Івана/ – Смородина чорна [325, с. 298]; *Gelbe Johannisblume* /жовта квітка Івана/ – Арніка гірська [354, с. 422]; 2 англійські: *Perforated St. John's wort* /продірявлене зілля св. Івана/ – Звіробій звичайний [325, с. 172]; для слов'янських фітонімів з оцінним компонентом ця модель є лакунарною);

б) асоціативний компонент+суб'єкт+локатив (3 приклади у німецькій мові: *Bergadonisröslein*, *Bergadonisröschen* /гірські трояндочки Адоніса/ – [325,

с. 10; 328, с. 38], *Alpenjohannisbeere* /альпійська Йоганнова ягода/ – Порічки альпійські [325, с. 298];

7) асоціативний компонент+квантитатив (3 приклади у німецькій мові: *Großflieder* /великий бузок/ – Калина звичайна [354, с. 136], *Kleiner Rosenbalsam* – Деревій звичайний [354, с. 306]; 1 – в англійській: *Big daisy* /велика стокротка/ – Королиця звичайна [358, с. 231] 3 приклади у російській мові: *Щавель мелкий* – Квасениця звичайна [325, с. 237], *Перешница самая мелкая* – Хрінниця широколиста [327, с. 139]; 1 приклад в українській мові: *Золототисячник малий*);

8) асоціативний компонент+суб'єкт (5 прикладів у німецькій мові: *Frauenschuh*, *Marienfrauenschuh* /жіночі черевички/ – Зозулині черевички звичайні [321], *Himmelmutterbrot* /хліб небесної матері/ – Грицики звичайні [321]; 3 приклади в англійській мові: *Old man's flannel* /фланель старого/ – Дивина ведмежа [358, с. 435]; *Old man's pepper* /перець старого/ – Деревій звичайний [358, с. 7], *Priest's-crown* /корона священика/ – Кульбаба лікарська [358, с. 414]).

Отже, пропозиційно-асоціативний різновид змішаної мотивації реалізується через вибір мотиваційної ознаки пропозиційного та асоціативно-термінального статусів. Загалом у германських та слов'янських фітонімах нам вдалося визначити 8 моделей пропозиційно-асоціативної мотивації. Спільними для усіх мов нашого дослідження є 4 моделі: *асоціативний компонент+гіперонім*, *асоціативний компонент+партитив*, *асоціативний компонент+квалітатив* та *асоціативний компонент+локатив*. Такі моделі змішаної мотивації, як *асоціативний компонент+квалітатив+партитив* та *асоціативний компонент+суб'єкт*, притаманні винятково германським фітонімам. Моделі *асоціативний компонент+суб'єкт+локатив* та *асоціативний компонент+квантитатив* є мало представленими.

3. 3. 3. Асоціативно-модусний різновид змішаної мотивації фітонімів. Найменшою кількістю прикладів представлений третій різновид

змішаної мотивації фітонімів – асоціативно-модусний (ідеться про 70 німецьких, 75 англійських, 20 російських та 32 українських назв). Цей різновид змішаної мотивації характеризується селекцією мотиваторів із модусного та рівночасно асоціативно-термінального фрагментів ментально-психонетичного комплексу. Мотиватори асоціативно-термінального типу можуть виконувати самостійну роль оцінного компонента у випадках, коли підставою для метафоричної асоціації є один із видів оцінки. У цьому типі мотивації ми, у свою чергу, елімінуємо три моделі взаємодії між оцінним та асоціативно-метафоричним мотиваторами:

1) модусний та асоціативно-термінальний мотиватори виражають один тип оцінки (20 прикладів у німецькій мові, 12 – англійській, 6 – російській, 11 прикладів в українській мові): нім.нар. *Flieder geronlicher* /запашний бузок/ – Бузина чорна (метафоричне перенесення назви бузку *Flieder* здійснене на підставі приємного запаху квітів бузини, що посилюється модусним мотиватором *geronlicher*) [325, с. 314], англ.нар. *Sweet cinnamon* /солодка кориця/ – Аір тростинний (мотиватори асоціативно-пропозиційного та модусного статусів фіксують позитивну сенсорно-смакову оцінку); рос.нар. *Ясменник пахучий* – Маренка запашна (обидва мотиватори позначають позитивну сенсорно-смакову оцінку) [325, с. 53]; укр.літ. *Гірчак перцевий* (мотиватори асоціативно-пропозиційного та модусного статусів оприявнюють негативну сенсорно-смакову оцінку);

2) модусний та асоціативно-термінальний мотиватори виражають різні типи оцінок (26 прикладів у німецькій мові, 4 – англійській, 7 – російській, 13 приклади в українській мові): нім.нар. *Essigdorn* /оцтова колючка/ – Барбарис звичайний (модусний мотиватор позначає негативний тактильний підтип модусної мотивації, асоціативно-термінальний – нейтральний густативний) [354, с. 91], *Feuerdorn* /вогняна колючка/ – Глід золотистоплідний (модусний мотиватор позначає негативний тактильний підтип модусної мотивації, асоціативно-термінальний – позитивний естетичний) [325, с. 112]; англ.літ. *Common St. Johnswort* /звичайне зілля св. Івана/ – Звіробій звичайний

(модусний компонент фіксує нормативну оцінку, відповідно асоціативно-термінальний – телеологічну) [358, с. 215]; рос.нар. *Кислый тёрн* – Барбарис звичайний (модусний мотиватор оприявнює густативний підтип модусної мотивації, асоціативно-термінальний – негативний тактильний) [325, с. 62]; укр.літ. *Благодатка лікарська* (мотиватор модусного статусу фіксує утилітарну оцінку, тимчасом мотиватор асоціативно-метафоричного – телеологічну) [342, с. 272];

3) асоціативно-термінальний мотиватор не є оцінним компонентом (24 приклади у німецькій мові, 59 – англійській, 7 – російській, 8 прикладів в українській мові): нім.нар. *Wahrer Eisenhut, Aechter Sturmhut* /справжня залізна шапка (шолом)/ – Аконіт ріпчастий (модусний мотиватор позначає нормативну оцінку, асоціативно-термінальний мотиватор описує форму квітів Аконіту, що нагадують шолом) [325, с. 7], *Süßklee* /солодка конюшина/ – Астрагал шерстистоквітковий [325, с. 57] (підґрунтям оцінного мотиватора *süß* виступає смак, мотиватор асоціативно-термінального типу стосується форми листа рослини та не несе оцінного значення); англ.нар. *Common shepherd's purse* /звичайна пастуша сумка/ – Грицики звичайні (модусний мотиватор оприявнює нормативну оцінку; асоціативно-термінальний мотиватор пов'язаний із формою плодів) [325, с. 82], *Common sweetflag* [358, с. 8], *Sweet-smelling flag* /прапор із солодким запахом/ – Аір тростинний [325, с. 8]; рос.нар. *Поганый пикан* – Болиголов плямистий (рос. пикан – Борщівник сибірський – їстівна рослина [325], до якої Болиголов є подібним за зовнішнім виглядом; отруйність позначає модусний мотиватор – прикметник негативної загальної оцінки); укр.нар. *Біжа кровця* – Звіробій звичайний (мотиватор асоціативно-термінального статусу пов'язаний із кольором соку Звіробою, мотиватор модусного статусу фіксує етичну оцінку) [342, с. 280].

Наприкінці підрозділу підсумуємо, що серед фітонімів змішаного типу мотивації у всіх досліджуваних мовах домінує пропозиційно-модусний різновид, у якому мотиватор пропозиційного типу називає істинну ознаку

рослини, а мотиватор модусного типу, нашаровуючись на дескриптивний елемент, повідомляє про суб'єктивну оцінку рослини мовцем.

Висновки до розділу 3

Таким чином, у третьому розділі нами проаналізовано 2191 приклад назв лікарських рослин у німецькій (519), англійській (537), російській (558) та українській (577) мовах з метою визначення типів мотивації, до яких належать номінації з оцінним компонентом. Здійснений аналіз дав можливість локалізувати оцінний компонент в ономасіологічних структурах фітонімів та закласти фундамент для його подальшої реконструкції з метою виявлення когнітивних механізмів формування оцінного значення в зоні ознаки рослинних номінацій.

Окрім того, нами виявлено, що оцінний компонент рослинних номінацій в усіх досліджуваних мовах актуалізується через мотиватори модусного або асоціативно-термінального статусів, причому найбільш розповсюдженим постає змішаний тип мотивації.

Спостереження засвідчують, що модусний тип мотивації далєбі не є пріоритетним щодо творення фітонімів у досліджуваних мовах. Нами встановлено, що цей тип мотивації представлений значеннями сенсорної, психологічної та раціоналістичної оцінок у німецькій та англійській мовах. Тимчасом у слов'янських фітонімах модусний тип мотивації актуалізує сенсорні, психологічні, сублімовані (естетичні) та раціоналістичні оцінки.

Асоціативно-термінальний тип мотивації забезпечується метафоричними зв'язками концептуальної сфери ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА з іншими концептуальними сферами. Донорськими зонами у формуванні оцінного значення в зоні ознаки німецьких, англійських, російських та українських фітонімів є НАТУРФАКТ, РОСЛИНА, ЛЮДИНА, ТВАРИНА, ІРРЕАЛЬНА ІСТОТА та АРТЕФАКТ. Найбільш продуктивними у досліджуваних мовах виявляються моделі метафоричного перенесення (метафоричних

трансформацій) – “РОСЛИНА – ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА” та “НАТУРФАКТ – ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА”.

У досліджуваних номінаціях нами еліміновані два різновиди асоціативно-термінальної мотивації за способом взаємодії донорської та реципієнтної зон – гештальтний та дифузно-метафоричний. Причому можна простежити тенденцію до формування оцінок сенсорного типу за гештальтним різновидом; генерування оцінок раціоналістичного типу головним чином спирається на дифузно-метафоричний різновид.

Переважна більшість німецьких, англійських, російських та українських фітонімів мають змішану мотивацію, що характеризується вибором мотиваційних ознак із різних фрагментів ментально-психонетичного комплексу, коли одна ознака обирається із пропозиційної частини, а інша – з модусу чи асоціативно-термінальної частини. Нами виявлено три різновиди у складі змішаної мотивації германських та слов'янських фітонімів: пропозиційно-асоціативний, пропозиційно-модусний та асоціативно-модусний. В усіх досліджуваних мовах домінантним є пропозиційно-модусний різновид.

У ході дослідження мотивації німецьких, англійських, російських та українських фітонімів нами еліміновані характеристики, **спільні для усіх досліджуваних мов**, та характеристики, **спільні для мов однієї групи**.

Отже, **спільними для усіх досліджуваних мов** визначені такі позиції: 1) найбільш продуктивним мотиваційним типом є змішаний тип мотивації, а саме його пропозиційно-модусний різновид; 2) під час утворення найменувань лікарських рослин асоціативно-термінального типу мотивації найпродуктивнішою постає донорська зона РОСЛИНА й застосування гештальтів (зорових, нюхових, смакових та дотикових) із домінуванням перших.

З-поміж характеристик, **спільних для мов однієї групи**, названі такі: 1) модусний тип мотивації представлений обмеженою кількістю прикладів у германських мовах порівняно із мовами слов'янської групи; 2) сублімований

тип оцінки є лакунарним для модусно мотивованих фітонімів у мовах германської групи; 3) у фітонімах змішаного типу мотивації, пропозиційно-асоціативного різновиду, такі моделі поєднання мотиваторів, як асоціативний компонент+квалітатив+партитив та асоціативний компонент+суб'єкт, є лакунарними для мов слов'янської групи.

Основні положення розділу відображено у відповідних публікаціях автора: [206, 207, 208, 210, 211, 215].

РОЗДІЛ 4

КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ФІТОНІМІВ ІЗ ОЦІННИМ КОМПОНЕНТОМ У ГЕРМАНСЬКИХ І СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Когнітивно-ономасіологічний аналіз німецьких, англійських, російських та українських фітонімів, здійснений у попередньому розділі, став першим етапом та заклав фундамент для когнітивно-ономасіологічної реконструкції оцінних мотиваторів. Як засвідчив здійснений аналіз, оцінний компонент у семантиці фітонімів презентований мотиваторами модусного та асоціативно-термінального типів. Оскільки еліміновані раніше мотиватори самостійно формують тип мотивації лише в обмеженій кількості прикладів, а найчастіше комбінуються із мотиваторами інших типів у змішаній мотивації, вважаємо за доцільне систематизувати ці мотиватори відповідно до того виду оцінного значення, який вони реалізують у зоні ознаки рослинних номінацій.

4. 1. Етапи когнітивної діяльності людини у процесі найменування лікарських рослин

У структурі ментально-психонетичного комплексу модус постає компонентом пропозиції, що корелює із психічними функціями емоційних відчуттів і переживань, що закріплені в оцінці концепта [173, с. 169].

У першому розділі ми вже відзначали, що оцінку вважають однією із семантичних універсалій, оскільки в ході історичного розвитку людина, освоюючи світ, пізнавала фактори, явища та об'єкти не лише з позиції їх ознак та властивостей, а і з огляду на їх користь / шкідливість, сприятливість / несприятливість, потрібність / непотрібність тощо. Залежно від типу оцінного значення мотиватора можна з'ясувати, який етап когнітивної діяльності людини зафіксований у найменуванні тієї чи іншої лікарської рослини, що, у

свою чергу, дозволить встановити місце культурологічного компонента в мотиваційних типах у кожній з досліджуваних мов.

Згідно з результатами дослідження, проведеного Н.І. Панасенко на матеріалі назв трав'янистих лікарських рослин та лікарських рослин-чагарників, у семантиці фітонімів відображені канали отримання інформації та етапи її подальшої переробки свідомістю [270; 271; 272]. Вважаємо за доцільне нижче деталізувати цей аспект.

Когнітивна діяльність людини передбачає ряд спеціальних процедур аналізу, головною з яких дослідниця називає побудову фрейму з певною кількістю заповнених та поймає слотів [138, с. 227]. Аби повномірно охарактеризувати рослину, необхідно знати ареал її розповсюдження, час та протяжність цвітіння, ефективність лікування тощо. Ці слоти, висвітлені у назві рослини, дають змогу реконструювати той чи інший етап когнітивної діяльності людини, який постає найбільш значущим у процесі інтеріоризації нею дійсності.

Першим етапом когнітивної діяльності у процесі найменування лікарської рослини є отримання первинної інформації про неї: таку інформацію людина здобуває, перебуваючи на певній відстані від рослини, та встановлює територію розповсюдження, форму, колір, розмір рослини, час і протяжність її цвітіння [268, с. 139]. Цей етап найбільш вимовний у тих рослинних номінаціях, які належать до пропозиційного типу мотивації; у назвах, прилучених до модусного типу, означений етап відображений у сенсорних оцінках: рос.нар. *Пахучка, Вонючка* – Багно звичайне.

Другий етап охоплює обробку отриманої інформації, яка має бути здобута на близькій відстані або під час безпосереднього контакту з рослиною та в ході її вживання. Обробка інформації також передбачає порівняльний аналіз рослин, визначення схожості за формою та зовнішнім виглядом із уже інтеріоризованими предметами чи рослинами. Таким чином ідентифікуються смак рослини, частина, яку можна використовувати (листя, квітка, корінь, трава, плоди, насіння тощо), корисні й лікувальні властивості [138, с. 227]. Цей

етап когнітивної діяльності людини можна реконструювати у прикладах модусного типу мотивації із психологічними оцінками: англ.нар. *Madapples* – Дурман смердючий [325, с. 265]. Знову ж таки, як переконуємося далі, представлений етап зафіксований здебільшого у рослинних номінаціях, приналежних до пропозиційного та асоціативно-метафоричного типів мотивації, меншою мірою – до модусного.

Третій етап передбачає осмислення додаткової інформації про рослину. Як зазначає Н.І. Панасенко, якщо асоціація з рослиною набуває більш складного характеру й має місце порівняння рослини з об'єктом, що має культурологічну цінність, тоді можемо говорити, що когнітивний досвід людини виходить за межі сенсорних відчуттів і залучає осмислення факторів, які зумовлюють формування специфічних культурологічних концептів. Під час обробки інформації про нову рослину людина, як правило, зважає на фонові знання культурологічного кшталту, оперті не на біологічне буття суб'єкта, а на його соціальне буття [138, с. 227]. Цей етап у досліджуваному нами мовному матеріалі можна реконструювати здебільшого у прикладах назв рослин асоціативно-метафоричного типу мотивації: англ.нар. *Venus' hair* – Адіантум стоповидний [358, с. 30].

Четвертим етапом когнітивної діяльності людини є **підсумкова оцінка** (корисних властивостей рослини, ефективності застосування, можливості використання не лише з лікувальною метою, а і в побуті тощо). На цьому етапі рослина прилучається до певного розряду: лікарська, їстівна, отруйна, технічна тощо [138, с. 228]. Означену стадію, відповідно, можна реконструювати лише у модусно мотивованих номінаціях. Отже, як бачимо, оцінний компонент представлений на всіх рівнях когнітивної діяльності людини, більше того, за кожним із етапів закріплений певний вид оцінки, що детально ілюструємо нижче поданими прикладами.

Стосовно фреймової моделі ментально-психонетичного комплексу – різні рівні когнітивної діяльності людини, зафіксовані у назвах рослин, перебувають відповідно до певних слотів когнітивної моделі, формуючи,

таким чином, той чи той вид оцінного значення. Так, модусний компонент, корелюючи із мисленневою сферою ментально-психонетичного комплексу, представляє раціоналістичну оцінку, а його зв'язок із психічними функціями відчуттів і почуттів формує сенсорний та емоційний (афективний, емотивний) типи оцінності [178, с. 166].

Далі розглянемо, яким чином кожен із описаних тут рівнів когнітивної діяльності людини може бути реконструйованим в ономасіологічних структурах фітонімів із оцінним компонентом.

4.2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних мотиваторів сенсорного типу у германських та слов'янських фітонімах

Модусна мотивація *сенсорного типу* (що передбачає сенсорно-смакові оцінки) відповідно до загального механізму є здебільшого метонімічною, адже на позначення цілого за суміжністю враховується лише його буквально оцінно-сенсорне сприйняття [178, с. 166]. При цьому активуються компоненти пропозиційного ядра структури знань про позначуване, які відтворюються в ономасіологічній системі найменувань у вигляді ознаки чи базису. Сенсорний різновид оцінки може бути й метафоричним, коли оцінка фіксації відчуттів переноситься на знаки інших концептуальних сфер [там само, с. 167].

Означений вид модусної мотивації відповідає першому етапові когнітивної діяльності людини, відповідно, він найтісніше пов'язаний із каналами сприймання інформації, що їх традиційно у психології називають п'ять (зором, слухом, нюхом, смаком і дотиком). У наукових студіях Н.І. Панасенко здійснений детальний аналіз видів інформації, отриманої через органи чуття, та презентовані мовні засоби їх фіксації в зоні ознаки рослинних номінацій [133; 138; 270; 271]. На основі своїх спостережень дослідниця висновує, що у площині найменувань рослин домінанта належить зору; тимчасом у нашому мовному матеріалі, особливістю якого є наявність оцінного компонента, канал зору майже не представлений, натомість

мотиватор артикульований лексемами на позначення приємних / неприємних нюхових, смакових і дотикових відчуттів. Отже, у досліджуваному нами мовному матеріалі маємо підстави елімінувати три підтипи сенсорної оцінки: **одоративний** (оцінки запаху), **густативний** (оцінки смаку) і **тактильний** (оцінки дотику).

Прикметно, що сенсорні оцінки вважаються найбільш індивідуалізованими, проте у масиві номінативних одиниць мови мотиватори сенсорного типу основані на стереотипних аксіологічних антиноміях свідомості, що передають позитивні та негативні наслідки відчуттів людини. Сенсорні процеси забезпечують найтісніший пізнавальний контакт людини з об'єктивним світом і слугують підґрунтям для подальшої ментальної обробки й мовного позначення. Оцінка, у кожному разі, впливає з того відчуття, яке переживає людина незалежно від волі й самоконтролю [178, с. 166].

4. 2. 1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення запаху. Отже, першому рівню когнітивної діяльності людини у процесі вивчення ознак певної рослини та її номінації відповідають зорові й нюхові відчуття (див. вище), ми відносимо до цієї групи ще й тактильні та смакові. Дані про певну рослину, отримані через канал зору (форма, розмір, ареал розповсюдження тощо), не продукують оцінного ставлення і слугують підставою для пропозитивно-диктумної мотивації. Модусна мотивація, основана на естетичній оцінці зовнішнього вигляду рослини, хоча й формується на базі зорового сприймання, проте належить до групи сублімованих оцінок, позаяк залучає додаткові етапи обробки отриманої через канал зору інформації.

У дослідження сприймання запахів, раніше чи пізніше, здійснили внесок Б.Г. Ананьев [5], О.В. Костюченко [78], О.Н. Леонтьев [96], О.Р. Лурія [105], В.Ф. Петренко [144]. Зокрема О.В. Костюченко висновує, що специфіка сприймання запахів полягає в інтенсивному емоційному забарвленні, а також у тому, що більшість одоративних характеристик запозичена у всіх мовах за

смаковими властивостями, що, у свою чергу, робить словесне вираження цієї інформації надто різноманітним і глибоко суб'єктивним [78, с. 149].

Мотиваційний фундамент значної частини назв лікарських рослин, у яких можна елімінувати оцінний компонент, сформувався на основі селекції мотиватора зі слотового рівня предикатів, пов'язаного з позначенням одоративних відчуттів. Так, Б.Г. Ананьєвим визначені загальні риси нюхових відчуттів. Дослідник артикулює такі параметри запахів, як: 1) якість, залежна від складу хімічної сполуки, та предметність, пов'язана із якістю, тим-то відчування запахів (більшою чи меншою мірою) завше є нюховими відчуттями предметів зовнішнього світу; 2) інтенсивність, або сила нюхового відчуття, що оприявнює силу хімічного подразнення, що діє на нюховий рецептор; 3) тривалість нюхового відчуття; 4) просторова визначеність, яка виявляє локалізацію джерела запаху й напрям руху летких частинок. Варте уваги зауваження Б.Г. Ананьєва, що вагомість нюхових відчуттів зумовлена тим, що для людини вони є одним зі засобів орієнтації в довколишньому середовищі [5, с. 356]. Дослідник також констатує більш виражене (порівняно з іншими видами перцепції) переживання задоволення / незадоволення від відчування приємних / неприємних запахів.

Під час аналізу нюхових відчуттів у зоні ознаки фітонімів Н.І. Панасенко рекомендує керуватися такими принципами: враховувати наявність чи відсутність запаху, його інтенсивність, оцінний компонент (приємний / неприємний), суміжні якості (солодкий, кислий), наявність еталона перцепції рослинного, тваринного чи іншого походження [132, с. 158; 271, с. 37; 272, с. 36]. Один і той самий мотиватор зазвичай позначає не окремий, а щонайменше два параметри запаху одночасно, наприклад, інтенсивність і оцінний компонент. Наявність еталона перцепції так само завжди пов'язана з оцінним компонентом. Тим-то під час аналізу того чи того прикладу нами буде вказано, з якими конкретно параметрами запаху рослини пов'язаний вибір мотиватора із мотиваційної бази.

Одразу застережемо: якщо мовити про ознаку наявності чи відсутності запаху, то у всіх прикладах назв лікарських рослин із оцінним компонентом, пов'язаних із каналом нюху, вже закладена інформація про відчутний запах рослини або її окремих частин (найчастіше квітів чи листя). Ця характеристика є об'єктивною на відміну від власне оцінки запаху (приємний / неприємний), яка маркована суб'єктивністю. Таким чином, проілюструємо взаємозв'язок та невідривність модусного компонента від пропозиційного ядра у ментально-психонетичному комплексі.

4. 2. 1. 1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів квантитативної оцінки запаху. Вимір інтенсивності запаху артикулює квантитативну оцінку, яка поєднує істинну інформацію про об'єкт номінації (сила хімічного подразнення, що діє на нюховий рецептор і залежить від хімічного складу ароматичної сполуки) і суб'єктивний фактор (індивідуальна чутливість нюхового рецептора). Ознака інтенсивності запаху у нашому мовному матеріалі завжди супроводжується квалітативною оцінкою, а це означає, що деякі приклади необхідно розглядати в цьому й наступному підпунктах. Отже, обмежимося тут лише деякими прикладами, що ілюструють мотиватори інтенсивності запаху, вказуючи також і орієнтованість (позитивну чи негативну), що супроводжує основну ознаку. Більшість прикладів маємо на меті розглянути вже в наступних підпунктах, де ключова увага приділена мотиваторам якості запаху в ономасіологічних структурах назв лікарських рослин.

Так, у німецькій мові градація оцінок запаху є досить вираженою. Наприклад, інтенсивний запах пояснює мотивацію німецької народної назви Аврану лікарського – *Niesenkraut* /Nieskraut – чхальна трава/: сильний неприємний запах викликає чхання [325, с. 160]. Менш вираженою є градація інтенсивності оцінок у прикладах назв лікарських рослин, де запах позначають мотиватори приємного запаху, відтак, їх розглянемо далі у відповідному підпункті.

В англійських фітонімах на інтенсивність запаху вказують мотиватори *aromatic, scented*. Походження прикметника “aromatic” [320] пов’язують зі сфр. “aromatique”, лат. “aromaticus” та гр. “aromatikos” (“aroma” – приправа, прянощі зі солодким запахом): англ.нар. *Aromatic sumac* – Сумах ароматичний [358, с. 358], *Aromatic weed, Aromatic plant* – Гаультерія лежача [358, с. 187]. Рослина не має запаху, проте під час замочування листя у теплій воді утворюється ефірна олія з характерним гостро-солодкуватим запахом [351]. Прикметник “scented”, що позначає інтенсивність запаху рослини в англійській народній назві Пижма звичайного (*Scented fern*), походить від лат. *sentire* “відчувати, сприймати, розрізняти, чути, бачити” та в англійській мові завжди стосується приємних запахів. Значення “просочений запахом, ароматом” вперше зафіксоване в англійській мові близько 1690 р. [320]. У листі і квітах цієї рослини міститься ефірна олія, максимальна кількість якої спостерігається у період цвітіння. Завдяки сильному запаху пижмо також використовують для відлякування комах. В англійських фітонімах градація інтенсивності запахів не є вираженою в мотиваторах неприємного запаху.

Модусними мотиваторами на позначення інтенсивності запаху у російській та українській мовах є лексеми зі значенням “пахнути”: рос.літ. *Маренка пахучая, Ясменник пахучий*; рос.нар. *Марена пахучая, Пахучка* – Маренка запашна [325, с. 53]; *Пахучка, Пахучка болотная* – Багно звичайне (рослина має сильний запах, відчутний навіть на відстані); *Пахучая трава* – Деревій звичайний [325, с. 4-5]; укр.літ. *Маренка запашна, Маренка пахуча* [338, с. 192]; укр.нар. *Пахуча лепеха, Пахучка* – Аїр тростинний [325, с. 8], *Марена пахуча* – Маренка запашна [338, с. 192], *Пахнючка, Пахнючок, Пахнюшка* – Дика груша [292, с. 320] – (плоди додавали до джемів та варення для ароматизації; під час сушіння плоди виділяють відчутний приємний запах), *Пахущик* – Пахучка звичайна.

“Словник української мови” артикулює *пахнути* як “видавати, виділяти який-небудь запах” без конкретної вказівки на позитивну чи негативну оцінку [303, с. 100]. Але, враховуючи словникові дефініції та отриману із ботанічних

довідників інформацію про властивості й особливості застосування вище згаданих рослин, можемо стверджувати, що, крім інтенсивності, в основу запропонованих назв покладена позитивна оцінка запаху.

Що ж до російської мови, то там оцінки запахів різної інтенсивності спостерігаємо у прикладах із мотиваторами неприємних запахів. Приміром, народна назва *Вонючка* позначає кілька рослин із характерним запахом: Болиголов плямистий, Аір тростинний, Цикута отруйна, Клопогін смердючий та Валеріана лікарська. Більш інтенсивний неприємний запах послугував мотиваційною основою для літературної назви *Клопогон вонючий* – Клопогін смердючий [342, с. 235]; мотиватор інтенсивності запаху вдалося елімінувати у народних назвах *Свиная вошь* – Болиголов плямистий та *Бздюха, Бздюжник* – Паслін чорний [327, с. 51].

В українській мові, як і російській, можна виокремити мотиватори, приналежні до зони модусу, що позначають квалітативну оцінку. Інтенсивність є більш вираженою в назвах з мотиваторами неприємного запаху: укр.літ. *Смородина* (народні назви цієї рослини *Сморода, Смородух*), *Клопогін смердючий* [342, с. 235], укр.нар. *Запридух* – Белладонна звичайна.

Отже, з наших спостережень можемо виснувати, що модусна мотивація, оснований на кількісній оцінці нюхових відчуттів, позначає інтенсивність запаху номінованої рослини в усіх досліджуваних мовах. У німецькій і слов'янських добачаємо асиметрію оцінювання запахів: неприємний запах рослини переживається більш емоційно, ніж приємний, що відповідним чином відображено в номінативних засобах на позначення інтенсивності запахів. Винятком є англійські фітоніми, в яких нами еліміновані ознаки квалітативної оцінки, проте градації (від більш інтенсивного до менш інтенсивного запаху) не спостерігаємо. Тимчасом у слов'янських мовах градація оцінки більш виражена, ніж у германських.

4. 2. 1. 2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів квалітативної оцінки запаху. Вважаємо за доцільне

здійснити когнітивну реконструкцію мотиваторів на позначення нюхових відчуттів з огляду на зорієнтованість оцінки (негативну чи позитивну – третій параметр аналізу мотиваторів оцінного сприймання запаху), що потребуватиме більш розгорнутого опису виявлених мотиваторів, кількісно розлогішого ілюстративного матеріалу та залучення даних, отриманих із тлумачних, ботанічних і етимологічних словників. Відтак, маємо потребу розглянути ці мотиватори у кожній з мов зокрема із подальшим зіставним аналізом.

Думається, чи не найбільше складнощів може викликати інтерпретація зорієнтованості (вектору) оцінки (позитивна чи негативна), оскільки у прилученні запахів до приємних чи неприємних значну роль відіграє суб'єктивний фактор. Як зазначають деякі дослідники, на відміну від смаку, більшість атрибутів запахів не є еталонними: важко підібрати еталон для смердючого, духмяного чи стійкого запаху [168]. Оскільки наш мовний матеріал містить оцінні значення, вже закріплені в ономасіологічній структурі номінації, встановити вектор оцінки можна шляхом реконструкції первинного значення мотиватора.

Так, мотиватором негативної оцінки запаху в німецькій мові є лексема *stink-* (“stinken” – смердіти, виділяти неприємний запах [323]), приміром: *Stinkkresse* – Хрінниця смердюча [325, с. 192], *Stinkendes Wanzenkraut* /смердюче блошине дерево/ – Актея смердюча [325, с. 8], *Stinksbaum* /смердюче дерево/ – Терен степовий та інші. Згідно з “Етимологічним словником німецької мови” дієслово *stinken* (а також англійське *stink*) походить від свн. “stinken” та двн. “stinchan”, де воно мало значення “виділяти запах, пахнути”, ба навіть “виділяти приємний запах” [322]; отже, спостерігаємо трансформацію значення мотиватора в ході історичного розвитку німецької мови, а саме перехід від квантитативної до квалітативної оцінки.

Мотиватор неприємного запаху “faul” (тухлий, затхлий) не має паралелей у зіставляваних мовах: *Faulbaum* /тухле дерево/ – Жостір проносний, *Faule Juden* – Пізньоцвіт осінній [354, с. 180].

Компонент позитивної одоративної оцінки у німецьких фітонімах є експліцитним: *Wohlriechendes Ruchgras*, *Wohlriechendes Berggras* – Пахуча трава звичайна [325, с. 39], *Wohlriechende Veilchen* – Фіалка запашна [325, с. 382].

Лексема на позначення приємного запаху, що є мотиватором у назвах лікарських рослин, у німецькій мові нами виявлена лише одна: нім.нар. *Bienenheide* /бджолиний луг/, *Bienkraut* /бджолина трава/ – Багно звичайне (у період цвітіння Багна солодкуватий запах поширюється на значну відстань, даючи змогу рослині приваблювати комах-запилювачів [325, с. 189; 324]).

В англійській мові нами елімінована більшість лексем-мотиваторів на позначення позитивної оцінки запаху. Зосібна таким мотиватором є прикметник *sweet*: англ.літ. *Drug Sweetflag*, англ.нар. *Sweet smelling grass*, *Sweet grass*, *Sweet flag root*, *Sweet cane* – Аір тростинний (багаторічна трав'яниста рослина з довгими мечоподібними листками й гострим запахом) [299, с. 25; 358, с. 8]. Запропоновані приклади потребують детальнішого аналізу, оскільки прикметник *sweet* тут стосується супутньої якості запаху та ілюструє синкретизм відчуттів смаку й запаху. Позаяк корені аїру, що використовуються у медицині, мають гіркий смак, то прикметник *sweet* передовсім має стосунок до солодкуватого характерного запаху цієї рослини, що загалом сприймається як приємний.

Використання супровідної якості (смакових відчуттів) на позначення запаху позиціонують як синестезію: йдеться про психологічний феномен, суть якого у виникненні відчуття однієї модальності під дією подразника іншої модальності [233, с. 496]. Фізіологічні механізми синестезії, що забезпечують крос-модальні переходи, спричинені тим, що стимуляція певної модальності надходить не лише у специфічні для неї проєкційні зони мозку, але й по колатералях – бокових відгалудженнях аксонів – у неспецифічні (непитомі) для неї проєкційні зони інших модальностей. Таким чином, на основі рецепції однієї модальності у сприйнятті реконструюється цілісний інтермодальний образ [144, с. 63]. Зарубіжні психологи артикулюють синестезію як універсальну форму домовної категоризації, що забезпечує узагальнення на

рівні організму [263; 265]. У номінаціях лікарських рослин з оцінним компонентом можна реконструювати лише два види синестезії, одним із яких є перенесення одоративних відчуттів на смакові.

Іншими прикладами застосування прикметника *sweet* як мотиватора оцінки приємного запаху в англійській мові є: англ.нар. *Sweet milfoil* /запашний деревій/ – Деревій польовий [325, с. 4], *Sweet violet* [325, с. 382], *Sweet-scented violet* – Фіалка запашна [358, с. 441], *Sweet-scented squinancy* – Маренка запашна (рослина належить до пряно-ароматичних, має приємний запах, широко використовується у кулінарії, при цьому особливо сильно пахне в період в'янення [329, с. 258]); *Sweetroot* – Аралія безколючкова (ця рослина є медоносом, квіти мають приємний солодкий запах), *Sweet-scented sumac* – Сумах ароматичний [358, с. 358]. “Сучасний етимологічний словник англійської мови” [317, с. 1552] виводить прикметник *sweet* від с.англ. “swete”, “swote” та д.англ. “swēte”, що означало “солодкий, приємний”. (Споріднене з днн. “swōti”, дісл. “sætr”, шв. “söt”, дат. “sød”, двн. “swuozī”, “swuozī”, свн. “sūeze” та нім. “süß”.) Можна простежити витоки цього слова з праїндоевропейського кореня **swād*, що означає “солодкий, приємний на смак”. Наважимося констатувати, що зміни значення лексеми-мотиватора у цьому випадку далєбі не відбулося.

Ще одним мотиватором модусного типу є прикметник *fragrant*, що сягає лат. *fragrantem* “запашний” та іє. **bhrag-* зі значенням “пахнути”, проте відповідних лексем-мотиваторів не було виявлено в ономасіологічних структурах фітонімів у інших мовах нашого дослідження: англ.нар. *Fragrant sumac* – Сумах ароматичний [358, с. 357].

У народній назві Аїру тростинного (*Beewort*) мотиватор асоціативно-термінального типу теж має позитивну конотацію.

Мотиватор на позначення неприємного запаху нами виявлений в народних назвах Блекоти чорної (*Stinking nightshade, Stinking Roger*), Жовтозілля лучного (*Stinking-Alexander, Stinking-Willie* [358, с. 385]), Жостеру проносного (*Stinkberry* [358, с. 351]), Сумаха ароматичного (*Stink bush* [358, с.

358]) та інших. Лексема *stink-* в англійській мові споріднена з відповідною німецькою лексемою, етимологію якої ми розглянули вище, та так само набула значення якісної (у якій переважає суб'єктивний фактор) оцінки, на відміну від первісного значення кількісної (у якій переважає об'єктивний чинник) [320]. Аналогічна трансформація була виявлена В. Хольманом у ході семантичної реконструкції англійських прикметників *very, right, really* та деяких інших, значення яких набуло суб'єктивної складової (оцінного значення), не зафіксованої у первісних формах. Такий семантичний зсув автор називає терміном “subjectification” (суб'єктивацією) і висловлює припущення про його універсальність [253, с. 533]. Слід зазначити, що авторство терміна “subjectification” приписують Е. Траугот, яка відслідкувала семантичні зміни, які полягали у підсиленні або появі оцінного компонента значення у лексичних одиницях зі значенням модальності [282, с. 31-55]. Дослідження, проведені на матеріалі французької мови також виявили суб'єктивацію у розвитку семантики граматичних структур [285, с. 65-69]. Видається вірогідним припущення авторів про універсальність вищезгаданого явища, оскільки у лексемах неприємного запаху (*вонь, воняти*) у слов'янських мовах також буде виявлений зсув від квалітативної оцінки до квантитативної, хоча ці лексеми не є спорідненими з паралельними лексемами у германських мовах (див. далі).

Підсумовуючи дані, отримані в результаті аналізу мотиваторів оцінки запаху в германських мовах, зазначимо, що, попри близьку спорідненість мов, наявність в обох мовах відповідних ключових лексем на позначення приємних / неприємних запахів та спільне походження цих лексем, вибір ознаки запаху, що слугує базою номінації рослини, відрізняються. У німецьких найменуваннях рослин мотиватора приємного запаху в ономасіологічних структурах рослинних номінацій майже не спостерігаємо.

Слов'янські фітоніми, мотиваторами (чи одним із мотиваторів) яких є лексема на позначення приємного / неприємного запаху, кількісно переважають германські та прикметні ширшим спектром добору мотиваторів.

У російській мові мотиватором приємного запаху є лексема *душистый*, що тлумачиться як “той, який має сильний, приємний запах” [297, с. 184]: рос.літ. *Подмаренник душистый*, *Ясменник душистый*, рос.нар. *Душистая акация* – Робінія звичайна [325, с. 299]; *Душистая астера*, *Астера душистая*, *Шерошница душистая* – Маренка запашна [325, с. 53; 327, с. 322]; рос.нар. *Душица*, *Душмянка* – Розхідник звичайний (листя цієї рослини містить ефірні олії і має різкий запах [329, с. 37]); рос.літ. *Душистый багун*, рос.нар. *Душица*, *Душица* – Багно звичайне [325, с. 189]. В українській мові таким мотиватором є лексема *душистий*, вживання якої у літературній мові не є нормативним, проте використання її як мотиватора у назвах лікарських рослин у народних назвах пояснюється генетичною спорідненістю із російською мовою: укр.нар. *Багун душистий* – Багно звичайне [325, с. 189]; *Мандра душиста* – Котяча м’ята справжня (пряно-смакова рослина з ароматом герані, троянди й лимона: використовується в кулінарії, кондитерському виробництві й парфумерній промисловості [329, с. 122]).

Тимчасом мотивація наступних прикладів вимагає ретельного студіювання: рос.літ. *Дурман вонючий* – Дурман звичайний, рос.нар. *Вонючка* (Аір тростинний, Болиголов плямистий, Клопогін смердючий та Цикута отруйна); укр.нар. *Вонючка* – Хрінниця смердюча [342, с. 291], *Дурман вонючий* – Дурман звичайний [342, с. 291].

“Словник української мови” пояснює *воняти* як смердіти, тобто “мати, виділяти неприємний запах, погано пахнути” [305, с. 397]. Тлумачні словники російської мови пов’язують рос. *вонь*, *вонять* із “відразливим, поганим запахом” [287, с. 244], а *вонючка* визначається як “назва деяких смердючих рослин” [297, с. 96]. Втім, у давньоруській мові лексема *воня* мала значення “пахощі” (російською “благоухание”, тобто приємні пахощі) [309, с. 349]. Етимологічні словники прописують *воняти* як “приємно пахнути”, походження лексеми пов’язують із псл. “vonjati”, похідне від **vonja* “запах” [289, с. 425]. Зважаючи на такі інтерпретаційні розбіжності, тлумачити оцінне значення в зоні ознаки (негативне чи позитивне) потрібно для кожної рослини

окремо. Так, якщо зіставити назву Аїру тростинного *Вонючка* з іншими народними назвами цієї ж рослини у російській мові (*Трость благовонная* та *Пахучка*), стає очевидною позитивна спрямованість оцінки в мотиваторі. Запах Болиголова плямистого (однією із народних назв у російській мові є *Вонючка*) навпаки може викликати запаморочення та нудоту, навіть тяжкі випадки отруєння, отже, в його назві ознака запаху, хоч і заявлена аналогічною лексемою, втім, має негативну орієнтацію оцінки. Свіже листя Дурману звичайного наділене неприємним запахом, цим самим пояснюється негативна оцінка в ознаці. Аналогію добачаємо щодо Цикути отруйної: зелень, особливо кореневище, мають специфічний, запаморочливий запах, який нагадує запах селери. Отже, за умови одного й того ж мотиватора спостерігаємо як негативну (у назвах отруйних лікарських рослин), так і позитивну (в назвах безпечних лікарських рослин) оцінки запаху.

Приємний запах оприявленний у групі прикладів назв лікарських рослин у російській мові: нар. *Благовонная марена*, *Смолка благовонная* – Маренка запашна [325, с. 384]; *Щавель благовонный* – Кислиця щавельна.

Через синестезію відчуттів запаху та смаку приємний запах виражений у прикладах: рос.нар. *Медовая марена* – Маренка запашна [327, с. 322], *Медвяница*, *Медвянка*, *Медяник* – Підмаренник справжній [325, с. 152, *Медяник*, *Медяник-зелье*, *Медянички* – Первоцвіт весняний (квіти цих рослин солодким запахом приваблюють бджіл) [342, с. 330].

Ознака негативної оцінки запаху зафіксована у російських та українських назвах із компонентом *смердіти* та спорідненим із ним *сморід* (у російській мові “смердеть”): укр.літ. *Клопогін смердючий* [342, с. 235], *Лобода смердюча*, *Хрінниця смердюча* [342, с. 291], *Дурман смердючий* [342, с. 248]; *Смердюха* – народна назва кількох рослин в українській мові – Бруслини бородавчастої, Валеріани лікарської та Чорнобривців розлогих; *Смердячка* [293, с. 317] – Лобода смердюча. Витоки слова можна простежити до псл. **sm^hrdēti* “смердіти”, **smordъ* “сморід”, спорідненого із лит. “smirdėti”, лтс. “smiirdēt” та лат. “merda” (фекалії, нечистоти) [293, с. 317].

Назви Смородини чорної в українській та російській мовах мають спільну етимологію та сягають псл. **smorda*, пов'язаного із **smordъ* (сильний запах). Згідно з “Етимологічним словником української мови” назва зумовлена сильним, різким запахом рослини [там само]: рос.літ. *Черная смородина*, рос.нар. *Смород, Сморода, Смородина, Смородон*; укр.літ *Смородина чорна*, укр.нар. *Порічка сморода, Порічка смородух, Смород, Сморода, Смородух, Смородон, Смородина, Самородина та ін.* [325, с. 298; 342, с. 338]

Отже, модусна мотивація, основана на позитивній чи негативній оцінці запаху рослини, за загальним механізмом є метонімічною, оскільки реалізує лише одну ознаку рослини (запах) на позначення цілого.

4. 2. 1. 3. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів-еталонів одоративної оцінки. Останнім, четвертим, параметром аналізу сприйняття запахів, що зафіксовані у назвах лікарських рослин, є наявність еталона запаху. У досліджуваному нами мовному матеріалі йдеться про еталони рослинного та тваринного походження. Використання того чи іншого еталона запаху в зоні ознаки фітонімів є метафоричним за природою та стосується другого етапу когнітивної діяльності людини, позаяк інформація, отримана органами чуття із довколишньої дійсності, та емоції, пережиті у зв'язку з цим, зіставляються з інформацією про емоції, пережиті раніше, – та на цій основі обирається мотиватор.

У назвах лікарських рослин нами еліміновані три класи об'єктів, що є мотиваторами-еталонами приємних і неприємних запахів: 1) еталони рослинного походження; 2) еталони тваринного походження; 3) неживі об'єкти. Когнітивна реконструкція таких назв вочевидь потребує залучення лінгвокультурологічного аналізу.

У німецькій мові нами виявлені мотиватори-еталони запаху тваринного походження з негативною конотацією: нім.літ. *Scharfes Flöhkraut* /гостра блошина трава/ – Водяний перець, нім.нар. *Läusekraut* /вошина трава/, *Mottenkraut* /трава для молі/ – Багно звичайне (сушене листя своїм різким

запахом відлякує комах) [325, с. 189], *Bocksbeere* /козлина ягода/, *Wanzenbeere* /клопова ягода/ – Смородина чорна [354, с. 161; 177, 397], *Ziegenkraut* /козлина трава/ – Болиголов плямистий [354, с. 325]. Нагадаємо, що вище ми вже розглядали народні назви цих рослин, де реалізовані інші мотиватори на позначення негативного одоративного сприйняття.

Еталони запаху рослинного походження пов'язані з позитивною оцінкою запаху: нім.нар. *Gichttanne* /ялинка/, *Kienporst* /смолистий, сосновий/, *Moorosmarin* /болотний розмарин/, *Saugtanne* /ялиця годувальниці/ – Багно звичайне [325, с. 189], *Flieder* /бузок/ – Бузина чорна [325, с. 314], *Lorbeer* /лаврова ягода/ – Вовче лико звичайне [354, с. 324]. У народних назвах Бузку звичайного та Бузини чорної *Teehollunder* /чайна бузина/ теж оприявлена позитивна оцінка запаху у зоні ознаки. Щодо кількісної характеристики цієї групи прикладів, то найчастіше еталоном приємного запаху в німецькій мові стає розмарин, тимчасом усі інші еталони запаху представлені не більше, ніж двома прикладами.

Мотиватори-еталони запаху, артикульовані назвами неживих об'єктів, можуть мати негативну конотацію: нім.нар. *Scheißbeer*, *Scheißlorbeer* /лайно+ягода/ – Вовче лико звичайне [354, с. 324] (один із видів Вовчого лика – за описом Червоної книги України – є декоративною і запашною рослиною [345]; вочевидь ознака інтенсивності запаху трансформувалася в ознаку негативної оцінки, підґрунтям можуть слугувати ще й отруйні властивості рослини).

Однією з народних назв Калини звичайної є *Kalkenbeerenbaum* /дерево з ягодами, що пахнуть вапном/ [325, с. 378]. У цьому випадку орієнтованість оцінки вважаємо нейтральною.

Що ж до англійської мови, то в прикладах народних назв лікарських рослин нами еліміновані такі мотиватори-еталони запаху тваринного походження, які мають негативну конотацію: англ.нар. *Louse-berry* /вошина ягода/ – Бруслина європейська [325, с. 142].

Тимчасом рослинні еталони сприймання запаху є більш частотними та різноманітними: англ.нар. *Sweet cinnamon* /солодка кориця/, *Pine root* /сосновий корінь/ – Аїр тростинний [360, с. 119], *Wild rosemary (Marsh rosemary)* /дикий розмарин/ – Андромеда багатоліста та Багно звичайне [325, с. 32], *Labrador tea* – Багно звичайне (етноси, що населяють північні території Північної Америки, використовують сушене листя Багна завдяки приємному запаху як чай) [358, с. 236], *Carolina jessamine, Wild jasmine, Yellow jasmine root* – Гельземіум вічнозелений (асоціація зі жасмином увиразнена сильним солодким запахом квітів) [358, с. 189]. Еталонів-мотиваторів одоративних відчуттів, представлених неживими об'єктами, в англійських прикладах нами не виявлено.

У слов'янських мовах також можна простежити тенденцію до використання еталонів-мотиваторів: якщо еталони рослинного походження передають здебільшого позитивну оцінку в зоні ознаки, то еталони тваринного походження – навпаки негативну.

Застосування назви запашної рослини як мотиватора у назві іншої є досить продуктивним засобом номінації у російській мові. Функцію мотиваторів-еталонів приємних запахів виконують назви мигдалю (*Миндальная трава* – Березка польова: запах квітів березки нагадує мигдаль і вважається приємним, хоча не дуже відчутний), м'яти (рос.нар. *Дикая мята, Степная мята, Кошачья мята* – Розхідник звичайний [325, с. 158]), розмарину (рос.нар. *Дикий розмарин* – Андромеда багатоліста [325, с. 32], *Розмарин лесной* – Багно звичайне [325, с. 189]), хмелю (рос.нар. *Дикий хмель* – Буркун лікарський: трава та листя містять ефірні олії; сухі розтерті квітки буркуна додавалися для аромату до тютюну [325, с. 213]; інші способи мотивації, використані для передачі позитивної оцінки запаху цієї рослини, див. вище), чаю (рос.нар. *Болотный чай, Вербейник луговой чай* – Вербозілля лучне [325, с. 205], *Чай лесной* – Маренка запашна); шавлії: рос.нар. *Шалфей* – Розхідник звичайний [325, с. 158]; жасмину: Жасмин – Цмин пісковий [325,

с. 163]. Загалом у російській мові еліміновано 7 еталонів запаху рослинного походження.

Менш продуктивними у творенні номінацій фітонімів є еталони тваринного походження, що позначають запах – клопи. Нами знайдений лише один еталон запаху тваринного походження: рос.нар. *Клоповник, Клоповая трава* – Багно звичайне [325, с. 189], *Клопогон* – Клопогін смердючий [327, с. 138]. Мотивацію цих назв можна пояснити тим, що різкий запах зазначених рослин, як уявляється, має відлякувати комах-паразитів. У російських фітонімах зафіксовані окремі випадки еталонів неприємного запаху – неживих об'єктів: *Дегтярка* – Болиголов плямистий [325, с. 105].

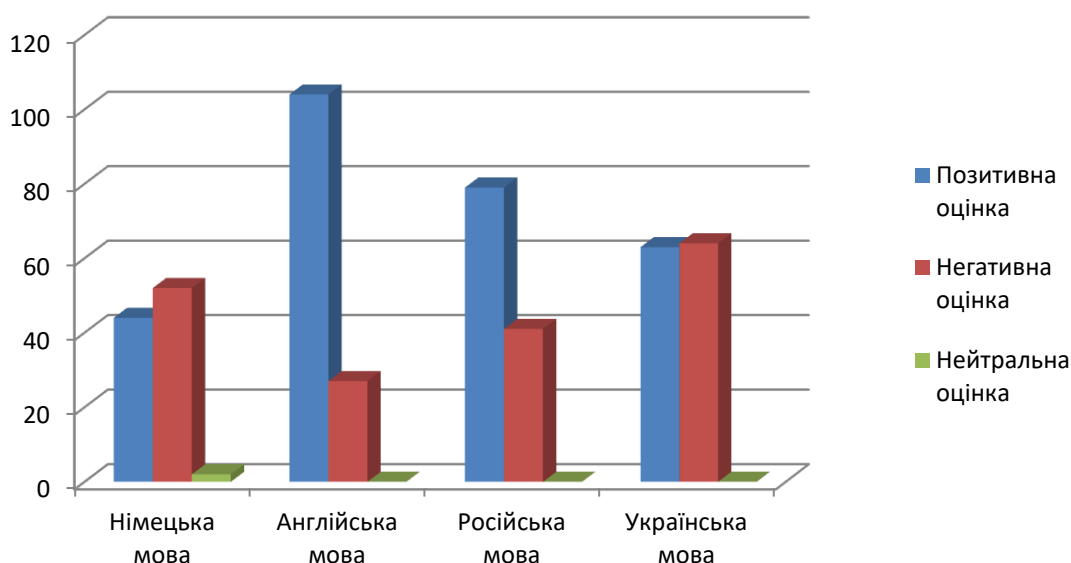
В українській мові група прикладів назв лікарських рослин, мотиватором яких є еталон запаху, значно бідніша в кількісному сенсі. Як і в інших мовах нашого дослідження, еталони перцепції рослинного походження в зоні ознаки тут оприявнюють позитивну оцінку запаху рослини: укр.нар. *Розмайрин дикий, Дикий розмарин* – Багно звичайне [342, с. 211]. Нами виявлено два еталони тваринного походження на позначення неприємного запаху: укр.нар. *Блошинник, Блошичник* – Багно звичайне [342, с. 211]; укр.літ. *Клопогін смердючий* [342, с. 235]. Інші еталони одоративного сприймання в українських фітонімах виявлені не були.

У результаті зіставлення мотиваторів на фокусування оцінки одоративних відчуттів суб'єкта у процесі номінації певної рослини в мовах нашого дослідження ми дійшли таких висновків. Загалом у німецькій мові нами еліміновано 98 прикладів, мотивація яких основана на оцінці запаху рослини, з них 44 – на позначення приємного запаху та 52 – неприємного; у двох прикладах оцінка може бути визначена як нейтральна. У англійській мові дібрано 131 приклад, 104 – на артикуляцію приємного запаху та 27 – неприємного. Одиниць назв лікарських рослин цієї групи у російській мові загалом 104, з них – 68 з позитивною оцінкою запаху, 36 – негативною. В українській мові корпус прикладів складає 127 назв, з них – позитивну оцінку запаху в зоні ознаки оприявнюють 63 прикладів, негативну – 64. Діаграма

(Діаграма 4.1) фіксує квантитативні дані мотиваторів сенсорних оцінок одоративного підтипу в мовах нашого дослідження.

Діаграма 4.1.

**Кількісні характеристики оцінки запаху в зоні ознаки
німецьких, англійських, російських та українських фітонімів**



В англійській та російській мовах спостерігаємо асиметрію модусу оцінки запаху: позитивні оцінки переважають негативні як кількісно (у плані прикладів), так і якісно (у площині кількості мотиваторів, що фіксують цей тип оцінки в назві). У німецькій та українській мовах кількісні розбіжності між позитивною та негативною оцінками є несуттєвими.

Незважаючи на однаковий ступінь спорідненості між мовами в кожній із двох груп, нами виявлено більше спільних механізмів формування зони ознаки у слов'янських мовах. Визначені мотиватори-лексеми, що мають спільну етимологію та використовуються в обох мовах з метою передачі однакового оцінного значення: позитивної оцінки – два мотиватори (рос. пахучий – укр. запашний, пахучий; рос. душистый – укр. духмяний, душистий); негативної оцінки – два мотиватори (рос. вонючий – укр. вонючий, рос. смород – укр. смород, сморід). Прикметник *смердючий* характеризує зону ознаки лише в українських назвах лікарських рослин, натомість *благонный* – винятково в

російських. Щодо використання еталонів-мотиваторів для творення рослинних номінацій спостерігаємо більше розбіжностей. Спільним еталоном приємного запаху для російських та українських одиниць є розмарин. Тоді як розмарин постає єдиним мотиватором-еталоном запаху в українській мові, у російській нам вдалося нарахувати 7 таких одиниць. Стосовно кількості мотиваторів-еталонів неприємного запаху – розбіжностей майже не простежуємо: 2 в українській (блохи, клопи) та один в російській (клопы) мовах.

Тимчасом у германських мовах спостерігається лише часткова відповідність. Мотиватори-лексеми на позначення приємного запаху менш частотні у німецькій, проте є продуктивними в англійській мові (3 мотиватори – *sweet, scented, aromatic*). З іншого боку, в англійській мові менш частотними є мотиватори модусного різновиду на позначення запаху з негативною конотацією, у більшій кількості їх виявлено у прикладах німецьких назв рослин (3 мотиватори – *stinken, niesen, Miefe, faul*). З-поміж усіх мотиваторів-еталонів п'ять є спільними для обох мов: чотири на позначення позитивної оцінки (*розмарин, чай, кориця, сосна*) і один – негативною (*воши*). Мотиваторів-еталонів, що є специфічними для німецької мови, нами еліміновано вісім: *ялиця, бузок, лавр* – на позначення позитивної оцінки; *коза, клопи, блохи, міль, фекалії* – негативною.

Прикметно, що спільним для германських і слов'янських мов мотиватором-еталоном приємного запаху постає розмарин. Це можемо пояснити тим, що розмарин є невибагливою, неотруйною рослиною, розповсюдженою в усіх регіонах європейського континенту, що широко використовується не тільки у царині лікування, а і в побуті – як прянощі й декоративна рослина; відтак, добре відомий носіям усіх мов нашого дослідження.

4. 2. 2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення оцінки смаку. Наступним каналом сприймання, добре представленим у семантиці фітонімів із оцінним компонентом, є смак.

Відчуття, вербалізовані лексемами на позначення смаку, виникають унаслідок подразнення рецепторів, що розміщені на певних ділянках язика. Знову ж таки фітоніми, які містять лексеми на позначення смаку в зоні ознаки, ілюструють перший етап когнітивної діяльності людини у процесі пізнання світу, позаяк смакові відчуття виникають одразу під час безпосереднього контакту з рослиною (вживання в їжу, як чаю, відвару чи настою).

Хоча сенсорна лексика нині є досить вивченою, смакові та нюхові відчуття прилучають до периферійних модальностей [29, с. 197], фізіологічні механізми їх остаточно не розроблені, більше того, у психології їм відводиться чи не найменше уваги. Недостатньо простудійована лексика на позначення смаку. Разом із тим, маємо низку праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, у яких об'єктом вивчення є означений пласт лексики [31; 116; 237; 240 та ін.].

Щодо розробки класифікації смаків науковці радять спиратися на дослідження у сфері психології, оскільки смак – не абстрактне поняття, а фізіологічне відчуття [5, с. 65]. У площині дефініцій і найтипівіших компонентів категорії смаку дослідники одностайні і виокремлюють чотири основні смаки: солодкий, гіркий, кислий та солоний [29; 166; 168].

Аналіз лексико-семантичного поля смаку у російській мові спонукав Л. Моран до висновків, що кожен прикметник, приналежний до цієї лексико-семантичної групи, містить у своїй структурі оцінний елемент [115, с. 15], відтак, прикметники смаку можна прилучити як до дискретної, так і оцінювальної лексики. А.О. Романовська, пропонуючи аналіз прикметників смаку у словниках російської мови, розробляє більш детальну їх класифікацію. Так, дефініцією прикметника *солодкий* є “той, що має приємний смак, притаманний цукрові чи меду”, дескриптивним елементом (еталоном) солодкого смаку постають цукор та мед; оцінний елемент – “приємний”. Прикметник *гіркий* інтерпретуємо як “різко неприємний на смак, має смак гірчиці, хіни”; дескриптивний елемент якого гірчиця, хіна; оцінний елемент – “неприємний”. Кислий смак визначено як “той, що має своєрідний гострий смак”; дескриптивними елементами є лимон та оцет; оцінний елемент –

“своєрідний” [166, с. 81]. Щодо німецької мови, то тут аналіз прикметників у складі стійких порівнянь дозволяє виявити асоціативний зв’язок категорії солодкого смаку з іменниками *Zucker, Schokolade, Honig*, кислого – *Zitrone, Essig* [29, с. 199].

У ході аналізу густативної лексики німецької мови О. П. Воробець поділяє прикметники смаку на ядро, приядерну зону та периферію, а також звертає увагу на той момент, що, крім власне густативної лексики, на позначення смакових якостей можуть використовуватися прикметники загальної оцінки (завдяки своїй універсальності). Ядерними лексемами у німецьких лексико-семантичних групах, як і в російській мові (див. вище), постають прикметники *süß, bitter, sauer, salzig* [29, с. 199]. Маємо підстави вважати, що ці лексеми будуть ядерними для усіх мов нашого дослідження. Прикметникам, що належать до приядерної зони та периферії (таким, як *солодкуватий, кисло-солодкий, гіркуватий, пікантний, смачний* тощо), не властиво мотивувати назви лікарських рослин.

Етимологію всіх ядерних лексем на позначення смаку у германських мовах можна простежити до форм, наявних у індоєвропейській прамові. Ця процедура тут є необхідною у зв’язку з потребою реконструювати первинні значення ключових лексем з метою розкриття механізмів вибору ознаки під час найменування рослини.

Походження лексеми зі значенням “гіркий” у англійській та німецькій мовах сягає іє. кореня **bheid-* “кусати, колоти, штрикати, розколювати” (споріднене з дісл. *bitr*, нідерл. *bitter*, днн. *bittar*, гот. *baitrs*, дангл. *bitan* “кусати”, англ. *bitter, bite*, нім. *bitter, beißen*) [322; EOD; 316, с. 176]. Відповідно до отриманих даних у діахронії спостерігаємо зсув у значенні мотиватора, що базується на синестезії тактильних і смакових відчуттів, а саме йдеться про перенесення больових відчуттів на позначення гіркомого смаку. Цей вид синестезії у фізіології оснований на почуттях, що виникають внаслідок незначного подразнення больових рецепторів [241, с. 24].

Ядерними лексемами на позначення гірконого смаку у слов'янських фітонімах є російський прикметник *горький* та український відповідник *гіркий*, що мають спільну етимологію. Їх походження пов'язують зі стсл. “горькъ та псл. “гогькъ”, прикметником, утвореним від дієслова *gorěti* “горіти”, що сягає іє. *g̃uer-*, *g̃uerə-* “гарячий, теплий”. Первинним значенням прикметника є “палючий, пекучий”, звідси – “такий, що пече в язик”, далі “гіркий” [289, с.516-567]. Споріднені лексеми наявні також в інших слов'янських мовах: болг. “гóрък”, сербохорв. “гóрак”, ж.р. “гóрка”, “гóрки”, словен. “gógək”, чс. “hořký”, слвц. “hořky”, п. “gorzki”, вл. “hórki”, нл. “górki” [309, с. 445]. Отже, і в германських, і слов'янських мовах фіксації гірконого смаку у своїх первинних значеннях базуються на спільному механізмі перенесення больових тактильних відчуттів на смакові, але при цьому не мають спільної лексеми-пращура у праіндоєвропейській мові.

Лексеми на позначення кислого смаку в германських мовах (прикметники *sour* у англійській та *sauer* у німецькій) реконструюються через дангл. *sur* “кислий, терпкий”, пгерм. **sura-* “кислий” (споріднені лексеми: дісл. “surr”, сдат. “suur”, дат. “zuur”, двн. “sur”, свн. і двн. “sûr”) від іє. **suro-* “кислий, солоний, гіркий” [318, с. 297; 316, с. 1478]. Пов'язана з цими лексемами назва щавлю в англійській мові (*sorrel*), яка осібно не є елементом нашої вибірки, але слугує еталоном кислого смаку в мотиваторах сенсорної оцінки.

В етимологічних словниках слов'янських мов походження прикметників на позначення кислого смаку *кислий* (укр. м.) та *кислый* (рос. м.) пов'язують зі стсл. **въ(с)кыспти** “квасити, киснути”, псл. *kysti*, *kysnoti* “киснути, (первісно) мокнути”. Деякі дослідники припускають зв'язок із дінд. *kuthitah* “смердючий” та іє. **kūt-* “трясти” [290, с. 438].

Ядерні лексеми на позначення солоного смаку мають спільне походження в усіх досліджуваних мовах. Німецький іменник *Salz* походить від свн. та двн. “salz”; є еквіваленти у гот. “salt”, дангл. “sealt”, днн. “salt” [318, с. 295]. Англійський іменник *salt* пов'язують із дангл. *sealt* “сіть”, дгерм.

**salton*, що співвідносяться із днн., дісл. та гот. “salt” та походять з іє. **sal-* “сіть”. Споріднені лексеми знаходимо у гр. *hals* “сіть, море”, лат. *sal*, цел. *solī*, дірл. *salann*, уельській *halen* “сіть” [317, с. 1376]. Російський іменник *соль* пов’язують зі стсл. *сольдъ*, пслав. **solnъ*, лат. *sāl* “сіть”, дірл. “salann”, гот. “salt” та виходять на іє. **sal-* “сіть” [293, с. 253; 311, с. 715].

Далі спробуємо простежити семантичні зміни в ядерних лексемах на позначення солодкого смаку. Етимологічний аналіз англійського прикметника *sweet* ми здійснювали вище, де фіксували його походження від іє. **swād* та спорідненість із нім. *süß*. Джерела лексеми на позначення солодкого смаку у слов’янських мовах – зі стсл. *сладъкъ* та псл. **soldъ* “солод, солодоці, солодкий”; подальшу етимологію пов’язують зі псл. *solъ* “сіть”. Отже, впевнено можемо констатувати, що лексеми на позначення солодкого смаку у германських та слов’янських мовах не мають спільних витоків.

Нижче розглянемо, яким чином вище проаналізовані ядерні лексеми оприявлені у семантиці фітонімів та які інші мотиватори фіксують оцінки смаку.

П.О. Воробець пропонує звернути увагу на три основні характеристики смаку – диференційні семи якості, інтенсивності й гедоністичної оцінки, які можуть функціонувати як диференційно, так і у взаємозв’язку [29, с. 198], позаяк саме на основі цих трьох показників відбувається категоризація смаків. З-поміж ознак смаку Н.І. Панасенко виокремлює три параметри, що частково перетинаються зі зазначеними тут: наявність чи відсутність смаку, інтенсивність (ознака градуальності), оцінка [138, с. 307]. Оскільки ознака якості не є релевантною для семантики фітонімів, а наявність оцінного компонента на позначення смаку вже передбачає наявність останнього, при аналізі мотиваторів оцінки смаку враховуватимемо лише два параметри – **інтенсивність** та **оцінку**.

Корпус прикладів назв лікарських рослин, у яких оцінним компонентом постає мотиватор на позначення смакових відчуттів, є таким: 75 назви у німецькій мові, 67 – англійській, 103 назви – у російській; 104 – в українській.

У фітонімах насамперед представлені гіркий, солодкий та кислий смаки, натомість мало виражений солоний. Спостерігаємо асиметрію оцінки на позначення смаку: негативні оцінки значно переважають позитивні. Проілюструємо це далі прикладами у кожній з досліджуваних мов.

У зоні ознаки німецьких фітонімів найбільш представленим є гіркий смак (43 приклади), йому дещо поступаються кислий (19 прикладів) і солодкий (13 прикладів).

Оцінка гіркомого смаку є негативною; мотиватором постає прикметник *bitter*, приналежний до ядерних лексем смаку: нім.нар. *Bitterling* – Гірчак перцевий [325, с. 264]; *Bitterklee* /гірка конюшина/, *Bitterwurz* /гіркий корінь/, *Gelbe Bitterwurz* /жовтий гіркий корінь/ – Тирлич жовтий [325, с. 154].

Більш інтенсивний гіркий смак представлений мотиваторами, що формують негативну оцінку смакових відчуттів на основі синестезії тактильних і смакових відчуттів; скажімо, у прикладах німецьких назв лікарських рослин це прикметник *scharf* (гострий, різкий): нім.нар. *Knöterich scharfer* /гострий спориш/, *Scharfes Flohkraut* /гостра блошина трава/, *Scharfes Mückenkraut* /гостра комарина трава/ – Гірчак перцевий [325, с. 264]. Разом із тим, гострий смак сприймається як пекучий: нім.нар. *Brennendes Pfersichkraut* /перекруч. пекуча персикова трава/, *Brennender Ruttich* /перекруч. пекучі дубці/ – Гірчак перцевий [325, с. 264]; *Brennwurz* /пекучий корінь/ – Вовче лико звичайне [354, с. 54]. У цих прикладах оцінка є більш інтенсивною, ніж у попередніх, позаяк на власне оцінку накладається емоційний компонент.

Еталоном гіркомого смаку у німецькій мові є перець. Назви лікарських рослин із цим компонентом у зоні ознаки фіксують негативну оцінку: нім.літ. *Pfeffer knöterich* /перцевий спориш/ – Гірчак перцевий [325, с. 264]; нім.нар. *Bergpfeffer deutscher*, *Deutsche Bergpfeffer* /німецький гірський перець/, *Deutsche Pfefferstrauch* /німецький перцевий кущ/, *Pfefferstrauch* /перцевий кущ/ – Вовче лико звичайне [325, с. 122], *Wasserpfeffer* /водяний перець/ – Гірчак перцевий [325, с. 264]. У таких випадках, окрім власне гедоністичної оцінки смаку, зафіксована ознака інтенсивності.

Кислий смак, услід за А. О. Романовською, розглядатимемо як своєрідний: модус оцінки у мотиваторі буде нейтральним. Найчастіше мотиватор, що позначає кислий смак, виражений ядерною лексемою смаку *sauer*: нім.літ. *Gemeiner Sauerdorn* /звичайна кисла колючка/ – Барбарис звичайний [325, с. 62], *Hainsauerklee*, *Waldsauerklee* /лісова кисла конюшина – листя рослини за формою нагадує конюшину/ – Кислиця звичайна (листя має кислий смак); нім.нар. *Sauerbeere* /кисла ягода/ – Журавлина болотна [354, с. 177], *Sauerdorn* /кисла колючка/ – Барбарис звичайний [325, с. 62], *Weißer Sauerklee* /біла кисла конюшина/ – Квасениця звичайна [325, с. 37].

Еталонних об'єктів, що асоціюються у свідомості носіїв німецької мови з кислим смаком та виконують роль мотиваторів у назвах лікарських рослин, нам вдалося елімінувати кілька, серед них – оцет: нім.нар. *Essigdorn* /оцтова колючка/, *Essigflasche* /пляшка оцту/, *Essigkolben* /оцтовий качан/ – Барбарис звичайний [354, с. 91]; щавель: нім.нар. *Ampferklee* /щавельна конюшина/, *Hasenamfer* /заячий щавель/, *Roßampfer* /кінський щавель/, *Gauchampfer* /зозулин щавель/ – Квасениця звичайна [325, с. 237].

У німецькій мові визначаємо два приклади із позитивною густативною оцінкою в зоні ознаки: нім.літ. *Echtes Süßholz* /справжнє солодке дерево/ – Солодка гола (мотиватором є ядерний густативний прикметник; мотивація пояснюється солодким смаком та приємним запахом коренів, що містять глюкозу, фруктозу, цукрозу, мальтозу та полісахариди й використовуються не лише у лікуванні, а й кондитерському виробництві) [349]; нім.нар. *Honigbeere* /медова ягода/ – Малина звичайна [325, с. 304]. У цьому прикладі мотиватором є еталонний об'єкт – мед, – що асоціюється зі солодким смаком.

У прикладах назв лікарських рослин зустрічаються мотиватори-назви інших продуктів харчування, проте ці об'єкти не корелюють з основними смаками та презентують інші типи мотивації, приміром: нім.нар. *Weinzaperchen* /винні пробки/ – Барбарис звичайний (з Барбарису виготовляють вино, відтак, цей мотиватор належить до пропозитивно-

диктумного типу [325, с. 62]), *Kuckusbrot* /зозулин хліб/ – Квасениця звичайна (мотиватор асоціативно-метафоричного типу [325, с. 237]).

В англійських фітонімах канал смаку представлений 67 прикладами, з них – 52 на позначення гіркового смаку, 6 – кислого та 2 – солодкого.

Тимчасом негативні оцінки відчуття смаку наявні у прикладах, де мотиватор представлений прикметником *bitter*: англ.нар. *Bitter ash* – Бруслина європейська [358, с. 172], *Bitter buttons* – Пижмо звичайне, *Bitter weed* – Хелона гола [358, 106], *Bitterwort*, *Yellow bitterwort* – Тирлич звичайний [358, с. 189], *Bitterweed* – Хрестовий корінь бенедиктинський [358, с. 117], Геленіум гіркий [358, с. 201]. Синестезія смакових і тактильних відчуттів, що, повторимося, мала місце у творенні значення прикметника *bitter* у германських мовах, простежується у прикладах назв гірких лікарських рослин, де мотиватором є лексема зі значенням “кусати” (*biting*, *bite*), етимологічно споріднена з прикметником *bitter*: англ.нар. *Biting knotweed*, *Biting parsicaria*, *Bite tongue* – Гірчак перцевий [358, с. 331]. Мотиватор із таким значенням також може позначати жалючу або колючу рослину (див. про це у наступному пункті), проте в нашому контексті він виражає негативну оцінку смаку, позаяк Гірчак не є колючою рослиною. До того ж, у цьому випадку мотиватор, окрім оцінки, оприявнює інтенсивність.

Як і в німецькій мові, еталоном гіркового смаку в зоні ознаки англійських фітонімів є перець: англ.літ. *Marshpepper smartweed*, *Water pepper* – Гірчак перцевий, англ.нар. *Pepper plant*, *Marshpepper* – Гірчак перцевий [358, с. 331], *Pepper-grass*, *Pepper wort*, *Poor-man's pepper* – Хрінниця широколиста [358, с. 238].

Кислий смак презентований прикметником *sour*, приналежним до ядерних лексем смаку: англ.нар. *Wood sour* – Квасениця звичайна [358, с. 296]. Мотиватором-еталоном на позначення кислого смаку є *щавель*: англ.літ. *Wood sorrel* – Квасениця звичайна [там само].

В англійських фітонімах, подібно до німецьких, спостерігаємо асиметрію модусу сенсорної оцінки з домінуванням негативних оцінок смаку.

У слов'янських мовах вибірка назв лікарських рослин із позначенням оцінки смаку кількісно переважає над вибіркою в германських мовах.

У російській мові канал смаку представлений 103 прикладами, з них – 63 з мотиватором гіркого смаку, 22 – з мотиватором кислого, 18 – солодкого. У кількох одиницях мотиватором є лексема на позначення солоного смаку, але ця мотивація базується радше на здатності рослини рости на солончакових ґрунтах, а не на смаку рослини чи її частини: рос.літ. *Солерос европейский* – Солонець трав'янистий, рос.нар. *Солоники* – Квасениця звичайна (листя рослини кисле на смак, а не солоне; разом із тим, рослина невибаглива до ґрунтів, відтак, має здатність розповсюджуватися там, де іншим рослинам важко рости, зосібна і на солоних ґрунтах) [333, с. 136]. Подібні приклади лишилися за межами нашого аналізу.

Мотиватором, що фіксує негативну оцінку смаку в російських фітонімах, є лексема зі значенням “гіркий”, це стосується і літературних назв: рос.літ. *Горечавка желтая* – Тирлич жовтий [342, с. 269], *Горец перечный* – Гірчак перцевий [340, с. 99]; рос.нар. *Гирчак богородичный, Горец, Горчак, Горчаки, Горчица, Горчишка, Горчишина, Горец водяной* та ін. – Гірчак перцевий [325, с. 265; 327, с. 81], *Горечавка, Горичейна трава, Горичка, Горчавка, Горчай, Горчак, Горчанка* та ін. – Тирлич жовтий [325, с. 154], *Горчица, Белоголовка горчица* – Деревій звичайний [325, с. 4-5], *Горчинка* – Берізка польова (висушена сировина гірка на смак) [325, с. 107]; *Горькуха, Горькуша* – Кульбаба лікарська [339, с. 139].

Еталоном-мотиватором гіркого смаку, як і в германських мовах, є перець: *Гречица перечная* (вигляд квітучого Гірчака дещо нагадує квітучу гречку, а за пекучим смаком – перець), *Перец собачий, Перец водяной* – Водяний перець; *Боровой перец, Волчий перец, Дикий перец* – Вовче лико звичайне [325, с. 122]. Ще одним мотиватором на позначення негативної оцінки смаку, який ми зафіксували вище в російській мові, є хрін: *Водяной хрен* – Жеруха водяна [325, с. 223].

Мотиватором кислого смаку найчастіше слугує відповідна лексема: рос.літ. *Кислица обыкновенная, Воробьева кислота, Заячья кислица, Кислец цветущий, Кислец, Кислица трава, Кисличка, Кислушка, Трилистник кислый та ін.* – Квасениця звичайна [325, с. 237]; *Барбарис-кислич, Кислица, Кислянка, Кислый терн та ін.* – Барбарис звичайний [325, с. 62].

Еталонами-мотиваторами кислого смаку є щавель: рос.нар. *Заячий щавель, Щавель гусиный, Щавель мелкий* – Квасениця звичайна [325, с. 237]; квас (цей мотиватор має спільну етимологію з прикметником “кислий” [290, с. 438]): *Квасец, Заячий квас* – Квасениця звичайна [342, с. 312].

Солодкий смак є достоту виразником позитивної густативної оцінки, але приклади, де він позиціонований мотиваційною базою найменування, значно поступаються в кількісному сенсі позначенням інших смаків. Це можна пояснити тим, що солодкий смак загалом не притаманний тим частинам лікарських рослин, що використовуються з лікувальною метою (листю, корінню, квітам). У нашому мовному матеріалі виявлені шість назв, приналежні двом рослинам, мотиватором яких є ядерна лексема на позначення солодкого смаку: рос.літ. *Астрагал сладколистный*, рос.нар. *Перелет сладколистный, Солодкая трава, Солодкое зелье, Сладима* – Астрагал шерстистоквітковий [325, с. 57]; рос.літ. *Солодка* – Солодка гола [342, с. 272]. Листя і стебла означених рослин містять полісахариди, що надають їм самим та виготовленим із них лікарським препаратам вираженого солодкого смаку.

Подібно до попередніх, проаналізованих нами вище, германських мов, позначення негативної оцінки домінують.

В українських фітонімах, кількість яких у цій групі складає 127, так само представлені гіркий, кислий та солодкий смаки. Маркувань гіркового смаку – 38, кислого – 35, солодкого – 31.

Продуктивним мотиватором негативної оцінки смаку є прикметник *гіркий*, що належить до ядерних лексем смаку, елімінований нами як у літературних, так і народних назвах: укр.літ. *Гірчак перцевий*; укр.нар. *Гирчак, Гірчак, Горцяк, Гірчак баб'ячий, Горчак бабій, Горчиця, Дрясен-гірчак та ін.*;

Гірчак, Гирчий волокник – Грицики звичайні [342, с. 222]; *Герчиця, Гірчак* – Чистотіл великий [342, с. 232], *Горечавка, Горичка, Горчавка, Горечавка жовта* – Тирлич жовтий [342, с. 269].

З-поміж еталонів-мотиваторів гіркого смаку в літературних і народних назвах нами фіксований лише перець: укр.літ. *Водяний перець*; укр.нар. *Собачий перець, Перець водяний* – Гірчак перцевий [342, с. 326]; *Перець дикий, Вовчий перець* – Вовче лико звичайне [325, с. 122].

Прикметник *кислий* є мотиватором відповідного смакового відчуття у народних назвах лікарських рослин: укр.нар. *Кислець звичайний, Кислиць, Кіслиця* – Квасениця звичайна [342, с. 312]; *Кислянка* – Бруслина європейська [342, с. 261]; *Кисле дерево, Кислич звичайний, Кисличник, Кислий терен, Кислетка, Кислиць звичайний* – Барбарис звичайний [342, с. 211]. Мотиватор *квас*, етимологічно споріднений із попереднім, є також досить продуктивним у творенні найменувань лікарських рослин в українській мові: укр.літ. *Квасениця звичайна*; укр.нар. *Заячий квас, Заячий квасок, Квасніца, Кваснічка, Квасниця, Квасовина* – Квасениця звичайна [342, с. 312]; *Квасниця, Квасениця* – Барбарис звичайний [342, с. 211].

Оцінку кислого смаку можна реконструювати в назвах лікарських рослин, де роль мотиватора виконує щавель: укр.нар. *Заячий щавель, Заячий щавух, Журавльов щавель, Щавелек, Щавель, Щавух* – Квасениця звичайна [342, с. 312].

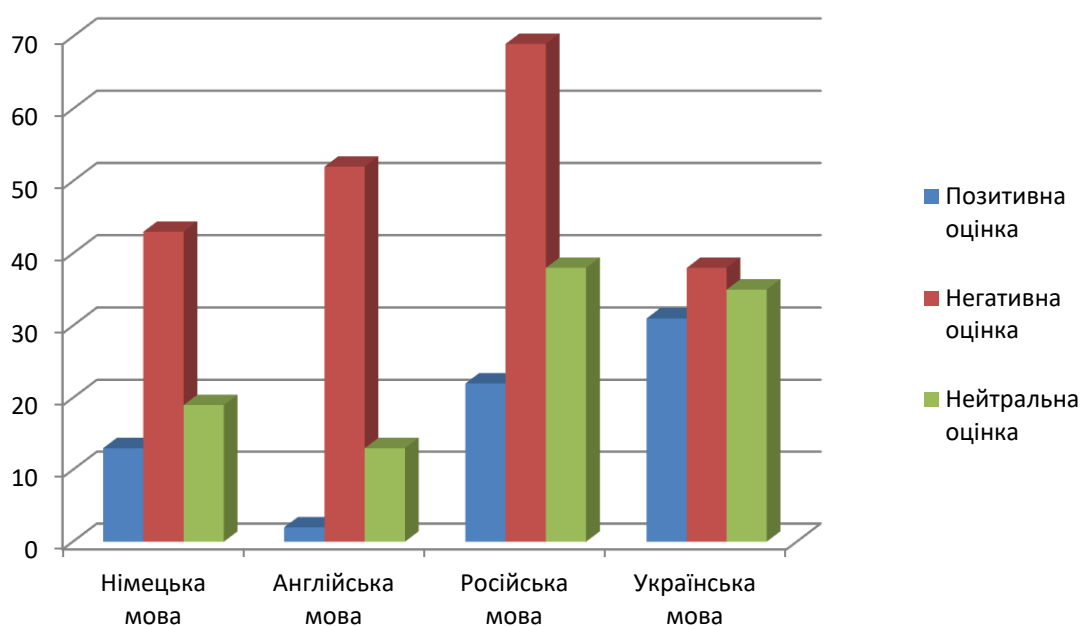
Мотиватори солодкого смаку є достатньо частотними в українських назвах лікарських рослин. Нами зафіксовані дві літературні номінації: *Солодка гола* та *Солодушка великоквіткова*. Народними назвами Астрагалу шерстистоквіткового з позитивною оцінкою смаку у мотиваторі є такі: *Солодка трава, Солодушка, Солодке зілля*. Пояснення вимагає мотивація народної назви цієї ж рослини – *Смоктунці*. Так, “смоктунці”, згідно з поданим в етимологічному словнику визначенням, – “льодяники (цукерки)” [293, с. 326]). Позаяк у кондитерському виробництві цю рослину не використовують, у цьому прикладі спостерігаємо саме асоціативно-

термінальну мотивацію: метафоричні трансформації при цьому реалізуються на підставі того, що листя рослини, а також виготовлені з неї лікарські препарати мають солодкий смак. Продуктивним мотиватором-еталоном солодкого смаку є також мед: укр.нар. *Медяник, Медяник-зілля, Медяничка, Медянички, Медяничок* – Первоцвіт весняний [342, с. 330].

Підсумовуючи дані щодо реконструкції густативних оцінок у германських і слов'янських мовах, для наочності наведемо їх квантитативні характеристики у вигляді діаграми (Діаграма 4. 2).

Діаграма 4. 2

**Кількісні характеристики оцінки смаку в зоні ознаки
німецьких, англійських, російських та українських фітонімів**



Механізми означування оцінки смаку в германських і слов'янських мовах мають більше спільного порівняно із засобами маркування запаху. Йдеться про ідентичні модуси оцінок: відчуття гіркого смаку переживаються як негативний досвід, натомість солодкий смак маркується як приємний; тимчасом оцінка кислого смаку є нейтральною. У зоні ознаки фітонімів на позначення оцінки смакових відчуттів мотиватори теж збігаються: це передовсім ядерні лексеми на позначення смаку (*bitter, sauer, süß* у німецькій

мові; *bitter, sour, sweet* – англійській; *горький, кислый, сладкий (солодкий)* – російській; *гіркий, кислий, солодкий* – українській). Прикметно, що ядерні лексеми входять до ономасіологічних структур і літературних, і народних фітонімів із оцінкою смаку, разом із тим, використання механізму перенесення назв еталонних об'єктів головним чином притаманне народним назвам рослин. Ці мотиватори-еталони частково збігаються у мовах нашого дослідження.

Еталоном гіркового смаку у всіх чотирьох мовах є перець: вочевидь це зумовлено тим, що як приправа перець відомий уже протягом тривалого часу в регіонах, де поширені народні назви згаданих тут лікарських рослин.

Що ж до еталона кислого смаку, то в усіх досліджуваних нами мовах це *щавель* – як культура, добре відома носіям чотирьох мов, що мають тяглу традицію використання в побуті. Варто тут звернути увагу на той факт, що сучасні тлумачні словники обирають лимон як еталонний об'єкт кислого смаку та описують кислий смак як той, “що має своєрідний гострий смак, схожий на смак оцту, лимона тощо” [301, с. 153]; “подібний за смаком до лимона чи журавлини” [297, с. 274]; той, що “має <...> смак, подібний до смаку лимона” [319]. Аналіз прикметників смаку у німецькій мові виявляє асоціативний зв'язок категорії кислого смаку з іменниками *Zitrone* (лимон), *Essig* (оцет) [29, с. 199]. Натомість у жодному прикладі нашої вибірки лексема *лимон* не слугує мотиватором-еталоном кислого смаку. Це явище можна пояснити тим, що нині плоди лимона (зосібна його смакові властивості, запах, форма, колір тощо) доступні широкому загалові та добре відомі носіям досліджуваних мов. Разом із тим, лимон не є нативною рослиною для країн, представлених мовами нашого дослідження, отже, либонь не був відомий носіям мови на історичному етапі пізнання властивостей лікарських рослин та вибору ознаки для їх номінації.

4. 2. 3. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення оцінки дотику. Одним із найважливіших каналів чуттєвого сприймання, виявлених у семантиці фітонімів, є **дотик**; на думку

Н.І. Панасенко, він поступається за важливістю лише зору [270, с. 110]. Дотик визначають як комплекс різноманітних видів відчуттів, кожен із яких має власні рецепторні органи: тактильні (доторк і тиск), температурні, частково-больові, а також м'язово-чутливі [6, с.10]. Як впливає з дефініції, природа дотикових відчуттів досить різноманітна, отже, у мовах нашого дослідження повинна побутувати достатня кількість лексичних засобів на їх позначення.

У результаті вивчення тактильних атрибутів І.Г. Рузін поділяє їх на еталонні та нееталонні. Останні складають кількісно вагомішу групу (м'який, гладенький тощо). Еталонні атрибути є денотатними: еталонний об'єкт заданий внутрішньою формою слова (оксамитний, шовковий, восковий, повітряний, шорсткий тощо). Більше того, дослідник фокусує такі тактильні опозиції: гладенький – шорсткий, гострий – тупий, сухий – мокрий, вологий [168].

Спираючись на запропоновані психологами та лінгвістами тактильні атрибути, Н. І. Панасенко елімінує групу ознак відчуття дотику, оприявнених у семантиці фітонімів. Серед них – **якість поверхні**: груба, шорстка, міцна (еталони – залізо, сталь, дерево); гладенька (шовковистість), колюча, гостра, воскова поверхня; **текстура тканини** (шерсть, байка, оксамит, войлок, сукно); **консистенція**: пружинистість, пружність, м'якість (пухнастість, пух, мох), твердість; **температурні відчуття**: холод; **відчуття наявності чи відсутності вологи**: сухий, мокрий; жирність; липкість; а також **наслідки фізичного контакту** (подразнення шкіри після контакту, подряпини, порізи) [270, с. 110].

Прикметно, що не всі атрибути тактильного сприймання, визначені Н. І. Панасенко, є оцінними: в ономасіологічній структурі назв лікарських рослин оцінку фіксують лише мотиватори на позначення деяких **властивостей поверхні** (шовковистість, колючість тощо). Контакт із колючим об'єктом переживається як больове відчуття, відтак, конотація мотиваторів на позначення колючості буде негативною. Гладенька, м'яка, шовковиста поверхня викликає, як правило, приємні тактильні відчуття. Таким чином,

позитивна й негативна оцінки дотику в назвах лікарських рослин оснований на тактильній опозиції “м’який, ніжний / колючий, дряпучий”.

4. 2. 3. 1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення оцінки дотику у германських мовах. У німецькій мові матеріал вибірки на позначення оцінок дотику склав 69 прикладів; у 63 одиницях мотиватор оприявнює негативну оцінку перцептивних відчуттів, у 6 – позитивну.

Оскільки приклади з негативною оцінкою у мотиваторі кількісно переважають над позитивною оцінкою, вважаємо за доцільне почати з них. У більшості прикладів, як і у випадку з мотивацією смаку, мотиватор тактильного відчуття виражає негативну оцінку. Вибір саме такого мотиватора із мотиваційної бази пояснюється наявністю у рослини колючок чи шипів. Найбільш продуктивним мотиватором в ономасіологічних структурах німецьких назв лікарських рослин є лексема *dorn* (колючка), яка формує зону ознаки літературних і народних назв: нім.літ. *Hagedorn* /колючий пліт/
Zweigrifflicher Weißdorn /біла колючка з подвійною хваткою – тут мотиватор, окрім власне оцінки, виражає інтенсивність неприємного відчуття/ – Глід криваво-червоний (основа мотивації – розміщені на гілках прямі колючки 2,5 – 5 см завдовжки) [325, с. 113], *Echter Kreuzdorn* /справжня хрестоподібна колючка/, *Kreuzdorn* /хрестоподібна колючка/ – Жостір проносний (дорослу рослину розпізнають за прямими колючками, на які перетворюються верхівки гілок) [358, с. 351], *Weiden-Sanddorn* /піщана колючка, що росте на вигоні/ – Обліпіха крушиновидна (гілки обліпіхи вкриті численними довгими колючками) [325, с. 168], *Gemeiner Sauerdorn* /звичайна кисла колючка/ – Барбарис звичайний (згідно з описами у ботанічних довідниках, Барбарис належить до роду колючих чагарників родини барбарисових) [325, с. 63]; нім.нар. *Sauerachdorn* /кисла ой-колючка/, *Dreidorn* /потрійна колючка/, *Erbseidorn* /горохова колючка/ – Барбарис звичайний [325, с. 63; 354, с. 91], *Weindorn* /винна колючка/, *Dornrose* /колюча троянда/, *Hundsorn* /собача

колючка/ – Шипшина звичайна [325, с. 301], *Schlehdorn* /тернова колючка/, *Heckendorn* /садова колючка/, *Schwarzdorn* /чорна колючка/ – Терен колючий, *Gemeine Sanddorn* /звичайна піщана колючка/, *Haftdorn* /затримуюча колючка/, *Seekreuzdorn* /хрестоподібна колючка/ – Обліпіха крушиновидна [325, с. 168], *Gemeiner Wegdorn* /звичайна дорожня колючка/, *Purgir-Wegdorn* /проносна дорожня колючка/, *Hirschdorn* /оленяча колючка/, *Pferdedorn* /коняча колючка/ – Жостір проносний [325, с. 293; 354, с. 290, 333, 403], *Moskowitzendorn* /колючка москвичів/ – Нетреба колюча (плоди цієї рослини – реп'яхи, більше того, все стебло густо всіяне довгими шипами [354, с. 112]) та інші.

Оскільки лексема *dorn* є однією з найпродуктивніших у німецьких прикладах фітонімів, звернімося до її реконструкції. “Глумачний словник сучасної німецької мови” визначає колючку як загострені виступи на рослинах [323], а етимологічний словник [322] пов'язує походження лексеми зі свн. та двн. “*dorn*”, днн. “*thorn*”, дісл. “*þorn*”, дангл. “*þorn*”, англ. “*thorn*”. Словник вказує на спорідненість із псл. **trьnъ* “колючка”, рос. “тёрн”. Первинною лексемою є іє. корінь *(*s*)*tern-* “колюча рослина”, від *(*s*)*ter(ə)* “жорсткий”.

Іншою продуктивною лексемою, що виконує роль мотиватора негативної сенсорної оцінки в народних німецьких назвах лікарських рослин, є дієслово *stechen* – “колоти, проколювати”: нім.нар. *Stechholder* /колючий ялівець/ – Ялівець звичайний (ялівець є хвойним кущем); *Stechdorn* /колюча колючка – два мотиватори на позначення однієї і тієї самої ознаки рослини/ – Жостір проносний [325, с. 293]; *Stechpfriemen* /жовті колючі шила/, *Stechginster* /колючий дрік/ – Дрік фарбувальний (рослина має колючки у пазухах листків) [354, с. 153]. Дієслово є спорідненим із англійським дієсловом *to stick* та походить від двн. “*stehhan*”, свн. “*stechen*”, днн. “*stekan*”, зводиться до іє. кореня *(*s*)*teig-* *(*s*)*tig-* “колоти, проштрикати, проколювати” [322].

Більш забарвленим в емоційному сенсі є мотиватор *spießen* (пронизувати): нім.нар. *Spießdorn* /пронизуюча колючка/ – Барбарис звичайний; такі приклади виражають інтенсивність оцінки.

Мотиваторами-еталонами негативної сенсорної оцінки є колючі об'єкти: нім.нар. *Ackerpfriemen* /польові шила/, *Pfriemen* /шила/, *Gelbe Scharte* /жовті зазубрини/ – Дрік фарбувальний [325, с. 153; 354, с. 128], *Einlager-Stacheln* /усіяний жалами/ – Нетреба колюча [325, с. 384, *Hornkirsche* /рогата вишня/ – Кизил справжній (плоди кизилу належать до кісточкових, подібні до вишень, їстівні, більше того, мають червоне забарвлення й кисло-солодкий смак, на гілках містяться колючки, що і стало підґрунтям мотивації) [352].

Аби з'ясувати фундамент мотивації народної назви Нетреби колючої (*Klettendistel* /реп'яховий будяк/) у німецькій мові, необхідний етимологічний аналіз лексем *die Klette* “реп'ях” та *die Distel* “будяк”, оскільки внутрішня форма цих назв є затемненою. Лексема “Klette” походить зі свн. “klëtte”, з варіацією “klëte”, двн. “chlëtto” ч. р., “chlëtta” ж. р. (також “chlëta”); пов'язана із днн. “clipe”, “clâte”, дангл. “clipe”, “clâte” та англ. *clotbur* “великий реп'ях”, далі від кореня *klib* “чіплятися, прилипати”, який вочевидь має стосунок до іє. **gleit-*, **glit-* “дертися, витися” та іє. **glei-* “клеїтися, прилипати”. Витоки лексеми *Distel* вбачають у двн. “thistil”, свн. “distel”, які є спорідненими із днн. “thistil”, снн. “dīstel”, ндрл. “diste”, дангл. “pīstil”, англ. “thistle”, герм. **pīhstila*; також ця лексема генетично близька до дієслова *stechen*, що похідне з іє. *(*s*)*teig-* “колоти, проколювати” [322]. Отже, роль мотиватора негативної оцінки у діахронії виконує лексема *Distel*, оскільки в ній закладено значення негативного досвіду тактильного контакту з рослиною: нім.нар. *Distel*, *Distelkraut* – Будяк акантовидний, *Sanddistel*, *Eseldistel* – Будяк пониклий, *Brachdistel*, *Kleine Ackerdistel*, *Krause Distel* – Будяк кучерявий [325, с. 284].

Позитивна оцінка дотикових відчуттів оприявлена у прикладах, де підґрунтям мотивації є м'яка або гладенька поверхня листя рослини, що викликає приємні відчуття під час тактильного контакту: нім.нар. *Gemeines Wollkraut*, *Wollkraut gemeines* /звичайна вовняна трава/ – Дивина ведмежа (листя Дивини м'яко опушене) [325, с. 375], *Seidenpflanzen* /шовкова рослина / – Тирлич жовтий.

Подібно до випадків з оцінкою смаку, німецькомовні приклади з негативною оцінкою в цій категорії так само мають значну перевагу.

Англійські фітоніми з оцінкою тактильних відчуттів складають 91 приклад; негативну оцінку позначають мотиватори у 76 одиницях, позитивну – у п'ятнадцяти.

Найбільш продуктивним мотиватором, що генерує негативну оцінку в англійських літературних і народних фітонімах, є лексема *thorn*: англ.літ. *Hawthorn* /глодова колючка/, *Eastern fireberry hawthorn* – Глід криваво-червоний [358, с. 149], *Buckthorn* /оленяча колючка/, *Purging buckthorn* /проносна оленяча колючка/ – Жостір проносний [358, с. 351], *Sea Buckthorn* /морська оленяча колючка/ – Обліпіха крушиновидна [325, с. 168], англ.нар. *Way-Thorn*, *White Thorn* /біла колючка/ – Жостір проносний [358, с. 351], *Blackthorn* /чорна колючка/ – Терен колючий, *Willow-thorn* /вербова колючка/ – Обліпіха крушиновидна [325, с. 168] та інші. Усі ці рослини є колючими чагарниками; детальна інформація щодо основи мотивації кожної з них надана вище. Реконструкція мотиватора *thorn* засвідчує його спорідненість із паралельною німецькою лексемою *Dorn*, яку ми також розглянули попередньо та яка зводиться до іє. кореня **(s)tern-* зі значенням “колюча рослина”.

Ще однією лексемою, що слугує мотиватором неприємних тактильних відчуттів і має етимологічно споріднену лексему в німецькій мові, є дієслово *to stick*, пов'язане зі сангл. *stikien* і *steken* “колоти, вколотися” та дангл. *stician* “колоти, шпигати, проколювати” [317, с. 1514]. (Подальша етимологія описана вище.) У прикладах англійських назв лікарських рослин цей мотиватор позначає радше частини рослин, які завдяки шипам чіпляються за одяг або шерсть тварин: *Stick-tights* – Череда трироздільна (насіння череди має зазубрини [358, с. 69]).

Дієслово *prick* “уколоти” сягає лише дангл. *prika* “вістря” (сангл. “*prikken*”, “*priken*”) та в етимологічних словниках, до яких ми апелювали, не має відповідника в інших нами досліджуваних мовах. Мотиватор, виражений

цією лексемою, маркований негативною конотацією: англ.нар. *Prick-Timber*, *Prickwood* /колюче дерево/ – Бруслина європейська [358, с. 172].

Інші мотиватори неприємних тактильних відчуттів представлені прикладами: англ.нар. *Cocklebur* /закручена колючка/ – Нетреба колюча [357, с. 87]; *Brier*, *Bramble brier* – Шипшина (*brier* прописано у тлумачних словниках як будь-яка колюча рослина [317, с. 1241]).

Натомість мотиватором позитивної оцінки дотику є прикметник *smooth*: англ.нар. *Smooth snakerad* – Хелона гола (листя цієї рослини гладеньке [358, 106]); *Smooth sumach* – Сумах голий (гладенькою є кора на молодих гілках) [357, с. 379]. Приємні дотикові відчуття фіксують мотиватори *velvet* (оксамит) та *flannel* (фланель, байка): англ.нар. *Flannel mullein* /фланельний коров'як/, *Flannel leaf* /фланельний листок/, *Flannel plant* /фланельна рослина/, *Velvet dock* /оксамитовий щавель/, *Velvet plant* /оксамитова рослина/, *Velvet leaf* /оксамитовий листок/ – Дивина ведмежа [358, с. 435].

Щодо позначення тактильних оцінок у зоні ознаки німецьких та англійських фітонімів переважають негативні оцінки в обох мовах. Мотиватори тут збігаються лише частково. Найбільш продуктивними та спільними для обох мов є мотиватори *dorn* (німецька мова) та *thorn* (англійська мова), що походять від праіндоевропейського кореня **(s)ter-* “колюча рослина”. На позначення колючих рослин у германських мовах продуктивними мотиваторами постають дієслова *stechen* (німецька мова) та *to stick* (англійська мова), реконструйовані до праіндоевропейського кореня **(s)teig-* **(s)tig-* “колоти, проштрикати, проколювати”.

4. 2. 3. 2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів на позначення оцінки дотику у слов'янських мовах. Оскільки в українській та російській мовах більшість лексем, що фіксують сенсорну оцінку тактильного підтипу в зоні ознаки фітонімів, етимологічно споріднені та належать до одного й того самого типу мотиватора, вважаємо за

доцільне передовсім означити спільні мотиватори, а відмінності окреслити далі.

Вибірка російських фітонімів, у яких мотиваційною базою слугує позитивна чи негативна оцінка дотику, складає 124 приклади. Мотиватори позитивної оцінки визначені у 5 назвах, негативної – у 119. Корпус прикладів українських назв рослин, що належать до цієї підгрупи, складає аналогічно 124 одиниці, співвідношення негативного та позитивного значень оцінного компонента співпадає з російською мовою: 119 і 5.

Мотивація літературної та народної назв Терну колючого у російській та українській мовах (рос.літ. *Тёрн*, народні назви *Терновник*, *Тёрен*, *Терниё*; укр.літ. *Терен колючий* або *Терен*, народні назви – *Тернина*, *Тернослив*) може бути встановлена за етимологічним словником, оскільки на сьогодні вона є затемненою. Назва Терну в російській мові споріднена з українським відповідником, більше того, подибуємо генетично близькі лексеми і в інших слов'янських мовах: болг. “трън”, сербохорв. “тр̂н”, п. “тр̂на”, словен. “t̂rn”, чеш. “tr̂n” (шип, колючка), “tr̂ni” (колючий чагарник), слц. “t̂rn̂” (колючка), “t̂rnie” (колючий чагарник), польськ. “tarn”, “cierń”, дп. “tarn”, “cirznie”, вл. “čerń”, м., нл. “šerń” (колючий чагарник). Походження пов'язують зі стсл. *трънъ* “колючка, терновий кущ”, псл. **t̂rnъ*, (збірна назва **t̂rnъje*) “колючка”, споріднене з дінд. *t̂r̂nam* “травинка, стеблинка”, гот. *Paúrnis* “колючка”, двн. “thorn”, “dorn”, нвн. “Dorn”, дангл. “Forn”, днн., англ. *thorn* “колючка” та іє. **(s)ter-* “колюча стеблина, колючка” [293, с. 551; 312, с. 48]. Як бачимо, лише ономасіологічна реконструкція назви здатна встановити в результаті негативну оцінку сенсорного типу в зоні ознаки назв Терну.

Номінація Терну може використовуватися і у вторинному значенні, коли виконує роль мотиватора-еталона колючих властивостей рослин-чагарників: рос.нар. *Кислый терн* – Барбарис звичайний [325, с. 62]; *Терновник песочный*, *Ивотерн*, *Таловый терн*, *Тарновник*, *Терновник* – Обліпіха крушиновидна [325, с. 168]; *Роза терновая*, *Терновник*, *Терновки*, *Терноружка*, *Тарновник*,

Тернявка – Шипшина звичайна [327, с. 497]. Підставою для перенесення назви вважаємо колючі властивості рослин.

В українській мові колючість Терну лягла в основу мотивації назви *Терен кучерявий* (літературна назва цієї рослини – Хрестовий корінь бенедиктинський; належить не до чагарників, як власне Терен, а до трав'янистих складноцвітих будяків, є колючою), назв Шипшини звичайної: *Тернівки, Терноружка, Тернявка* [341], Жостеру проносного: *Крушина терниста* [342, с. 336], Барбарису звичайного: *Кислий терен* [325, с. 62].

Мотивація народних назв Кропиви дводомної та Кропиви жалкої у російській та українській моівах також була встановлена за етимологічним словником: рос.нар. *Стрекава, Стрекива, Стрекавка, Стрекавица, Стрекучка, Стрекаша*, укр.нар. *Стрекучка, Стрекива*. Дієслово “стрикати”, яке мотивує ці назви, є спорідненим із бр. *страка́цца* “жалити, жигати кропивою”, др. *стрѣкати* “колоти, жалити”, польськ. *strzykać* “прискати, штрикати, колоти”, ст. *strzekać, strykać*, чеськ. *stříkati* “прискати”, слц. *striekat'*, стсл. *стрѣкати* “колоти, жалити”, сягає псл. *strěkati* “колоти” та іє. **(s)ter-* “колюча стеблина, колючка” [293, с. 442]. Відповідно, можна припустити спорідненість вказаних назв із назвами терну, хоча кропива не належить до колючих рослин. Видається імовірним, що підставою мотивації слугують негативні тактильні відчуття від контакту з рослиною.

Оскільки внутрішня форма інших прикладів цієї групи є прозорою, тип мотивації можна встановити за нею. Продуктивна мотивація назв основана на прикметникові *колючий*, який визначають як “той, що має колючки; здатний колоти, спричиняти уколи” [297, с. 285], або на спорідненому із ним іменникові *колючка* (“який-небудь орган рослини чи якась частина його стебла, листа і т. ін., що становить собою загострене утворення” [301, с. 236-237]): рос.літ. *Слива колючая* – Терен колючий; рос.нар. *Колючин, Колючиха, Колючка, Колючки* – Нетреба колюча [325, с. 384]; *Крушина колючая* – Жостір проносний [325, с. 293]; укр.літ *Нетреба колюча* [342, с. 380], укр.нар. *Слива колюча* – Терен колючий; *Глід-колюх* – Глід криваво-червоний [325, с. 113];

Колюки, Колючиха, Колючка, Колючки, Коляк, місц. перекруч. *Калючки, Карлючки* – Нетреба колюча [342, с. 380].

У деяких прикладах згаданий вище мотиватор поєднується із мотиватором “репей” (реп’ях): рос.нар. *Репей колкий, Репешки-колючки* – Нетреба колюча [325, с. 384]. У тлумаченні слова “реп’ях”, відповідно до словників, уже закладено значення “колючий”: “Бур’ян родини складноцвітих з чіпким суцвіттям і з колючками; колюча чіпка головка, суцвіття цієї рослини” [297, с. 676; 304, с. 512]. Мотивація назви пояснюється тим, що стебла рослини всіяні колючками, більше того, колючими є плоди рослини. Реконструкція мотиватора “репей” засвідчує, що розуміння колючості закладене і в діахронічному аспекті: р.-цсл. *рѣпни* “реп’ях, колючка”, псл. **rěръjь* “реп’ях, колючка”, пов’язане з **rěpiti* “встромити” та, можливо, з лат. *rapio* “хапаю” [293, с.64]. Подібні приклади фіксують, крім негативної спрямованості, інтенсивність оцінки й прикметні надмірністю мовних засобів вираження значення. Прикладами українських назв лікарських рослин, де мотиватором постає реп’ях, є такі: укр.нар. *Репій польський, Реп’яшок, Реп’яшки* – Нетреба колюча [325, с. 384; 342, с. 380], *Реп’яхи собачі, Реп’яшки* – Череда трироздільна [342, с. 212] та інші.

Іншим продуктивним мотиватором у творенні назв колючих лікарських рослин є іменник *шип* (колючка, твердий гострий виріст на гілках, стебла, плодах [294, с. 417]), що зустрічається і в літературних, і народних російських та українських назвах рослин: рос.літ. *Шиповник обыкновенный, Шиповник собачий*; рос.нар. *Роза шипова, Собачий шиповник, Шиповный цвет, Шипец, Шипига, Шипижка, Шипишка, Шипитика, Шипица, Шипичка* та ін. – Шипшина звичайна [325, с. 299-300]; укр.літ. *Шипшина звичайна*, укр.нар. *Шипарина, Шиплина звичайна, Шипшинник*, місц.перекруч. *Шепшина, Шутиця* [342, с. 340]. Дефініції слова “шипшина” у сучасних тлумачних словниках не завжди містять інформацію про колючі властивості, що стали підґрунтям мотивації назви цієї рослини. Так, “Тлумачний словник російської мови” С. І. Ожегова позиціонує Шипшину як дику чагарникову троянду з

простими (зазвичай немахровими) квітами [297, с. 896]. Більш розгорнене визначення запропоноване у “Словнику української мови”: “дикоросла троянда з простими, не махровими квітками і з стеблами, вкритими шипами, плоди якої багаті на вітамін С, цукри, органічні кислоти, каротин, пектинові та інші речовини” [307, с. 55]. У цій дефініції прописана наявність шипів на стеблах рослини не є першочерговою ознакою. Можливо, це зумовлено тим, що для сучасних носіїв мови та диференційна ознака, що була обрана з мотиваційної бази знань про рослину та послугувала основою для найменування, частково втрачає свою значущість. Диференційною ознакою рослини радше є форма квітів, при цьому внутрішня форма найменування (наявність шипів) залишається прозорою.

У прикладах назв Підмаренника чіпкого *Повитиця друча*, *Цап-царан* [342, с. 266] мотиваційне підґрунтя оцінного компонента є експліцитним.

Мотиваторами-еталонами негативної оцінки дотику можуть слугувати артефакти – колючі предмети, скажімо, *шило* чи *голка*: рос.нар. *Шильная трава*, *Шильняк* – Дрік фарбувальний [325, с. 153]; *Придорожная иголка*, *Крушина игольная* – Жостір проносний [325, с. 293]; укр.нар. *Тригольник* – Нетреба колюча [325, с. 411]; *Жостір голчастий* – Жостір проносний [342, с. 336] та інші.

Інші еталони-мотиватори є менш продуктивними. Нами зафіксовано по одному прикладу з такими мотиваторами: рос.нар. *Ежовник* – Нетреба звичайна (мотиватор – *їжак*) [325, с. 384], так само *Ежевика* – Ожина звичайна [327, с. 375]; укр.нар. *Остючки* – Череди трироздільна (мотиватором послужила схожість насіння череди з *остюками* – довгими щетинистими вусиками на колосковій лусці у багатьох злаків [302, с. 792]; вони застрягали в одязі, надто у великих кількостях під час молотьби, що спричиняло неприємні відчуття), *Причепи* (підґрунтям мотивації є певні труднощі, пов’язані з видаленням насіння після того, як воно застрягає у тканині чи шерсті [342, с. 212]), *Кошки*, *Кішки* – Череди трироздільна (насіння має зазубрини, що зовні

схожі на котячі кігті та дряпають шкіру [там само]); *Козутняк* – Шипшина звичайна [342, с. 340].

Прикладів на позначення приємної оцінки дотику в російській мові значно менше; усі вони ґрунтуються на асоціації з приємними дотиковими відчуттями, викликаними контактом шкіри із шовком: рос.нар. *Дебверь-шелковник* – Дивина ведмежа (листя Дивини м'яке) [325, с. 375]; *Шелковая трава* – Аїр тростинний (листя Аїру гладеньке) [325, с. 8]; *Шелковица* – Цмин пісковий [325, с. 164] та інші.

Потребує пояснення мотивація народних назв Шипшини звичайної в українській та російській мовах: *Свербигуз* (рос. *Свербиуз*) – складні утворення від основ дієслова “свербіти” та іменника “гузно”. Назва зумовлена подразнювальною дією насіння з'їдених плодів шипшини на задній прохід [293, с. 188]. Регіональними варіантами цієї назви, що використовуються в окремих місцевостях, є: рос.нар. *Свербиузка, Свегбиган, Свербиузина, Свербичус, Свербоузы, Свербогуска* та інші; укр.нар. *Свербиуз, Свербоуза, Свербиуза, Свербиузка, Свербивуз, Свербиус, Свербовіс, Свербогуза, Сверболуз, Сверболуза, Свербоголуза*. У наступних номінаціях компонент “гузно” не є чітко представленим у поверхневій ономасіологічній структурі, відтак, мотивація назви виявляється лише у ході семантичної реконструкції: рос.нар. *Свербичка, Свербляны, Серберина, Сербаліна, Свербак, Свербибида*; укр.нар. *Своробина, Свербак, Свербивус, Свербиган, Свербило, Свербовці*.

Цією ж властивістю плодів шипшини зумовлені такі російські й українські назви: рос.нар. *Деранка, Дербак, Дербанить, Дербанка, Дербивус, Дербигуска, Дербовуска, Драчка-июнь, Драпивус, Драчник; Терпивус, Терпигузка, Терпоуска*; укр.нар. *Дербивузка, Драп, Дрячка, Терпигузка*. У цих прикладах подразнювальна дія з'їдених плодів увиразнена основами дієслова “дряпати”, “дерти” (рос. “драть”) та дієслова “терпіти”, “потерпати”, вжитого у переносному значенні; спостерігаємо негативну оцінку сенсорного типу в зоні ознаки.

Попередньо нами були наведені приклади назв лікарських рослин з оцінкою смаку, в яких мотиватор оснований на синестезії тактильних температурних відчуттів зі смаковими. Акцентувалося, що мотиватор, виражений прикметником “пекучий”, стосується гіркої смаку й відповідно означає негативну густативну оцінку. Разом із тим, цей мотиватор може виражати власне тактильні оцінки та спиратися на синкретизм температурних і больових відчуттів: рос.нар. *Ечи-печи, Эче-печет*; укр.нар. *Гече-пече, Гечі-печі* – Шипшина звичайна [325, с. 299-300; 342, с. 340]. Мотивація згаданих назв так само базується на неприємних відчуттях, спричинених насінням спожитих плодів шипшини.

Еталоном-мотиватором негативної оцінки дотику у значній кількості українських народних назв рослин є *будяк* (лат. назва *Carduus*), прописаний у тлумачних словниках як “колюча трав’яниста рослина-бур’ян” [299, с. 249]. Основа іменника “будяк” у назвах лікарських рослин, особливо тих, що не належать до роду будяків за ботанічною класифікацією, є мотиватором негативної оцінки дотикових відчуттів, оскільки в уявленнях носіїв мови будяк асоціюється із колючими властивостями: укр.нар. *Будячки, Будячин, Трикутник-будяк* – Нетреба колюча (ця колюча рослина, як і будяк, належить до родини Айстрових, проте до іншого роду [325, с. 384; 342, с. 380]).

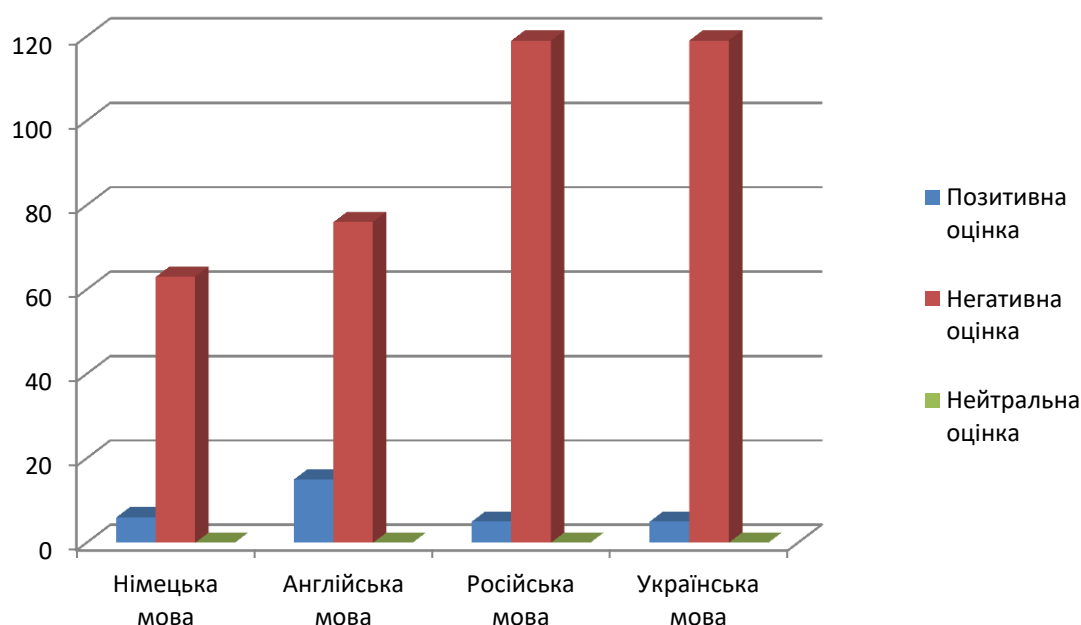
Приклади назв лікарських рослин, у яких мотиватор модусного типу оприявнює позитивну оцінку дотику, обмежені двома народними назвами: *Ласкавка, Ласкавець* – Хрінниця пронизанолиста [342, с. 291]. Згадані назви похідні від основи прикметника *ласкавий* – “той, який виявляє ласку, ніжність; ніжний, приємний, голубливий, пестливий” [301, с. 450]. Такий вибір мотиватора пояснюється тим, що листя рослини є гладеньким і приємним на дотик.

Підсумовуючи, наголосимо, що негативні оцінки дотику мають абсолютну перевагу над позитивними в усіх мовах нашого дослідження, як це проілюстровано на Діаграмі 4.3. Таку неспівмірність можна, зрештою, пояснити вибірковістю оцінювання: добре вважається за норму, будь-яке

відхилення в негативний бік від норми сприймається більш емоційно. Негативна оцінка дотику в ознаці також містить попередження про небажаність фізичного контакту з рослиною через колючість останньої.

Діаграма 4.3

**Кількісні характеристики оцінки дотику в зоні ознаки
німецьких, англійських, російських та українських фітонімів**



Результати реконструкції засвідчують більшу міру подібності й етимологічної спорідненості мотиваторів тактильного підтипу сенсорної оцінки, ніж мотиваторів інших підтипів. Етимологічно близькими є лексеми нім. *Dorn*, англ. *thorn*, рос. *тёрн* і укр. *терен*, що мають спільне первинне значення “колюча рослина, колючка”. Більше того, саме в цьому підтипі оцінки виявлений найбільший ступінь збігу мотиваторів між мовами однієї групи.

Отже, першу групу модусних мотиваторів наповнюють предикати-мотиватори, пов’язані з відчуттями, викликаними тією чи іншою рослиною. Група одиниць із мотиваторами сенсорного типу є кількісно найвагомішою, порівняно з групами прикладів назв лікарських рослин, що містять модусні мотиватори оцінок інших типів. Сприймання певної рослини органами чуття

відповідає першому етапу когнітивної діяльності людини у процесі пізнання об'єктів довколишнього світу, коли людина отримує первинну інформацію про рослину. Якщо в назві рослини оприявнений цей етап, мотиватор оснований на ознаках приємних чи неприємних нюхових, смакових та дотикових відчуттів, викликаних певними фізичними й хімічними властивостями рослин. У ментально-психонетичному комплексі ці мотиватори корелюють із психічними функціями. Квантитативно-квалітативні показники мовного матеріалу, що наповнює цю групу прикладів, наведено у Таблиці 4. 1.

Таблиця 4. 1

**Кількісно-якісні характеристики прикладів назв лікарських рослин
із оцінним компонентом сенсорного типу**

Мотиватори модусного типу		Кількість фітонімів у мовах дослідження			
Підтип сенсорної оцінки	Модус (спрямованість) оцінки	Німецька мова	Англійська мова	Російська мова	Українська мова
Одоргативні	Позитивна	44	104	79	63
	Негативна	52	27	41	64
	Нейтральна	2	0	0	0
	Всього прикладів	98	131	120	127
Густативні	Позитивна	13	2	18	31
	Негативна	43	52	63	38
	Нейтральна	19	13	22	35
	Всього прикладів	75	67	103	104
Тактильні	Позитивна	6	15	5	5
	Негативна	63	76	119	119
	Всього прикладів	69	91	124	124
Разом:		242	289	331	355

4. 3. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних мотиваторів психологічного типу у германських та слов'янських фітонімах

Серед фітонімів з модусною мотивацією нами еліміновані також *психологічні оцінки* (емоційні та інтелектуальні). Мотиваторами у таких прикладах назв лікарських рослин постають лексеми зі значенням *приємний/неприємний, дурний/розумний* та інші: рос. нар. *Дурнишник* – Багно звичайне, *Радость-трава* – Цмин пісковий [325, с. 164]. Ці типи оцінок можуть бути закріплені у назві рослини на другому етапі когнітивної діяльності, оскільки вони є результатом подальшої обробки свідомістю чуттєвого досвіду після безпосереднього контакту з рослиною.

Мотиватори психологічного типу фіксують у назвах лікарських рослин почуття, що основані на відчуттях – тобто інформації, отриманій через органи чуття. Почуття слід відрізнити від відчуттів: останні – це психічний процес, що полягає у відображенні мозком окремих властивостей предметів і явищ об'єктивного світу, а також станів організму при безпосередньому впливі подразників на відповідні органи чуття. Тимчасом почуття – специфічно людські, узагальнені, стійкі переживання ставлення до потреб, задоволення або незадоволення яких зумовлює позитивні чи негативні емоції [298].

4. 3. 1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних мотиваторів психологічного типу у германських фітонімах. У німецькій мові нами відібрано 24 приклади назв лікарських рослин.

У переважній більшості прикладів назв лікарських рослин із модусною мотивацією психологічного типу мотиватором є прикметник “*toll*” (скажений, божевільний), що мотивує назви отруйних лікарських рослин: нім.нар. *Tolle Bilse, Tolle Dilbe* /скажена блекота/ – Блекота чорна [354, с. 40]. Вплив блекоти на організм людини, який став підґрунтям мотивації цих назв, пояснюється наявністю в ній алкалоїдів. При легкому отруєнні блекотою з'являються

порушення акомодатії, розлади мови й ковтання, розширення зіниць, збудження, марення та галюцинації, прискорене серцебиття; людина може знепритомніти, можливі судоми [351]. Сильне отруєння здатне навіть призвести до смерті [338, с. 494]. Неадекватною поведінкою людини пояснюється й мотиватор інтелектуальної оцінки у назві блекоти – *Dummkraut* /дурна трава/ [354, с. 40].

Народна назва *Tollkraut* /божевільна трава/ має стосунок до кількох отруйних рослин – Блекоти чорної, Белладонни, Дурмана смердючого та Болиголова плямистого. Ознаки отруєння цими рослинами подібні до симптомів отруєння блекотою (див. вище), тим-то їх народні назви мають спільну мотивацію. В цьому контексті наведемо ще деякі народні назви отруйних рослин у німецькій мові з цим мотиватором: *Tollkerbel* /скажена бугиля/ – Болиголов плямистий [325, с. 105], *Tollbeere*, *Tollkirsche* /скажена вишня/, *Schwarze Tollkirsche* /чорна скажена вишня/, *Gewöhnliche Tollkirsche* /звичайна скажена вишня/ – Белладонна (особливо небезпечні плоди цієї рослини – фіолетово-чорні, блискучі, соковиті ягоди з темно-фіолетовим соком, схожі на вишні, відтак, за статистикою, найчастіше фіксували випадки отруєння ними дітей) [354, с. 40].

Лише один приклад має модусну мотивацію психологічного типу з позитивною орієнтацією оцінки: нім.нар. *Herzfreudeli* – Маренка запашна [352]. Мотивація основана на відчуттях емоційного піднесення, що викликає приємний аромат рослини.

Прикладів народних назв лікарських рослин у англійській мові з психологічними оцінками в зоні ознаки налічується 18, зокрема, на позначення Блекоти чорної: англ.нар. *Belene*, *Beolne*, *Belene chenille*, *Insaneroot* [358, с. 214]; Дурману смердючого: *Madapple*, *Madapples* [358, с. 142].

Реконструкцію назв Блекоти проведемо тут одразу для усіх чотирьох мов: такий підхід зумовлений спорідненістю назв Блекоти. Тим паче у синхронії ця назва не є мотивованою, з'ясувати основу найменування можна лише шляхом реконструкції номінації.

У германських мовах походження назв *Блекоти* (нім.літ. *Bilse*; англ.літ. *Belene*) пов'язують зі спільною лексемою-пращуром: свн. “bilse”, двн. “bilisa”, снн. “beolene”, споріднене з рос. “белена” [318]. В “Етимологічному словнику російської мови” прописано, що слово *белена* споріднене з укр. “белéна”, псл. **belnъ*, болг. “блян”, д.-чеськ. “blén”, чеськ. “blín”, “blén”, споріднене з англ. “belene”, “beleone”, снн. “billen”, нім. “bilme”, двн. “bilisa”, галльск. βελένιον, *belinuntia* “блекота” [309, с. 148]. Тимчасом в українському етимологічному словнику зафіксовано припущення про походження назви від іє. кореня **bhel-* “говорити, гавкати, ревти, звучати” [289, с. 165]. Блекота є однією з перших відомих людству отруйних рослин, тож цілком логічно, що вона має найбільше народних назв у всіх мовах нашого дослідження. Наведемо тут лише деякі: нім.літ. *Schwarzes Bilsenkraut* /чорна трава блекота/, нім.нар. *Bilsenkraut*, перекруч. *Bilsamkraut* /трава блекота/, *Binselkraut*, *Binsenkraut*, *Bilsamen*, *Ackerbilsenkraut* /польова трава блекота/ та інші; англ.нар. *Beolne*, *Bilne* та інші; рос.літ *Белена черная*, рос.нар. *Белень*, *Белена дикая*, *Белун*, *Белена* та інші; укр.нар. *Белена*, *Білен*, *Білена*, *Білена чорна*, *Білун* та інші. Результати етимологічного аналізу спонукають до висновків, що у всіх цих назвах артикульована здатність токсинів Блекоти утруднювати мовлення.

Ще одну назву цієї ж рослини – Блекота (рос.нар. *Блекотница*, *Блекота*, укр.літ. *Блекота*, *Блекота чорна*, укр.нар. *Блекот*, *Блекіт*, *Бликота*, *Блекотень*, *Блекотиця*, *Блекотница*, *Бльокот собачій*) – подибуємо лише у слов'янських мовах [325, с. 171; 342, с. 277]. Разом із тим, народні назви Болиголова плямистого в українській мові часто збігаються із назвами Блекоти чорної: укр.нар. *Блекіт*, *Блекіт п'ятнований*, *Блекот*, *Блекота*, *Блекотець*, *Блекотиця*. “Етимологічний словник української мови” пропонує споріднені назви у інших слов'янських мовах: бр. “bləkāt”, чеськ. “blekot”, слц. “bl'akota”, вл. “blek”, болг. “блек”. Назви реконструюються до псл. *blekati*, *blekotъ*, *blekotati* “бекати, белькотіти, невиразно говорити”, що є звуконаслідувальним утворенням праіндоєвропейського періоду [289, с. 207]. Підстава для мотивації цих назв та сама, що і в попередніх прикладах, –

здатність рослин Блекоти чорної та Болиголова плямистого впливати на свідомість і мовлення людини.

4. 3. 2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних мотиваторів психологічного типу у слов'янських фітонімах. Прикметно, що у слов'янських мовах спостерігаємо більшу кількість мотиваторів психологічних оцінок. У нашій вибірці наявні 55 російських фітонімів із психологічними оцінками в зоні ознаки, українських фітонімів із мотиватором цього типу – 66.

Етимологію певної частини назв Блекоти чорної та Болиголова плямистого було розглянуто вище, тому не будемо повторювати їх тут та перейдемо до наступної частини.

Роль мотиватора негативної психологічної оцінки в російській мові виконують лексеми *бесноваться* (*бесится*) /“шаленіти (скаженіти), перебувати у стані надзвичайного збудження, роздратування”/, *бешеный* /“хворий на сказ, нестримний, вкрай роздратований” [297, с. 44, 47]. Тимчасом в українській мові негативну психологічну оцінку у фітонімах містить лексема *біситися* – “бути в стані роздратування, дуже сердитися; лютувати” [299, с. 190]. Аналогічно до німецької мови, ці слов'янські назви позначають рослини, під час отруєння якими на перший план виходять симптоми ураження центральної нервової системи: рос.нар. *Бесиво*, *Бешеная трава*, *Бешеница та ін.* – Блекота чорна [325, с. 171]; *Бешеная вишня*, *Бешеная ягода* та ін. – Белладонна звичайна [325, с. 63]; укр.нар. *Бесиво*, *Бешиво*, *Бешизник*, *Бісиво*, *Бісина* – Блекота чорна [342, с. 277]; *Ягодка бішена* – Белладонна звичайна [342, с. 209], *Бісдерев* – Дурман смердючий [325, с. 397].

У зоні ознаки локальних варіантів українських фітонімів мотиваторами із тим самим оцінним значенням постають лексеми *скажений*, *шалений*: укр.нар. *Шалена трава* – Блекота чорна [342, с. 277]; *Вишня шалена*, *Шалений*, *Скажена вишня*, *Скажена ягода* – Белладонна звичайна [342, с. 209].

Продуктивним у російських та українських фітонімах є мотиватор, виражений основами слів *дур*, *дурний* (рос. *дурь*, *дурной*) у значенні “нетямущий, божевільний” [309, с. 555] або “запаморочення” [290, с. 147].

Мотивація у прикладах із цим мотиватором може бути пов’язана з кількома факторами, одним із яких є інтенсивний запах рослини, що при тривалому вдиханні спричиняє неприємні симптоми – запаморочення, головний біль та нудоту: рос.нар. *Болотная одурь* – Багно звичайне (загалом рослина має приємний запах, але при тривалому вдиханні викликає запаморочення, оскільки ефірна олія виявляє паралізуючу дію на центральну нервову систему [325, с. 189; 336, с. 154]); *Дурец*, *Дурь-трава*, *Дур-трава* – Дурман смердючий (уже сам запах Дурману має токсичний вплив, виразніше симптоми виявляються після споживання або тривалого контакту зі шкірою) [325, с. 397], *Дурец* – Блекота чорна [342, с. 277]; укр.нар. *Дурна цибуля*, *Дурне лісове* – Вороняче око звичайне (Вороняче око пахне досить неприємно й різко; тривале вдихання цього запаху викликає головний біль) [342, с. 314]; *Дур*, *Дурийка*, *Дурило*, *Дур-зілля*, *Дурколюх*, *Смердячий дур* – Дурман смердючий [342, с. 248]; *Дур-зілля* – Блекота чорна [342, с. 277].

Іншою підставою для означеного типу мотивації можуть бути неприємні відчуття дотику, що спричиняють некомфортний психологічний або тілесний стан людини: рос.нар. *Дуркаман*; рос.нар., укр.нар. *Дурничник*, *Дурнишник* – Нетреба колюча (колючі властивості цієї рослини описані вище) [325, с. 384].

Окремої уваги потребує назва *Дурман* (у російській мові ідентична номінація – *Дурман*), що охоплює кілька рослин в обох слов’янських мовах – власне Дурман (рос. *Дурман обыкновенный*, *Дурман вонючий*; укр. *Дурман звичайний*, *Дурман смердючий*) та Блекоту чорну. Ця назва похідна від основи *дурний*, *одуряти* з огляду на отруйні властивості рослини [291, с.148]. Інший варіант етимології назви – з тат., башкир. *turman* “конячі ліки” і тур. *derman* “ліки” – вважають не досить переконливим [там само].

Ознака одурманювального впливу може підсилюватися ще одним мотиватором у ономасіологічних структурах назв лікарських рослин: рос.нар.

Дурнопьян – Дурман смердючий [325, с. 123], *Дурнопьяный корень* – Блекота чорна [325, с. 171]; укр.нар. *Дурноп'ян* – Блекота чорна [342, с. 277], Дурман смердючий [342, с. 248]. Основа *п'яний*, *п'янити* може слугувати мотиватором самостійно: рос.нар. *Пьянишник* /перекруч. П'янишник/ – Багно звичайне [325, с. 189]; *Пьяная трава*, *Пьяный болотник* – Андромеда багатоліста (у листі і квітах міститься нейротоксин, який спочатку збуджує нервову систему, а потім пригнічує [351]).

Підґрунтям мотивації народної назви *Болиголов* (у російській – тотожна номінація *Болиголов*), яка знову ж таки має стосунок до кількох рослин (Аконіт ріпчастий, *Болиголов плямистий*, Цикута отруйна, Дурман смердючий, Бугила лісова та Блекота чорна [342, с. 277]), стали отруйні властивості рослин. Назву реконструюють зі псл. **boligolvъ*, **boligolva*, що утворене з основ дієслова *bolěti* та іменника **golva* “голова”. В окремих регіонах вживаються такі народні назви: рос.нар. *Болиголов крапчатый*, *Болигорова*; укр.літ. *Болиголов звичайний*; укр.нар. *Болегорова*, *Болиглів*, *Болиголов*, *Болиголов звичайной*, *Болигорова* – *Болиголов плямистий* [325, с. 105]; рос.нар. *Болотный болиголов*, укр.нар. *Болиголов болотний* – Багно звичайне [342, с. 211].

Здатність деяких отруйних рослин викликати розлади мови стала підґрунтям мотивації назв із основою *німий*: рос.нар. *Немица* – Белладонна; укр.нар. *Німица чорна*, *Німечник*, *Німица* – Блекота чорна [342, с. 277]. Пригнічувальний вплив на центральну нервову систему оприявнений у таких назвах: рос.нар. *Сон*, *Сонная одурь*, *Сонная трава*, *Сонное зелье*, *Сонный дурман*; укр.нар. *Сонна одур*, *Сонне зілля*, *Сонне зілля*, *Сонний дурман*, *Сонник* – Белладонна.

Лише один приклад позитивної психологічної оцінки представлений у російській мові: рос.нар. *Радость-трава* – Цмин пісковий [325, с. 164].

Назва *Рай-дерево* в українській мові властива двом рослинам – Бузку звичайному й Белладонні. При ідентичності ономазіологічної структури і спільному, на перший погляд, мотиваторі мотивація однієї і тієї самої назви

стосовно різних рослин є насправду відмінною. Так, мотивація Бужку оснований на тому, що ця рослина є декоративною, має приємний запах, тим-то у людини з'являється відчуття, ніби вона в раю; у цьому випадку мотиватор фіксує позитивну психологічну оцінку. Щодо Белладони, то цей мотиватор навпаки вказує на отруйні властивості, які становлять смертельну небезпеку для людини, більше того, у слов'янських культурах поняття *рай* є евфемістичним уособленням смерті [138, с. 242].

Підсумовуючи сказане в цьому підрозділі, підкреслимо, що у нашому мовному матеріалі наявні мотиватори емоційної оцінки, що виражають емоційний стан людини як реакцію на певні властивості рослини, та мотиватори інтелектуальної оцінки (нім. *toll*, укр. *дурний*), які насправду фіксують здатність рослини у випадку вживання здійснювати вплив на фізичний стан організму (токсичний або наркотичний), що, безумовно, відображається на стані свідомості, відтак, їх ми також прилучаємо до емоційних.

Перевага негативних оцінок над позитивними у цьому виді мотивації в усіх представлених мовах пояснюється тим, що оцінні значення зафіксувалися у назвах лікарських рослин лише тоді, коли це виправдовувало певну практичну мету – сприяти упізнаванню рослини чи попереджати про небезпечні властивості. Тим-то саме такі негативні прикмети, як токсичність чи отруйність, найчастіше ставали підґрунтям мотивації, тим паче, що вони головним чином спираються на об'єктивні дані (здатність рослини викликати некомфортний психологічний стан або навіть становити загрозу життю). Натомість такі суб'єктивні ознаки, як здатність викликати приємні емоції, не слугують практичним цілям освоєння світу людиною, відтак, ставали фундаментом мотивації лише в одиничних випадках.

Кількість прикладів із мотиваторами негативної та позитивної психологічних оцінок у нашому мовному матеріалі можна узагальнити у Таблиці 4. 2.

**Кількісно-якісні характеристики прикладів назв лікарських рослин
із семантичним компонентом психологічного типу**

Мотиватори модусного типу		Кількість фітонімів у мовах дослідження			
Психологічні	Модус (спрямованість) оцінки	Німецька мова	Англійська мова	Російська мова	Українська мова
	Позитивна	1	0	1	0
	Негативна	23	18	54	66
	Всього прикладів	24	18	55	66

4. 4. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція модусних мотиваторів сублімованого типу у германських та слов'янських фітонімах

Наступною групою оцінок, за Н. Д. Арутюновою, є *сублімовані оцінки* (етичні та естетичні). У назвах лікарських рослин із модусною мотивацією в усіх мовах нашого дослідження еліміновані мотиватори естетичної оцінки – лексеми зі значенням “гарний, красивий”. Естетично мотивовані номінації можуть бути метафоричними: простежуємо висвічування слотів термінальної частини ментально-психонетичного комплексу тоді, коли рослину порівнюють з об’єктом (живої чи неживої природи, людиною, міфологічною істотою), що вважається еталоном краси.

Сублімовані оцінки у номінаціях лікарських рослин презентують *третій етап когнітивної діяльності*, оскільки саме на цій стадії людина залучає до процесу номінації об’єкта фонові знання культурологічного плану (світогляд, міфологія, стереотипи, установки, ієрархія цінностей тощо). Словник естетичних термінів пропонує таку дефініцію естетичної оцінки: це визначення міри довершеності, естетичної значущості предметів і явищ дійсності [295]. Естетична оцінка обумовлена світоглядом, соціальною позицією особистості, рівнем її культури, потребами, інтересами, розвиненим естетичним смаком. У назвах лікарських рослин естетичні оцінки фіксують

культуру, світогляд та уявлення про красиве мовної спільноти, а не окремих особистостей, відтак, модусні мотиватори оприявнюють їх ціннісну картину світу.

Естетична оцінка формується як результат порівняння одного об'єкта з іншим, який вважають еталоном краси чи потворності. Залежно від того, наскільки близьким чи віддаленим від цього еталона є об'єкт, він отримує позитивну чи негативну естетичну оцінку. У нашому мовному матеріалі присутні лише позитивні естетичні оцінки.

Етичні оцінки пов'язані із міфологічним світоглядом мовного колективу, оснований на приписуванні рис людського характеру рослинам та реалізовані в антиномії “добрий / злий”. Цей тип оцінок оприявлений у назвах лікарських рослин у мотиваторах, що фіксують знання мовного колективу про користь / шкоду певної рослини для людини.

4. 4. 1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів естетичної оцінки у германських та слов'янських фітонімах. У німецькій мові нами опрацьовано 90 прикладів назв лікарських рослин із мотиваторами на позначення естетичної оцінки. Ключовими лексемами, що виконують роль мотиваторів модусного типу естетичної оцінки в німецькій мові, є прикметники *schön* (гарний) та *hold* (милий, прекрасний): нім.нар. *Immerschön* /завжди гарний/ – Цмин пісковий [325, с. 164]; *Holdenrose* /мила троянда/ – Калина звичайна [325, с. 378].

Тимчасом в англійській мові відповідні лексеми відсутні, мотивація всіх 89 назв лікарських рослин, що фіксують естетичну оцінку в зоні ознаки, належить до асоціативно-метафоричного типу.

Вибірка фітонімів із мотиваторами естетичної оцінки у російській мові складає 80 прикладів, що ж до української мови, то тут маємо 51 приклад. Мотиватором естетичної оцінки модусного типу у слов'янських мовах є основа прикметника *красний* (у російській мові – *красный*): рос.нар. *Красномолочник* – Чистотіл звичайний (сік Чистотілу не є червоним, відтак,

вважаємо, що мотиватор *красный* фіксує естетичну оцінку [325, с. 94]), *Красноцветка, Девятихвостая красная, Подбела красная* – Деревій звичайний (квіти Деревію, як відомо, білі, отже, мотиватор *красный* не відображає істинної ознаки об'єкта номінації, а є оцінним) [325, с. 4-5], *Генциана красная* – Тирлич жовтий та подібні. “Тлумачний словник російської мови” пропонує одне зі значень прикметника “красный”, що вживається у народній мові та поезії на “позначення чогось гарного, яскравого, світлого” [297, с. 303]. Аналіз “Етимологічного словника російської мови” засвідчує, що значення “красный” як “червоний” є вторинним до “гарний” [310, с. 368].

Мотиватори асоціативно-метафоричного типу позитивної естетичної оцінки в усіх мовах нашого дослідження асоціюють колір квітів рослини (зазвичай жовтий) із кольором золота, вогню чи сонця (про це вже мовилося у Розділі 3): нім.нар. *Goldblume* /золота квітка/ – Цмин піщаний (мотиватор оприявнює позитивну естетичну оцінку кольору квітів Цмину); *Goldkraut* /золота трава/ – Вербозілля лучне (забарвлення квітів цієї рослини – яскраво-жовте) [325, с. 205]; *Goldsaft* /золотий сік/, *Goldwurz* /золотий корінь/ – Чистотіл звичайний [325, с. 94]; *Sonnenwurz* /сонячний корінь/ – Кульбаба лікарська [353]; англ.нар. *Small golden slipper* /маленький золотий черевичок/ – Зозулині черевички звичайні (рослина належить до родини Орхідних, має гарні квіти, одна з пелюсток за формою нагадує жовтий черевичок) [358, с. 137-138]; *Golden ragwort* /золоте рване (завдяки формі листків) зілля/, *Golden groundsel* /золоте жовтозілля/ – Жовтозілля золотисте (ця рослина має привабливі жовті квіти) [358, с. 298]; рос.нар. *Золотень* – Деревій звичайний [325, с. 4-5]; *Золотистка, Золотистое солнце, Солнечное золото* – Цмин піщаний [325, с. 163]; укр.нар. *Золотосонячник, Золототисячник, Золотуха* – Цмин піщаний [342, с. 275]; *Золототисячник* – Благодатка лікарська [325, с. 160].

Лексеми зі значенням “золото” мають спільне походження у німецькій, англійській, російській та українській мовах, їх етимологію можна простежити до праїндоевропейського кореня **ghel-* зі значенням “світитися, сяяти”; від цього кореня походять назви різноманітних відтінків жовтого кольору й назви

яскраво забарвлених матеріалів [320]. Відтак, можемо виснувати, що естетична оцінка була закладена в семантику назви означеного металу у досліджуваних мовах ще на праїндоевропейському етапі.

Одним із метафоричних мотиваторів із позитивним модусом красивого є лексема *zori* [178, с. 168]. У германських фітонімах нам вдалося елімінувати цей мотиватор: нім.нар. *Sternkraut* /трава-зірка/ – Вороняче око звичайне [354, с. 81]; *Sternkraut, Wassersternkraut* – /водяна зіркова трава/ – Череда трироздільна [353]; англ.нар. *Star grass, Star root, Star wort* /зоряна трава/ – Алетрис борошністий [358, с. 18], *Yellow star* /жовта зірка/ – Геленіум осінній [358, с. 201]. Подибуємо цей мотиватор і в прикладах слов'янських назв лікарських рослин: рос.нар. *Звездный цвет, Звездочки, Звездовка, Звездовник, Цвет звездный* – Айстра степова [325, с. 56]; укр.нар. *Зірочки* – Фіалка триколірна [325, с. 382], *Червоні зірки* – Вербена лікарська (п'ятипелюсткові квіти Вербени зібрані в щільні суцвіття, тим самим нагадують скупчення зірок) [325, с. 376; 342, с. 374].

Естетична оцінка реконструюється у мотиваторах асоціативно-термінального типу, що ґрунтується на конекціях донорської зони ІНША РОСЛИНА із реципієнтною зоною ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА. Так, культурологічні дослідження підкреслюють високу естетичну цінність квітів троянди в усіх культурах, представлених мовами нашого дослідження [330, с. 13-42; 332, с. 218-219], тому асоціативно-метафорична мотивація назв лікарських рослин, які за ботанічною класифікацією не належать до родини Розових, базується на порівнянні з трояндою: нім.нар. *Ballrose* /троянда у вигляді кулі/ – Калина звичайна (Калина не належить до родини розових, відтак, підставою для мотивації може бути саме метафоричне перенесення назви троянди як еталона краси на номінацію рослини, що вважається красивою) [325, с. 378]; *Adonisröslein* /трояндочки Адоніса/ – Горицвіт весняний [328, с. 38], *Benedictenrose, Königsrose* /королівська троянда/, *Marienrosen* /троянда Марії/ – Півонія лікарська [325, с. 238], *Herbrose* /терпка троянда/ [354, с. 158], *Mundrose* /троянда для вуст/ [354, с. 257] – Алтея

лікарська; так само: англ.нар. *Marsh holy rose* /болотяна свята троянда/ – Андромеда багатоліста (хоча рослина має рожеві квіти, але за формою вони відрізняються від квітів троянди; отже, схилиємося до думки, що тут мотивація проектується на модусний план – а саме естетичну оцінку рослини [325, с. 32]); *Rose-a-ruby* – Горицвіт осінній [325, с. 10]; *Wild guelder rose, Guelder-rose* /калинова троянда/, *Love-roses* – Калина звичайна [325, с. 378].

В українській мові синонімом до іменника *троянда*, що вживається у розмовній мові, є *ружа* [304, с.578]. Мотиватори, пов'язані з оцінкою декоративності рослини на основі її порівняння з трояндою, можна реконструювати у таких назвах: рос.нар. *Полевая ружа*, укр.нар. *Ружа польова* – Герань лучна (Герань є не лише лікувальною, а й декоративною рослиною; в ономасіологічній структурі назви мотиватор асоціативно-метафоричного типу фіксує високу естетичну оцінку) [325, с. 156]; так само укр.нар. *Рожа камінна*, *Ружа камена* – Півонія лікарська [293, с. 102-103].

Метафоричні та метонімічні відношення у процесі номінації слід відрізнити від таксономічних [242, с. 274]. Тому ми схильні розмежовувати асоціативно-термінальну (в якій рослини, назви яких виконують роль донорської та реципієнтної зон, не належать до одного роду відповідно до ботанічної класифікації) та пропозитивно-диктумну (коли назва переноситься за фактом належності обох рослин до спільного роду, проте різних видів) мотивації. Наприклад, у назвах Шипшини звичайної, що мають в ономасіологічній структурі мотиватор *rose* (троянда), тип мотивації визначаємо не як модусний, а пропозитивно-диктумний, оскільки згідно з ботанічною класифікацією Шипшина належить до роду *Rosa*: нім.літ. *Hunds-Rose* /собача троянда/, нім.нар. *Feldrose* /польова троянда/; англ.літ. *Dog Rose* /собача троянда/, рос.нар. *Дикая роза, Роза дикая, Рожа, Рожа полевая*; укр.нар. *Собача троянда, Дика троянда*.

На позитивну оцінку вказує асоціація з римською богинею краси Венерою, таким чином, мотиватор належить до асоціативно-термінального типу: нім.нар. *Venusaugenbraunen* /каринки в очах Венери/ – Деревій

звичайний [325, с. 4-5]; *Venuspiegel* /дзеркало Венери/ – Вороняче око
звичайне [354, с. 242]; рос.літ. *Венерин башмачок настоящий, Венерин
башмачок обыкновенный*.

Мотивація назв Адіантуму стоповидного в англійській мові ґрунтується на механізмі метафоричної трансформації, підставою до якої є порівняння листя рослини з жіночим волоссям. Мотивація основана на асоціації з жіночими косами, яку зумовлює ажурне листя й тонкі, чорно-коричневі черешки: англ.літ. *Southern maidenhair*; англ.нар. *Black maiden's hair, Lady's hair, Maidenhair, European maidenhair, Maidenhair fern, Australian maidenhair fern* та інші [258, с. 30]. Приклади з аналогічним мотиватором подибуємо і у слов'янських мовах: укр.нар. *Кудрявчик* – Герань лучна (герань є відомою декоративною рослиною, отже, її назва фіксує позитивну естетичну оцінку) [325, с. 156]; *Кудрявник, Кудравці* – Лобода запашна, *Кучерявець* – Ломикаміннь болотний (ці рослини мають довгі закручені корені).

Ще одним прикладом асоціативно-термінальної мотивації в англійській мові, що ґрунтується на порівнянні із жіночою красою, є народна назва Пізньоцвіту осіннього – *Naked ladies upstard* /голі жінки/: квіти Пізньоцвіту з'являються тоді, як листя уже відмерло, тобто квіти ніби голі, нічим не прикриті; тимчасом порівняння самих квітів із жіночою зовнішністю є метафоричним елементом, що виражає естетичну оцінку.

Асоціативно-термінальна мотивація німецької народної назви *Frauenspiegel* /дзеркало жінки/, що належить двом рослинам (Гірчаку перцевому та Череді трироздільній), зумовлена тим, що ці рослини використовуються у лікуванні захворювань шкіри, таким чином, у результаті їх застосування шкіра стає гарною.

Отже, мотиватори етичної оцінки, еліміновані нами у німецьких, російських та українських фітонімах, належать до модусного та асоціативно-метафоричного типів. Тимчасом у зоні ознаки англійських фітонімів мотиватори естетичної оцінки модусного типу відсутні, мотивація стосується винятково асоціативно-метафоричного типу.

4. 4. 2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів етичної оцінки у германських та слов'янських фітонімах. Мотиватори етичної оцінки у німецьких та англійських фітонімах приналежні до асоціативно-термінального типу, тимчасом у мовах слов'янської групи виокремлений один мотиватор етичної оцінки модусного статусу. Прикметник *злий* тлумачиться як “сповнений злості, ворожнечі; лихий, лютий, осатанілий, сердитий” [300, с. 592]: рос.нар. *Злыя ягоды*, укр.нар. *Злі ягоди* – Актея колосиста (підставою для мотивації є отруйність рослини) , укр.нар. *Злинець*, *Злинка* – Злинка канадська (злісний бур'ян, що засмічує поля) [324].

Реконструкція мотиваторів, прилучених до асоціативно-термінального типу, дозволяє виявити, яким чином релігійне життя й міфологічний світогляд оприявлені у мовних картинах світу. Механізм перенесення метафоричних знаків ґрунтується на тому, що аморальне, вороже й потворне пов'язані у свідомості носіїв досліджуваних нами мов із мотиваторами *чорт*, *біс*, *сатана*, *диявол* [178, с. 168]. Рослини із подібними мотиваторами у назві є, як правило, отруйними, тобто “ворожими” людині: нім.нар. *Teufelsauge*, *Teufelsaugenkraut* /чортові очі/ – Блекота чорна (квіти Блекоти брудного жовтого кольору із сірими прожилками, темно-фіолетовими серединками; рослина отруйна) [358, с. 214]; так само *Teufelsauge* /чортові очі/ – Горицвіт весняний (на відміну від квітів Блекоти, квіти Горицвіту привабливі, яскраво-жовті, можливо, це пов'язано з тим, що чорта уявляють як істоту з вогненними очима; проте, як і всі жовтецеві, Горицвіт є отруйним) [325, с. 10]; *Teufelsdarm* /чортова кишка/ – Берізка польова (Берізка не є отруйною, проте це злісний бур'ян, який засмічує сільськогосподарські угіддя, з ним дуже важко боротися [325, с. 107; 324]); *Teufelswurz* /чортовий корінь/ – Аконіт ріпчастий (отруйна рослина) та інші [325, с. 7]; англ.нар. *Devil's Milk* /молоко диявола/ – Чистотіл звичайний (яскраво-жовтий сік Чистотілу є отруйним, також діє подразливо на шкіру [358, с. 105]).

У мовах слов'янської групи нами також проаналізовано назви лікарських рослин із мотиватором *чорт*: рос.нар. *Чертов бурьян* – Нетреба колюча [325,

с. 384], *Чертовы горлачи* – Блекота чорна [325, с. 171]; укр.нар. *Чортово ребро* – Нетреба колюча [325, с. 384] та інші.

Окрему увагу звернемо на трактування асоціативно-метафоричної мотивації німецької народної назви Звіробою звичайного – *Teufelsflucht* /втеча чорта/ [325, с. 172]. Позаяк чорт, образно кажучи, “тікає” від цієї рослини, її назва оприявнює позитивну оцінку. Схожа передумова мотивації народної назви Фіалки триколірної у російській мові – *Бесопрогонная трава*: Фіалку застосовували проти порчі і пристриту, що уявлялися як стан людини, викликаний магичною дією ворожих сил.

Мотиваторами позитивної етичної оцінки є, відповідно, такі, які фіксують дружні людині сили, які, згідно з віруваннями носіїв обраних для нашого дослідження мов, захищають від злих духів, що спричинюють хвороби й нещастя.

Християнський світогляд оприявлений у мотивації назв лікарських рослин (найчастіше народних) в усіх представлених тут мовах. Течії християнських релігій, до яких належать носії германських та слов'янських мов, можуть різнитися, втім, правомірно виокремити деякі спільні тенденції добору мотиваторів на позначення позитивної оцінки рослини.

Так, в усіх досліджуваних мовах позитивну етичну оцінку фіксують мотиватори модусного типу *святий, благословенний*: нім.нар. *Heiligkraut* /свята трава/, англ.нар. *Holy herb* /свята трава/ – Вербена лікарська [358, с. 436]; англ.нар. *Blessed thistle* /благословенний будяк/ – Хрестовий корінь бенедиктинський.

Відповідно до концепції, запропонованої Н. І. Панасенко [131, с. 26], пов'язані з релігією концепти у будь-якій культурі продукують багаторівневу систему. Прикметно, що ця система є універсальною для мовних картин світу, представлених у нашій студії. Згідно з цією багаторівневою системою концептів, на найвищому щаблі ієрархії знаходяться Бог та янголи, тим-то рослини, мотиваторами номінацій яких постають запозичені з цього рівня знаки, отримують достоту високу оцінку: нім.нар. *Herrgottskraut* /трава

господа Бога/ – Чистотіл звичайний [325, с. 94], *Unser Herr Gotts Wunderkraut* /нашого господа Бога чудесна трава/ – Звіробій звичайний [325, с. 172], *Engelskrankwurz* /ангельська трава від хвороб/ – Арніка гірська [325, с. 47]; англ.нар. *God's wonder plant* – Звіробій звичайний [358, с. 215]; рос.нар. *Боже-дерево* – Полин лікарський [325, с. 47], *Богородская трава* – Цмин пісковий [325, с. 163], *Благодать, Божья благодать, Божий дар, Божья милость* – Авран лікарський [325, с. 160]; укр.нар. *Божя травка, Божя трійця, Бождеревок* – Звіробій звичайний [342, с. 280], *Божі ручки* – Первоцвіт весняний [342, с. 330], *Божі очі* – Бруслина європейська [342, с. 262], *Ангельське зілля* – Арніка гірська [342, с. 204].

Дещо нижчий щабель у системі теологічних концептів займають імена святих, які є найбільш продуктивними мотиваторами етичної оцінки в усіх досліджуваних мовах: нім.нар. *St. Conradskraut* /трава св. Конрада/ – Звіробій звичайний [325, с. 172], *Johanniskraut* /трава Йогана/ – Підмаренник справжній, Звіробій звичайний [325, с. 152], *Catarinenwurz* /корінь Катаріни/ – Арніка гірська [325, с. 47]; англ.нар. *Jacob's staff* /ціпок Якова/ – Дивина ведмежа [358, с. 435]; *St. Benedict's thistle* /будяк св. Бенедикта/, *Benediktenkarde* /ворсянка св. Бенедикта/, *Benediktenkraut* /трава св. Бенедикта/, *Benediktenwurz* /корінь св. Бенедикта/ – Хрестовий корінь бенедиктинський [349]; рос.нар. *Егорьево копые* – Дивина ведмежа [325, с. 375]; укр.нар. *Петрів батіг* – Цикорій звичайний. Ономасіологічні структури наведених вище назв поєднують мотиватор асоціативно-термінального типу на позначення етичної оцінки із мотиватором пропозитивного (належність до трав'янистих рослин) або асоціативно-термінального типів, який найчастіше пов'язаний із формою стебла (батого, ціпок, спис).

Мотивація назв Звіробією звичайною у всіх мовах нашого дослідження асоціюється з часом заготівлі цієї рослини, на свято Св. Івана, коли, вважається, цілющі властивості рослини є найвищими: нім.нар. *Johanniskraut* /Іванова трава/, нім.нар. *Johannisblut*, англ.літ. *St. John's wort* /зілля св. Івана/, англ.нар. *St. John's bush* /кущ св. Івана/, *Herb John*, рос.нар. *Святоивановская*

трава, *Зелье святоянское*, *Св. Ивана зелье*, укр.нар. *Світоянське зілля*, *Свентоянське зіле*. Варто зауважити, що поміж рослин, назви яких належать до цієї групи, відсутні отруйні; до того ж, ці рослини є розповсюдженими та загальнодоступними, мають широкий спектр застосування, що вочевидь і стало підставою для їх позитивної оцінки.

Найнижчий рівень теологічних концептів, обраних мотиваторами назв лікарських рослин, представлений назвами духовних санів (православних у слов'янських і найчастіше католицьких у германських мовах). Оцінні значення, які формуються в зоні ознаки фітонімів завдяки використанню метафоричних знаків цієї концептосфери, не належать до етичних. У германських мовах, скажімо, вони можуть стосуватися естетичних оцінок, як-от, мотивація англійської народної назви Кульбаби лікарської – *Priest's crown* (головний убір священика, який вигадливо й вишукано прикрашали) – ґрунтується на асоціації привабливого вигляду квітів Кульбаби з цим артефактом. У російській мові однією з назв цієї рослини є *Попова плешь*, що навпаки увиразнює непривабливий вигляд рослини, що вже відцвіла.

Назви, пов'язані із давньогрецькою та римською міфологіями, закорінені здебільшого у літературних назвах рослин, що є кальками із латинських номінацій: лат. *Adonis vernalis* (L.) /дослівно – Адоніс весняний/, нім.літ. *Frühlingsadonis*, *Adonis*, англ.літ. *Spring Adonis*, рос.літ. *Адонис весенний*, укр.літ. *Адоніс весняний*; лат. *Achillea millefolium* (L.), нім.нар. *Achillenkraut* /трава Ахіллеса/ – Деревій звичайний [325, с. 4-5]; лат. *Andromeda polifolia* (L.), укр.літ. *Андромеда багатоліста* та інші. Слід застерегти, що вище вказані латинські назви у більшості випадків дав рослинам Карл Лінней, авторство деяких найменувань приписують іншим ботанікам, тож такі назви відображають не етнічну мовну картину світу, що є метою нашого дослідження, а радше світогляд однієї людини. Таким чином, ми не вважаємо за доцільне здійснювати реконструкцію подібних номінацій, оскільки це суперечитиме загальній концепції нашого дослідження.

Разом із тим, нам не вдалося реконструювати в зоні ознаки фітонімів концепти, пов'язані з язичницькими дохристиянськими віруваннями германських та слов'янських народів, представлених мовами нашого дослідження.

Насамкінець зауважимо, що в оцінках сублімованого типу емоційний компонент є менш вираженим, ніж в оцінках сенсорного типу. Перші головним чином оперті на раціональний компонент, суть якого у вивченні та узагальненні властивостей рослини, формуванні на цій основі більш узагальненої оцінки з наступним добором відповідного мотиватора із бази здобутих про рослину знань. Кількісно-якісні характеристики окресленої групи прикладів наведено у Таблиці 4.3

Таблиця 4.3

**Кількісно-якісні характеристики прикладів назв лікарських рослин
із семантичним компонентом сублімованої оцінки**

Різновид оцінки	Модус оцінки	Німецька мова	Англійська мова	Російська мова	Українська мова
Естетична	Позитивна	90	89	80	51
Етична	Позитивна	39	29	31	42
	Негативна	9	5	5	4
	Всього	48	34	36	46
Прикладів сублімованої оцінки		138	123	116	97

4.5. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів раціоналістичної оцінки у германських та слов'янських фітонімах

Остання група – група *раціоналістичних оцінок* – відповідає четвертому етапу когнітивної діяльності. Її формують утилітарні, нормативні й телеологічні оцінки. Підсумкова оцінка користі чи шкідливості рослини,

відповідності її певним нормам (*справжній / фальшивий, звичайний / незвичайний*), ефективності застосування (для лікування недуг) формується на основі тривалої взаємодії з позначуваною рослиною та досвіду її використання на практиці. У ментально-психонетичних комплексах номінацій, що ілюструють четвертий етап когнітивної діяльності, висвітлюються слоти як пропозитивно-диктумної, так і модусної зон, частково (у певних прикладах) асоціативно-термінальної. Особливістю цих видів оцінок (нормативної зокрема) є наявність нейтральної оцінки, що нівелює емоційний компонент.

4. 5. 1. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів нормативної оцінки у германських та слов'янських фітонімах. Ця група прикладів нараховує 102 фітоніми у німецькій мові, 91 – англійській, 31 – російській та 33 – українській. Значну кількість вибірки складають літературні назви рослин, що не притаманно іншим видам оцінок. Нормативна оцінка передбачає поцінування об'єкта з позиції його відповідності стандартам, певній нормі, обраній для цього класу об'єктів. Відповідність нормі вважається позитивною ознакою, як, зрештою, і перевищення її [8, с. 28]. Відхилення від норми, у кожному разі, оцінюється негативно. У нашому мовному матеріалі цей оцінний компонент реконструюється в мотиваторах лише модусного статусу. Ще однією особливістю аналізованої групи прикладів у всіх досліджуваних мовах є змішаний тип мотивації всіх назв: мотиватором пропозиційного типу тут постає гіперонім – родова назва рослини. Значення нормативної оцінки реалізоване прикметниками *справжній* (“який відповідає певним вимогам, який є досконалістю, взірцем, ідеалом чого-небудь” [305, с. 591] – позитивна оцінка), *звичайний* (“який вважається нормальним” [300, с.476] – нейтральна оцінка) та *фальшивий, несправжній* (“який містить обман, уводить в обман” [306, с. 556] – негативна оцінка).

У прикладах назв лікарських рослин у німецькій мові мотиватором позитивної нормативної оцінки є прикметник *ächt, wahr* (справжній), нейтральної нормативної оцінки – прикметники *gemein, gewöhnlich*

(звичайний), негативної нормативної оцінки – *falsch, unächt*: нім.літ. *Ächte Moosbeere* /справжня журавлина/ – Журавлина болотна [325, с. 237], *Ächter Hirtentäschel* /справжня пастухова сумка/ – Грицики звичайні [325, с. 82], *Ächte Ehrenpreis* /справжня вероніка/ – Вероніка лікарська [325, с. 377], *Ächter Alant, Wahrer Alant* /справжній оман/ – Оман високий [325, с. 176], *Ächtes Löffelkraut* /справжня ложечниця/ – Ложечниця лікарська [325, с. 104], *Wahrer Kalmus* /справжня лепеха/ – Аїр тростинний [354, с. 184], *Gemeine Acacie* /звичайна акація/, *Unächte Acazie* /несправжня акація/ – Робінія звичайна [325, с. 299], *Gemeiner Löwenzahn* /звичайний левовий зуб/, *Gewöhnliches Pfaffenröhrlein* /звичайні попівські трубочки/ – Кульбаба лікарська [353], *Gemeiner Isop* /звичайний гісоп/ – Гісоп лікарський [325, с. 172]; *Falsche Nieswurz* /фальшивий авран/ – Горицвіт весняний [325, с. 10], *Falscher Gamanderlein* /фальшивий самосил/ – Вероніка дібровна [325, с. 377], *Falsher Porst* /фальшиве багно/ – Андромеда багатоліста [325, с. 32], *Unächte Bärwurz, Falsche Bärenklaue* – Борщівник європейський [325, с. 165].

В англійській мові мотиватором позитивної оцінки слугує прикметник *true*: *True unicorn root* /справжній корінь єдинорога/ – Алетрис борошністий [358, с. 18], *True moutons* /справжня овеча вовна/ – Вербозілля лучне [325, с. 205], *True Egyptian thorn* /справжня єгипетська колючка/ – Акація справжня [325, с. 2], *True maidenhair, True maidenhair fern* /справжній адіантум/ – Адіантум стоповидний [358, с. 30], *True wood sorrel* /справжній лісовий щавель/ – Квасениця звичайна [358, с. 296]. Нейтральну оцінку формує мотиватор *common*: англ.літ. *Common milfoil* /звичайний деревій/ – Деревій звичайний [358, с. 7], *Common Adonis* /звичайний адоніс/ – Горицвіт осінній [358, с. 11], *Common barberry* /звичайний барбарис/ – Барбарис звичайний [325, с. 63], *Common dandelion* /звичайна кульбаба/ – Кульбаба лікарська [358, с. 414], *Common smartweed* /звичайний гірчак/ – Гірчак перцевий [358, с. 331] та інші. Негативна оцінка продукована мотиватором *false*: англ.нар. *False star-grass* – Алетрис борошністий [358, с. 18], *False acacia* /фальшива акація/ – Робінія звичайна [358, с. 361], *False jasmine* /фальшивий жасмин/ – Гельземіум

вічнозелений [358, с. 189]. Цікавий факт: Алетрис борошністий має народні назви із амбівалентними нормативними оцінками у мотиваторі – *True unicorn root* та *False unicorn root* [358, с. 18].

У російській мові значення позитивної, нейтральної та негативної нормативних оцінок у зоні ознаки фітонімів можна реконструювати у мотиваторах *настоящий, обыкновенный, лже-, фальшивый*: рос.літ. *Кизил настоящий* – Кизил справжній [327, с. 397], *Недотрога обыкновенная* – Розрив-трава звичайна, *Чистотел обыкновенный* – Чистотіл звичайний [325, с. 94], *Лжеакация* – Робінія звичайна [325, с. 299].

Мотиваторами нормативної оцінки в українських назвах лікарських рослин є прикметники *справжній, звичайний*: укр.нар. *Дерен справжній*, укр.літ *Кизил справжній* [342, с. 240], *Ліщина звичайна* [342, с. 241] тощо. Приклади з негативною нормативною оцінкою в українській мові відсутні.

В усіх досліджуваних мовах структури фітонімів із мотиваторами нормативної оцінки представлені кількаслівними комплексами.

4. 5. 2. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція мотиваторів телеологічної оцінки у германських і слов'янських фітонімах. Цей тип оцінного значення мало представлений у германських і слов'янських мовах (маємо 13 прикладів у німецькій, 16 – англійській, 25 – російській та 26 – українській). Мотиватори означеного типу корелюють із модусним компонентом ментально-психонетичного комплексу, а також із пропозиційним, позаяк мотиватор обирається на основі об'єктивних властивостей рослини – ефективності у лікуванні, що перевірено тривалою практикою.

У німецькій мові цей тип оцінного значення продукований мотиваторами асоціативно-термінального типу: *Heil aller Welt* /порятунок усього світу/ – Парило звичайне, *Heilmalve* /рятівна мальва/, *Heilwurz* /рятівний корінь/, *Hilfwurzel* /помічне коріння/ – Алтея лікарська [325, с. 26]. Тимчасом в англійській мові фітонімами, що містять мотиватор телеологічної оцінки, є

народні назви *Panacea* /панацея/ – Тирлич жовтий, *Healall*, *All-heal*, *Cure-all*, *Self-heal* /те, що лікує все/ – Суховершки звичайні [358, с. 340], *Liferoot*, *Liferoot plant* – Жовтозілля золотисте [358, с. 298], *Touch-and-heal* – Звіробій звичайний [358, с. 215].

У мовах слов'янської групи означений тип оцінного значення формується мотиваторами модусного типу в модусно мотивованих фітонімах: рос.нар. *Здоровник*, укр.нар. *Здоровник* – Звіробій звичайний [342, с. 280]. У номінаціях змішаного типу мотивації мотиватори телеологічної оцінки синтезуються з мотиваторами пропозитивного типу: 1) гіперонім (рос.нар. *Здоровая трава*, укр.нар. *Трава здорова* – Звіробій звичайний [325, с. 172; 342, с. 280], рос.нар. *Недужная трава* – Герань лучна [325, с. 156]); 2) партитив (укр.нар. *Корінь болячковий* – Тирлич жовтий [342, с. 269]); 3) квантитатив (рос.нар. *Трава от ста болезней*, *Средство от девяносто девяти болезней*, *Лекарство от ста недугов* – Звіробій звичайний [327, с. 111], *Сороконедужная* – Фіалка триколірна [325, с. 382], *Девясил*, *Девятисил*, *Дивясиль*, *Девясильный корень* – Оман високий [325, с. 176] та інші; укр.нар. *Дев'ясил*, *Дев'ятисильник*, *Дев'ять сил*, *Дивосил*, *Див'ясильник* – Оман високий [342, с. 281], *Чудотворка* – Пахуча трава звичайна [325, с. 39].

Отже, у всіх досліджуваних мовах телеологічні оцінки продукують зону ознаки обмеженої кількості фітонімів та реконструюються в мотиваторах модусного типу. Усі представлені приклади артикулюють позитивну оцінку; мотиватори на позначення відсутності ефекту лікування або низької ефективності лікарської рослини не є продуктивними, позаяк рослини, застосування яких не є ефективним, не належать до лікувальних, відповідно, не входять у клас порівняння, необхідний для виникнення оцінного ставлення.

Кількісні показники значень раціоналістичних оцінок у семантиці германських і слов'янських фітонімів наведено нижче – у Таблиці 4.4.

Таблиця 4.4

**Кількісно-якісні характеристики прикладів назв лікарських рослин
із семантичним компонентом раціоналістичної оцінки**

Різновид оцінки	Модус оцінки	Німецька мова	Англійська мова	Російська мова	Українська мова
Нормативна	Позитивна	23	15	3	2
	Негативна	22	18	1	0
	Нейтральна	58	58	27	31
	Всього	102	91	31	33
Телеологічна	Позитивна	13	16	25	26
Прикладів раціоналістичної оцінки		115	107	56	59

Оцінки раціоналістичного типу, що є підставою для мотивації фітонімів у німецькій, англійській, російській та українській мовах, пов'язані із четвертим етапом когнітивної діяльності людини у процесі пізнання лікарських рослин та їх найменувань. Порівняно з типами оцінок, окреслених у цьому розділі, вони найменше пов'язані з емоційним компонентом та найбільш – із раціональним, опертим на дані наукового пізнання. У структурі ментально-психонетичного комплексу цей процес полягає у послабленні зв'язку модусного мотиватора із зоною власне модусу та наближенні його до зони диктуму пропозиції.

Висновки до розділу 4

Когнітивно-ономасіологічна реконструкція типів оцінних значень, зафіксованих у відповідних типах мотиваторів у назвах лікарських рослин, розкриває підґрунтя селекції мотиваційної ознаки та фіксації її в ономасіологічних структурах найменувань у кожній з мов, що уможливорює зіставлення механізмів означування як у групах близькоспоріднених мов, так і мов генетично віддалених.

У ході здійсненої реконструкції нам вдалося встановити, що мотиваційними ознаками назв лікарських рослин із оцінним компонентом є оцінки сенсорного, психологічного, сублімованого та раціоналістичного типів, що пов'язані із чотирма рівнями когнітивної діяльності людини у процесі пізнання та номінації рослин.

Мотиватори оцінок сенсорного типу у всіх досліджуваних мовах обираються на першому етапі когнітивної діяльності та розподіляються на три групи: одоративні, густативні й тактильні. Прикметно, що мотиватори сенсорних оцінок в усіх досліджуваних мовах належать до модусного та асоціативно-термінального типів. Нам вдалося з'ясувати, що мотиватори модусного статусу на позначення одоративних оцінок є спорідненими всередині мовних груп та зберегли первинне значення. Мотиватори густативних оцінок, виражені ядерними прикметниками смаку, мають спільне індоєвропейське походження у мовах германської та слов'янської груп. Мотиватори модусного статусу негативної оцінки дотику прикметні спільними витоками у мовах, приналежних до однієї групи. Серед мотиваторів асоціативно-термінального типу, що слугують еталонами сенсорних відчуттів, нами еліміновані спільні мотиватори для усіх мов нашого дослідження, а також такі, що є специфічними (питомими) для кожної з мов. З-поміж одоративних оцінок в усіх мовах переважають позитивні, серед тактильних і густативних – негативні. Слід також акцентувати високу емоційну насиченість та інтенсивність оцінок цього виду.

Психологічні оцінки обираються мотиваторами фітонімів уже на другому етапі когнітивної діяльності людини у процесі номінації. Мотиватори психологічних оцінок належать до модусного типу та діляться на емоційні й інтелектуальні. Оцінний компонент психологічного типу негативної орієнтації оцінки в усіх досліджуваних мовах найчастіше мотивує назви отруйних лікарських рослин і кількісно домінує над мотиваторами позитивної оцінки, оснований на різних принципах.

Мотиватори сублімованих оцінок репрезентують третій етап когнітивної діяльності людини, який можна реконструювати через мотиватори модусного та асоціативно-термінального статусів. Мотиватори цього виду оцінки розподіляються на дві групи відповідно до того оцінного значення, яке стало підґрунтям мотивації: естетичні та етичні. Серед естетичних оцінок нами елімінована лише позитивна орієнтація. Мотиватори естетичної оцінки належать до асоціативно-термінального типу у всіх мовах; мотиватори модусного статусу естетичної оцінки відсутні в англійських рослинних номінаціях та наявні у німецьких, російських та українських. Еталонами краси є мотиватори метафоричного типу, приналежні до донорської зони РОСЛИНА та ЛЮДИНА.

В усіх досліджуваних мовах етичні оцінки представлені мотиваторами асоціативно-термінального типу, що задіюють теологічні концепти. Мотиватори етичної оцінки модусного типу нами виявлені лише у слов'янських мовах. На третьому етапі когнітивної діяльності спостерігаємо зниження ступеню вираженості емоційного компонента оцінного значення.

Четвертий, завершальний етап когнітивної діяльності людини у процесі найменування лікарських рослин, реконструюється у мотиваторах раціоналістичного типу оцінки. Обрання мотиваторів нормативної чи телеологічної оцінок свідчить про те, що назва надана рослині лише після певного часу, необхідного для накопичення потрібного обсягу фактичних даних, а також із урахуванням тривалого досвіду застосування рослини на практиці. Означений рівень представлений у ономасіологічній структурі назв лікарських рослин у всіх досліджуваних мовах мотиваторами модусного статусу. Тимчасом емоційний компонент оцінності не є вираженим: це зумовлено тим, що переважна більшість назв лікарських рослин, мотивованих значеннями нормативної оцінки, марковані нейтральною оцінкою в зоні ознаки.

Спільним для усіх мов є той момент, що найбільшою кількістю прикладів назв лікарських рослин презентовані перший та четвертий рівні

когнітивної діяльності людини у процесі номінації; це дозволяє висувати, що саме ці рівні постачають найбільш важливу інформацію про лікарську рослину, яка у висліді фіксується в зоні ознаки ономасіологічної структури фітоніма. Найбільше міжмовних відмінностей у мотивації спостерігаємо на першому етапі когнітивної діяльності, тобто у значеннях сенсорних оцінок. Згадане явище потверджує найвищу індивідуалізованість оцінок цього рівня.

Найбільше збігів у засобах вираження та мотиваційних типах фітонімів добачаємо на останньому, четвертому, етапі когнітивної діяльності людини. Вказаний етап тісніше пов'язаний із науковою картиною світу, яка є більш генералізованою порівняно з повсякденними картинами світу мовців.

Простежуємо також поступове зменшення міри емоційного компонента у структурі оцінки від найбільшої інтенсивності на першому рівні когнітивної діяльності до найменшої вираженості на четвертому.

Основні положення розділу відображено у відповідних публікаціях автора: [202, 203, 204, 205, 212, 283].

ВИСНОВКИ

1. Теоретичними засадами дисертації є такі: 1) для сучасних лінгвістичних досліджень актуальним є перехід від вивчення лексико-граматичної системи мови до студіювання мовних картин світу із лінгвокультурологічних позицій; 2) рослинні номінації, що містять оцінний компонент, формують значний за обсягом сегмент мовної картини світу, важливий для розуміння процесів обробки людиною інформації про світ та фіксації цієї інформації у мові; 3) залучення когнітивно-ономасіологічної реконструкції до аналізу оцінного компонента семантики фітонімів у німецькій, англійській, російській та українській мовах поглиблює розуміння когнітивних механізмів, що лежать в основі означування людиною об'єктів довколишнього світу.

2. Розроблена комплексна методика аналізу, що виявилася досить ефективною для реконструкції внутрішньої мотиваційної основи фітонімів у німецькій, англійській, російській та українській мовах, передбачає такі етапи: 1) відбір фактичного матеріалу методом суцільної вибірки; 2) застосування когнітивно-ономасіологічного аналізу для з'ясування мотиваційних типів фітонімів з оцінним компонентом у германських і слов'янських мовах; 3) когнітивно-ономасіологічна реконструкція виявлених на попередньому етапі мотиваторів відповідно до типу оцінного значення, що став підґрунтям мотивації. Останній етап охоплює, по-перше, з'ясування первинного значення мотиваторів за допомогою порівняльно-історичного методу та порівняння його зі значенням у сучасній системі мови; по-друге, визначення, де можливо, спільної архетипної основи та міри спорідненості мотиваторів одного виду оцінки у мовах дослідження. Також цей етап генерує встановлення зв'язків назв лікарських рослин з іншими групами лексики та опис їх культурної символіки за допомогою методу лінгвокультурологічного аналізу. З метою визначення спільних і відмінних характеристик мотиваційної основи фітонімів у германських та слов'янських мовах нами було застосовано зіставний метод.

Кількісний аналіз використано з метою забезпечення достовірності отриманих результатів дослідження. За основу зіставлення було обрано поняття мотиваційної ознаки – тієї оцінної ознаки, яка обиралася як основна у процесі номінування мовної одиниці.

3. У ході когнітивно-ономасіологічного аналізу визначено, що фітоніми з оцінним компонентом семантики у німецькій, англійській, російській та українській мовах належать до таких мотиваційних типів: модусного (коли мотиватором назви рослини обирається ознака одного з видів сенсорної, психологічної, сублімованої або раціоналістичної оцінок), асоціативно-термінального (значення одного з акцентованих вище видів оцінок ґрунтується на метафоричних зв'язках концептуальної сфери ЛІКАРСЬКА РОСЛИНА з іншими концептуальними сферами, які ми тут називаємо донорськими) та змішаного, що синтезує мотиватори, обрані з різних компонентів ментально-психонетичного комплексу. З-поміж різновидів асоціативно-термінальної мотивації в ономасіологічних структурах фітонімів наявні *гештальтний* (метафоричне перенесення назви здійснюється на підставі подібності зорових, нюхових, смакових та дотикових образів – гештальтів) та *дифузно-метафоричний* (опертий на дифузне поєднання асоціативних комплексів різних доменів на підставі аналогії за кількома ознаками). Змішаний тип мотивації розгалуджується відповідно на пропозиційно-модусний, пропозиційно-асоціативний та асоціативно-модусний різновиди. Суттєва різниця у квантитативних показниках мотиваційних типів германських та слов'янських фітонімів із домінуванням змішаної мотивації в усіх досліджуваних мовах спонукає до висновків, що у процесі номінації рослин пріоритет надається пропозитивно-диктумній мотивації, яка фіксує в ономасіологічній структурі найменування істинні знання про об'єкт номінації, тимчасом оцінний компонент має додаткове, уточнювальне значення.

4. Процедура когнітивної реконструкції оприявнила зв'язок оцінних значень, представлених у мотиваційних типах фітонімів, із етапами когнітивної діяльності людини у процесі номінації лікарських рослин.

Зокрема, нами виявлено, що у випадку вибору мотиваційної ознаки для найменування рослини на першому етапі, який полягає в отриманні інформації про рослину, мотиватори належать до модусного типу й пов'язані переважно із сенсорними оцінками. Другий етап, який передбачає початковий етап переробки отриманої інформації, зумовлює вибір мотиваторів психологічних оцінок (емоційних та інтелектуальних). Мотиватори, обрані для найменування лікарських рослин на третьому етапі когнітивної діяльності людини, оснований на мотиваційних ознаках сублімованих оцінок (етичної та естетичної). Мотиваційні ознаки раціоналізованих оцінок (нормативної і телеологічної) обрані нами на четвертому етапі, який є завершальним і представляє найвищу міру генералізації знань про рослину. Якщо сенсорні оцінки прикметні вимовним емоційним компонентом, то у раціоналістичних оцінках останній майже нівельований. Разом із тим, когнітивна реконструкція мотиваторів на рівні третього та четвертого етапів урахує етнокультурну символіку концептів, обраних мотиваторами метафоричного типу, що дає можливість реконструювати механізми метафоризації в мові оцінного ставлення людини до світу у процесі номінації тієї чи іншої рослини.

5. Процедура ономазіологічної реконструкції встановила, що спільне індоєвропейське походження мов германської та слов'янської груп виявляється у спільності певного масиву ключових лексем, що формують мотиватори модусного типу. Найбільше споріднених лексем еліміновано у модусній мотивації першого рівня когнітивної діяльності людини: це дозволяє припустити, що саме цей етап був першим у історичному розвитку системи рослинних номінацій не лише в мовах нашого дослідження, а й інших мовах, приналежних до індоєвропейської спільноти. До найбільш ранніх (у історичному сенсі) назв можемо прилучити також назви деяких отруйних рослин, зокрема Блекоти чорної, Цикути отруйної та Болиголова плямистого. Отже, з-поміж перших ознак, закладених в основу найменувань лікарських рослин, є ознаки оцінок сенсорних відчуттів та отруйні властивості рослин. Більше того, ономазіологічна реконструкція допомогла встановити, що в ході

історичного розвитку слов'янських мов відбулися зміни у значенні мотиваторів одоративної оцінки у російських та українських фітонімах (пахнути, воняти), де квантитативна оцінка трансформувалася у квалітативну.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у залученні до аналізу назв лікарських рослин у мовах інших груп, приналежних до індоєвропейської сім'ї, приміром, ідеться про мови романської групи. Окрім того, можливим є застосування комплексної (запропонованої тут) методики в аналізі інших видів номінацій, що оприявнюють оцінний компонент. Це та інше дасть можливість систематизувати й узагальнити механізми формування оцінного значення у семантиці номінацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авалиани С. Ш. Природа знания и ценности / С. Ш. Авалиани ; АН ГССР, Ин-т философии. – Тбилиси: Мецниереба, 1989. – 182 с.
2. Адаменко С. Л. Серболужицька ботанічна номенклатура : її формування та специфіка (на матеріалі назв лікарських рослин) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 “Слов’янські мови” / С. Л. Адаменко. – К., 1999. – 18 с.
3. Алексеев А. Я. О контрастивном подходе к изучению словообразования / А. Я. Алексеев // Типология мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : зб. наук. пр. / ред. В. Д. Каліущенко та ін. – Вип. 15. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – С. 5 – 17.
4. Аллафи Л. М.-Р. Принципы номинации родовых названий лекарственных растений / Лилия Махамед-Резаевна Аллафи, Фатима Аммаевна Тугушева // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2014. – Т. 6, № 6, Ч. 2. – С. 41 – 45.
5. Ананьев Б. Г. Теория ощущений / Борис Герасимович Ананьев. – Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1961. – 456 с.
6. Ананьев Б. Г. Осознание в процессах познания и труда / Б. Г. Ананьев, Л. М. Веккер. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 263 с.
7. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка : (Стилистика декодирования) : [учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. “Иностранные языки”]. – 3-е изд. – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
8. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
9. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии / О. С. Ахманова. – М. : Учпедгиз, 1957. – 295 с.
10. Бабина Л. В. Когнитивно-дискурсивный аспект изучения сложных слов (на материале сложных слов N+N) / Л. В. Бабина, Д. А. Шепелева // Non multum, sed multa : немного о многом. У когнитивных истоков современной

терминологии : [сб. науч. трудов в честь В. Ф. Новодрановой]. – М. : Авторская академия, 2010. – С. 29 – 37.

11. Бакалінський М. Л. Гендерно-оцінний компонент фразеологізмів соціо-етнолекту *the mobspeak* / М. Л. Бакалінський // *Культура народів Причорномор'я*. – 2006. – № 82, Т. 1. – С. 21 – 23.

12. Бачкур Р. О. Структура словотвірних парадигм українських назв тварин та рослин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Р. О. Бачкур. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.

13. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови : когнітивно-гендерні аспекти / О. Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.

14. Беляєва І. А. Комунікативно-функціональні особливості неповних речень, які передають зміст суб'єктивної оцінки мовця в ситуації безпосереднього спілкування (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. А. Беляєва. – К., 1996. – 16 с.

15. Блинова О. И. Мотивированность слова и функциональный аспект / О. И. Блинова // *Русское слово в языке и речи* : [сборник научных статей]. – Кемерово : Изд-во Кемеровского ун-та, 1976. – С. 16–26.

16. Богданович Г. Ю. О некоторых терминах современной лингвокультурологии / Г. Ю. Богданович // *Культура народів Причорномор'я*. – 2004. – № 53. – С. 65 – 69.

17. Бойко Я. В. Естетична оцінка у поетичному тексті : лінгвокогнітивний аналіз (на матеріалі лірики англійського романтизму) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Я. В. Бойко. – Донецьк, 2013. – 22 с.

18. Болдырев Н. Н. Языковая оценка в контексте познавательных процессов / Н. Н. Болдырев // *Non multum, sed multa* : немного о многом. У когнитивных истоков современной терминологии : [сб. науч. трудов в честь В. Ф. Новодрановой]. – М. : Авторская академия, 2010. – С. 47 – 56.

19. Бондаренко Є. В. Мова й ідеологія: інформаційний вплив на картину світу / Є. В. Бондаренко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2016. – Вип. 55. – С. 65 – 71.

20. Браницька Я. В. Гастроніми в сучасній французькій мові : когнітивно-ономасіологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Я. В. Браницька. – К., 2009. – 20 с.

21. Бурмистрова Т. Н. Сакральная фитонимия : лингвокультурологический аспект : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Т. Н. Бурмистрова. – Екатеринбург, 2008. – 22 с.

22. Бушин М. І., Лазарчук Ю. В. Сучасний філософський глосарій: Визначення основних категорій, понять і термінів філософії: Навч. посіб. для вузів / М. І. Бушин, Ю. В. Лазарчук. – Черкаси: Брама-ІСУЕП, 2000. – 119 с.

23. Буяр І. Є. Лексико-семантичне поле оцінки в англійській мові : лінгвокультурний і гендерний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. Є. Буяр. – Чернівці, 2013. – 20 с.

24. Василенко В. О. Цінність і оцінка / В. О. Василенко. – К. : “Наукова думка”, 1964. – 160 с.

25. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // Труды Московского ин-та истории, философии и литературы : [сб.] / [под ред. М. В. Сергиевского, Д. Н. Ушакова, Р. О. Шор]. – М. : Изд-во Московского ин-та истории, философии и литературы, 1939. – С. 3–54.

26. Вишивана Н. В. Прикметники оцінки у сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Вишивана Наталія Володимирівна. – Чернівці, 1999. – 205 с.

27. Володина Т. В. Мифологический статус и ритуальные функции леса в народной медицине белорусов / Т. В. Володина, В. А. Лобач //

Этноботаника : растения в языке и культуре / [отв. ред. : В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова]. – СПб. : Наука, 2010. – С. 190 – 199.

28. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Изд. стереотип / Елена Михайловна Вольф. – М. : Едиториал УРСС, 2014. – 284 с.

29. Воробець П. О. Структура лексико-семантичної групи густативних прикметників сучасної німецької мови та їх функціонування в газетних і рекламних текстах / П. О. Воробець // Філологічні науки. – 2013. – Кн. 4. – С. 197 – 201.

30. Габриэльян О. А. Сложносuffиксальные образования современного английского языка : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / О. А. Габриэльян. – К., 1982. – 24 с.

31. Гайдаєнко І. В. Назви на позначення смаку : етимологія, семантика, функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. В. Гайдаєнко. – Запоріжжя, 2002. – 16 с.

32. Гак В. Г. О контрастивной лингвистике / В. Г. Гак // Новое в зарубежной лингвистике : Вып. 25. Контрастивная лингвистика / В. П. Нерознак, В. Г. Гак [сост.]. – М.: Прогресс, 1989. – 440 с.

33. Галайчук В. В. Лексичні одиниці мікросистеми “Рослини” в українських фольклорних текстах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / В. В. Галайчук. – Л., 2004. – 20 с.

34. Галимова Д. Н. Метафорические существительные, представляющие понятийные сферы “Артефакты” и “Натурфакты” в русских говорах Приамурья [Электронный ресурс] / Дарья Николаевна Галимова // Слово : [фольклорно-диалектологический альманах]. – 2006. – № 4. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/metaforicheskie-suschestvitelnye-predstavlyayuschie-ponyatiynye-sfery-artefakty-i-naturfakty-v-russkih-govorah-priamurya>

35. Гамзюк М. В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови (досвід дослідження в синхронії та діахронії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / М. В. Гамзюк. – Київ, 2001. – 34 с.
36. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах : Учебное пособие / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 104 с
37. Головкин Б. Н. О чем говорят названия растений / Борис Николаевич Головкин. – 2-е изд., доп. – М. : “Колос”, 1992. – 192 с.
38. Готовский Л. А. Базовые ценности как основная категория социологии культуры / Л. А. Готовский // Мова і культура. – 2003. – Вип. 6, Т. 1. – С. 30 – 35.
39. Гранин Ю.Д. О гносеологическом содержании понятия “оценка” / Ю. Д. Гранин // Вопросы философии. – 1987. – №6. – С. 59 – 72.
40. Деменчук О. В. Колоративна композита в англійській мові: когнітивно-ономасіологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. В. Деменчук. – К., 2003. – 19 с.
41. Денисюк Т. К. Способи оцінної дієслівної дії в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Т. К. Денисюк. – К., 2010. – 19 с.
42. Доля І. В. Інтонаційна варіативність висловлень позитивної та негативної оцінки в англомовному діалогічному радіодискурсі (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. В. Доля. – К., 2014. – 20 с.
43. Домброван Т. И. Типы фреймов и семантические роли их компонентов / Т. И. Домброван // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур : матеріали II Міжвуз.

конф. молодих учених, 12 – 13 лют. 2004 р. / Ред. колегія : В. Д. Каліущенко, М. Г. Сенів, О. Л. Бессонова, Л. М. Ягупова, Ш. Р. Басиров, І. Г. Альошина. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 114 – 115.

44. Дробницкий О. Г. Моральная философия: Избранные труды / Р. Г. Апресян (сост.). – М., 2002. – 521 с.

45. Дронова Л. П. Поиски оптимизации семантической реконструкции / Л. П. Дронова // Вестник Томского государственного университета. Серия : Филология. – № 282. – Томск : Изд-во ТГУ, 2012. – С. 212 – 215.

46. Дронова Л. П. Реконструкция в компаративистике и когнитивно ориентированной лингвистике / Л. П. Дронова // Вестник Томского государственного университета. Серия : Филология. – № 4 (20). – Томск : Изд-во ТГУ, 2012. – С. 24 – 31.

47. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ : типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки. – 1999. – Вип. 11. – С. 12 – 25.

48. Загороднова В. Ф. Емоційно-оцінна й образно-експресивна концептуалізація дійсності як лінгвістична база крос-культурного навчання української мови учнів-білінгвів / В. Ф. Загороднова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки. – 2014. – Вип. 1. – С. 223 – 324.

49. Замалетдинов Р. Р. Языковая реализация концептов внутреннего мира (на примере жан, кунел, моң в татарской языковой картине мира) / Р. Р. Замалетдинов // Вопросы филологии. – 2006. – № 2 (23). – С. 32 – 39.

50. Засекіна Л. Мова та культура у внутрішній організації індивідуального інтелекту / Л. Засекіна // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 6. – С. 62 – 66.

51. Звегинцев В. А. Очерки по общему языкознанию / В. А. Звегинцев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1962. – 384 с.

52. Зиновьева Е. М. Благословение и проклятие как мотивационная оппозиция в русской фитонимии : автореф. дисс. на соискание уч. степени

канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” /Е. М. Зиновьева. –Тамбов, 2010. – 23 с.

53. Иванова С. В. Лингвокультурология: проблемы, поиски, решения : [монография] / С. В. Иванова, З. З. Чанышева. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2010. – 366с.

54. Іващенко В. Л. Конотативно-оцінний аспект семантики назв осіб за родом діяльності, місцем проживання та національною належністю (на матеріалі української мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / В. Л. Іващенко. – К., 1997. – 16 с.

55. Ивин А. А. Основания логики оценок / А. А. Ивин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1970. – 230 с.

56. Ігнатенко І. В. Лекарственные растения в народной медицине украинцев Полесья (по полевым этнографическим материалам) / І. В. Ігнатенко // Етноботаника : растения в языке и культуре / [отв. ред. : В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова]. – СПб. : Наука, 2010. – С. 200 –214.

57. Ітані О. М. Концепти “добро – зло” як онтологічна основа морально-етичних уявлень арабів та їх лінгвістичне втілення / Олена Мустафа Ітані // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – Вип. 36. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2011. – С. 372 – 377.

58. Калько В. В. Когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Калько Валентина Володимирівна. – Одеса, 2003. – 203 с.

59. Кирилова В. М. Позитивна / негативна спрямованість оцінки в синонімії / В. М. Кирилова // Мова і культура. – 2007. – Вип. 9, Т. VI (94) : Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. – С. 45 – 47.

60. Киричук Л. М. Прагмасемантичні особливості категорії оцінки в рекламному тексті (на матеріалі реклами журналу “Time”) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Л. М. Киричук. – К., 1999. – 19 с.

61. Кислухіна М. В. Терміносистема сільськогосподарської та ґрунтової мікробіології (на матеріалі англійської, російської та української мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / М. В. Кислухіна. – Донецьк, 2014. – 20 с.

62. Кислицына Н. Н. Прилагательные со значением обобщенной положительной оценки как фрагмент языковой картины мира (на материале русского, украинского и английского языков) : дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: 10.02.17 “Сравнительно-историческое и типологическое языкознание” / Н. Н. Кислицына ; Таврический национальный ун-т им. В.И.Вернадского. – Симферополь, 2002. – 184 с.

63. Климас И. С. Семантико-функциональная характеристика фитонимов в жанровом аспекте / И. С. Климас. – М., 1988. – 25 с. – Деп. в ИНИОН АН СССР 14.09.88, № 355661.

64. Климас И. С. Синтагматика названий растений в русском фольклоре : жанровый аспект / И. С. Климас // Синтагматика и парадигматика языковых единиц : межвуз. сб. науч. трудов по русск. яз. – М., 1989. – 19 с. – Деп. в ИНИОН АН СССР 18.12.89, № 40481.

65. Коваленко Н. В. Структурно-семантичні особливості термінології маркетингу німецької та української мов : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Н. В. Коваленко. – Донецьк, 2013. – 20 с.

66. Козак Н. І. Лексико-семантична група “рослинний світ” у німецькій мові : діахронічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н. І. Козак. – Одеса, 2007. – 20 с.

67. Колосова В. Б. Лексика и символика славянской народной ботаники. Этнолингвистический аспект / Валерия Борисовна Колосова. – М. : Индрик, 2009. – 352 с.

68. Колосова В. Б. Славянская этноботаника : очерк истории / В. Б. Колосова // Этноботаника : растения в языке и культуре / [отв. ред. : В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова]. – СПб. : Наука, 2010. – С. 7 – 30.
69. Колосько Е. В. Метафорический перенос “растение – человек” в русских народных говорах / Е. В. Колосько // Этноботаника : растения в языке и культуре / [отв. ред. : В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова]. – СПб. : Наука, 2010. – С. 69 – 78.
70. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Геннадий Владимирович Колшанский. – М. : Наука, 1975. – 231 с.
71. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / отв. ред. А. М. Шахнарович ; АН СССР, Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1990. – 107 с.
72. Коновалова Н. И. Народная фитонимия как фрагмент языковой картины мира / Н. И. Коновалова ; М-во образования Рос. Федерации, Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург : Изд-во Дома учителя, 2001. – 148 с.
73. Коновалова О. В. Мотивація англійських ентономімів у когнітивно-ономасіологічному висвітленні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Коновалова О. В. – Одеса, 2009. – 20 с.
74. Конопелькіна О. О. Найменування осіб за родом діяльності в сучасній російській мові (економіко-правова сфера) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / О. О. Конопелькіна. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
75. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. А. Корнилов. – М. : ЧеРо, 2003. – 349 с.
76. Корольова А. В. Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики / А. В. Корольова // Проблеми зіставної семантики : [зб. наук. статей] / [відп. ред. А. В. Корольова]. – Вип. 11. – К. : ВЦ КНЛУ, 2013. – С. 9 – 15.

77. Корольова А. В. Діахронний вектор дослідження структур свідомості й мислення / А. В. Корольова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А. В. Корольова]. – Т. 17, № 2. – К. : ВЦ КНЛУ, 2014. – С. 94 – 102.

78. Костюченко Е. В. Особенности перцептивной репрезентации одоративной составляющей образа мира / Елена Викторовна Костюченко // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2014. – Вып. 1. – С. 146 – 151.

79. Кочерга Г. В. Мотивація відіменникових дієслів у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Г. В. Кочерга. – Одеса, 2003. – 20 с.

80. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство : методи, принципи, аспекти й рівні дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2006. – № 5. – С. 34 – 51.

81. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : [підручник] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.

82. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2002. – 284 с.

83. Кресан О. Я. Функції композитної ономасіологічної структури в англійській художній прозі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. Я. Кресан. – Одеса, 2001. – 20 с.

84. Крисанова Т. А. Висловлювання з негативною оцінкою адресата в сучасній англійській мові (комунікативно-прагматичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Т. А. Крисанова. – К., 1999. – 20 с.

85. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.

86. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1997. – 326 с.
87. Кубрякова Е. С. Язык и знание / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
88. Кубрякова Е. С. Части речи в ономаσιологическом освещении : [монография] / Е. С. Кубрякова. – 4-е изд.– М. : Изд-во ЛКИ, 2012. – 120 с.
89. Кузнецова А. А. Портрет ментального лексикона языковой личности / А. А. Кузнецова // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 37.– С. 45 – 48.
90. Курушкина Т. Н. Национально-культурологические особенности кулинаронимов (подгруппа “Bread and Pies”) / Т. Н. Курушкина // Лингвистические горизонты : междунар. сб. науч. ст. / отв. ред. Е. А. Огнева, Е. А. Карабутова. – Белгород : ИД “Белгород” НИУ “БелГу”, 2013. – С. 68 – 75.
91. Лаенко Л. В. Оценочный аспект семантики одорических прилагательных английского языка // С любовью к языку : [сб. науч. трудов ; посвящается Е. С. Кубряковой]. – Москва – Воронеж : ИЯ РАН, Воронежский государственный университет, 2002. – С. 366 – 374.
92. Лазебна О. А. Прислівники оцінки у сучасній німецькій мові Німеччини та Австрії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. А. Лазебна. – Запоріжжя, 2014. – 20 с.
93. Лазуренко А. Я. Метафорический перенос в словообразовании французского языка : дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : 10.02.05 / А. Я. Лазуренко. – М., 1979. – 233 с.
94. Левицкий В. В. Семасиология / Виктор Васильевич Левицкий. – Винница : Нова книга, 2006. – 512 с.
95. Лейчик В. М. Номенклатура – промежуточное звено между терминами и именами собственными / В. М. Лейчик // Вопросы терминологии и лингвистической статистики. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. – С. 17–19.

96. Леонтьев А. Н. Ощущения и восприятие как образы предметного мира / А. Н. Леонтьев // Познавательные процессы : ощущения, восприятие [сб. ст.] / [под. ред. А. В. Запорожца и др.]. – М. : Педагогика, 1982. – С.

97. Летюча Л. П. Дери́ваційна репрезентація категорії оцінки у сучасній російській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / Л. П. Летюча. – К., 2004. – 20 с.

98. Литвин І. М. Мотивація російських відсубстантивних прислівників у когнітивно-ономасіологічному аспекті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / І. М. Литвин. – К., 2002. – 20 с.

99. Литвинко О. А. Словотвірні та семантичні характеристики англійської термінологічної підсистеми машинобудування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. А. Литвинко. – Харків, 2007. – 20 с.

100. Лісничий Д. В. Дендроніми у поетичних текстах першої половини ХХ ст. (семантичний і функціональний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Д. В. Лісничий. – К., 2007. – 24 с.

101. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. / Д. С. Лотте – М. : АН СССР, 1961. – 158 с.

102. Лукенчук А. В. Прикметники оцінки в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / А. В. Лукенчук. – Львів, 1993. – 16 с.

103. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах : (порівняльно-історичний нарис) / О.С. Мельничук [відп.ред.]. – К. : Наукова думка, 2000. – 370с.

104. Лукьянова Н. А. Экспрессивная лексика разговорного употребления : Проблемы семантики / Н. А. Лукьянова. – Новосибирск : Наука, 1986. – 230 с.

105. Лурия А. Р. Язык и сознание / под. ред. Е. Д. Хомской. – 2-е изд. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1998. – 336 с.
106. Макаев Э. А. Реконструкция индоевропейского этимона / Э. А. Макаев // Вопросы языкознания. – 1967. – № 4. – С. 26 – 33.
107. Малярчук-Прошина У. О. Засоби вираження оцінки в сучасних російськомовних газетних текстах (лінгво-прагматичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / У. О. Малярчук-Прошина. – Сімферополь, 2014. – 20 с.
108. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
109. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие / В. А. Маслова. – М. : Тетра Системс, 2004. – 256 с.
110. Мех Н. О. Проблема співвідношення мови та культури, мови та етносу / Н. О. Мех // Мова і культура. – 2003. – Вип. 6, Т. I. – С. 25 – 30.
111. Мироненко О. В. Нові оцінно-конотативні значення прислівників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. В. Мироненко. – К., 2010. – 24 с.
112. Михальченко М. М. Внутрішньотекстова градація оцінки : комунікативно-прагматичні функції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / М. М. Михальченко. – Донецьк, 2010. – 20 с.
113. Мізін К. І. Когнітивне підґрунтя ономасіологічної структури компаративних фразеологізмів як мовної універсалії (на матеріалі німецької та української мов) / К. І. Мізін // Мовознавство. – 2006. – № 5. – С. 73 – 84.
114. Мінчак Г. Б. Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (на матеріалі української преси 90-х років ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Г. Б. Мінчак. – К., 2003. – 21 с.

115. Моран Л. Г. А. Лексико-семантическое поле в системе его денотативных и оценочных значений : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : 10.02.19 / Лойола Грасиэла Альба Моран. – Минск, 1989. – 19 с.

116. Мохосоєва М. М. Густативна лексика в англійській, німецькій та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / М. М. Мохосоєва. – Донецьк, 2012. – 21 с.

117. Мудринич С. Ю. Типологія слів зі значенням стану в українській та англійській мовах: семантико-функціональний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / С. Ю. Мудринич. – К., 2014. – 16 с.

118. Нагель В. В. Оцінні найменування осіб в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / В. В. Нагель. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.

119. Назаренко О. В. Українська фразеологія як вираження національного менталітету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. В. Назаренко. – Дніпропетровськ, 2001. – 18 с.

120. Непоп-Айдачич Л. В. Стереотип гвоздики в польском языке и культуре / Л. В. Непоп-Айдачич // Этноботаника : растения в языке и культуре / [отв. ред. : В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова]. – СПб. : Наука, 2010. – С. 267 – 294.

121. Нечитайло І. М. Історія і типологія праслов'янських девербативів : [монографія] / Ірина Миколаївна Нечитайло. – К. : ВЦ КНЛУ, 2011. – 365 с.

122. Нецименко Г. П. Язык и культура в истории этноса / Г. П. Нецименко // Язык – культура – этнос / [С. А. Арутюнов, А. Р. Багдасаров, В. Н. Белоусов и др.]. – М. : Наука, 1994. – С. 78 – 99.

123. Никейцева О. Н. Современные методы преподавания иностранных языков – как единство обучения языку и культуре / О. Н. Никейцева // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 37. – С. 366 – 370.

124. Ніколаєнко Л. С. Мотиваційна основа аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство”/ Л. С. Ніколаєнко. – К., 2009. – 20 с.

125. Олійник С. Фразеологічні одиниці з оцінним компонентом в мовній картині світу : лінгвокогнітивна модель опису / Сергій Олійник // Актуальні проблеми філології : мовознавство, літературознавство, методика викладання філологічних дисциплін : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 27 трав. 2009 р. – Маріуполь : МДГУ, 2009. – С. 126 – 133.

126. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Р. С. Омельковець. – К., 2004. – 23 с.

127. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. В. Онищенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.

128. Ортони Э. Роль сходства в уподоблении и метафоре / Э. Ортони // Теория метафоры : сборник / общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 219 – 235.

129. Островська О. М. Лінгвістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. М. Островська. – Л., 2001. – 20 с.

130. Островська Ю. К. Оцінні неологізми в англійській та українській мовах кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Ю. К. Островська. – Донецьк, 2011. – 22 с.

131. Панасенко Н. И. Теологические концепты в семантике фитонимов / Н. И. Панасенко // Знак. Символ. Образ. – Вып. 2. Тезисы докладов и сообщений научного семинара по проблемам современной семиотики. – Черкассы : Черкасский гос. ун-т, 1997. – С. 26.

132. Панасенко Н. И. Нюховий канал у назвах лікарських рослин / Н. И. Панасенко // Гуманітарний вісник. Серія : Іноземна філологія. – Ч. 1. Проблеми сучасної лінгвістики. – Черкаси : ЧПІ, 1998. – С. 157 – 164.

133. Панасенко Н. И. Когнитивно-ономасиологическое исследование лексики (опыт сопоставительного анализа названий лекарственных растений) : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / Панасенко Наталья Ивановна. – М., 2000. – 397 с.

134. Панасенко Н. И. Оцінка у назвах лікарських рослин / Н. И. Панасенко // Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць. – Вип. 2. – Горлівка: Видавництво ГДПШМ, 2003. – С. 17-28.

135. Панасенко Н. Народная медицина и удивительный мир растений глазами филолога, или Диссертация на тему... / Наталья Панасенко. – К. : Генеза, 2005. – 237 с.

136. Панасенко Н. И. Культурологический аспект и этапы когнитивной деятельности человека в фитонимической лексике / Н. И. Панасенко // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка. – 2006. – № 14 (109). – С. 41 – 48.

137. Панасенко Н. И. Контрастивный анализ метафоры в фитонимической лексике / Н. И. Панасенко // Нова філологія : зб. наук. праць. – Вип. 36. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – С. 128 – 135.

138. Панасенко Н. И. Фитонимическая лексика в системе романских, германских и славянских языков (опыт ономасиологического и когнитивного анализа) / Н. И. Панасенко. – Черкассы: Брама-Украина, 2010. – 452 с.

139. Панина Т. Г. Коды культуры и их роль в формировании ценностно-значимостной оценки [Электронный ресурс] / Т. Г. Панина // *Magister Dixit*. – 2012. – № 2. – Режим доступа : <http://md.islu.ru/node/185>

140. Пашкова Н. І. Принципи номінації мовних одиниць з етнокультурним компонентом семантики / Н. І. Пашкова // *Вісник КНЛУ. Серія : Філологія*. – 2010. – Т. 13, № 2. – С. 95 – 102.

141. Пащенко О. М. Семантична стратифікація фітонімічної номенклатури східнослов'янських мов : порівняльно-історичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. М. Пащенко. – К., 2006. – 19 с.

142. Педченко Л. В. Лексика вогню в говірках російської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / Л. В. Педченко. – Харків, 2000. – 19 с.

143. Пермякова О. С. Сопоставительный анализ особенностей номинации фитонимов разными народами (на материале русского, марийского, английского и французского языков) / О. С. Пермякова // *Филологические науки : Вопросы теории и практики*. – Тамбов : Грамота, 2012. – №6 (17). – С. 122 – 124.

144. Петренко В. Ф. Основы психосемантики / В. Ф. Петренко. – 3-е изд. – М. : Эксмо, 2010. – 480 с.

145. Петрищева Е. Ф. Об эмоциональной окрашенности слов в современном русском языке / Е. Ф. Петрищева // *Развитие лексики современного русского языка*. – М.: Наука, 1965. – С. 39 – 50.

146. Петрова Л. А. Лингвокогнитивные основы художественной картины мира : [монография] / Л. А. Петрова. – Симферополь : ОАО “СГТ”, 2006. – 284 с.

147. Петрова Л. А. Аксиологические типы восприятия художественного текста в формате интернет-форума / Л. А. Петрова // *Культура народов Причерноморья*. – 2007. – № 100, Т. 2. – С. 70 – 73.

148. Петрухина Е. В. О производном слове в русском языке с когнитивной точки зрения / Е. В. Петрухина // С любовью к языку : [сб. науч. трудов ; посвящается Е. С. Кубряковой]. – Москва – Воронеж : ИЯ РАН, Воронежский государственный университет, 2002. – С. 206 – 213.

149. Писанова Т. В. Национально-культурные аспекты оценочной семантики: эстетические и этические оценки : [монография] / Т. В. Писанова. – М. : ИКАР, 1997. – 320с.

150. Пітель В. М. Типологія епідигматичних відношень полісемічних флороназв та їх похідних у лексиці сучасної української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / В. М. Пітель. – Івано-Франківськ, 2005. – 19 с.

151. Подолян І. Е. Національна специфіка семантики фітомінів в українській, англійській та німецькій мовах (контрастивний етнопсихолінгвістичний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / І. Е. Подолян. – К., 2000. – 19 с.

152. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / М. В. Поістогова. – К., 2005. – 23 с.

153. Позднякова Е. М. Новые задачи исследования композиционной семантики производного слова в рамках когнитивно-дискурсивного направления / Е. М. Позднякова // С любовью к языку : [сб. науч. трудов ; посвящается Е. С. Кубряковой]. – Москва – Воронеж : ИЯ РАН, Воронежский государственный университет, 2002. – С. 213 – 219.

154. Покровська І. Л. Секуляризація релігійно маркованих компонентів у ботанічній термінології сучасної турецької мови / І. Л. Покровська // Одеський лінгвістичний вісник : зб. наук. праць / гол. ред. Н. В. Петлюченко ; Національний університет “Одеська юридична академія”. – Вип. 1. – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 127 – 135.

155. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення : [монографія] / М. М. Полюжин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 240 с.

156. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2010. – 314 с.

157. Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – с. 8 – 69.

158. Приходько Г. І. Деякі засоби передачі оцінного значення у висловленні (на матеріалі сучасної англійської мови) / Г. І. Приходько // Наука і сучасність. – Вип. 2, Ч. 1. – К., 2000. – С. 227 – 234.

159. Приходько А. И. Место оценки в формировании картины мира / А. И. Приходько, Т. А. Гаврилюк // Держава та регіони. Серія : Гуманітарні науки. – 2014. – № 3 (38). – С. 52 – 57.

160. Приходько Г. І. Біокогнітивна сутність оцінки / Г. І. Приходько // Записки з романо-германської філології : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Колегаєва ; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – 2015. – Вип. 1 (34). – Одеса : КП ОМД, 2015 – С. 133 – 137.

161. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология? / А. А. Реформатский // Вопросы терминологии: Материалы Всесоюзного терминологического совещания. – М., 1961. – С. 46 – 54.

162. Реформатский А. А. Термин как член лексической системы языка / А. А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1968. – С. 103 – 125.

163. Рибалка Н. С. Мотивація номенклатурних найменувань ссавців у сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н. С. Рибалка. – Одеса, 2010. – 19 с.

164. Риженко С. С. Мотиваційні і структурні типи назв професій в англійській та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / С. С. Риженко. – Донецьк, 2008. – 19 с.

165. Ричардс А. Философия риторики / А. Ричардс // Теория метафоры : сборник / общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 219 – 235.

166. Романовская А. А. Оценочный фактор системной организации лексики : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / А. А. Романовская. – Минск, 1986. – 20 с.

167. Рудик І. М. Оцінний потенціал комунікативного акту мовчання / І. М. Рудик // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Вип. 27. – Житомир, 2006. – С. 112 – 115.

168. Рузин И. Г. Модусы перцепции (зрение, слух, осязание, обоняние, вкус) и их выражение в языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Рузин Игорь Геннадьевич. – М., 1995. – 199 с.

169. Рязанцева Д. В. Прикметник сучасної української мови у вимірах граматики оцінки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Д. В. Рязанцева. – Харків, 2013. – 24 с.

170. Сабадош І. В. Формування української ботанічної номенклатури / І. В. Сабадош ; Ужгородський держ. ун-т. – Ужгород : [б.в.], 1996. – 192 с.

171. Сейдаметова Н. Особенности ономаσιологической структуры названий растений в крымскотатарском языке / Н. Сейдаметова // Мова і культура. – 2013. – Вип. 16, т. 6. – С. 198 – 204.

172. Селіванова О. О. Складне слово : мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов) / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси : ЦНТІ, 1996. – 297 с.

173. Селиванова Е. А. Когнитивная ономаσιология : [монография] / Елена Александровна Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.

174. Селіванова О. О. Переінтерпретація сенсорного коду культури в українській фразеосистемі / О. О. Селіванова // Лінгвістика : зб. наук. пр. / М-

во освіти і науки України, Луганський нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – № 2 (3). – Луганськ : Альма-матер, 2004. – С. 12 – 20.

175. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

176. Селіванова О. О. Модусна мотивація номінативних одиниць в українській мові / О. О. Селіванова // Ритми сучасної філології : зб. наук. статей до 50-річчя проф. Космеди Т. А. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 29 – 49.

177. Селіванова О. О. Когнітивна концепція словотвірної мотивації / О. О. Селіванова // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя проф. В. В. Левицького : [зб. наук. пр.]. – Чернівці : Книга XXI, 2008. – С. 379 – 389.

178. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

179. Семчинський С. В. Наслідки українсько-румунських мовних контактів у молдавських говірках румунської мови / Семчинський С. В. // Мовознавство. – 1994. – №1. – С.46 – 50.

180. Сердюк А. М. Мотиваційна основа назв рослин у первинному і вторинному семіозисі (на матеріалі української, російської, німецької та французької мов) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Сердюк Алла Михайлівна. – Бердянськ, 2001. – 222 с.

181. Скорофатова А. О. Ономасіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослов'янських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / А. О. Скорофатова. – Луганськ, 2008. – 24 с.

182. Смирницький А. И. Лексикология английского языка / Александр Иванович Смирницький. – М. : Наука, 1956. – 254 с.

183. Совтис Н. М. Українські лексичні запозичення в польській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 “Слов'янські мови ” / Н. М. Совтис– К., 2005. — 20с.

184. Соколовська Ж. П. Картина світу та ієрархія сем / Ж. П. Соколовська // Мовознавство. – 2002. – № 6. – С. 87 – 91.

185. Соловьева Л. Ф. Выражение аксиологических категорий в современном английском языке (атрибуты, предикативы и релятивы оценки) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Соловьева Лариса Федоровна. – Житомир, 2000. – 190 с.

186. Стадній А. С. Нові оцінно-конотативні значення дієслів у сучасній українській літературній мові (на матеріалі ЗМІ) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / А. С. Стадній. – К., 2011. – 19 с.

187. Стасевич В. П. Культура як аксіологічний феномен буття (соціально-філософський аналіз природи та ієрархії культури) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / В. П. Стасевич. – Донецьк, 2004. – 17 с.

188. Стернин И. А. Контрастивный анализ в современной лингвистике [Электронный ресурс] / Иосиф Абрамович Стернин // Slavica Helsingensia : С любовью к слову. Festschrift in Honour of Professor Arto Mustajoki on the Occasion of his 60th Birthday. – 2008. – № 35. – С. 390 – 400. – Режим доступа : <http://www.helsinki.fi/slavicahelsingensia/preview/sh35/pdf/34.pdf>

189. Стройкова С. А. Номенклатура іхтіофауни в сучасній німецькій мові : когнітивно-ономасіологічний аспект : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Світлана Анатоліївна Стройкова. – Черкаси, 2012. – 208 с.

190. Сукаленко Н. И. Отражение обыденного сознания в образной языковой картине мира / Н. И. Сукаленко. – К. : Наук. думка, 1992. – 162 с.

191. Тараненко О. В. Оцінні реалії в сучасній англійській мові : лінгвокультурологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. В. Тараненко. – Донецьк, 2012. – 22 с.

192. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация. Виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 129 – 221.

193. Тер-Григорьян М. Г. О понятии “оценка” и подходах к ее изучению / М. Г. Тер-Григорьян // Культура народов Причерноморья. – 2004. – № 53. – С. 78 – 81.

194. Тер-Григорьян М. Г. Рівневе вираження оцінки в усному англомовному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / М. Г. Тер-Григорьян. – Одеса, 2009. – 19 с.

195. Теркулов В. Внутренняя и внешняя мотивация номинативных единиц / В. Теркулов // Актуальні проблеми філології : мовознавство, літературознавство, методика викладання філологічних дисциплін : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 27 трав. 2009 р. – Маріуполь : МДГУ, 2009. – С. 157 – 202.

196. Тимейчук Н. О. Прикметники смаку у творах Плавта Горация та Петронія (лексико-семантичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.14 “Класичні мови. Окремі індоєвропейські мови” / Н. О. Тимейчук. – Львів, 2007. – 20 с.

197. Тищенко О.В. Обрядова семантика слов'янських мов у зіставно-типологічному аспекті : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / О. В. Тищенко. – К., 2001. – 32 с.

198. Томская М. В. Когнитивный аспект оценки в социальном рекламном дискурсе / М. В. Томская // Материалы междунар. конф., посвящен. науч. наследию профес. М. Д. Степановой и его дальнейшему развитию. К 100-летию со дня рождения. – М. : МГЛУ, Ин-т языкознания РАН, 2001. – С. 197 – 199.

199. Торопцев И. С. Язык и речь / Иван Степанович Торопцев. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 198 с.

200. Трефилова О. В. Растения в обрядах дня св. Георгия у болгар / О. В. Трефилова // Этноботаника : растения в языке и культуре / [отв. ред. : В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова]. – СПб. : Наука, 2010. – С. 214 – 237.

201. Трубачев О. Н. Приемы семантической реконструкции / О. Н. Трубачев // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции. – М. : Наука, 1988. – С. 197 – 222.

202. Усик Л. Загальнооцінювальні ознаки в назвах лікарських рослин (на матеріалі англійської мови) / Л. М. Усик // Гуманітарний вісник. Серія : Іноземна філологія : [Всеукр. зб. наук. пр.]. – Ч. 5. – Черкаси : ЧІТІ, 2001. – С. 228 – 231.

203. Усик Л. Естетичні оцінки в германських та слов'янських фітонімах / Л. М. Усик // Тези 8-ї Всеукраїнської наукової філологічної конференції “Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики” / За ред. В. К. Шпака. – Черкаси : ЧІТІ, 2001. – С. 137 – 139.

204. Усик Л. Телеологическая оценка в германских и славянских фитонимах / Л. М. Усик // Мова і культура. – 2002. – Вип. IV, Т. 3, Ч. 2. – С. 125 – 132.

205. Усик Л. Сенсорно-смакова оцінка в германських і слов'янських фітонімах / Л. М. Усик // Гуманітарний вісник. Серія : Іноземна філологія : [Всеукр. зб. наук. пр.]. – Ч. 6. – Черкаси : ЧДТУ, 2002. – С. 204 – 207.

206. Усик Л. Використання еталонного об'єкта “рослина” для вираження значень оцінки в семантиці фітонімів (на матеріалі англійської, німецької, російської та української мов) / Л. М. Усик // Тези 9-ї Всеукраїнської наукової філологічної конференції “Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики” / За ред. В. К. Шпака. – Черкаси : ЧДТУ, 2002. – С. 156 – 158.

207. Усик Л. Особливості поєднання оцінювальних ознак у фітонімах (на матеріалі англійської, німецької, російської та української мов) / Л. М. Усик // Мова і культура. – 2003. – Вип. 6, Т. 5, Ч. 1. – С. 141 – 148.

208. Усик Л. Базиси у двоскладових ономасіологічних моделях на матеріалі назв лікарських рослин з оцінювальним компонентом / Л. М. Усик // Гуманітарний вісник. Серія : Іноземна філологія : [Всеукр. зб. наук. пр.]. – Ч. 7. – Черкаси : ЧДТУ, 2003. – С. 191 – 193.

209. Усик Л. Основні властивості оцінки як філософської та лінгвістичної категорії / Л. М. Усик // Гуманітарний вісник. Серія : Іноземна філологія : [Всеукр. зб. наук. пр.]. – Ч. 8. – Черкаси : ЧДТУ, 2004. – С. 316 – 319.

210. Усик Л. Оцінні значення в ознаках та базисах фітонімів / Л. М. Усик // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. пр.]. – 2004. – №10. – С. 617 – 626.

211. Усик Л. Структури репрезентації оцінювальних значень у фітонімах (на матеріалі назв лікарських рослин у німецькій та англійській мовах) / Л. М. Усик // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур : матеріали II міжвуз. конф. молодих учених. – Донецьк, 2004. – С. 315 – 317.

212. Усик Л. Оценочные прилагательные в названиях лекарственных растений (на материале германских и славянских языков) / Людмила Усик // Linguistics and Didactics in the 21st century. Trends, Analyses and Prognoses II / ed. Pčolinská A. – Praha : Alfa-Kemberg Publishing, s.r.o., 2009. – P. 142 – 157.

213. Усик Л. Категоріальний і термінологічний статус поняття “оцінка” у філософії, психології та лінгвістиці / Людмила Усик // Матеріали XII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. “Вітчизняна наука на зламі епох : проблеми та перспективи розвитку” : [зб. наук. пр.]. – Вип. 12. – Переяслав-Хмельницький, 2015.– С. 164 – 168.

214. Усик Л. Лінгвокультурологічний підхід до вивчення номінацій, що містять оцінний компонент / Л. М. Усик // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія : Філологічна : [зб. наук. пр.]. – Вип. 51. – Острог : Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2015. – С. 335 – 338.

215. Усик Л. Модусний тип мотивації фітонімів у германських і слов'янських мовах / Л. М. Усик // Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference “Topical Problems of Modern Science and Possible Solutions”, Sept. 28 – 29, 2016, Dubai, UAE. – № 10 (14), Vol. 4 (Octob. 2016). –

Ajman : Scientific and Educational Consulting Group “World Science”, 2016. – P. 38 – 41.

216. Федорова Ю. Картина світу : сутність та типологія / Юлія Федорова // Актуальні проблеми філології : мовознавство, літературознавство, методика викладання філологічних дисциплін : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 27 трав. 2009 р. – Маріуполь : МДГУ, 2009. – С. 202 – 205.

217. Фенцлова М. Уменьшительное словообразование в русской разговорной речи : с точки зрения носителей чешского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык ” / Марие Фенцлова. – Москва, 1985. – 18 с.

218. Филиппов А. В. К проблеме лексической коннотации / А. В. Филиппов // Вопросы языкознания. – 1978. – № 1. – С. 57–63.

219. Халіман О. В. Морфологічні засоби вираження категорії оцінки в сучасній українській мові : рід і число : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. В. Халіман. – Харків, 2010. – 20 с.

220. Харитончик З. А. Связующая функция метафоры [Электронный ресурс] / З. А. Харитончик // Когніція, комунікація, дискурс : [міжнар. електр. зб. статей]. – 2013. – № 6. – С. 107 – 111. – Режим доступу до матеріалів : <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-nob-2013/haritoncik-z-a>

221. Хатхе А. А. Номинации растительного мира в когнитивном и лингвокультурологическом аспектах (на материале русского и адыгейского языков): [монография] / А. А. Хатхе. – Майкоп: Адыгейский государственный университет, 2011. – 178 с.

222. Цісар Н. З. Вторинна номінація в системі української медичної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. З. Цісар. – Львів, 2009. – 18 с.

223. Ченки А. Современный когнитивный подход к семантике : сходства и различия в теориях и целях / А. Ченки // Вопросы языкознания. – 1996. – № 2. – С. 68 – 78.

224. Чинок Е. И. Номинация ягод и ягодных растений в современном русском языке : дисс. ... кандидата филол. наук : спец. 10.02.01 / Чинок Елена Ивановна. – К., 1985. – 209 с.

225. Чуешкова О. В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. В. Чуешкова. – Харків, 2003. – 18 с.

226. Швед И. А. Образ ели в белорусской фольклорной картине мира (в общеславянском контексте) / И. А. Швед // Этноботаника : растения в языке и культуре / [отв. ред. : В. Б. Колосова, А. Б. Ипполитова]. – СПб. : Наука, 2010. – С. 362 – 371.

227. Швець Н. В. Мотиваційна основа іхтіонімів в англійській, французькій та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Н. В. Швець. – К., 2016. – 21 с.

228. Шишліна О. П. Словотвірний потенціал іменників – термінів рослинництва в сучасній німецькій мові (структурно-семантичний і когнітивний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. П. Шишліна. – Харків, 2010. – 19 с.

229. Шмелев А. Д. Ключевые идеи русской языковой картины мира и межкультурная коммуникация / А. Д. Шмелев // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 37. – С. 8 – 11.

230. Щербак А. С. Принципы отражения языковой картины мира в региональном ономастиконе / А. С. Щербак // Мова і культура. – 2007. – Вип. 9., Т. VI (94). Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. – С. 221 – 225.

231. Языковая номинация. Общие вопросы / [отв. ред. : Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.

232. Янкубаева А. С. Метафорическая идентификация натурфактов (на материале немецкого языка) [Электронный ресурс] / А. С. Янкубаева // Вестник молодых ученых : [сборник научных работ]. – Горно-Алтайск : Горно-Алтайский Государственный университет, 2007. – № 4. – Режим доступа : <http://e-lib.gasu.ru/vmu/archive/2007/01/14.pdf>

233. Allan K. Concise Encyclopedia of Semantics / Keith Allan. – Oxford : Elsevier, 2009. – 1102 p.

234. Balick M. J. Transforming Ethnobotany for the New Millenium / Michael J. Balick // Annals of the Missouri Botanical Garden. – 1996. – Vol. 83., № 1. – P. 58 – 66.

235. Balick M. J. Plants, People and Culture : the Science of Ethnobotany / Michael J. Balick, Paul Alan Cox ; Scientific American Library. – New York, 2012. – 358 p.

236. Berlin B. Ethnobiological classifications : principles of categorizations of plants and animals in traditional societies / Brent Berlin. – Princeton, NJ : Princeton University Press, 2014. – 354 p.

237. Bieler M. L. Semantik der Sinne. Die lexikographische Erfassung von Geschmacksadjektiven / M. L Bieler, M. Runte // Lexicographica. Internationales Jahrbuch für Lexikographie. – 2010. – Vol. 29. – S. 109 – 128.

238. Blank A. Words and Concepts in Time : towards Diachronic Cognitive Onomasiology [Электронный ресурс] / A. Blank // Metaphorik. de 1 under Research Center for Semiotics RCS under the “Zeitschrift für Semiotik Abstracts” / [ed. by R. Eckardt ; von K. Heusinger, C. Schwarze]. – 2001. – P. 6 – 25. – Режим доступа : <http://www.metaphorik.de/01/blank.pdf>

239. Botha R. The Cradle of Language : Oxford Studies in the Evolution of Language / R. Botha, C. Knight. – Oxford University Press, 2009. – 320 p.

240. Burdach K. J. Geschmack und Geruch : gustatorische, olfaktorische und trigeminale Wahrnehmung / K. J. Burdach. – Bern : Huber, 1988. – 166 s.

241. Byessonova O. Hierarchy of values in the English language model of the world // Humanities across the Borders : [collection of papers / editors-in-chief

O. L. Byessonova, N. I. Panasenko]. – Donetsk – Trnava : DonNU, 2012. – P. 5 – 25.

242. Croft W. The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies / W. Croft // *Cognitive linguistics : Basic readings* / [Ed. by D. Geeraerts]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 269–302.

243. Dokulil M. Tvoreni slov v cestine. Teorie odvozovani slov / Miloš Dokulil. – Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. – 264 s.

244. Fahraeus A.-M. Two kinds of syntactic-semantic value-loading in English / Ann-Mari Fahraeus. – Upsala, 1984. – 184 p.

245. Fernández-Domínguez J. The semantics of primary NN compounds: from form to meaning, and from meaning to form / Jesús Fernández-Domínguez // *The Semantics of Compounding* / [edited by Pius ten Hacken]. – Cambridge University Press, 2016. – P. 129 – 150.

246. Fillmore Ch. J. The case for case / Ch. J. Fillmore // *Universals in linguistic theory*. – New York : Holt, Reinhart & Winston, 1968. – P. 1 – 89.

247. Fillmore Ch. J. Frame semantics / Ch. J. Fillmore // *Cognitive linguistics : Basic readings* / [Ed. by D. Geeraerts]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 373 – 400.

248. Ford R. I. Ethnobotany : Historical Diversity and Synthesis / I. Richard Ford // *The Nature and Status of Ethnobotany* / ed. R. I. Ford, Ann Abbor. – Anthropological Papers, Museum of Anthropology, University of Michigan, 1978. – P. 33 – 49.

249. Funk K. What is a Worldview? [Електронний ресурс] / Kenneth H. Funk II. – 2001. – Режим доступу : <http://web.engr.oregonstate.edu/~funkk/Personal/worldview.html>

250. Geeraerts D. The scope of diachronic onomasiology / Dirk Geeraerts // *Das Wort. Seine strukturelle und kulturelle Dimension : Festschrift für Oskar Reichmann zum 65. Geburtstag 29-44* / [Vilmos Agel, Andreas Gardt, Ulrike Hass-Zumkehr & Thorsten Roelcke (red.)]. – Tübingen : Niemeyer, 2002. – P. 22 – 44.

251. Grandinger M. Die Bedeutung des Adjektivs “Good” in der religiösen Literatur der Angelsachsen : diss. English language > Old English, ca. 450-1100 > Semantics. Oudengels / Margareta Grandinger. – Landshut : J. Thomannsches buch- und kunstdruckerei, 1933. – 83 p.

252. Heylighen, F. World View [Электронный ресурс] / F. Heylighen // Principia Cybernetica Web, 2000. – Режим доступа : <http://pespmc1.vub.ac.be/WORLVIEW.html>

253. Hollmann W. B. Semantic Change / William B. Hollmann // English Language : Description, Variation and Context / J. Culpeper, F. Katamba, P. Kerswill, R. Wodak, T. McEnery [ed.] ; Lancaster University, Department of Linguistics and English Language. – Palgrave Macmillan, 2009. – P. 301 – 313.

254. Johnson-Laird P. How is meaning mentally represented? / P. Johnson-Laird // Meaning and Mental Representations / [ed. U. Eco, M. Santabrogio, P. Violi]. – Bloomington : Indiana University Press, 1988. – P. 99 – 119.

255. Khan A. Language and Ethnicity / Arfaan Khan // English Language : Description, Variation and Context / J. Culpeper, F. Katamba, P. Kerswill, R. Wodak, T. McEnery [ed.] ; Lancaster University, Department of Linguistics and English Language. – Palgrave Macmillan, 2009. – P. 373 – 387.

256. Koch P. Cognitive Onomasiology and Semantic Change : Around the Eye / Peter Koch // From Polysemy to Semantic Change : towards a Typology of Lexical Semantic Associations : [collection of papers ; ed. M. Vanhove]. – Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2008. – P. 107 – 138.

257. Kövecses Z. Metaphor. A practical introduction / Z. Kövecses. – Oxford University Press, 2010. – 375 p.

258. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago, London : University of Chicago Press, 1980. – 242 p.

259. Lakoff G. Conceptual metaphor : The contemporary theory of metaphor / G. Lakoff // Cognitive linguistics : Basic readings / [Ed. by D. Geeraerts]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 185 – 238.

260. Leyew Z. Wild Plant Nomenclature and Traditional Botanical Knowledge among Three Ethnolinguistic Groups in Northwestern Ethiopia / Zelealem Leyew. – Addis Ababa : OSSREA. – 2011. – 277 p.

261. Lipka L. Names, onomasiology and semantics. Functional & semiotic lexicology / Language : Context and Cognition : [papers in Honour of Wolf-Dietrich Bald's 60th Birthday]. – München : Langenscheidt-Longman, 2002. – P. 217 – 225.

262. Luther E. Ethische Werte in der Wissenschaft / Ernst Luther. – Halle : Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, 1980. – 99 s.

263. Marks L. The Unity of the Senses : Interrelations Among the Modalities / Lawrence E. Marks. – New York : Academic Press, 2014. – 302 p.

264. Matras Y. Language Contact / Yaron Matras. – Cambridge University Press, 2009. – 366 p.

265. Meyer D. E. On the Representation and Retrieval of Stored Semantic Information / David E. Meyer // Cognitive Psychology. – 1970. – Vol. 1. – P. 242 – 300.

266. Ogarkova A. Language family similarity effect : Emotion term semantics in Russian, Ukrainian, Czech, Slovak, and Polish / A. Ogarkova, N. Panasenko, B. Lewandowska-Tomaszczyk // Components of emotional meaning : a sourcebook. – Oxford University Press, 2013. – P. 502 – 507.

267. Ostrovska Y. English evaluative neologisms in science and technology (the end of the XX – the beginning of the XXI century) // Humanities across the Borders : [collection of papers / editors-in-chief O. L. Byessonova, N. I. Panasenko]. – Donetsk – Trnava : DonNU, 2012. – P. 89 – 96.

268. Panasenko N. Stages of a man's cognitive activity in phytonymic lexicon / N. Panasenko // Conference programme and abstracts of the international conference "ICLC 11: Language, Cognition, Context", July 11-17, 2011, Xi'an, China. – 2011. – P. 139

269. Panasenko N. Direct and Indirect Designation in Medicinal Plants' Names / Nataliya Panasenko // International Journal of Humanities and Social Science. – 2012. – Vol. 2, No. 18. – P. 217 – 233.

270. Panasenko N. Tactile information-processing channel in the Slavic medicinal plants' names / Nataliya Panasenko // Abstracts of the International conference "Language, Literature and Culture in a Changing Transatlantic World II", Oct. 4 – 5, 2012 / Institute of British and American Studies, Faculty of Arts, University of Prešov. – Prešov : University of Prešov, 2012. – P. 104 – 123.

271. Panasenko N. Olfactory information-processing channel in phytonymic lexicon (based on Western Slavic languages) [Электронный ресурс] / N. Panasenko, H. Pravdová // Book of Abstracts : general Session. Part 2. Authors M-Z "The 13th International Cognitive Linguistics Conference (ICLC-13)", 20-25 July 2015 / Northumbria University, Newcastle. – 2015. – p. 37. Available at: <https://www.northumbria.ac.uk/media/6836830/general-m-z-9-july.pdf>

272. Panasenko N. Olfactory information processing channel in medicinal plants' names (based on Germanic and Western Slavic languages) // Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference "Science and Education – Our Future", November 22-23, 2015, Ajman, UAE. – № 4(4), Vol. 3 (Dec 2015). – P. 34 – 42.

273. Panocova R. Neoclassical compounds in the onomasiological approach / Renata Panocova // The Semantics of Compounding / [Edited by Pius ten Hacken]. – Cambridge University Press, 2016. – P. 192-208.

274. Sarbash O. Positive emotions verbalization in the English, Ukrainian and modern Greek languages // Humanities across the Borders : [collection of papers / editors-in-chief O. L. Byessonova, N. I. Panasenko]. – Donetsk – Trnava : DonNU, 2012. – P. 136 – 144.

275. Sauerhoff F. Pflanzennamen im Vergleich : Studien zum Benennungstheorie und Etymologie / Friedhelm Sauerhoff. – Stuttgart : Steiner, 2001. – 432 s.

276. Schmid H.-J. English abstract nouns as conceptual shells : from corpus to cognition / H.-J. Schmid. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2000. – 457 p.

277. Seidensticker P. Pflanzennamen : Überlieferung – Forschungsprobleme – Studien / Peter Seidensticker. – Stuttgart : Steiner, 1999. – 141 s.

278. Slovoтворstwo / Nominacija / Universitat Innsbruck / [Institut für Slavistic ; Uniwersytet Opolski. Instytut filologii Polskiej] / [red. Ingeborg Ohnheiser]. – Opole, 2003. – 541 s.

279. Sutton P. Linguistic aspects of ethnobotanical research / Peter Sutton // Papers in Australian Linguistics / B. Rigsby, P. Sutton [eds.] ; Australian National University. – Series A, №59. – Canberra : Pacific Linguistics, 1980. – P. 303 – 314.

280. Sysoeva Y. Semantics of Evaluative Anthroponyms in English // Humanities across the Borders : [collection of papers / editors-in-chief O. L. Byessonova, N. I. Panasenko]. – Donetsk – Trnava : DonNU, 2012. – P. 153 – 162.

281. Toscano M. What Kind of Values Do Languages Have? Means of Communication and Cultural Heritage // Redescriptions : Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory / K. Palonen, T. Pulkkinen [eds.]. – Vol. 15. – Manchester : Manchester University Press, 2011. – P. 171 – 184.

282. Traugott E. C. On the Rise of Epistemic Meaning in English : an Example of Subjectification in Semantic Change / Elizabeth Closs Traugott // Language. – Vol. 65, No. 1 (Mar., 1989). – Linguistic Society of America, 1989. – P. 31–55.

283. Usyk L. Lexical Means of Expressing Estimation in Medicinal Plants Names in Germanic and Slavonic Languages / Liudmyla Usyk // Language, Literature and Culture in a Changing Transatlantic World : International Conference Proceedings, Prešov, April 22 – 23, 2009. – Prešov, 2009. – P. 223 – 232.

284. Vidal C. Wat is een wereldbeeld? (What is a worldview?) // Nieuwheid denken. De wetenschappen en het creatieve aspect van de werkelijkheid / H. Van Belle & J. Van der Veken [editors]. – Leuven : Acco, 2008. – P. 71 – 86.

285. Waltereit R. On the origins of grammaticalization and other types of language change in discourse strategies / Richard Waltereit // Grammaticalization and Language Change : New Reflections / K. Davidse, T. Breban, L. Brems, T. Mortelmans [eds.]. – Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2012. – P. 51-72.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

286. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 607 с.
287. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : [в 4 т.] В. И. Даль. – СПб. : Типография М. О. Вольфа. – 1880. – Т. 1 : А – З. – 640 с.
288. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esu.com.ua/>
289. Етимологічний словник української мови : [у 7 т.] / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1 : А – Г. – 632 с.
290. Етимологічний словник української мови : [у 7 т.] / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 2 : Д – Копці. – 571 с.
291. Етимологічний словник української мови : [у 7 т.] / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наук. думка, 1989. – Т. 3 : Кора – М. – 552 с.
292. Етимологічний словник української мови : [у 7 т.] / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 4 : Н – П. – 656 с.
293. Етимологічний словник української мови : [у 7 т.] / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 5 : Р – Т. – 704 с.
294. Етимологічний словник української мови : [у 7 т.] / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : Наук. думка, 2012. – Т. 6 : У – Я. – 568 с.
295. Краткий словарь по эстетике [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esthetiks.ru/>
296. Лингвистический энциклопедический словарь [Електронний ресурс] / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – Режим доступу : <http://www.tapemark.narod.ru/les/index.html>
297. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка : 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова ; Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М. : ООО “А ТЕМП” / . – М. : ИНФОТЕХ, 2006. – 944 с.

298. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий : уч. пособие / К. К. Платонов. – М. : Высш. школа, 1984. – 174 с.
299. Словник української мови : [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1 : А – В. – 801 с.
300. Словник української мови : [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – Т. 3 : З. – 744 с.
301. Словник української мови : [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. 4 : І – М. – 840 с.
302. Словник української мови : в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1974. – Т. 5 : Н – О. – 840 с.
303. Словник української мови : [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1975. – Т. 6 : П – Поїти. – 832 с.
304. Словник української мови : [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 8 : Природа – Р. – 928 с.
305. Словник української мови : [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1978. – Т. 9 : С. – 916 с.
306. Словник української мови : [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1979. – Т. 10 : Т – Ф. – 657 с.
307. Словник української мови : [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1980. – Т. 11 : Х – Ъ. – 832 с.
308. Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.] – К. : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
309. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : [в 4 т.] / Макс Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 1 : А – Д. – 573 с.
310. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : [в 4 т.] / Макс Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 2 : Е – Муж. – 671 с.

311. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : [в 4 т.] / Макс Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М. : Прогресс, 1987. – Т. 3 : Муза – Сят. – 832 с.

312. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : [в 4 т.] / Макс Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М. : Прогресс, 1987. – Т. 4 : Т – Ящур. – 864 с.

313. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е. Ф. Губский [и др.]. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 575 с.

314. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; [голова редкол. В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

315. Encyclopaedia “Britannica” [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.britannica.com/>

316. Klein E. A comprehensive etymological dictionary of the English language / Ernest Klein. – Amsterdam – London – New York : Elsevier Publishing Company, 1966. – Vol. 1 : A – K. – P. 1 – 854.

317. Klein E. A comprehensive etymological dictionary of the English language / Ernest Klein. – Amsterdam – London – New York : Elsevier Publishing Company, 1967. – Vol. 2 : L – Z. – P. 854 – 1776.

318. Kluge F. Etymologische Wörterbuch der deutschen Sprache / Friederick Kluge / [bearbeitet von E. Seebold]. – Berlin – New York, 2002. – 1023 s.

319. Merriam-Webster Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.merriam-webster.com/>

320. Online Etymology Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.etymonline.com/>

321. Open Thesaurus : Synontme und Assoziationen [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.openthesaurus.de/>

322. Pfeifer W. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen [Электронный ресурс] / Wolfgang Pfeifer ; [bearbeitet von W. Klein]. – Berlin – Brandenburg : Akademie der Wissenschaften, 1993. – Режим доступа : <http://www.dwds.de/>

323. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache [Электронный ресурс] / [Akademie der Wissenschaften der DDR]. – Berlin : Akademie der Wissenschaften, 1967 – 1977. – Режим доступа : <http://www.dwds.de/>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

324. Аграрний сектор України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroua.net/>

325. Анненков Н. И. Ботанический словарь / Николай Иванович Анненковъ. – СПб. : Имп. Академія наукъ, 1878. –

326. Бруд В. С. Душистая аптека. Тайны ароматерапии / Владислав С. Бруд, Ивона Конопацкая. – М. : Гитис, 1996. – 151 с.

327. Бугаёв И. В. Научные и народные названия растений и грибов : Научно-популярное издание / И. В. Бугаёв. – 2-е изд., перераб. и доп. – Томск : ТМЛ-Пресс, 2010. – 688 с.

328. Давыдов Н. Н. Ботанический словарь / Н. Н. Давыдов. – М. : Главная редакция иностранных научно-технических словарей физматгиза, 1960. – 335 с.

329. Дудченко Л. Г. Пряно-ароматические и пряно-вкусовые растения : справочник / Дудченко Л. Г., Козьяков А. С., Кривенко В. В. ; отв. ред. К. М. Сытник. – К. : Наук. думка, 1989. – 304 с.

330. Золотницкий Н. Ф. Цветы в легендах и преданиях / Н. Ф. Золотницкий. – К. : Мистецтво, 1999. – 384 с.

331. Книга здоровья [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://knigazdorovya.com/>

332. Кузнецова М. А. Сказания о лекарственных растениях / М. А. Кузнецова, А. С. Резникова. – М. : Высш. школа, 1992. – 272 с.

333. Лекарственные растения Украины / [Ивашин Д. С., Катина З. Ф., Рыбачук И. З. и др.]. – изд. 3-е, доп. – К. : Урожай, 1978. – 320 с.
334. Лекарственные травы : народные рецепты, лечебные травы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://travy.org.ua/>
335. Лікарські рослини : енциклопедичний довідник / [відп. ред. А. М. Гродзінський]. – К. : Українська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, Український виробничо-комерційний центр “Олімп”, 1992. – 544 с.
336. Мамчур Ф. І. Довідник з фітотерапії / Ф. І. Мамчур. – К. : Здоров’я, 1986. – 280 с.
337. Моложавенко В. С. Тайна красоты : книга о цветах / В. С. Моложавенко. – М. : Педагогика-Пресс, 1993. – 384 с.
338. Носаль І. М. Від рослини до людини : розповіді про лікувальні та лікарські рослини України / І. М. Носаль. – К. : Веселка, 1992. – 606 с.
339. Носаль М. А. Лекарственные растения и способы их применения в народе / М. А. Носаль, И. М. Носаль. – К. : Госмедиздат УССР, 1958. – 256 с.
340. Попов И. В. Лекарственные растения / В. И. Попов, Д. К. Шапиро, И. К. Данусевич. – 2-е изд. перераб. и доп. – Минск, Польша, 1990. – 304 с.
341. Регіональний інформаційний центр “Карпати” [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://carpaty.net/>
342. Смик Г. К. Корисні та рідкісні рослини України : словник-довідник народних назв / Г. К. Смик. – К. : Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1991. – 416 с.
343. Товстуха Е. С. Фітотерапія / Е. С. Товстуха. – К. : Здоров’я, 1991. – 192 с.
344. Трифонова В. И. Семейство тёрнеровые (Turneraceae) / В. И. Трифонова // Жизнь растений : [в 6-ти т.] / [под ред. А. Л. Тахтаджяна]. – Т. 5. Ч. 2 : Цветковые растения /. – М. : Просвещение, 1981. – С. 49 – 50.
345. Червона книга України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://redbook-ua.org/>

346. Botany, the Botanical Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://davesgarden.com/guides/botany/>
347. Botanischer Garten [Электронный ресурс] / Johannes Gutenberg-Universität Mainz. – Режим доступа : <http://www.botgarten.uni-mainz.de/>
348. Britten J. A Dictionary of English Plant-Names / J. Britten, R. Holland. – London : Trübner & Co, 1886. – 668 p.
349. Der Bio-Gärtner [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.bio-gaertner.de/>
350. Dictionary of Old English Plant Names [Электронный ресурс] / P. Bierbaumer, H. W. Klug, U. Krischke, H. Sauer ; Karl-Franzens-Universität Graz. – Режим доступа : <http://oldenglish-plantnames.org/>
351. Grieve M. Botanical.com : A Modern Herbal [Электронный ресурс] / M. Grieve. – Режим доступа : <http://www.botanical.com/>
352. Heilpflanzen, Lexicon über Wirkung, Anwendung und Dosierung [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.heilpflanzen-katalog.de/home.html>
353. Heilpflanzen-Welt Bibliothek [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://buecher.heilpflanzen-welt.de/>
354. Holl F. Wörterbuch deutscher Pflanzen-Namen – oder, Verzeichniss sämmtlicher in der Pharmacie, Oekonomie, Gärtnerei, Forstkultur und Technik vorkommenden Pflanzen und Pflanzentheile / Friedrich Holl. – Erfurt, 1833. – 438 s.
355. Illustrated Encyclopedia of Herbs, Their Medicinal and Culinary Uses / S. Bunney [ed.]. – New York : Dorset Press, 1992. – 320 p.
356. National Plant Germplasm System [Электронный ресурс] / United States Department of Agriculture ; Agricultural Research Service. – Режим доступа : <http://www.ars-grin.gov/npgs/index.html>
357. Nowick E. Historical Common Names of Great Plains Plants, with Scientific Names Index. Vol. I: Common Names / Elaine Nowick. – Lincoln : Zea Books, 2015. – 485 p.

358. Nowick E. Historical Common Names of Great Plains Plants, with Scientific Names Index: Volume II: Scientific Names Index / Elaine Nowick. – Lincoln : Zea Books, 2015. – 454 p.

359. Plants Database [Электронный ресурс] / United States Department of Agriculture ; Natural Resources Conservation Service. – Режим доступа : <https://plants.usda.gov/>

360. Runkel S. T., Bull F. A. Wildflowers of Iowa Woodlands / Sylvan T. Runkel, Alvin F. Bill. – 2nd edition. – Iowa City: University of Iowa Press, 2009. – 294 p.

361. Wagstaff D. J. International Poisonous Plants Checklist : An Evidence-Based Reference / D. Jesse Wagstaff. – Boca Ranton – London – New York : CRC Press, 2008. – 464 p.

ІНДЕКС ГЕРМАНСЬКИХ І СЛОВ'ЯНСЬКИХ ФІТОНІМІВ

Німецька мова

Ächte Ehrenpreis 184	Bilme 76
Ächte Moosbeere 184	Bilsamen 76, 168,
Ächter Alant 184	Bilsamkraut 176
Ächter Hirtentäschel 184	Bilse 76,
Ächtes Löffelkraut 184	Bilsenbohne 76
Ackerbilsenkraut 168	Bilsenkraut 168
Ackerpfriemen 106, 154	Bilsensaamen 168
Adonisröschen 94	Binselkraut 168
Adonisröslein 94, 176	Binsenkraut 168
Alpenjohannisbeere 112	Bitterklee 94, 144
Ampferklee 94, 145,	Bitterling 75, 121, 144
Baldrian 94	Bitterwurz 144
Griechischer Baldrian 94	Blaue Wolfswurz 99, 112
Ballrose 94, 176	Bocksbeere 99, 135
Balsamgarbe 87	Brachdistel 155
Baumrose 94	Brennender Ruttich 144
Belladonnawurzel 102	Brennendes Pfersichkraut 144
Benediktendistel 181	Brennwurz 110, 144
Benediktenkarde 181	Brunetröslein 101
Benediktenkraut 181	Catarinenwurz 181
Benediktenwurz 181	Deutsche Bergpfeffer 144
Bergadonisröslein 112	Deutsche Pfefferstrauch 144
Bergpfeffer 112	Distel 76, 155
Bergpfeffer deutscher 112, 144	Distelkraut 155
Bergpfefferstrauch 93, 144	Dornrose 153
Bienenheide 129	Driedorn 153
Bienkraut 129	Dummkraut 166
Bilisa 76	Echter Kreuzdorn 153

- Echtes Süßholz 145
Einlager-Stacheln 154
Engelskrankwurz 180
Erbseldorn 153
Eseldistel 155
Essigdorn 114, 145
Essigflasche 87, 145
Essigkolben 87, 145
Europäischer Frauenschuh 106
Europäischer Gelbe Frauenschuh 106
Falsche Bärenklaue 185
Falsche Nieswurz 185
Falscher Gamanderlein 185
Falsher Porst 186
Farbepfriemen 106
Faulbaum 128
Faule Juden 128
Feuerblume 86
Feuerdorn 114
Feuerröschen 86,
Flammenauge 86
Flieder 93, 114, 134
Flieder geronlicher 93
Fliederbaum 93
Flöhkraut 134
Flohpfeffer 99
Frauenrosen 101
Frauenschuh 106, 113
Frauenspiegel 102, 178
Gänseampfer 93
Gauchampfer 145
Gelbe Bitterwurz 144
Gelbe Johannisblume 112
Gelbe Scharte 154
Gelber Jasmin 112
Gelbes Mottenkraut 112
Gelbes Ruchgras 110
Gelb-Frauenschuh 106, 112
Gelderrosen 94
Gemeine Acacie 184
Gemeine Sanddorn 153
Gemeine Sauerklee 94
Gemeiner Isop 184
Gemeiner Kreuzdorn 154
Gemeiner Löwenzahn 184
Gemeiner Sauerdorn 145
Gemeiner Wegedorn 154
Gemeines Wollkraut 154
Gewöhnliches Pfaffenröhrlein 184
Gewürzkalmus 87
Gichttanne 135
Goldblume 86, 111, 175
Goldkraut 86, 175
Goldsaft 86, 175
Goldwurz 86, 175
Gottesgabe 103
Gottesgnade (Благодатка) 103
Gottesgnade (Герань)103
Gotteshilfe 103
Griechischer Baldrian 94

- Großlieder 113
 Haftdorn 153
 Hagedorn 153
 Hainsauerklee 145
 Hasenamfer 145
 Heckendorn 153
 Heil aller Welt 186
 Heiligkraut 180
 Heilmalve 186
 Heilwurz 186
 Herbrose 176
 Herrgottskraut 103, 180
 Herzfreudeli 167
 Hilfwurzel 186
 Himmelmutterbrot 103, 113
 Himmelsbrand 87
 Himmelskerze 106
 Hirschdorn 154
 Holdenrose 174
 Honigbeere 87, 145
 Hornkirsche 154
 Hundeseuche 135
 Hundsdorn 153
 Hundskraut 99
 Hunds-Rose 177
 Hundstod 99
 Hundstode 99
 Hundstoden 99
 Immerschön 174
 Jage Teufel 104
 Jasminwurzel 93
 Jesusblümchen 111
 Johannisblut 181
 Johanniskraut (Звіробій) 181
 Johanniskraut (Підмаренник) 181
 Kalkenbeerenbaum 135
 Kienporst 93, 135
 Kleine Ackerdistel 155
 Kleine Gartenbalsam 87
 Kleiner Rosenbalsam 113.
 Kleiner wilder Rosmarin 93
 Klettendistel 155
 Knöterich scharfer 144
 Königskerze 102
 Kreuzdorn 155
 Läusebaum 99
 Läusekraut 99, 134
 Lorbeer 134
 Marienfrauenschuh 106, 113
 Marienrosen 176
 Moorrosmarin 93, 134
 Moskowitendorn 153
 Mottenkraut 99, 134
 Mundrose 176
 Nackende Jungfer 102
 Nackte Hure 102
 Nackte Jungfer 102
 Niesenkraut 125
 Osterkerze 106
 Pfeffer Knöterich 144

- Pfefferhütlein 93
 Pfefferstrauch 93, 144
 Pferdedorn 154
 Pfriemen 106, 154
 Purgir-Wegdorn 154
 Rosenbalsam 113
 Rosenholder 94
 Rosenpappel 94
 Roßampfer 93, 145
 Rosmarinheide 93
 Rossbalsam 87
 Rote Wasserpfeffer 93
 Rotbrauner Frauenschuh 106, 112
 Sanddistel 155
 Sauerachdorn 75, 152
 Sauerbeere 110, 145
 Sauerdorn 145
 Sauerklee 145
 Saugtanne 93, 134
 Scharfes Flohkraut 133,144
 Scharfes Mückenkraut 144
 Scheißbeer 87, 135
 Scheißlorbeer 87, 135
 Schlehendorn 154
 Schneeball 86
 Schneeballstrauch 111
 Schwarzdorn 154
 Schwarze Johannisbeere 107, 112
 Schwarze Tollkirsche 167
 Schwarzes Bilsenkraut 168
 Seidenpflanzen 156
 Seekreuzdorn 154
 Sonnenkraut 86
 Sonnenwurz 86, 175
 Spießdorn 155
 Spitzklette 76
 St. Conradskraut 181
 Stechdorn 76, 154
 Stechginster 154
 Stechholder 154
 Stechpfriemen 154
 Sternkraut 175
 Sternleberk 85
 Sternwurz 175
 Stinkbaum 127
 Stinkendes Wanzenkraut 128
 Stinkkresse 128
 Süßklee 115
 Teehollunder 87, 135
 Teufelsauge (Блекота) 104, 179
 Teufelsauge (Горицвіт) 104, 179
 Teufelsaugenkraut 179
 Teufelsdarm 179
 Teufelsflucht 179
 Teufelskirsche 100
 Teufelswurz 111, 179
 Tollbeere 167
 Tolle Bilsen 76, 166
 Tolle Bülsen 76
 Tolle Dilbe 164

Tollkerbe 167	Weindorn 153
Tollkirsche 167	Weißer Sauerklee 94, 145
Tollkraut 166	Wilde Rosmarin 93, 112
Unächte Acazie 184	Wilderbalsam 87
Unächte Bärwurz 184	Wohlfriechende Veilchen 129
Unächte Fallkraut 184	Wohlfriechendes Berggras 129
Unächter Ahorn 184	Wohlfriechendes Ruchgras 129
Unser Herr Gotts Wunderkraut 180	Wolfsbeere 100
Venusaugenbraunen 177	Wolfskirsche 100
Venuspiegel 177	Wolfskraut 100, 111
Wahrer Alant 184	Wunderbaum 109
Wahrer Eisenhut 184	Wunderkraut 180
Wahrer Kalmus 184	Würgekraut 76
Waldsauerklee 145	Würgerich 76
Wanzenbeere 99, 134	Würgerling 76
Wanzenkraut 128	Würgling 76
Wasserpfeffer 93, 144	Ziegenkraut 99, 135
Wassersternkraut 86, 175	Zigeunerkraut 99
Weidendorn 153	Zweigrifflicher Weißdorn 153
Weiden-Sanddorn 153	

Англійська мова

Aaron's rod 107	Aromatic weed 110, 126
Adam's-flannel 107	Aromatic wintergreen 110
Adam's-rod 107	Australian maidenhair fern 178
All-heal 76, 186	Balmony 89
American valerian 95	Balsam 89
Angel's-eye 104	Bammony 89
Aromatic plant 126	Beewort 130
Aromatic sumac 126	Belene 167

- Belene chenille 167
Beolne 167
Big daisy 95, 113
Bilne 168
Bite-tongue 146
Biting knotweed 146
Biting parsicaria 146
Bitter ash 146
Bitter buttons 146
Bitter herb 146
Bitter pepper root 94
Bitter weed 110, 146
Bitterling 121
Bitterweed 146
Bitterwort 146
Black maiden's hair 178
Blackthorn 156
Blazing star 88
Blessed thistle 78, 180
Bog-rosemary 95
Bramble brier 76
Brere 76
Brere rose 76
Brier 76
Brier rose 76
Buckthorn 156
Bur marigold 95
Carolina jasmine 95, 136
Carolina jessamine 95, 136
Celandine poppy 95
Cinnamon sedge 88
Coclebur 76, 156
Cockle bur 76
Cockle-bur 76
Cockle-burr 76
Cockle burr 76
Cockleburr 76
Common adonis 185
Common barberry 185
Common dandelion 185
Common milfoil 185
Common shepherd's purse 115
Common smartweed 185
Common St John's-wort 114
Common sweetflag 115
Crystal tea 88
Crystaltea ledum 88
Cure-all 76, 186
Daisy 112
Devil's-apple 104
Devil's milk 87, 177
Devil's-trumpet 104
Dog daisy 95
Dog rose 177
Drug sweetflag 129
Eastern fireberry hawthorn 156
European maidenhair 178
False acacia 95, 185
False jasmine 95, 185
False star-grass 185

- False unicorn root 185
False valerian 96
Field balm 89, 112
Field daisy 95
Flannel flower 111
Flannel leaf 111
Flannel mullein 157
Flannel plant 157
Fragrant sumac 130
God's wonder plant 180
Golden groundsel 175
Golden ragwort 175
Golden senecio 175
Golden-flower groundsel 175
Goldens 88
Goldins gold 88
Greek valerian 95
Guelder-rose 95, 176
Hagthorn 76
Hawthorn 156
Heal-all 76
Herb John 181
Herb Peter 181
Holy herb 180
Illinois fragrant sumac 130
Indian tobacco 89
Insaneroot 167
Irish daisy 112
Jacob's staff 107, 181
Jessamine 112
Jupiter's staff 104
Labrador tea 136
Lady's hair 178
Lady's slipper 106
Lady's-slipper orchid 106
Large yellow lady's-slipper 175
Liferoot 186
Life-root plant 186
Louseberry 100
Louseberry tree 100
Love-roses 176
Madapple 167
Madapples 167
Maid's hair 102
Maidenhair 178
Maidenhair fern 178
Marigold 88, 95
Marsh holy rose 95, 176
Marsh pepper 146
Marsh-pepper smartweed 146
Marsh-rosemary 136
Milkweed 88
Mountain tobacco 89
Naked ladies upstard 102
Naked-ladies 102
Old man's flannel 106
Old man's pepper 113
Panacea 76, 186
Pepper plant 94, 111, 146
Pepper wort 146

- Pepper-grass 146
Perforated St. John's wort 112
Peter's staff 107
Pine root 95, 135
Poor-man's pepper 146
Prickled poppy celandine 95
Prick-Timber 156
Prickwood 156
Priest's crown 182
Purging buckthorn 156
Rock poppy 95
Rose-a-ruby 95, 176
Rose-elder 95
Rose-noble 95
Scented fern 126
Sea buckthorn 156
Self-heal 76, 186
Small golden slipper 175
Smooth snakerad 157
Smooth sumach 157
Sneezeweed 110
Snow-ball 88
Southern maidenhair 178
Southern maidenhair fern 178
St Benedict's thistle 181
St. John's bush 181
St. John's wort 181
Star grass 176
Star root 176
Star wort 176
Stick-tights 157
Stink bush 111, 130
Stinkberry 130
Stinking nightshade 130
Stinking Roger 130
Stinking-Alexander 130
Stinking-Willie 130
Sweet cane 129
Sweet cinnamon 135
Sweet flag root 129
Sweet grass 129
Sweet milfoil 130
Sweet myrtle 95
Sweet root 110
Sweet smelling grass 129
Sweet violet 130
Sweetroot 130
Sweet-scented squinancy 130
Sweet-scented sumac 130
Sweet-smelling flag 115
Thistle 155
Thorn 156
Touch-and-heal 186
True Egyptian thorn 185
True maidenhair 185
True maidenhair fern 185
True moutons 185
True unicorn root 185
True wood sorrel 185
Velvet dock 157

Velvet leaf 157
 Velvet plant 157
 Venus' hair 121
 Water pepper 94, 146
 Way-thorn 156
 White jessamine 112
 White thorn 156
 Wild guelder rose 176
 Wild hyssop 95
 Wild jasmine 95, 136
 Wild rosemary 95, 136
 Wild tobacco 89
 Willow-thorn 156
 Wood sorrel 94, 146
 Wood sour 146
 Yellow bitterwort 110, 146
 Yellow jasmine 112
 Yellow jasmine root 95, 136
 Yellow lady's slipper 106
 Yellow sneezeweed 110
 Yellow star 176

Російська мова

Ароматник 77
 Астрагал сладколистный 148
 Багун душистый 132
 Барыня 102
 Барыня-дерево 102
 Белена 160, 168
 Белень 168
 Белоголовка горчица 147
 Белунь 78
 Бесиво 78, 169
 Бешеная вишня 169
 Бешеная трава 169
 Бешеная ягода 169
 Бешеница 78, 169
 Благовонная марена 133
 Благодать 181
 Блекота 78
 Блекотница 78, 168
 Блекыть 78
 Богова скатерка 104
 Боговы грабельки 104
 Богородская трава 104, 180
 Божий дар 104, 180
 Божье дерево 104
 Божьи ручки 104
 Божья благодать 104, 181
 Божья милость 104
 Болиголов 78, 170
 Болиголов крапчатый 171
 Болиголова 78, 171
 Болотная одурь 169
 Болотный болиголов 171
 Болотный чай 90, 136
 Боровой перец 96, 147

- Боровой чабер 96
Боярка 102
Боярыня 102
Будьяк 77
Венерин башмачок желтый 112
Венерин башмачок настоящий 107, 177
Вербейник луговой чай 90, 136
Водяной перец 96
Водяной хрен 96, 147
Волкана 100
Волковник 100
Волкона 100
Волчец 101
Волчец кудрявый 101
Волчий перец 100, 147
Волчий плющ 100
Волчонок 100
Волчье лыко 100
Волчья трава 100
Волчья трава 100
Вонючка 77, 120, 127, 132, 133
Воробьева кислота 147
Вшивый цветок 112
Гирчак богородичный 107
Головолом 78
Горец 77
Горец водяной 107
Горец перечный 147
Горечавка 78, 147
Гори-голова 78
Горицвет 90
Горицвет весенний 90
Горицвет черногорка 90
Горичейна трава 147
Горичка 148
Горчавка 78, 147
Горчай 78, 147
Горчак 77, 78, 147
Горчаки 77, 147
Горчанка 78, 147
Горчинка 78, 147
Горчица 78, 147
Горчишка 77, 147
Горчишная 77, 147
Горькуха 78, 147
Горькуша 78, 147
Гречиха перечная 147
Девичьи пупки 102
Девясил 78, 187
Девясильник 78, 187
Девясильный корень 187
Девятисил 187
Девятиха красная 175
Дегтярка 90, 137
Дивесил 78, 187
Дивосил 187
Дивясиль 187
Дикая мята 96, 136
Дикий перец 96, 147

- Дикий розмарин 96, 136, 137
Дикий хмель 96, 112, 136
Дикой перец 96
Дрочник 79
Дуркоман 79
Дурман 80, 170
Дурман вонючий 132
Дурника 79
Дурничник 79
Дурнишник 70, 79, 165
Дурнопьян 78, 170
Дурь-трава 169
Душистая акация 132
Душистая астера 132
Душистый багун 132
Душица 77, 132
Душмянка 132
Душница 77, 132
Дыдорь 78, 79
Дыдырь 78
Егорьево копые 107, 181
Ежовник 161
Есмонник 96
Жасминник 96
Желтая золотистка 90
Желтая лаванда 97, 112
Желтая лаванда 97
Заячий мак 98
Заячий щавель 96, 148
Заячья кислица 147
Звездный цвет 89, 176
Звездовка 89, 176
Звездовник 176
Звездопеченная трава 89
Звездоподручная трава 89
Звездочки 89, 176
Зверобой (Гісоп лікарський) 97
Зверобой синий 97,
Здоровая трава 187
Зелье святоянское 181
Земляной ладан 90
Златоцвет 90
Злыя ягоды 179
Золотень 90, 175
Золотиска 90,
Золотистка 90, 175
Золотистое солнце 90
Золото солнечное 90
Ивотерн 96, 158
Игольник 106
Квасец 90, 148
Кизил настоящий 185
Кислец 78, 147
Кислец цветущий 147
Кислица 78, 148
Кислица 78, 148
Кислица обыкновенная 147
Кислица трава 147
Кисличка 78, 147
Кислушка 78, 147

- Кислый терн 148, 158
Кислянка 78, 80, 148, 149
Клопная трава 100
Клоповая трава 137
Клоповник 100, 137
Клоповник-трава 100
Клопогон 100
Клопогон вонючий 127
Колючиха 77, 159
Колючки 77, 159
Кошачья мята 96, 136
Кошки 161
Красавица 78
Красавка 78
Красная травица
Красномолочник 174
Красноцветка 110, 174
Красовуля 78
Красоля 78
Красуха 78
Крушина игольная 161
Крушина колючая 159
Ладан росной 90
Лекарство от ста недугов 187
Лесной чай 90
Лютик 78
Лютяк 78
Мак собачий 97
Марена пахучая 126
Маренка пахучая 126
Мать-королева ядов 103
Медвяница 90, 133
Медвяница 90, 133
Медвянка 90, 133
Медвянка 90, 133
Медовая марена 133
Медяник 90, 133
Медяник-зелье 133
Медянички 90, 133
Миндальная трава 96, 136
Мордвинник 78
Мордовник 78
Мориморд 78
Немица 78, 171
Обыкновенная золотистка 90
Одурь 78
Пахучая трава 110, 126
Пахучка 77, 120, 126
Пахучка болотная 126
Перелет сладколистный 126
Перец собачий 147
Перешница самая мелкая 113
Песьи вишни 111
Подбела красная 174
Полевая астра 97
Полевая ружа 97, 177
Полевой хмелик 96
Полынь 96
Полынь желтая 96
Придорожная иголка 161

- Пьяная трава 176
Пьяный болотник 176
Пьяный корень 176
Радость-трава 165, 171
Репей 159
Репей колкий 159
Репешки-колючки 159
Рожа 177
Рожа полевая 177
Роза терновая 158
Розанель 97
Розмарин лесной 96, 136
Ромашка 97
Самородина 77, 134
Св. Ивана зелье 181
Светлая 79
Свиная вошь 100, 127
Святое деревцо 110
Святоивановская трава 181
Сербалина 77, 162
Сербаринник 77, 162
Сербаринник 77, 162
Сербаринь 77, 162
Сербелина 77, 162
Серберина 77, 162
Серберинник 77, 162
Серболина 77, 162
Серболынина 77, 162
Серебарин 77, 162
Серебаринник 77, 162
Сереболина 77, 162
Сереборинник 77, 162
Синий зверобой 97
Сирбаринник 77, 162
Сладима 78, 148
Смолка благовонная 133
Смород 77, 134
Сморода 77, 134
Смородина 77, 134
Снежки 89
Собачий мак 97, 98
Солодка 78, 148
Солодкая трава 148
Солодкое зелье 148
Сонная одурь 171
Сонный дурман 171
Сороконедужная 78, 187
Средство от 99 болезней 187
Степная мята 96, 136
Степной зверобой 97
Стрекава 159
Стрекавица 159
Стрекавка 159
Стрекаша 159
Стрекива 159
Стрекучка 159
Таловый терн 96, 158
Тарновник 158
Тарновник 96, 158
Тёрн 158

- Терниё 158
Терновки 158
Терновник (Шипшина звичайна)
158
Терновник 158
Терновник песочный 96, 158
Терноружка 158
Тернявка 158
Тригольник 161
Трилистник кислый 147
Трость благовонная 133
Уголек в огне 90
Уголек да огонек 90
Царская свеча 103, 107
Царский скипетр 103, 107
Царь-зелие 103
Царь-трава 103
Цвет звездный 176
Чай луговой 90, 112
Черболинник 77, 162
Чертов бурьян 179
Чертовы горлачи 179
Чудотворка 187
Шандра душистая,
Шелковая трава 111, 161
Шелковица 77, 162
Шепишир 77
Шепишник 77
Шильная трава 77
Шильняк 77
Шипец 77
Шипижка 77
Шипица 77
Шипичка 77
Шипичник 77
Шипишник 77
Шипишнык 77
Шипишняк 77
Шипняк 77
Шиповник 77
Шиповный цвет 77
Шипок 77
Шипок лесной 77
Шипок полевой 77
Шипушник 77
Шипшинник 77
Шипшинник 77
Шупишина 77
Шыпшына 77
Щавель благовонный 133
Щавель гусиный 96, 148
Щавель мелкий 96, 113, 148
Ясменник 96
Ясменник душистый 132
Ясменник пахучий 114, 126
Ясминник 96

Українська мова

Ангельське зілля 181	Блекотниця 80, 168
Бариня 102	Бликота 80, 168
Беладонна 102	Бльокот собачій 168
Белена 168	Божа благодать 105
Бесиво 80, 169	божа кривця 105
Бешезник 80, 169	божа кровця 105
Бешиво 80, 169	Божа милость 105
Бешизник 169	Божа травка 181
Бздюжник 127	Божа трійця 181
Бздюха 127	Бождеревок 181
Біжа кровця 115	Боже-дерево 105, 180
Білен 80	Божі очі 181
Білена 80, 168	Божі ручки 181
Білена чорна 80	Болеголова 80, 171
Білун 80, 168	Болиглів 80, 171
Бісдерево 169	Болиголов 78, 171
Бісиво 169	Болиголов болотний 170
Бісина 169	Болиголов звичайний 171
Бішениця 80, 169	Болиголов плямистий 171
Благодатка 115	Болигорова 80, 171
Блекіт 168	Бояриня 102
Блекіт п'ятнований 168	Будяк 163
Блекот 80, 168	Будячки 163
Блекот 80, 168	Булигорова 80, 171
Блекота 80, 168	Верботерн 97
Блекота чорна 80, 168	Вовча вишня 101
Блекотень 80, 168	Вовча ступа 101
Блекотець 80, 168	Вовча ягода 101, 112
Блекотиця 80, 168	Вовче лико 101

- Вовче личко 101
Вовчи ягоди 101
Вовчий перець 97, 101, 149
Вовчина 101
Вовчинець 101
Вовчі ягоди 101
Вовчки 101
Вовчник 101
Вовчуга 101
Вовчура 101
Вонючка 77, 120, 132
Гече-пече 162
Гечі-печі 162
Гирчак 79, 148
Гирчий волокник 148
Гірчак 79, 80
Гірчак баб'ячий 148
Головолом 78
Горечавка 79, 148
Горечавка жовта 148
Гориквіт 91
Горитьцвіт 91
Горицвіт 91
Горицвіт ярий 91
Горичка 148
Горцяк 79, 148
Горчавка 148
Горчак 79, 148
Горчак баб'ячий 148
Горчак бабій 148
Горчиця 79, 148
Дев'ясил 187
Дев'ятисильник 187
Дев'ятосил 187
Дев'ятосильник 187
Дев'ятосильник 187
Дев'ять сил 187
Деранка 162
Дербак 162
Дербанка 162
Дербивузка 162
Дерен 97
Дерень 97
Див'ясил 187
Див'ясильник 187
Дивесил 187
Дивосил 187
Дикий розмарин 136
Дівосил 187
Дрік 79
Дріка 79
Драп 162
Дрик 79
Дрок 79
Дрочник 79
Дрячка 162
Дур 170
Дур-зілля 170
Дурийка 170
Дурило 170

- Дурійка 170
Дурман 170
Дурна цибуля 170
Дурне лісове 170
Дурнишник 170
Дурноп'ян 170
Журавльов шавель 149
Запридух 127
Заячий квас 98
Заячий квасок 91, 149
Заячий мак 98
Заячий шавель 149
Заячий щавух 98, 149
Звіробій (Чистотіл великий) 98
Здоровник 80, 186
Зірочки 91, 176
Золототисячник 91, 175
Калючки 79, 159
Карлючки 79, 159
Квасениця 149
Квасниця 149
Квасніца 149
Кваснічка 149
Квасовина 149
Кисле дерево 149
Кислетка 80, 149
Кислець звичайний 149
Кислиць 80, 149
Кислиць звичайний 80, 149
Кислиця 80, 149
Кислич звичайний 80
Кисличник 80, 149
Кислянка 80, 149
Кінська м'ятка 98
Кіслица 80, 91
Кішки 161
Когутняк 161
Колюка 79, 159
Колюки 79, 159
Колюх 79, 159
Колюха 79, 159
Колючиха 79, 159
Колючка 79, 159
Колючка жах 79, 159
Колючки 79, 159
Коляк 79, 159
Корінь болячковий 187
Королиця 103
Кошача м'ята 98
Кошки 161
Красномолочник 174
Красуха 78
Крушина терниста 159
Ласкавець 163
Лісова м'ята 98
Лютик 78
Мак заячий 98
Мандра душиста 132
Маренка пахуча 126
Меденика 91, 133

- Мединика 91, 133
Мединиця 91, 133
Медівник 91, 133
Медовик 91, 133
Медовичок 91, 133
Медовник 91, 133
Медуничник 91, 133
Медунка 91, 133
Медунчики 91, 133
Медушка 91, 133
Медявник 91, 133
Медяник 91, 133, 150
Медяник-зілля 150
Медяничка 150
Медянички 150
Медяничок 150
Мідянички 91, 133
Нетреба 80
Німечник 80, 171
Німіна 80
Німиця 80, 171
Остючки 161
Отравниця 84
Отруйниця 84
Отруниця 84
Перець вовчий 97
Перець водяний 149
Перець дикий 97, 149
Плоховник 80
Повитиця друча 161
Погане зілля 110
Пожарна квітка 91
Пожарниця 91
Полин жовтий 98
Полинчик 98
Порічка смородух 134
Рай-дерево 171
Реп'ях 159
Реп'яхи собачі 160
Реп'яшки 160
Рожа камінна 177
Розмайрин дикий 98, 137
Ружа камена 177
Свербак 79, 162
Свербивуз 79, 162
Свербиган 79, 162
Свербигуз 79, 162
Свербила 79, 162
Свербило 79, 162
Свербиуз 79, 162
Свербиуза 79, 162
Свербиузина 79, 162
Свербиузка 79, 162
Свербиус 79, 162
Свербовіс 79, 162
Свербоголуза 79, 162
Свербогуз 79, 162
Свербогуза 79, 162
Сверболуз 79, 162
Сверболуза 79, 162

- Свербоуза 79, 162
Свентоянське зіле 181
Свиня вош 101
Світоянське зілля 181
Смердюха 133
Смердячий дур 170
Смердячка 133
Смоктунці 91
Смоктушчики 91
Смород 79, 134
Сморода 79, 134
Смородина 79, 134
Смородон 79, 134
Смородух 79, 134
Смродина 79
Собаче дерево 111
Собачі реп'яхи 160
Солодець 80
Солодика 80
Солодина 78
Солодка 80
Солодке зілля 149
Сонна одур 171
Сонне зілле 171
Сонне зілля 171
Сонний дурман 171
Сонник 171
Страхополох 80
Стрекучка 159
Терн таловий 97
Терновник 97, 158
Терпигузка 79, 162
Трава здорова 187
Цап-царап 161
Царичка 103
Царичник 103
Царник 103
Царська свічка 103, 107
Червоні зірки 91, 112, 176
Чортовий бур'ян 105
Чортово ребро 105, 179
Чортополох 105
Шаленій 169
Шепшина 79, 160
Шепшинник 79, 160
Шипарина 79, 160
Шиплина 79, 160
Шиплина звичайна 79, 160
Шипшак 79, 160
Шипшина 79, 160
Шипшинник 79, 160
Шпепшинник 79, 160
Шупиця 79, 160
Шуплина 79, 160
Шуплиця 79, 160
Шюпшина 79, 160
Щавелек 98, 149
Щавель 149
Щавух 98, 149
Ягодка бішена 169